

การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์บ้านพักอาศัยไม้
ซึ่งได้รับอิทธิพลตะวันตก สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5-7

น.ส. รณันธร คุณะศรี

สถาบันวิทย์บริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2543

ISBN 974-346-420-4

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE STUDY FOR CONSERVATION CONCEPT OF WESTERN INFLUENCED TIMBER HOUSES
BETWEEN THE REIGN OF KING RAMA V AND KING RAMA VII

Miss Ranuntorn Kunasri

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Architecture in Architecture

Department of Architecture

Faculty of Architecture

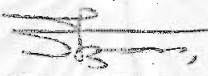
Chulalongkorn University

Academic Year 2000

ISBN 974-346-420-4

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ บ้านพักอาศัยไม้ ซึ่งได้รับอิทธิพลตะวันตก
สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5-7
โดย นางสาว รณันธร คุณะศรี
ภาควิชา สถาปัตยกรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนันชฐิติ
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม อาจารย์ สัญชัย หมายมั่น

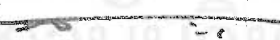
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต

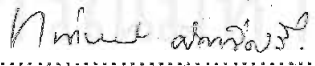

..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ วีระ สัจกุล)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ นุสดี ทิพทัส)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนันชฐิติ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(อาจารย์ สัญชัย หมายมั่น)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี)

รณันธร คุณะศรี : การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์บ้านพักอาศัยไม้ ซึ่งได้รับอิทธิพลตะวันตก สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5-7 (THE STUDY FOR CONSERVATION CONCEPT OF WESTERN INFLUENCED TIMBER HOUSES BETWEEN THE REIGN OF KING RAMA V AND KING RAMA VII)

อ. ที่ปรึกษา : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนรัชฎี, อ. ที่ปรึกษาร่วม : อาจารย์ สัญชัย หมายมั่น 219 หน้า. ISBN 974-346-420-4.

การวิจัยนี้ มีจุดมุ่งหมาย เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับอาคารบ้านพักอาศัยซึ่งได้รับอิทธิพลตะวันตก สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5-7 โดยเลือกกรณีศึกษาเฉพาะ บ้านซึ่งมีโครงสร้างไม้ และเครื่องตกแต่งไม้ ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร จำนวน 30 หลังโดยประมาณ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูล ที่มีอยู่ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง และจากการสำรวจเพิ่มเติม โดยมุ่งเน้นที่จะเสนอแนวทางการอนุรักษ์ และวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมในการอนุรักษ์อาคาร

ในเบื้องต้น จากการวิเคราะห์ปัญหา ในปัจจุบันนั้น บ้านพักอาศัย ซึ่งเป็นกรณีศึกษาดังกล่าว ต้องเผชิญกับปัญหาโดยรวมในหลายๆประการ ทั้งจาก การถูกรื้อถอนทำลาย ผลกระทบจากสภาพแวดล้อม การทำลายคุณค่าเดิมของอาคารเนื่องจากขาด ความเข้าใจในการ เลือกวิธีการอนุรักษ์ ที่เหมาะสม เมื่อทำการประเมินคุณค่าอาคารกรณีศึกษา พบว่าบ้านเหล่านี้มีคุณค่า ในหลายๆด้าน อันได้แก่ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางสุนทรียภาพ คุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม คุณค่าทางสังคมและคุณค่าเนื่องจากประโยชน์ใช้สอย และจาก ผลการประเมินคุณค่า มีบ้านอยู่บางหลังที่ควรค่าแก่การขึ้นทะเบียนโบราณสถาน แต่ก็จัดได้ ว่าเป็นส่วนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนทั้งหมดของอาคารที่มีอยู่ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม จากผลสรุปการวิจัย มีข้อเสนอแนะว่า บ้านแต่ละหลังที่อยู่ในขอบเขตของอาคารที่ทำการศึกษานั้น ควรได้รับการอนุรักษ์ที่เหมาะสม โดยการกำหนดแนวความคิดในการอนุรักษ์นั้น มี เกณฑ์สำคัญที่ควร พิจารณาอันได้แก่ คุณค่าที่ประเมินได้ ศักยภาพในการอนุรักษ์ของอาคารแต่ละหลัง และวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ แนวความคิดที่ได้นี้ จะใช้เป็นกรอบในการออกแบบขั้นตอนในการอนุรักษ์อาคารต่อไป

สำหรับภาครัฐและเอกชน ควรมีการส่งเสริมให้มีมาตรการสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์ ทั้งด้านกฎหมายและการลงทุน เพื่อให้เจ้าของอาคาร มีทางเลือกมากขึ้น ที่จะอนุรักษ์บ้านไว้ หรือฟื้นฟูให้มีชีวิตใหม่ ปรับการใช้สอยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน ก่อนที่ บ้านพักอาศัยที่มีคุณค่าเหล่านี้จะทยอยหายไปจากกรุงเทพมหานครจนหมดสิ้น

ภาควิชา สถาปัตยกรรมศาสตร์

สาขาวิชา สถาปัตยกรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2543

ลายมือชื่อนิสิต *สมชาย งามใส*

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... *สมชาย งามใส*

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม..... *สมชาย งามใส*

4174151525 : MAJOR ARCHITECTURE

KEYWORD : ARCHITECTURE/CONSERVATION/TIMBER HOUSE/WESTERN INFLUENCED

RANUNTORN KUNASRI :THESIS TITLE.(THE STUDY FOR CONSERVATION

CONCEPT OF WESTERN INFLUENCED TIMBER HOUSES BETWEEN THE REIGN OF

KING RAMA V AND KING RAMA VII) THESIS ADVISER: ASSISTANT PROFESSOR

PINRAJ KANJANUSTITHI ,THESIS COADVISOR: MR.SANCHAI MAIMAN, 240pp.

ISBN 974-346-420-4.

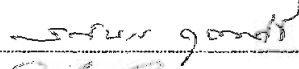

The aim of this research is to analysis and find a proper approach to preserve the western influenced houses built between the reign of King rama V and King rama VII In this study, more than 30 houses were selected to be used as case studies. The information was collected by surveying the architecture, interviewing the house owners and reviewing of related literature. Then the data was analyzed in order to fine the practical ways to preserve these architecture from further deterioration and demolition.

From the study, it is found that these houses face a lot of problems.These problems are included in the study. One of these problems is caused by improperly rehabilitation due to the lack of understanding in conservation process. In the research, the values of historic houses are evaluated. These are historical value ,aesthetic value ,architecture value ,social value ,used value. Some of the case studies are considered of high value in several aspects and should be listed in the National Register of Historic Place . However there are only a few comparing to the whole.

In conclusion, Historic timber houses house should be preserved properly by considering the conservation concept which consists of 3 criteria : their values in various aspects, their potentials in rehabilitation and the objective in conservation. These criteria should be used as a frame work when a conservation plan is created

The government and private sectors should cooperated, both in legal and investment term, in creating the conservation incentive building program. Since this can provide the owners with more choices to preserve, revive or adapt them. The conservation of historic timber house needs to be carried out urgently before these houses disappear altogether.

Department Architecture
Field of study Architecture
Academic year 2000

Student's signature
Advisor's signature
Co-adviser's signature

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญรูปภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาของการวิจัย.....	1
1.2 ขอบเขตของงานวิจัย.....	2
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	2
1.4 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา.....	3
1.6 ข้อตกลงและนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	3
1.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	3
บทที่ 2 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น.....	4
สถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่5-7	
2.1 การเข้ามาของอิทธิพลตะวันตกด้านสถาปัตยกรรมในประเทศไทย.....	4
2.2 รูปแบบที่มีอิทธิพลต่อบ้านพักอาศัยแบบตะวันตกในประเทศไทย.....	14
บทที่3 การสำรวจกรณีศึกษา.....	20
ข้อมูลด้านโครงสร้างและวัสดุ.....	30
3.1 ส่วนฐานและโครงสร้าง.....	30
3.2 ส่วนตัวอาคาร.....	37
3.3 ส่วนหลังคา.....	45
บทที่ 4 การวิเคราะห์กรณีศึกษาเพื่อการอนุรักษ์.....	49
4.1 การวิเคราะห์ปัญหาโดยรวม.....	49
4.1.1 ปัญหาทางการจัดการด้านสังคม และการอนุรักษ์.....	49
4.1.2 ปัญหาทางการกายภาพที่เกิดขึ้นกับบ้านพักอาศัยซึ่งเป็นกรณีศึกษา.....	55

4.2	การประเมินคุณค่า.....	86
4.2.1	คุณค่าทางประวัติศาสตร์.....	89
4.2.2	คุณค่าทางสุนทรียภาพ.....	91
4.2.3	คุณค่าทางสถาปัตยกรรม.....	92
4.2.4	คุณค่าด้านสังคม.....	94
4.2.5	คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย.....	95
บทที่ 5	แนวทางและวิธีการอนุรักษ์.....	101
5.1	แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	101
5.2	แนวความคิดและเกณฑ์ในการเลือกวิธีการอนุรักษ์.....	105
บทที่ 6	เสนอวิธีดำเนินการอนุรักษ์.....	123
	กรณีตัวอย่าง: บ้านพระยาประสงค์สรรพการ ภายในสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จ	
6.1	การค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเบื้องต้น.....	124
6.2	สำรวจสภาพอาคาร.....	128
6.3	ศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ.....	133
6.4	ออกแบบวิธีการอนุรักษ์.....	134
6.5	การปฏิบัติการอนุรักษ์ และการควบคุมงาน.....	151
6.6	วางแผนงานดูแลรักษาอาคาร.....	158
บทสรุป และข้อเสนอแนะ.....		161
รายการอ้างอิง.....		171
ภาคผนวก.....		174
ภาคผนวก ก.....		175
ภาคผนวก ข.....		181
ภาคผนวก ค.....		216
ประวัติผู้วิจัย.....		219

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
2-1 ช่วงเวลาของรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก เทียบกับช่วงรัชกาลในประเทศไทย.....	15
4-1 การต่อเติมเปลี่ยนแปลงที่พบในกรณีศึกษา บ้านซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 5.....	80
4-2 การต่อเติมเปลี่ยนแปลงที่พบในกรณีศึกษา บ้านซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 6.....	81
4-3 การต่อเติมเปลี่ยนแปลงที่พบในกรณีศึกษา บ้านซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 7.....	82
4-4 หลักการประเมินคุณค่าอาคารพักอาศัย.....	88
4-5 การประเมินคุณค่ากรณีศึกษาบ้านพักอาศัยซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 5.....	97
4-6 การประเมินคุณค่ากรณีศึกษาบ้านพักอาศัยซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 6.....	98
4-7 การประเมินคุณค่ากรณีศึกษาบ้านพักอาศัยซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 7.....	99
6-1 การเปรียบเทียบขนาดของรอยแตกที่เกิดกับผนัง.....	132

สถาบันวิทยบริการ
 าลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2-1 ชาวตะวันตกที่เข้ามารับราชการในไทย	9
2-2 กงสุลของชาวตะวันตก ริมน้ำเจ้าพระยา	12
2-3 แผนที่แสดงตำแหน่งกงสุลต่างประเทศ ริมน้ำเจ้าพระยา ในสมัยรัชกาลที่ 5	13
2-4 อาคารรูปแบบ Palladian และอิทธิพลต่อบ้านพักอาศัยในประเทศไทย	17
2-5 อาคารและองค์ประกอบอาคารซึ่งได้รับอิทธิพล Colonial style	19
2-6 อาคารและองค์ประกอบอาคารซึ่งได้รับอิทธิพล Colonial style(ต่อ)	20
2-7 อาคารและองค์ประกอบอาคารซึ่งได้รับอิทธิพล Victorian style	21
2-8 อาคารและองค์ประกอบอาคารซึ่งได้รับอิทธิพล Victorian style(ต่อ)	22
2-9 อาคารและองค์ประกอบอาคารซึ่งได้รับอิทธิพล Art nouveau	23
2-10 อาคารและองค์ประกอบอาคารซึ่งได้รับอิทธิพล English cottage	25
2-11 Porch แบบต่างๆของอาคารพักอาศัยอิทธิพลตะวันตกใน กรุงเทพมหานคร	26
2-12 Porch แบบต่างๆของอาคารพักอาศัยอิทธิพลตะวันตกใน กรุงเทพมหานคร(ต่อ)	27
3-1 ฐานราก	31
3-2 ช่องระบายอากาศใต้ถุนแบบต่างๆ	33
3-3 โครงสร้างผนังรับน้ำหนัก รับโครงสร้างไม้ชั้นสอง	34
3-4 โครงสร้างเสาและคาน ยกใต้ถุนสูง	35
3-5 โครงสร้างเสาและคานไม้ บนตอม่อ ค.ส.ล.	35
3-6 โครงสร้าง เสา-คาน ค.ส.ล. รับโครงสร้างไม้ชั้นสอง	36
3-7 รูปตัดผนังไม้	37
3-8 ผนังไม้แบบต่างๆ	38
3-9 ผนังรับน้ำหนัก ก่ออิฐถือปูน	39
3-10 กระเบื้องแบบต่างๆ	40
3-11 การเข้าไม้พื้น	41
3-12 ประตูและอุปกรณ์หน้าต่าง	42
3-13 หน้าต่างบานเกล็ดไม้	43
3-14 ลูกฟักและช่องระบายอากาศ	44
3-15 รูปทรงหลังคา	45
3-16 องค์ประกอบอื่นๆของหลังคา	46
3-17 กระเบื้องว่าว	47

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4-1 อาคารพักอาศัยย่านสีลม และสาทร	51
4-2 การวัดรอยแตกผนัง	55
4-3 ห้องรื่องสวนสมัยรัชกาลที่ 5	56
4-4 ปัญหาเกี่ยวกับอุปกรณ์ประตูหน้าต่าง	61
4-5 ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสีทาอาคาร	63
4-6 การทาสีอาคารใหม่	64
4-7 ปัญหาที่เกิดขึ้นกับผนังและหลังคา	66
4-8 ปัญหาจากงานระบบไฟฟ้า	69
4-9 ปัญหาจากงานระบบประปา ปรับอากาศ	71
4-10 การดูดของน้ำที่เกิดจากพฤติกรรม Capillary	74
4-11 ปัญหาเนื่องจากน้ำฝนและความชื้น	76
4-12 ปัญหาจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป	78
4-13 ปัญหาเนื่องจากการต่อเติมเปลี่ยนแปลงอาคาร	79
4-14 ผนังบ้านกรณีศึกษาซึ่งมีห้องน้ำและครัวแยกต่างหากจากตัวบ้าน	83
4-15 ผนังบ้านกรณีตัวอย่างซึ่งต่อเติมห้องน้ำและครัวติดกับตัวอาคารเดิม	84
5-1 ตำหนักประดุม	107
5-2 ตำหนักเมขลาบุรี วังพญาไท	109
5-3 ภาพเขียนนกยูง วังพญาไท	109
5-4 สายฉลุประดับมุข สำนักงานบริพัตร	110
5-5 แผนที่บ้านคหบดีและขุนนางริมคลองบางหลวง	111
5-6 บ้านพระยาราชานุประพันธ์	103
5-7 บ้านเรือนริมคลองบางหลวง	103
5-8 บ้านแบบบังกะไลในประเทศไทย	115
5-9 มุขหน้าบ้านอับดุลราฮิม	116
5-10 สมาคมเกสส์วัดสามพระยา	116
5-11 บ้านพักตำรวจน้ำ เลขที่ 120/9 เจริญกรุง 36	117
5-12 การทำชนมฝรั่งกุฎีจีนด้วยเตาโบราณ	119
5-13 บ้านโนย่านกุฎีจีน	120
5-14 การรักษาภูมิทัศน์เดิม	122
5-15 สมาคมชาวจีนหบริ	121

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
6-1 กรณีศึกษาบ้านเอกะนาค ภายในสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.....	123
6-2 บ้านพักอาศัยหลังอื่น ๆ ที่มีรูปแบบเดียวกัน	126
6-3 สภาพบ้านเอกะนาคในปัจจุบัน	126
6-4 แผนที่แสดงที่ตั้งและสภาพแวดล้อมของอาคาร.....	127
6-5 สภาพอาคารภายนอก	128
6-6 ผังพื้นที่บน	129
6-7 ผังพื้นที่ล่าง	129
6-8 รูปด้านทิศตะวันตก	130
6-9 รูปตัด ก-ก	130
6-10 การกำหนดเสาเพื่อจุดสำรวจฐานราก	131
6-11 ระดับดินและน้ำโดยรอบ	131
6-12 รอยแตกที่เกิดขึ้นกับผนัง	132
6-13 การหล่อฐานรากใหม่โดยใช้เข็มเจาะชานฐานรากเดิม	136
6-14 การระบายความชื้นที่ระดับดิน	137
6-15 การปรับพื้นที่เพื่อรักษาระดับอาคารไว้ให้เท่าเดิม	137
6-16 การยกอาคารขึ้นจากระดับเดิม	138
6-17 การยกอาคารที่เสถียร	138
6-18 ผนังก่ออิฐฉาบปูนภายนอกและบัวปูนปั้น	139
6-19 งานซ่อม ประตูหน้าต่าง	141
6-20 งานสีภายนอก และภายในอาคาร	142
6-21 สีฝ้าเพดาน	143
6-22 กระเบื้องแบบต่างๆภายในบ้านเอกะนาค	145
6-23 สภาพหลังคา และการระบายความชื้น	147
6-24 การปรับผังบริเวณ	148
6-25 พื้นที่ส่วนต่อเติมอาคารเพิ่ม	149
6-26 แนวทางสำหรับการต่อเติมอาคาร	150
6-27 ตัวอย่างบ้านที่ต่อเติมอาคารเพิ่มในพื้นที่เดิม	150

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของการวิจัย

ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ประเทศไทย ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นหลายประการ เนื่องด้วยในยุคนั้น ประเทศตะวันตก กำลังอยู่ในช่วงล่าอาณานิคม ทำให้ไทยต้องเผชิญกับการคุกคามจากหลายชาติ การรับเอาอิทธิพลตะวันตก เข้ามา เพื่อพัฒนาประเทศ เพื่อให้ทัดเทียมนานอารยประเทศ จึงเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นด้าน การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม มีการติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติ และชาวตะวันตก จำนวนมากที่เข้ามาเมืองไทย นับตั้งแต่ กลุ่มมิชชันนารี กลุ่มพ่อค้า ชูตจากชาติต่างๆ และบรรดาชาวตะวันตกที่ เข้ามารับราชการ ในประเทศไทย มีขุนนาง เจ้านาย หลายท่านที่ไปดูงาน หรือไปศึกษาต่างประเทศ เพื่อนำ เอาวิชาความรู้ ที่ได้จากชาติตะวันตกมาปรับใช้กับเมืองไทย การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ส่งผลกระทบอย่างยิ่ง ต่อ ลักษณะการอยู่อาศัยของ ผู้คน รวมถึงสภาพบ้านเรือน ในประเทศไทย

จนถึงในปัจจุบัน เรายังคงเห็นสถาปัตยกรรมรูปแบบตะวันตกเหล่านี้ที่หลงเหลืออยู่ และเป็นสิ่งหนึ่ง ที่ สามารถเป็นหลักฐาน บอกเล่าถึง กระแสของการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลานั้น ได้เป็นอย่างดี แม้ว่ารูปแบบ ตะวันตกเหล่านี้ จะไม่ใช่มรดกทางศิลปวัฒนธรรม ของไทยที่สืบทอดต่อเนื่องมาจากบรรพบุรุษ แต่ก็แสดงถึง ประวัติศาสตร์ และผลจากการความพยายามที่จะพัฒนาประเทศเพื่อดำรงรักษาอธิปไตยในขณะนั้น ประกอบ กับองค์ประกอบสถาปัตยกรรมเหล่านี้หลายประการ ที่แสดงถึงความพยายามประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพ ความเป็นอยู่ของคนไทย ทำให้สถาปัตยกรรมในช่วงเวลาดังกล่าว มีความสำคัญ ได้รับความสนใจ หรือมี การขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานไม่ด้อยไปกว่า สถาปัตยกรรมรูปแบบ อื่นที่มีอายุเก่าแก่กว่านั้น

แต่อย่างไรก็ตาม การอนุรักษ์ ส่วนใหญ่ มุ่งเน้นที่ อาคารสำคัญ อาคารสาธารณะ หรือคฤหาสน์ของขุนนาง สำคัญและวังเจ้านาย ในขณะที่บ้านพักอาศัยของสามัญชน ขนาดเล็ก โดยเฉพาะบ้านไม้ หรือที่เป็นอาคารครึ่ง ตึกครึ่งไม้ ไม้ไผ่เรือนตึกขนาดใหญ่ มักถูกมองข้าม เนื่องจากเมื่อเทียบลักษณะทางกายภาพแล้ว ย่อมมีความ สำคัญ น้อยกว่าอาคารและสิ่งก่อสร้างอื่นๆมาก แต่ในมุมมองกลับกัน ถ้ามองในภาพรวม แล้ว บ้านเรือนเหล่านี้ เป็นองค์ประกอบสำคัญของเมืองที่บอกกล่าวถึง ค่านิยม ความเป็นอยู่ของคนไทยในขณะนั้น รวมถึงแสดงให้เห็น พัฒนาการสถาปัตยกรรมไทย เทคโนโลยีการก่อสร้าง ที่ดำเนินมาจนถึงปัจจุบันได้เป็นอย่างดี จึงกล่าวได้ว่า บ้านเรือนเหล่านี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษา ต่อทัศนียภาพ บรรยากาศของเมือง และต่อความรู้สึกของผู้ คนที่พบเห็น ชุมชนที่แวดล้อม เป็นอย่างยิ่ง ประกอบกับ บ้านเรือนเหล่านี้หลายหลัง ยังคงมีการใช้งานต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน ไม่ได้ขาดช่วงจนเป็นเพียง หลักฐานของสิ่งก่อสร้างที่ปรากฏหลงเหลืออยู่เท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ จากความสำคัญข้างต้น และเมื่อพิจารณา ลักษณะเฉพาะของอาคารประเภทบ้านพักอาศัยที่มีการใช้ งานอยู่ จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่มักจะมีการเปลี่ยนแปลงต่อเติม หลายหลังที่ได้รับผลกระทบจากความเจริญของเมือง ทำให้ถูกรื้อถอนไปในที่สุด หลายหลังที่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ทำลายคุณค่าเดิมของอาคารไป เนื่องจาก ขาดความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องการอนุรักษ์ หรืออาจด้วยไม่ได้เห็นความสำคัญของบ้านเรือนเหล่านี้ แต่ใน จำนวนนั้น ก็มีบ้านที่ได้รับความเอาใจใส่ดูแล รักษาและอนุรักษ์ให้อยู่ในสภาพดี และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ส่ง เสริมความสำคัญของตัวบ้าน จนเป็นที่จดจำของคนทั่วไป การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งหวังที่จะรวบรวมข้อมูลจากบ้าน เรือนที่หลงเหลืออยู่เหล่านี้ เพื่อทำการศึกษา สภาพปัจจุบันที่เป็นอยู่ ศึกษาบ้านที่ได้อนุรักษ์ ไปแล้ว ซึ่งมี เทคนิควิธีการที่น่าสนใจ และศึกษาทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อมุ่งเน้นที่จะหาแนวทางวิธีการ ที่เหมาะสม กับ การอนุรักษ์อาคารประเภทนี้ รวมถึงเสนอแนวความคิดในการพิจารณาเลือกวิธีการอนุรักษ์ จากกรณีศึกษา ครอบคลุมบ้านเรือนเหล่านี้ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร เฉพาะอาคารที่ก่อสร้างในช่วงรัชกาลที่ 5-7 ซึ่งเป็นช่วง แห่งการเปลี่ยนแปลง และเพื่อให้ครอบคลุมอาคารเหล่านี้ส่วนใหญ่ นำเสนอวิธีการอนุรักษ์ ผ่านตัวอย่างที่ เลือกจากกรณีศึกษา

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทฤษฎี กฎหมาย และเทคนิคการอนุรักษ์ ที่เกี่ยวข้องกับอาคารประเภทที่พักอาศัยไม้ และครั้งดีกครั้งดีกครั้งไม้อิทธิพลตะวันตกซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 5-7
2. เพื่อศึกษาเกณฑ์การประเมินคุณค่า และ กำหนดแนวทางในการเลือกวิธีการอนุรักษ์ พร้อมทั้ง แนวความคิดในการอนุรักษ์ เทคนิควิธีการ ที่เหมาะสมกับอาคารประเภทดังกล่าว

วิธีการดำเนินการ

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูล ทฤษฎีต่างๆ จากเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น ระดับการอนุรักษ์ ลักษณะทางกายภาพ รูปแบบ ประวัติศาสตร์ และอิทธิพลตะวันตก เพื่อสรุปลักษณะทางสถาปัตยกรรม โดยเน้นที่องค์ประกอบทางกายภาพ โครงสร้าง และวัสดุ จากการรวบรวมข้อมูล และจากกรณีศึกษา

แหล่งข้อมูลจาก

ข้อมูลทฤษฎี รวบรวมจากข้อมูลทางเอกสาร ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์วัสดุที่เป็นไม้ และเทคนิควิธีการก่อสร้างในอดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งแบบและรูปถ่ายตลอดจนทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์

แหล่งข้อมูล จาก 1. ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

3. ศูนย์วิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. หอสมุดแห่งชาติ และหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

5. ข้อมูลจากการสำรวจซึ่งได้ดำเนินการไว้แล้ว ในวิชาอนุรักษ์สถาปัตยกรรม

ข้อมูลปฐมภูมิ - จากการสัมภาษณ์ผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับงานอนุรักษ์ และสร้างอาคาร เช่น ผู้ออกแบบ เจ้าของอาคาร ผู้ดำเนินการอนุรักษ์ สถาปนิกผู้ทำการอนุรักษ์

ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม - บันทึกสภาพจากกรณีศึกษาที่ได้เลือกไว้ ทำการรังวัด ถ่ายภาพ สังเกต

2. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ ลักษณะร่วม ทางกายภาพ ประเมินคุณค่าอาคาร และศึกษาปัญหาาร่วมด้านต่างๆที่เกิดขึ้นกับกรณีศึกษา
3. นำข้อมูลที่ได้มาสรุป เสนอแนวความคิด การเลือกวิธีการอนุรักษ์
4. เสนอ แนวทาง วิธีการอนุรักษ์ โดยยกตัวอย่าง บ้านจากกรณีศึกษา ที่สามารถแทนบ้านส่วนใหญ่ได้ขึ้นมา 1 หลัง เน้นที่ภาคปฏิบัติ และเทคนิควิธีการอนุรักษ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. โชแสง สุชะวัฒนะ. " การศึกษาอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีต่อแบบอย่างของงานสถาปัตยกรรมไทย ระหว่าง พ.ศ.2208 -2475 " วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาสถาปัตยกรรมบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2520
2. ฉันทนา จรูญวิทย์. " เรือนพักอาศัยที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก ในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์จนถึง พ.ศ. 2475 " สารนิพนธ์ประกาศนียบัตรชั้นสูง ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรมบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,2518
3. มุสดี ทิพทัส และ มานพ พงศทัต .บ้านในกรุงเทพ.กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2525

ขอบเขตของงานวิจัย

1. การศึกษา รูปแบบ กฎหมายทางการอนุรักษ์ ประวัติความเป็นมาจากเอกสาร
2. กำหนด ขอบเขต อาคารที่เป็นกรณีศึกษา

ช่วงเวลา	อาคารที่สร้างในช่วง รัชกาลที่ 5-รัชกาลที่ 7
ขนาดอาคาร	เป็นอาคารในระดับที่พักอาศัยครอบคลุมด้านหน้าขนาดเล็ก บ้านขุนนาง คหบดี จนถึงราษฎรทั่วไป
รูปแบบ	อาคารประเภทที่พักอาศัยซึ่ง ได้รับอิทธิพลตะวันตก มี ส่วนประกอบโครงสร้างทั้งหมดหรือส่วนใหญ่เป็นวัสดุไม้
พื้นที่	อาคารที่ทำการสำรวจกำหนดพื้นที่เฉพาะ กรุงเทพมหานคร และปริมณฑล

3. การวิเคราะห์ประเมินคุณค่า ลักษณะทางกายภาพจากบ้านซึ่งเป็นกรณีศึกษา บ้านเอกะนาค

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อ เป็นข้อมูลในด้าน ลักษณะสำคัญทาง สถาปัตยกรรม โครงสร้างและวัสดุ อาคาร ไม้ประเภท
ที่พักอาศัยซึ่งได้รับอิทธิพลตะวันตกที่สร้างขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 5-7
2. เพื่อชี้แนวทางกำหนดเกณฑ์การเลือกวิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับกับอาคารประเภทนี้
3. เพื่อเป็นแนวทางเทคนิคและขั้นตอน วิธีการอนุรักษ์เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้อง เช่นเจ้าของ ผู้ทำการ
อนุรักษ์ นำไปใช้ปฏิบัติกับอาคารจริง
4. เพื่อทราบถึงแนวทางในการดำเนินการอนุรักษ์ ให้ถูกต้องตามหลักการอนุรักษ์และเทคนิควิธีการ
สำหรับอาคารพักอาศัยไม้ ที่สร้างขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 5-7
5. เพื่อเป็นข้อมูลและเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าสำหรับผู้สนใจ ในหัวข้อที่เกี่ยวข้อง หรือต่อ
เนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้ เช่น
 - การประยุกต์อาคารบ้านพักอาศัยเก่า กับประโยชน์ใช้สอยใหม่
 - มาตรการสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์อาคารพักอาศัย
 - การศึกษาเทคนิควิธีการอนุรักษ์ ที่เหมาะสมกับอาคารพักอาศัย ไม้และเครื่องตีกลึงไม้

อธิบายศัพท์

1. การอนุรักษ์ หมายถึงการดูแลรักษาให้คงเดิม รักษาเพื่อให้คงคุณค่าไว้ และหมายความรวมถึง
การป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะ
การอนุรักษ์ (ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525)คือการรักษาให้คงเดิม การ
อนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรม ก็คือ การรู้จักรักษาไว้มิให้สูญสิ้นไป หรือให้อยู่ใน
สภาพเดิม
การอนุรักษ์ (จาก Standards for historic preservation projects ,Part I)คือการกระทำ หรือ
กระบวนการใด ๆ ในการใช้มาตรการ ที่เหมาะสม เพื่อที่จะดำรงไว้ซึ่งรูปทรงอาคาร บุรณภาพ
Integrity และวัสดุก่อสร้าง รวมถึง ลักษณะและชนิดของพื้นไม้ ให้คงอยู่ตามที่ปรากฏในปัจจุบัน
สืบไป
2. บ้านพักอาศัยไม้ ในที่นี้ หมายถึงบ้านพักอาศัยที่ใช้วัสดุประกอบอาคารส่วนใหญ่เป็นไม้ เช่น
โครงสร้าง เสาคาน พื้น ผนัง ประตูหน้าต่าง และองค์ประกอบอื่นๆ ยกเว้นฐานรากอาคาร ซึ่ง
รวมถึง ที่เป็นไม้ทั้งหมด หรือมีส่วนหนึ่งเป็น ก่ออิฐถือปูน หรือ เป็น โครงสร้าง ค.ส.ล.

การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น สถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัย ซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 5-7

เพื่อที่จะเข้าใจถึงความสำคัญ และ ความเป็นมาของบ้านพักอาศัยรูปแบบตะวันตกในช่วงรัชกาลที่ 5-7 ก่อนนำไปสู่การนำเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ และเป็นพื้นฐานในการกำหนดวิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสม กับอาคารในบทต่อไป จึงจำเป็นต้องอธิบายให้เห็นถึงที่มาของการสร้างบ้านรูปแบบดังกล่าวในกรุงเทพมหานคร ลักษณะทางกายภาพซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของอาคาร รวมถึงรูปแบบของบ้านพักอาศัยในประเทศตะวันตก ซึ่งเป็น ต้นแบบของอาคารดังกล่าวในไทย ทั้งนี้นำมาใช้กับตัวอาคารและองค์ประกอบบางส่วนของอาคาร และการนำมาประยุกต์ใช้ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับประเทศไทย รวมถึงปัจจัยต่างๆที่ส่งผลให้อาคารมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไปจากอาคารแบบเดียวกันในประเทศแถบตะวันตก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การเข้ามาของบ้านพักอาศัยรูปแบบตะวันตกในประเทศไทย

ข้อมูลเบื้องต้นที่ควรศึกษาอันดับแรกคือ ที่มาของการสร้างบ้านพักอาศัยรูปแบบดังกล่าวในกรุงเทพมหานคร เป็นที่ทราบกันว่า ชาวตะวันตกเข้ามาในประเทศไทยมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนถึงความสัมพันธ์ของประเทศไทยกับตะวันตกในภาพพิมพ์เก่า ช่วงคริสต์ศตวรรษ ที่ 17 ภาพ เซอวาเลีย เดอไซม็อง ถวายพระราชสาส์นพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ต่อพระหัตถ์สมเด็จพระนารายณ์ และมีเอกสารมากมายที่กล่าวถึงอิทธิพลและบทบาทของชาวตะวันตกประเทศต่างๆ ทั้งโปรตุเกส ฝรั่งเศส อังกฤษ ที่เข้ามาอย่างต่อเนื่องจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

สำหรับการสร้างบ้านเรือนในรูปแบบตะวันตกในกรุงเทพมหานครนั้น เริ่มมีปรากฏเด่นชัด ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 และเพิ่มขึ้นจำนวนมาก ต่อเนื่องมาในช่วงรัชกาลที่ 5-7 เป็นไปตามนโยบายพัฒนาประเทศ เพื่อเผชิญหน้ากับภัยเนื่องจากการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในหลายๆด้าน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา การทหาร และศิลปวัฒนธรรม ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ได้มีการศึกษาไว้ในงานวิจัยและเอกสารต่างๆไว้จำนวนมาก แต่หากจะพิจารณาเฉพาะด้านสถาปัตยกรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับอาคารซึ่งทำการศึกษแล้ว ก็พอจะวิเคราะห์และสรุปที่มาที่ทำให้มีการสร้างบ้านเรือนในรูปแบบดังกล่าวในกรุงเทพ ได้ดังนี้

- 2.2.1 นำเข้ามาโดยกลุ่มขุนนาง เจ้านายที่เคยไปดูงานยังต่างประเทศ
- 2.2.2 การเปลี่ยนแปลงตามลักษณะการอยู่อาศัย ของคนไทยที่เปลี่ยนไป
- 2.2.3 โดยชาวตะวันตกที่เข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทย

2.1.1 นำเข้ามาโดยกลุ่มขุนนาง เจ้านาย ที่เคยไปดูงานต่าง ประเทศ

ในช่วงรัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสยุโรป มีเจ้านายที่ตามเสด็จไปดูงานต่างประเทศด้วยกันหลายท่าน ความรู้ที่ได้นำมาพัฒนาในประเทศไทยในหลายๆด้าน รวมทั้งสถาปัตยกรรม เจ้านายซึ่งนำเอาบ้านรูปแบบตะวันตกมาสร้างในประเทศไทย เช่น สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ และกรมหมื่นวิศณุนาถฯ ไปดูงานก่อสร้างที่สิงคโปร์ เมื่อกลับมาก็นำแบบอย่างของอาคารบ้านเรือนมาใช้ในกรุงเทพ จมีนรามาตย์ (ท้วม) ซึ่งได้ติดตามคณะราชทูตไทยออกไปดูงานที่ยุโรป เมื่อกลับมาก็ได้เป็นนางงาน ดำเนินการก่อสร้าง พระนครคีรี ที่เมืองเพชรบุรี เป็นต้น ไม่

¹ ไชยแสง สุชะวัฒนะ. " การศึกษาอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีต่อแบบอย่างของงานสถาปัตยกรรมไทย ระหว่าง พ.ศ.2208 -2475 " วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาสถาปัตยกรรมบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2520 หน้า 76

เป็นจำนวนมาก จึงดูเหมือนว่ารูปแบบเหล่านี้จะเริ่มในกลุ่มเจ้านาย ก่อนเป็นอันดับแรก โดยเฉพาะบรรดาเจ้านาย และเชื้อพระวงศ์

จากที่วังและพระราชวังส่วนใหญ่ ซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 5 ล้วนเป็นแบบตะวันตกทั้งสิ้น ในหมู่ราชวงศ์ชั้นสูงก็เช่นกัน ส่วนนำมาจากตำหนักในพระราชวังต่างๆซึ่งมี ลักษณะเป็นคล้ายบ้านในยุโรป¹ เช่น หมู่ตำหนักใน พระราชวังบางปะอิน วังสวนสุนันทา พระราชวังสนามจันทร์ (รัชกาลที่ 6) พระราชวังสวนดุสิต เป็นต้น

วังเหล่านี้ที่หลงเหลืออยู่ริมถนนในเขตกรุงเทพมหานคร หลายแห่ง เช่น ถนนสุขุทัย ริมคลองสามเสน ถนนช่างสีหรือราชวิถี ก็มีวังพระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอหลายวัง ส่วนเขตกำแพงพระนครออกมาทางด้านตะวันออกของกรุงเทพฯ เช่น วังใต้ปากคลองผดุงกรุงเกษม วังบางขุนพรหม วังบริเวณถนนราชดำเนินนอก วังบริเวณถนนสามเสน วังบริเวณสวนดุสิต ถนนหลวง ถนนหลานหลวง ริมถนนปทุมวัน ถนนกรุงเกษม ปากคลองมหานาค ตำแหน่งที่ตั้งของวังยังเป็นหลักฐาน แสดงถึงการขยายตัวของชุมชนตาม ในสมัยนั้นด้วย

การนำเอาวิทยาการความก้าวหน้าจากต่างประเทศเข้ามาในสมัยนั้น ไม่เฉพาะจากการไปดูงาน ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงส่งพระบรมวงศานุวงศ์ ไปศึกษาเล่าเรียนยังต่างประเทศเป็นจำนวนมาก หลังจากจบการศึกษาแล้วก็นำเอาวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาพัฒนาบ้านเมือง โดยการปกครองดูแลกระทรวงทบวงกรมต่างๆ การไปศึกษาต่อยังต่างประเทศนั้น ในปี 2461 - 2500 ได้มีการปรับปรุงการศึกษาและขยายให้กว้างขวางไปทั่วประเทศ เมื่อมีการสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษาต่อต่างประเทศ การส่งนักศึกษาไทยไปศึกษาต่อต่างประเทศในรัชกาลนี้ก็เริ่มทวีมากขึ้น ดังเช่นมีกล่าวไว้ใน "บ้านในกรุงเทพ" ถึงการส่งนักเรียนไปเรียนต่อต่างประเทศไว้ว่า "ในปลายรัชกาลที่ 6 ปรากฏมีจำนวนนักเรียนไทยในต่างประเทศ รวมทั้งสิ้น 303 คน นักเรียนเหล่านี้ก็กลับมาเริ่มเข้ารับราชการแทนชาวต่างประเทศได้มากขึ้นตามลำดับ² นักศึกษาไทยไปเรียนจากฝรั่งเศสและอังกฤษ ส่วนใหญ่นำความรู้กลับมาทำงานในประเทศไทย ประยุกต์วิชาความรู้เข้ากับภูมิอากาศของไทย ก่อนจะตั้งสถาบันปี 2477 อาคารยุคนี้เห็นมากริมถนนเพชรบุรี สุขุมวิท และแถบริมถนนสาทร โดยเฉพาะหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง"³

นอกจากในหมู่เจ้านายแล้ว อิทธิพลตะวันตก ก็แพร่ในหมู่ขุนนางสำคัญ ที่นิยมสร้างคฤหาสน์ใหม่ในรูปแบบนี้ จากที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าบ้านแบบตะวันตกในยุคแรก (รัชกาลที่ 4-5) นั้นมักอยู่ในกลุ่มของผู้มีฐานะ ตั้งแต่เจ้านาย ขุนนาง และคหบดี และเริ่มมีสร้างในหมู่ราษฎรทั่วไปตั้งแต่รัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา ดังนั้นอาคารรูปแบบดังกล่าวที่ยังหลงเหลือจนถึงปัจจุบันซึ่งสร้างในสมัยดังกล่าวจึงมักเป็นของเจ้านายหรือขุนนางสำคัญเป็นส่วนใหญ่ ในช่วงรัชกาลที่ 6 นอกจากตำหนักแล้ว บรรดาขุนนางต่างๆก็มียศคฤหาสน์ใหญ่โต มีข้อสังเกตบางประการ ว่าเจ้านายไม่จำเป็นต้องมีอาคารพักอาศัยใหญ่กว่าขุนนาง เนื่องจากไม่จำเป็นว่าเจ้านายจะมีศักดิ์สูงกว่าขุนนางเสมอไป โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบเรื่องบรรดาศักดิ์ รวมทั้งยังขึ้นอยู่กับว่าขุนนางคนนั้นมีบารมีมากแค่ไหนด้วย⁴

ย่านซึ่งมีคฤหาสน์ขุนนางสำคัญนอกจากพื้นที่รอบเกาะรัตนโกสินทร์แล้ว ยังมีบริเวณอื่นด้วย เช่น บ้านพักอาศัย ย่านฝั่งธนบุรีของตระกูลบุญนาค ในอดีตฝั่งธนบุรีมีถนนสายเดียว ครั้นในต้นรัชกาลที่ 5 "สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ได้สั่งให้ตัดถนนผ่านหน้าบ้านของท่าน ผ่านวัดพิชัยญาติการาม

² ละออทอง อัมรินทร์รัตน์ การส่งนักเรียนไทยไปศึกษาต่อต่างประเทศ หน้า 62 อ้างถึงใน ผุสดี ทิพทัส และ มานพ พงศทัต, บ้านในกรุงเทพ (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525).

³ ประทีป มาลากุล พัฒนาการบ้านไทยในภาคกลาง (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525) หน้า 12

* ดังมีคำอธิบายเรื่องเกี่ยวกับศักดินาไว้ว่า "ในช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น ฐานันดรเหล่านี้ แบ่งได้ตาม "ศักดินา" ซึ่ง ถ้าพิจารณาตามระบบศักดินาแล้ว เจ้ามีได้มีชนชั้นเหนือกว่าขุนนางเสมอไป เช่น เจ้าพระยาอาจมีศักดินา 10,000-3000 พระองค์เจ้าอาจมีศักดินา 7000 น้อยกว่าเจ้าพระยาได้ นอกจากนี้ศักดินาที่แท้จริงของแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับขนาดและความสำคัญของกรมที่ประจำอยู่ด้วย เจ้านายที่ทรงกรมหรือได้เลื่อนพระยศขึ้น จะมีศักดินาสูงขึ้นจาก สำหรับชั้น หม่อมราชวงศ์ และหม่อมหลวง เริ่มมีตั้งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า และไม่ได้อยู่ในฐานะว่าเป็นเจ้า"

อ้างอิงจาก ร.ว.อ.คิน รพีพัฒน์, สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ.: โรงพิมพ์พิมพ์แฉด 2521): 225

และวัดอนงคารามไปจนถึงปากคลองสาน ย่านนี้มีตลาดที่สำคัญคือตลาดแขก ซึ่งอยู่หลังวัดอนงคาราม หน้าบ้านสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ตลาดนี้ ขายสินค้าจากประเทศอินเดีย ฝรั่งเศส และสิงคโปร์ พ่อค้าส่วนใหญ่เป็นแขกอินเดีย เข้าห้องที่ตึกขาว และตึกแดง เปิดเป็นร้านค้าขาย คลองสานในช่วงเวลานั้น ร่มรื่นด้วยต้นไม้ใหญ่ มีบ้านเรือนขนาดใหญ่และงดงามหลายแห่ง มีทางเดินปูอิฐขนาดกว้าง ตลอดไปตามฝั่งซ้ายหันหน้าออกแม่น้ำเจ้าพระยา บ้านเรือนเหล่านี้เป็นเคหสถานของพวกลูกหลานสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ที่มีที่ดินของเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) ปัจจุบันคือโรงพยาบาลบ้านสมเด็จพระยา มีที่ดินมากเป็นพิเศษ และอยู่อาศัยไปด้วยหรือกลุ่มบ้านของข้าราชการที่สำคัญในรัชกาลที่ 6⁶

ตัวอย่างรายชื่อวังของเจ้า และคุณาสถ์ของขุนนางสำคัญที่ยังมีชื่อหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน(บางส่วน)⁷

ชื่อวัง / ตำหนัก/บ้าน	เจ้าของ
รัชกาลที่ 5	
วังเทเวศร์	พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณเณ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ
วังกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์
วังกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์	พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์
วังกรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน
วังกรมขุนสิงหวิกรมเกรียงไกร	พระองค์เจ้าวุฒิไชย กรมขุนสิงหวิกรมเกรียงไกร.
วังกรมหมื่นพิชัยมหิทรโรดม	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ กรมหมื่นพิชัยมหิทรโรดม
วังพระองค์เจ้าวิไลยวริลาศ	พระองค์เจ้าวิไลยวริลาศ
วังและตำหนักในรัชกาลที่ 6 -2475	
วังสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา	สมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา
วังศุโขทัย	สมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมหลวงสุโขทัย
วังวรดิศ	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
วังเพชรบูรณ์ (ตำหนักประถม)	สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมหลวงเพชรบูรณ์
วังพระองค์เจ้าอาทิตย์	พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา
วังลดาวัลย์	สมเด็จพระเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์
วังสวนปาริฉัตร	พระองค์เจ้าหญิงอดิศจัยสุริยา พระราชธิดารัชกาลที่ 5
ตำหนักเมษลารูจี ในวังพญาไท	พระองค์เจ้าอินทศรัยาศรี ในรัชกาลที่ 6
วังปารุสก	สมเด็จพระเจ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ

⁶ คณะกรรมการจัดสร้างอุทยานเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตามพระราชดำริ, *อุทยานเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตามพระราชดำริ*(กรุงเทพฯ :รุ่งศิลป์การพิมพ์,2539) หน้า 65

⁷ จุลจักรพงษ์,พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภคิวงษ์ปารุสก(กรุงเทพฯ,อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด,2540,หน้า 205

คฤหาสน์ขุนนางผู้มีบรรดาศักดิ์สูง	
บ้านนรสิงห์	เจ้าพระยารามราฆพ
บ้านบรมมหาราชวัง	พลตรีพระยาอนิรุทธเทวา
บ้านมณังศิลา	พระยาอุดมราชภักดี
บ้านนนท์	เจ้าพระยาอรรคมหาธิการณาธิบดี
บ้านพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ	พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ
บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา	เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์
บ้านพระยาสุรียานุวัตร	พระยาสุรียานุวัตร
บ้านเจ้าพระยายมราช	พระยายมราช (ปั้น สุขุม)

2.1.2 การเปลี่ยนแปลงตามลักษณะการอยู่อาศัยที่เปลี่ยนไป

การเปลี่ยนแปลงลักษณะการอยู่อาศัยของคนไทยในเมืองหลวงขณะนั้น จากประชากรที่มีมากขึ้น เดิมที่เคยอยู่เรือนแพ เรือนไทย เช่น เรือนเครื่องผูก เรือนเครื่องสับ หรือในกลุ่ม คหบดี ขุนนางที่มีฐานะอาศัยอยู่เรือนไทยเดิม ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสนิยมเป็นเรือนไทยประยุกต์ หรือ บ้านตึก บ้านแบบที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก ซึ่งพัฒนารูปแบบมาจนถึงปัจจุบันดังเช่นที่ได้มีการบันทึกถึงลักษณะบ้านเรือนสมัยก่อนไว้ โดยชาวต่างชาติซึ่งเข้ามาในเมืองไทยในสมัยรัชกาลที่ 4-5 หลายคน ตัวอย่างเช่น หมอสมิท ได้เขียนบรรยายสภาพ บ้านเรือน ไว้ว่า “อาณาเขตที่เป็นตัวเมืองในปัจจุบันตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำ ความยาวของกำแพงเมืองโดยรอบวัดได้ราว 4 ไมล์ครึ่ง มีลำคลองหลายสายตัดผ่านไปที่ทุกหนแห่ง แต่ลำคลองเหล่านี้ได้ตั้งขึ้นและถูกทึบถมไปเป็นจำนวนมากจนไม่อาจใช้เป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำได้อีกต่อไป บริเวณที่เป็นเมืองมิได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะภายในเขตกำแพงเมือง แต่ยังขยายออกไปตลอดแนวฝั่งแม่น้ำลำคลองบริเวณนอกกำแพงเมืองโดยรอบ ในสมัยก่อนประชากรจำนวนมากกว่าครึ่งหนึ่งยังคงอาศัยอยู่ตามเรือนแพ” เมืองหลวงสมัยก่อนยังมีการตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำเป็นส่วนใหญ่ ส่วนเรือนแพนั้น ลักษณะเช่นเดียวกับเรือนไทยบนบก แต่ตั้งบนแพไม้ไผ่ หรือแพใบ้ จากการที่มีเรือกำปั่นไฟเข้ามาแล่นในแม่น้ำเดือ่นหลายลำ ทำความเสียหายให้แก่แพริมแม่น้ำเป็นอันมาก ถึงแพจะไม่ได้พังทลาย แต่สินค้าที่วางขายก็ตี เรือลูกค้าที่มาติดต่อกับแพก็ตีเป็นอันตรายเสียหายเพราะได้คลื่นไม้ไหว คนที่อยู่ในแพก็ไม่มีความสุขเหมือนแต่ก่อนเพราะคลื่นแรง การค้าขายและอยู่อาศัยตามแพจึงย้ายไปอยู่ตามริมถนนมากขึ้นเป็นลำดับ⁸ การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นอย่างค่อยเป็นค่อยไป ในกลุ่มราษฎรสามัญชนทั่วไปยังคงลักษณะเรือนไทยอย่างเดิม ทั้งเรือนเครื่องผูกเรือนเครื่องสับ เรือนฝากระดาน ชัดแต่ถื่อปูน สอดคล้องกับลักษณะการอยู่อาศัยแบบไทย อยู่ การวางผังอาคารจึงยังคงลักษณะยึดเหนี่ยว ใช้งานเอนกประสงค์ แยกส่วนนอน รับแขกรับประทานอาหาร แยกส่วนห้องน้ำและครัว รวมทั้งส่วนบริวาร ที่ต้องมีแยกออกจากเรือนใหญ่ ต่อมาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงที่วัสดุประกอบอาคาร และองค์ประกอบเช่นประตูหน้าต่าง หลังคา กระเบื้อง มีการนำเอาโด่งประทุนมาใช้ รวมทั้งเทคโนโลยีการก่อสร้าง แต่การอยู่อาศัยประจำวันยังคงรูปแบบเดิม การวางผัง และรูปทรงโดยรวมของบ้านก็ยังคงเป็นเรือนไทยอยู่ ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างจริงจังเมื่อรูปแบบการอยู่อาศัยของราษฎรเริ่มเปลี่ยนไป แนนอนที่กลุ่มแรกที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงนั้น อยู่ในหมู่ คหบดี ผู้มีฐานะและบรรดาศักดิ์ขุนนางก่อน

สำหรับการเปลี่ยนแปลงลักษณะของการอยู่อาศัยเช่น เริ่มมี เฟอร์นิเจอร์เข้ามา จากเดิมที่เคยนั่งพื้น ทำกิจกรรมต่าง ๆ ผู้คนเปลี่ยนมานั่งเก้าอี้แทน ดังเช่น ขุนวิจิตรมาตรา ได้กล่าวไว้ถึงชีวิตสมัยก่อนในเด็กคลองบางหลวงว่า “ในสมัยรัชกาลที่ 2-3 นั้น ตามบ้านไม่ใช้ตู้โต๊ะเก้าอี้กันบ้านข้าพเจ้าก็ไม่มีตู้โต๊ะ เก้าอี้เหมือนกัน เวลานั้นปกติ นั่งกับพื้นกระดานซึ่งเรียบ และขึ้นเป็นมัน เครื่องนุ่งห่มเสื้อผ้าใส่หีบ เป็นหีบเหล็กขนาดใหญ่มาก บ้างเป็นหีบไม้ ส่วน

⁸ สมิต มัลคอล์ม “ราชสำนักสยามในทศวรรษหมอสมิธ, แปลโดย ศุภรัตน์ ธาราศักดิ์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ:กรมศิลปากร, 2542) หน้า 5

⁹ ผู้สดี ทิพทัส และ มานพ พงศทัต, บ้านในกรุงเทพ (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525) หน้า 19

สิ่งของอื่นๆ เล็ก น้อย ขวางบนโต๊ะเตี้ย (ซึ่งมักเรียกว่าม้า) คือเป็นโต๊ะเล็กๆ ขวางราวคอก ขาวราวชนหนึ่งสูงสักคืบเศษ ทำด้วยไม้สีดำเนื้อละเอียด ระหว่างขาโต๊ะทั้งสี่ แกะสลักเป็นลวดลายใดๆ ที่ทำอย่างดีก็ฝังมุก เรียกว่าโต๊ะมุกที่น่าสังเกตคือ คำว่า "ม้า โต๊ะ ตั่ง พาน" ใช้สลับส่นกันแปรกันมาเรื่อย ที่วางเครื่องเบ่งใน ชุนข้างชุนแผน เรียกว่าม้าสมัยข้าพเจ้าเป็นเด็กก็เรียกม้า หรือ ม้าเครื่องเบ่ง ต่อมาอีกราว 20 ปี ที่วางเครื่องเบ่งเปลี่ยนรูปใหม่เป็นอย่างโต๊ะสูง ตัวโต๊ะมักมีล้นชักบนโต๊ะสุดไปข้างหลังเสริมตั้งขึ้นไปสูงราว 5-6 นิ้วตั้งแต่มีโต๊ะแบบใหม่นี้แล้ว คำว่าม้าก็ไม่เรียกกัน เปลี่ยนไปเป็นโต๊ะเครื่องเบ่งกันหมด ความแตกต่างคือ ม้าเครื่องเบ่งเป็นของสำหรับแต่งตัวกับพื้นกระดานตามแบบโบราณ ส่วนโต๊ะเครื่องเบ่งเป็นของสำหรับยืนแต่งตัวซึ่งเริ่มเข้ามาแบบสมัยใหม่ โต๊ะต่างๆ ที่ใช้และเข้าใจกันในปัจจุบัน เช่น โต๊ะรับแขก โต๊ะอาหาร โต๊ะหนังสือ ฯลฯ ดูจะเกิดพร้อมๆ กับที่ม้าเครื่องเบ่งเปลี่ยนเป็นโต๊ะเครื่องเบ่งดังกล่าวแล้ว แสดงว่าคนเริ่มนั่งเก้าอี้ โดยรูปเรือนได้เปลี่ยนจากแบบไทยแท้เข้ามาหาสมัยใหม่ แต่เรือนไทยในครั้งนั้นที่ไม่ใช่โต๊ะเก้าอี้คือนั่งกับพื้นอย่างเก่า ก็ยังมีอีกมาก"¹⁰ ทางด้านการคมนาคม ที่เคยเน้นที่การสัญจรทางน้ำ ก็เริ่มมีทางบก รถม้าเป็นพาหนะที่เป็นที่นิยมก่อน ก่อนที่จะเป็นรถยนต์* ที่ใช้แพร่หลายขึ้นในรัชกาลที่ 6 ถนนหนทางจึงมีมากขึ้น บ้านเรือนที่เป็นรูปแบบตะวันตกนิยมมีมุขหน้าเพื่อเป็นที่จอดเทียบรถด้านหน้า ทั้งหมดนี้เป็นการพยายามที่จะใช้ชีวิตแบบสมัยใหม่แต่ก็ไม่สามารถเปลี่ยนไปได้ในทีเดียว

2.1.3 ชาวตะวันตกที่เข้ามาในประเทศไทย

ชาวตะวันตกที่เข้ามามีบทบาทในประเทศไทย มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา และมากขึ้น ในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีชาวต่างชาติเข้ามาค้าขายในประเทศไทยและอยู่อาศัยถาวร คือประกอบอาชีพเป็นหลักแหล่งเป็นจำนวนมาก มีปัจจัยหลายสาเหตุ เช่นการแข่งกันล่าอาณานิคมของฝรั่งเศสกับอังกฤษ ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งสองประเทศต่างก็พยายามแสวงหาอิทธิพลในไทยซึ่งเป็นแดนกันชนในสมัยนั้นไม่ให้มีฝ่ายใดมีอำนาจเหนือกว่า¹² ช่วงแรกผู้ที่เข้ามาเป็นมิชชันนารี เผยแพร่ศาสนา ก่อน จนในรัชกาลที่ 5 เริ่มมีการจ้างฝรั่งรับราชการในเมืองไทย นำเอาความก้าวหน้าด้านการก่อสร้างวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ในด้านต่างๆ สรุปลงได้ถึงกลุ่มของชาวต่างชาติในช่วงเวลาดังกล่าว ได้ดังนี้

1. กลุ่มมิชชันนารี
2. กลุ่มชาวตะวันตกที่เข้ามารับราชการ
3. กลุ่มที่เข้ามาค้าขาย

กลุ่มมิชชันนารี

กลุ่มมิชชันนารี หรือกลุ่มผู้เผยแผ่ศาสนาคริสต์ เดินทางเข้าเพื่อสอนศาสนา มีทั้งแพทย์ ครูอาจารย์ นักหนังสือพิมพ์ (ชาวไทยเรียกพวกนี้ว่า "หมอ" ทั้งสิ้น) ประกอบด้วยหลายกลุ่มนิกายด้วยกัน ทั้งโรมันคาทอลิก (Roman Catholic) และโปรเตสแตนต์ (Protestant) โดยส่วนมากเป็นมิชชันนารีอเมริกัน ทั้งนี้เนื่องจากเดิมพวกอเมริกันได้

¹⁰ สิริตราตรา,ชุน , *เมื่อวานนี้ ตอนเด็กคลองบางหลวง.2* เล่ม (กรุงเทพฯ: เรื่องศิลป์,2520)

* รถยนต์คันแรกที่สั่งเข้ามาในประเทศไทย ในสมัยรัชกาลที่ห้า โดย กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เป็นผู้นำเข้ามาจากยุโรป เป็นรถเมอซีเดส-เดมเลอร์ เออร์มณี เพื่อถวายสมเด็จพระบรมชนกนาถ ในช่วงแรกยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก

¹² อังกฤษ มีอำนาจในบริเวณสิงคโปร์ มลายู และพม่า ส่วนฝรั่งเศส ได้เข้ามามีอำนาจในญวน ลาว และเขมร-สวาติดรี ทัพ

ภะสุด, *ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนไทยจีนและตะวันตกในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2398-2453*, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527, หน้า 56

มาสอนศาสนาอยู่ในเมืองจีน เมื่อทราบว่ามีคนจีนเข้ามาอยู่ในกรุงเทพเป็นจำนวนมากจึงได้เดินทางเข้ามาสอนศาสนาในกรุงเทพฯ ในช่วงรัชกาลที่ 3-4 นั้น กลุ่มมิชชันนารีประกอบด้วย 3 คณะใหญ่ๆด้วยกัน คือ¹³

- คณะอเมริกันบอร์ด (American board) เข้ามาในระหว่าง พ.ศ.2374-2392 จำนวน 22 คน มิชชันนารีคนสำคัญซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีคือหมอบรัดเลย์ ซึ่งนำวิธีป้องกันไข้ทรพิษและการปลูกฝีมาด้วย
- คณะอเมริกันแบปติสต์ (American Baptist) เข้ามาในระหว่าง พ.ศ.2376-2434 จำนวน 35 คน คนสำคัญได้แก่ศาสนาจารย์ จอห์นเทเลอร์ โจน และหมอสมิธ* (Samuel J. Smith)
- คณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน(American Presbyterian) เข้ามาในระหว่าง ปี พ.ศ. 2383-2453 เป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุด 217 คน ที่สำคัญคือ หมอเฮาส์ (Dr.Samuel Reynolds House)

ศูนย์กลางของบรรดามิชชันนารีอยู่ที่ริมวัดเกาะ ก่อนจะย้ายมาอยู่ใกล้กับชุมชนตะวันตกเดิม คือ ย่านกุฎีจีน ฝั่งธนบุรีและบริเวณข้างเคียง นอกจากนั้นยังมีมิชชันนารี นิกายโรมันคาทอลิก ซึ่งเริ่มเข้ามาตั้งแต่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนิน ทรงประกอบศาสนกิจ มิชชันนารีคาทอลิกมีเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นส่วนมาก ประกอบด้วย 2 คณะสำคัญคือคณะภคินีเซนต์ปอลแห่งชาร์ตส์(The Sisters of St.Paul of Chartres) และคณะภราดาเซนต์คาเบรียล(The Brothers of St. Gabriel) กลุ่มมิชชันนารีเหล่านี้เมื่อเข้ามาได้ทำการสร้างอาคาร ตามแบบที่ตนคุ้นเคย และปรับเปลี่ยนการใช้วัสดุให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในประเทศไทย

กลุ่มชาวตะวันตกที่เข้ามารับราชการ

ภาพ ประกอบ 2-1 นาย โยคิม แกรซซี
ที่มา : ศรีณีย์ ทองปาน “ สถาปัตยกรรม
แบบฝรั่งในสมัยรัชกาลที่ 5” เมืองโบราณ
(เมษายน-มิถุนายน 2541) :9-22

ด้วยนโยบายปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก มีการแลกเปลี่ยนสัมพันธไมตรีทางการทูต การรับเอาวิทยาการตะวันตกด้านต่างๆเข้ามาปรับปรุงประเทศ ทำให้มีที่ปรึกษาชาวต่างชาติเข้ามาให้คำแนะนำในหน่วยงานต่างๆ มาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ต่อมาในช่วงรัชกาลที่ 5 นั้น มีช่างตะวันตกจำนวนมากที่ทางราชการจ้างมาออกแบบควบคุมการก่อสร้างอาคาร รวมทั้งสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ เป็นทั้งวิศวกร สถาปนิก ช่างจิตรกรรม หลายแขนง ประจำอยู่ในกรมกองต่างๆเช่น กรมศุขาภิบาล กระทรวงโยธาธิการ* รวมทั้งช่างรับเหมาชาวต่างประเทศที่เข้ามาตั้งกิจการรับงานกับทางราชการ มีทั้งชาวอังกฤษ เยอรมัน อิตาลี

โดยเมื่อรัชกาลที่ 5 โปรดให้สถาปนากะทรวงโยธาธิการ ขึ้นใน พ.ศ. 2435 นายช่างชาวตะวันตก เหล่านี้ส่วนใหญ่ก็ได้เข้ามาสังกัดอยู่ในกระทรวงใหม่นี้ นอกจาก

งานราชการแล้ว ช่างตะวันตกเหล่านี้ ก็มีผลงานในการออกแบบอาคารบ้านเรือนของขุนนาง หรือเจ้านาย นอกเหนือจากวังหรือพระบรมมหาราชวังด้วย ตัวอย่างเช่น

นายโยคิม แกรซซี ชาวอิตาลี ทำอุทิศรับเหมาก่อสร้างอาคารในครั้งแรกของ

¹³ สวัสดิตรี ทัพพะสุด, *ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนไทยจีนและตะวันตกในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2398-2453*, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527, หน้า 49

* Dr.Malcolm Smith เป็นแพทย์ชาวอังกฤษซึ่งสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงส่งมาชักนำให้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ถวายการดูแลพระพลานามัยสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถพระพันปีหลวง ณ พระราชวังพญาไท -สมิธ มัลคอล์ม “*ราชสำนักสยามในทรงคณะหมอสมิธ*, แปลโดย ศุภรัตน์ ธาราศักดิ์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ:กรมศิลปากร, 2542) :16

* ต่อมามีการยุบกระทรวงโยธาธิการ ข้าราชการถูกโอนไปยังหน่วยงานอื่นสามแห่งคือ แผนกการช่างก่อสร้างถูกลดขนาดลงและโอนไปยังกระทรวงนครบาล (กรมศุขาภิบาล) และต่อมาถูกย้ายไปสังกัดกระทรวงมหาดไทย

ของสมัยรัชกาลที่ 5 นอกเหนือจากงานออกแบบก่อสร้างอาคารรูปแบบตะวันตก*ให้รัฐบาลสยามแล้ว อาคารพักอาศัย มีผลงานออกแบบตึกสองหลังที่พระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (หัวม บุนนาค) สร้างให้กับบุตรชายคือพระยาราชาานุประพันธ์(สุดใจ บุนนาค) และน้องชาย(ห้วย บุนนาค) ริมคลองบางกอกใหญ่ ลักษณะเป็นตึกที่ตึกหนึ่ง มีเรือนบริวารเป็นเรือนแถวสองชั้น ตัวตึกใหญ่ของบ้านพระยาราชาานุประพันธ์หรือลงในปี พ.ศ.2475 เมื่อมีการสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้าและตัดถนนทางฝั่งธนบุรี(อิสราภาพ) ส่วนตึกอีกกลุ่มหนึ่งนั้นต่อมาตกเป็นของหลวง แล้วรื้อลงเมื่อราวสามสิบปีมานี้ บ้านทั้งสองหลังปัจจุบันคงเหลือแต่เพียงส่วนที่เป็นเรือนบริวาร วางตัวตั้งฉากกับคลองบางหลวง มีมุขกลางมีบันไดขึ้นทั้งจากด้านซ้ายและขวา ชั้นบนและล่างทำเป็นระเบียง ด้านหน้าห้องยาวตลอดแนวอาคาร มีการก่อสร้างเตาฝังไว้ในห้องริมสุดแต่ไม่มีปล่องทะลุขึ้นไปยังหลังคา เรือนบริวารหลังนี้จึงจัดได้ว่าเป็น

ภาพ ประกอบ นาย มาริโอ ตามานโญ ที่มา : ศรีณย์ ทองปาน “สถาปัตยกรรมแบบฝรั่งในสมัยรัชกาลที่ 5” เมืองโบราณ (เมษายน-มิถุนายน 2541) :9-22

อาคารเพียงหลังเดียวซึ่งเป็นมรดกตกทอดต่อมายังลูกหลานของบ้านพระยาราชาานุประพันธ์¹⁴

ศาสตราจารย์ มาริโอ ตามานโญ สถาปนิกชาวอิตาลี รับราชการกระทรวงโยธาธิการ* กองสถาปัตยกรรม กรมนคราทร กระทรวงมหาดไทย ในส่วนองงานออกแบบอาคารพักอาศัยเช่น บ้านพระยาสุรียานุวัตร บ้านพักอาศัยริมถนนสี่พระยา บ้านพักของม.เบเนแรงเยอร์ ถนนสุรวงศ์ ซึ่งจัดว่าเป็นงานส่วนตัวนอกเหนือจากงานราชการ บ้านพระยาอนิรุทธเทวา ตำนกไม้ของกรมพระจันทบุรีฯ ริมแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งทำร่วมกับสถาปนิกสเปนโย กวาเดรลลี และปีสโตโน

นายแอร์โคเล มันเฟรดี สถาปนิกกระทรวงโยธาธิการที่เข้ามาสยาม ตั้งแต่ปี พ.ศ.2452 นอกจากงานอาคารราชการแล้ว* มีงานออกแบบบ้านพักอาศัยเช่น บ้านพระสาโรชรัตนนิมมานก์ ซอยนานาใต้ (ปัจจุบันรื้อออกไปแล้ว) บ้านจักรพงษ์¹⁵หรือตำหนักท่าเตียนริมแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นอาคารที่ยังรักษาไว้อย่างดีจนถึงปัจจุบัน บ้านพักผู้ว่าการธนาคารแห่งอินโดจีนบนถนนสาทร ดังเช่นได้มีกล่าวไว้ในบ้านในกรุงเทพว่า “ในด้านการก่อสร้างเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นประโยชน์ที่จะใช้ชาวต่างประเทศเข้ารับราชการในหน่วยงานต่างๆที่ต้องการความรู้ทางเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า เพื่อพัฒนาประเทศให้เจริญทัดเทียมตะวันตก ปรากฏว่า มีชาวยุโรปชาติต่างๆ เข้ามารับราชการในกรุงเทพเป็นจำนวนมาก ใน

จำนวนนี้มีช่างสถาปนิก วิศวกร ช่างสำรวจ ช่างศิลป์ ช่างตกแต่ง และช่างก่อสร้างเป็นจำนวนมากที่ทรงจ้ำจมารับราชการในกรมโยธาธิการ การรถไฟ กรมสุขาภิบาล กรมทหารม้า เป็นต้น ช่างชาวต่างประเทศเหล่านี้ได้นำความรู้ทางการก่อสร้างอาคาร นำเทคนิคใหม่ๆ ตลอดจนอิทธิพลของสถาปนิกของสถาปัตยกรรมตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย โดยเริ่มจากการออกแบบก่อสร้างอาคารทางราชการ พระราชวัง และวังเจ้านายต่างๆ ต่อมาบรรดา

* ศรีณย์ ทองปาน “นายแกรซี กับสถาปณานายแกรซีที่ให้กับสยามเช่น วัดนิเวศธรรมประวัติ พระที่นั่งวิภาคพิฆานในพระราชวังบางปะอิน ศาลสถิตยยุติธรรม วังบูรพาภิรมย์ วังท่าพระ โรงทหารหน้า ตึกเก่าโรงเรียนอัสสัมชัญ ศาลสถานริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตึกวิกตอเรีย ตึกเสาวภาค ในโรงพยาบาลศิริราช วัดนักบุญยอแซฟ ที่อยุธยาเป็นต้น ปติยกรรมแบบฝรั่งในสมัยรัชกาลที่ 5” เมืองโบราณ (เมษายน-มิถุนายน 2541) :9-22

* ผลงานของ ศ.ตามานโญมีมากมายเนื่องจากรับราชการอยู่นาน ตัวอย่างเช่น พระที่นั่งอัมพร สะพานมัญจนารังสรรค์ แบบพระที่นั่งอนันตสมาคม เป็นต้นซึ่งเป็นงานที่ทำร่วมกับวิศวกรและสถาปนิกอื่น ๆ อีกหลายคน

* ผลงานนายมันเฟรดีเช่น วังสระปทุม กรมศิลปากร วังอัครวิญ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พระที่นั่งบรมพิมาน พระราชินิเวศน์มฤคทายวัน บ้านนรสิงห์ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

¹⁵ เอเลนา ตามานโญ “มาริโอ ตามานโญ” เมืองโบราณ (เมษายน-มิถุนายน 2541) :23-45

เสนาบดี ขุนนาง ข้าราชการ และพ่อค้าคหบดีที่มีกำลังทรัพย์สูงจึงเริ่มนิยมการปลูกบ้าน โดยให้ช่างชาวต่างประเทศ ออกแบบก่อสร้างให้กันมากขึ้นตามสมัยนิยม ส่วนช่างรับเหมา ก่อสร้างอาคารแบบตะวันตกในสมัยนี้ ก็มีทั้งชาว ต่างประเทศที่เข้ามาทำงานในเมืองไทย บางคนเคยรับราชการกรมโยธาธิการ เมื่อครบสัญญาจ้างก็ลาออกมา ประกอบอาชีพของตนในเมืองไทยต่อกันอีกหลาย วปี¹⁶ นอกจากนี้ยังมีสถาปนิกต่างชาติอีกหลายคนที่มีชื่อปรากฏอยู่ เช่น นายชาร์ล เบกแกแลง นายอี มั่นเฟรดี นายเอ็ดวาร์ด ฮีลี นายซันเดรสกี เป็นต้น

กลุ่มที่ เข้ามาค้าขาย

ในช่วงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้นตรงกับช่วงปฏิวัติอุตสาหกรรม (คริสต์ศตวรรษที่ 18)ในยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเทศอังกฤษ มีการนำเอาเครื่องจักรมาใช้แทนแรงงานคน จึงสามารถผลิตสินค้าได้จำนวนมากและรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้ประเทศทางยุโรปจึงจำเป็นต้องระบายสินค้าออก และหาวัตถุดิบมาป้อนอุตสาหกรรมในประเทศของตน ประกอบกับเป็นช่วงหลังสงครามโปเลียน เข้าสู่ภาวะสงบสุข ชาวตะวันตกจึงเดินทางไปดินแดนต่างๆนอกทวีปมาก จึง โดยเฉพาะทางตะวันออกก็เป็นเป้าหมายหนึ่งของพ่อค้าชาวตะวันตก¹⁷ ด้วยเหตุนี้ จึงมีชาวตะวันตกจากประเทศ ต่างเข้ามาค้าขายในไทยจำนวนมาก โดยเฉพาะพ่อค้า ชาวอังกฤษ มาค้าขายตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงอนุญาตให้เรืออังกฤษเข้ามาค้าขายได้ ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยทำสนธิสัญญา เบอร์นี พ่อค้าชาวอังกฤษ คนแรกที่เข้ามาตั้งกิจการค้าขายอย่างถาวรในกรุงเทพฯ คือ โรเบิร์ต ฮันเตอร์ ซึ่งเข้ามาเช่าห้างทำการค้าขายในที่ดินของเจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) หน้าวัดประยูรวงศาวาส ห้างมีลักษณะเป็นตึก 3 ชั้น นับเป็นตึกแบบตะวันตกแห่งแรกในกรุงเทพฯ ชาวไทยเรียกว่า ห้างหันแดร์ ที่ขายของนำเข้า รวมทั้งวัสดุก่อสร้างด้วย ห้างนี้นับเป็นศูนย์กลางของพวกพ่อค้าตะวันตกที่เข้ามาภายหลัง มีการกล่าวถึงนายโรเบิร์ต ฮันเตอร์ ไว้จากชาวตะวันตกที่เข้ามาภายหลัง เช่น หมอบรัดเลย์ ได้กล่าวถึงความมีน้ำใจและเป็นที่พักของชาวตะวันตกที่เข้ามาชั่วคราวในกรุงเทพฯ จึงนับได้ว่า นายโรเบิร์ต ฮันเตอร์ เป็นเสมือนผู้นำชุมชนตะวันตกในสมัยนั้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ชุมชนตะวันตกจึงมีศูนย์กลางอยู่ที่บริเวณกุฎีจีน หลังจากนั้นก็มีชาวอังกฤษตามเข้ามาอีก ยิ่งเมื่อทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษ ในปี พ.ศ.2398 ยกเลิกพระคลังสินค้า เปิดโอกาสให้พ่อค้าชาวต่างชาติสามารถเข้ามาค้าขายกับประชาชนโดยเสรี โดยเฉพาะมีการยกเลิกการห้ามส่งข้าวออกนอกประเทศ ส่งผลให้ชาวต่างชาติเข้ามาค้าขายสินค้า ทั้งนำเข้าและส่งออกมากขึ้น บางพวกก็เข้ามาเช่าที่ ตั้งเป็นห้างร้านเพื่อคอยซื้อสินค้า มีเรือเข้าออกจำนวนมาก มีการขยายตัวของชุมชนตะวันตกมากขึ้น ดังเช่นที่กล่าวไว้ใน ตำนานห้างร้านในสยาม เสถียรโกเศศ ได้กล่าวถึง ศูนย์กลางธุรกิจของชาวตะวันตกไว้ว่า¹⁸

“สำหรับย่านธุรกิจของชาวตะวันตก ก็จะอยู่บริเวณ 2 ฟากถนนเจริญกรุง ตอนใต้สะพานพิทยเสถียร ลงไปแถบบางรัก รวมทั้งในเขตถนนที่ตัดใหม่ในบริเวณนี้ คือ สีพระยา สุรวงศ์ สีลม และสาธร แต่ส่วนมากแล้วย่านธุรกิจในเขตถนนตัดใหม่เหล่านี้ จะอยู่ทางบริเวณหัวถนนที่บรรจบกับถนนเจริญกรุง”

ตั้งแต่ปากคลองผดุงกรุงเกษมริมถนนเจริญกรุงเรื่อยมาจนถึงสีลม สาธร สีพระยา บางรัก สุรวงศ์ จากชานพระนคร เป็นที่ตั้งแหล่งทำการค้าขาย ของชาวต่างชาติจากหลายประเทศ และเป็นที่ตั้งกงสุลประเทศต่างๆ¹⁹ ทั้งบรรดาบ้านอุปทูต ราชทูต บางหลังเป็นการซื้อต่อจากคนไทย หรือบ้านชาวต่างชาติที่ได้สร้างไว้ก่อนหน้านั้น ส่วนการครอบครอง

¹⁶ ผุสดี ทิพทัส และ มานพ พงศทัต .บ้านในกรุงเทพฯ (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2525)หน้า1-19

¹⁷ สวัสดิตรี ทิพเกษม,ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนไทยจีนและตะวันตกในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2398-2453,วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์,จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2527,หน้า 56 หน้า 44

¹⁸ เสถียร โกเศศ, พื้นความหลัง เล่มหนึ่ง (พระนคร : ศึกษิตสยาม,2511):41

¹⁹ ไชแสง สุชะวัฒน์, “ การศึกษาอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีต่อแบบอย่างของงานสถาปัตยกรรมไทย ระหว่าง พ.ศ.2208 -2475 “ วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาสถาปัตยกรรมบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2520 : หน้า 83

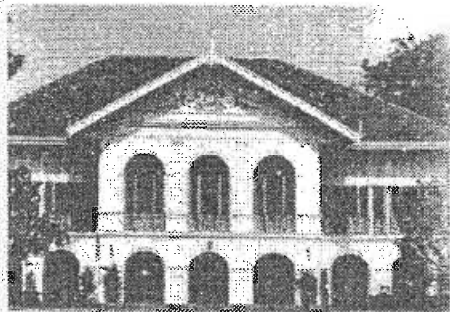
ภาพประกอบที่ 2 - 2 : กงศุลของชาวตะวันตกริมแม่น้ำเจ้าพระยา

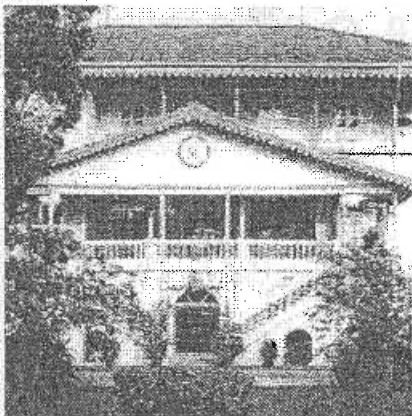
ภาพกงศุลอเมริกัน ริมน้ำเจ้าพระยา ในอดีต
ซึ่งได้ถูกรื้อถอนไปแล้วในปัจจุบัน

ภาพกงศุลอังกฤษ ริมน้ำเจ้าพระยา เป็นอาคารแบบ
Colonial สูงสามชั้นมีเฉลียงโดยรอบ หลังคาปั้นหย่า สองช่วง
มุงกระเบื้องดินเผาไม้เคลือบ ช่วงล่างมุงกระเบื้องแบบจีน
มีเฉลียงโดยรอบอาคาร

ภาพกงศุลโปรตุเกส ริมน้ำเจ้าพระยา ถนนเจริญกรุง 32
ปัจจุบันยังใช้เป็นสถานทูตอยู่

ภาพกงศุลฝรั่งเศส ถนนเจริญกรุง 36 ปัจจุบันเป็น
เรือนรับรองสถานทูตฝรั่งเศส แต่เดิมเป็นบ้านของเชื้อพระวงศ์
ได้ยกทั้งบ้านและที่ดินให้เป็นทรัพย์สินของรัฐบาลฝรั่งเศส
เป็นอาคารสูงสามชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นไม้
ทาสีขาวสลักริม เสิงชายประดับไม้ฉลุลาย บางส่วนตีไม้
ระแนงเป็นช่อง ปัจจุบันได้ขึ้นทะเบียนเป็นอาคารโบราณสถานแล้ว

ที่มา : Ping Amaranund , *Heritage home of thailand*

, สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์, สำนักพิมพ์เอเชียบุ๊ค , กรุงเทพฯ

ภาพประกอบที่ 2-3

แผนที่แสดงที่ตั้งสถานกงสุลริมถนนเจริญกรุงและริมแม่น้ำเจ้าพระยา ในช่วงรัชกาลที่ 5

ที่มา: แผนที่กรุงเทพ รศ.115

2.2. รูปแบบที่มีอิทธิพลต่อบ้านพักอาศัยซึ่งได้รับอิทธิพลตะวันตกในประเทศไทย

14

การศึกษาในรูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่สำคัญ นอกเหนือจากเป็นการค้นคว้าเพื่อประโยชน์ด้านการศึกษาพัฒนาการรูปแบบสถาปัตยกรรมในประเทศไทยแล้ว ในแง่ของการอนุรักษ์ การศึกษารูปแบบเป็นเกณฑ์หนึ่งที่ใช้พิจารณาแบ่งประเภทและจัดลำดับความสำคัญของอาคาร ในความคิดเห็นของผู้เขียนแล้ว อาคารพักอาศัยอิทธิพลตะวันตกที่ได้ทำการศึกษานั้น ย่อมมีคุณค่าด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม เมื่อ

1. มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ชัดเจน มากกว่าหลังอื่นๆ ที่สร้างในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน สามารถเป็นตัวแทนของรูปแบบดังกล่าวในอาคารประเภทเดียวกันได้
2. มีความโดดเด่นด้านสุนทรียภาพ ความงามจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นพิเศษ
3. แสดงให้เห็นถึงการประยุกต์รูปแบบตะวันตกให้เข้ากับความเป็นไทย หรือสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสมลงตัว

เกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นสามารถนำมาพิจารณาความสำคัญของอาคาร (ดังรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไป ในบทที่ 4.2 การประเมินคุณค่าและข้อเสนอแนะในการดำเนินการอนุรักษ์)

อย่างไรก็ตาม รูปแบบของสถาปัตยกรรมตะวันตกในประเทศไทยนั้นยากที่จะแบ่ง ได้อย่างชัดเจน คำอธิบายถึงประเด็นนี้ มีกล่าวไว้ใน หนังสือเยี่ยมเรือนเยือนอดีต ว่า “ยังไม่เคยมีนักวิชาการท่านใดนำเอาสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกที่พบในประเทศไทยทั้งหมดมาทำการจัดกลุ่มโดยอิงเกณฑ์ของ “รูปแบบทางศิลปะ” เลย สาเหตุคงเนื่องมาจากปัญหาหลัก 2 ประการ คือ

1. เป็นการยากที่จะชี้ชัดว่าสถาปัตยกรรมแต่ละหลังมีรูปแบบศิลปะอย่างไร เนื่องจากอาคารจำนวนมากนิยมก่อสร้างด้วยรูปแบบที่ผสมผสานจนดูคละกั้นหมด
2. อาคารที่สร้างขึ้นในระหว่างช่วงรัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 6 โดยมากเป็นการใช้รูปแบบศิลปะที่ย้อนยุค ฉะนั้นอาจมีนักวิชาการหลายท่านเห็นว่าเมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว รูปแบบศิลปะที่ปรากฏจึงไม่น่าจะมีสำคัญเท่าใดนักเมื่อเทียบกับบริบทของประวัติศาสตร์ด้านอื่นๆ²⁰

โดยเฉพาะอาคารประเภทพักอาศัยทั่วไปแล้ว รูปแบบดังกล่าวจะนำมาใช้กับบ้านพักอาศัยสามัญชน อาจผ่านการลอกเลียน หยิบยืมองค์ประกอบต่างๆ มาใช้หลายทอด ประกอบกับช่างที่สร้างก็เป็นช่างท้องถิ่น ช่างชาวจีน หรือแม้แต่เจ้าของบ้านเป็นผู้ออกแบบควบคุมให้เป็นไปตามความต้องการเอง การรับเฉพาะลักษณะภายนอก โดยไม่ได้นำเอาวิธีการก่อสร้างรวมทั้งหัวใจของแต่ละรูปแบบมาด้วย การก่อสร้างยังขึ้นอยู่กับวัสดุที่หาได้ในขณะนั้น และความเป็นไปได้ในการก่อสร้าง จึงเป็นไปได้อย่างที่ระบุ ได้ชัดถึงรูปแบบที่รับมา แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาลงไปเฉพาะองค์ประกอบอาคารแต่ละส่วนแล้ว ก็อาจจะพอจะคาดเดาที่มาที่ไปได้

เมื่อเทียบสมัยและช่วงเวลารัชกาลที่ 5-7 กับช่วงที่รูปแบบต่างๆ เฝือฟูในประเทศไทยและอเมริกา ซึ่งตรงกับศตวรรษที่ 19 วงการสถาปัตยกรรมตะวันตก อยู่ในช่วงที่การนำเอารูปแบบ (Style) ของยุคต่างๆ ในอดีตกลับมาใช้ใหม่ (ดังตารางที่ 2-1) เรียกได้ว่ามีการฟื้นฟู (revival) เกือบทุกรูปแบบก็ว่าได้ ทั้งโกธิค คลาสสิก และยังมี การฟื้นฟู เรอเนสซองส์ บาโรค ซึ่งเป็นสองรูปแบบที่โดดเด่นที่สุดระหว่างปี ค.ศ. 1850-1875 เรื่อยมาจน ค.ศ. 1900²¹ อิทธิพลของรูปแบบต่างๆ เหล่านี้ ต่อสถาปัตยกรรมในประเทศไทย นั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะการนำเข้า ดังที่กล่าวไปแล้วในหัวข้อที่ 2.1 โดยเฉพาะอาคารที่แสดงออกอย่าง ชัดเจน นั้นล้วนเป็นผลงานการออกแบบของสถาปนิกชาวตะวันตกทั้งสิ้น การที่จะก่อสร้างในรูปแบบที่มาจากชาติใดนั้นจึงขึ้นอยู่กับความเป็นมา ของสถาปนิกผู้สร้างสรรค์เป็นสำคัญด้วย ขณะเดียวกันที่ต้องดูว่าประเทศไทยขณะนั้นมีความสัมพันธ์อันดีกับประเทศใดด้วย

²⁰ เพ็ญสุภา สุขคตะ, *เยี่ยมเรือนเยือนอดีต* (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ภัคธรณศ . 2543) หน้า 3

²¹ วิจิตร เจริญภัคทร์, *ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมตะวันตก คริสเตียนตอนต้น-สมัยใหม่* (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526) หน้า 231

ตารางที่ 2-1 แสดงช่วงอิทธิพลของรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกเปรียบเทียบกับช่วงรัชกาลในประเทศไทย

ปีคริสต์ศักราช	ช่วงอิทธิพลของรูปแบบสถาปัตยกรรมในประเทศตะวันตก							ช่วงรัชกาลกรุงรัตนสินทร์
	colonial							
1740	(1607-1780)							
1760								
	Late Georgian							
1780	(1765-1811)	Federal and Empire						รัชกาลที่ 1 (1782-1809)
		(1780-1850)						
1800								
		Regency and						รัชกาลที่ 2 (1809-1824)
1820		early 19 Century						
		(1811-1837)						รัชกาลที่ 3 (1824-1851)
1840			British Victorian					
			(1837 - 1900)					รัชกาลที่ 4 (1851-1868)
1860				Art and Crafts				
				(1860-1925)				รัชกาลที่ 5 (1868-1910)
1880						American Beaux		
						(1870-1920)		
				Art Nouveau				
1900				(1888 - 1905)	Edwardian			
					(1901-1914)			รัชกาลที่ 6 (1910-1925)
1920								
								รัชกาลที่ 7 (1925-1934)

2.2.1 Classic Revival and Neo-Palladio

ลักษณะเฉพาะ

1. มีความเรียบง่ายอันทรงพลัง เน้นความต่อเนื่องและราบเรียบ
2. จุดเด่นของงาน รูปแบบนี้คือ การดัดแปลงมุขยื่นด้านหน้าเมื่อเทียบกับคลาสสิกโบราณ ให้มีความสูงสง่าและแคบเข้ากว่าเดิม
3. เน้นความโดดเด่นของหน้าบันสามเหลี่ยมตรงกลาง (Pediment) เสาที่ใช้มีทั้งเสาโรมัน ดอริก ไอโอนิก และคอรีนเธียน

ในประเทศไทย รูปแบบดังกล่าว เข้ามาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 4 โดยกลุ่มสถาปนิกอังกฤษ เป็นนายช่างที่เคยมีประสบการณ์ ออกแบบสถานที่ราชการในประเทศสิงคโปร์ มลายู ชวา ฯลฯ เนื่องจาก Palladian style เป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับอาคารที่ต้องการความเคร่งขรึมสง่างาม จึงใช้กับอาคารราชการ ศาล โรงเรียน โรงพยาบาล กระทรวง ลักษณะเด่นคือหน้าบันด้านหน้า บางแห่ง มีการประยุกต์ความเป็นไทยเข้าไปอีกด้วย ตัวอย่างอาคาร Palladian style ในประเทศไทยเช่น พระราชวังสราญรมย์ (กระทรวงการต่างประเทศในปัจจุบัน) สร้างในรัชกาลที่ 4 กรมการรักษาดินแดน สร้างสมัยรัชกาลที่ 6 โรงกระษาปณ์สิทธิการ เป็นต้น ที่สร้างโดยสถาปนิกนาย โยคิม แกรซี (Joachim Grassi) คนในบังคับฝรั่งเศส ได้แก่ วังบูรพาภิรมย์ โรงพยาบาลหน้า หรือกระทรวงกลาโหม ศาลสถิตยุติธรรม ศาลากลาง²² สำหรับอาคารพักอาศัยทั่วไปนั้น อาจด้วยไม่มีความต้องการลักษณะที่โอ้อ่า สง่างาม และวัสดุก่อสร้างยังไม่เหมาะสมจึงไม่พบว่ามีการนำเอารูปแบบดังกล่าวมาใช้นัก

2.2.2 Colonial revival style

ลักษณะเฉพาะ

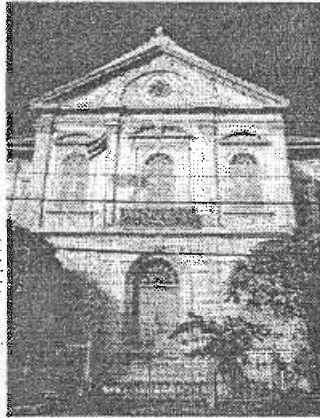
1. ลักษณะเรียบง่ายไม่ซับซ้อนเท่ารูปแบบอื่นๆ ส่วนใหญ่เป็นการสร้างอาคารที่สนองประโยชน์ใช้สอยของบรรดาชาวตะวันตกที่ไปตามเมืองอาณานิคมต่างๆ
2. อาคารแบบColonial ในประเทศไทย มีการใช้ช่องโค้ง arch เรียงรายเป็นแถวต่อเนื่องโดยรอบอาคาร เพื่อเปิดช่องให้ผู้สัญจรหลบแดดได้สบาย รวมทั้งบังแดดฝนทางเดิน เช่นเดียวกับที่พบในอาคารพาณิชย์ในภาคใต้ของไทย หรือเขาวังจังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น
3. อาคารรูปแบบนี้กระจายอยู่ทั่วไปในเมืองที่เคยเป็นอาณานิคม เช่น ย่างกุ้ง ซานอย นิวเดลี แอฟริกา อเมริกา
4. โครงสร้างที่ใช้มีการผสมผสานวัสดุที่หาได้ในพื้นถิ่นด้วย เช่น องค์กรประกอบผนัง อิฐรับน้ำหนัก ในยุคแรก หรือโครงสร้างไม้

ในประเทศไทยลักษณะของการก่อสร้างแบบนี้ เป็นการเริ่มเข้ามา (ปลายรัชกาลที่ 4 ถึงต้นรัชกาลที่ 6) ของ ยุคที่นายช่างยุโรป เข้ามาทำงานในประเทศไทยยังมีจำนวนไม่มากนัก มีชนชั้นหรืออเมริกันยังมีบทบาทในงานก่อสร้างอยู่ เป็นทั้งผู้ออกแบบอาคารและเป็นผู้ให้คำแนะนำในการวางผังต่างๆ

เช่นโรงสีข้าวมากัว เป็นของชาวเยอรมัน ในประเทศไทย ซึ่งเหลือแต่หลักฐานรูปถ่ายในปัจจุบัน บ้านแบบColonial บางหลังเป็นฝีมือช่างพื้นถิ่น ลอกเลียนมาจากอาคารของประเทศเพื่อนบ้านซึ่งเป็นอาณานิคม ชิโน-โปรตุเกส ก็เป็นรูปแบบหนึ่งของ Colonial ด้วยอาคารที่สร้างโดยช่างชาวจีน หรือชาวพื้นเมืองเชื้อสายจีน-แขกที่นำเอาลวดลายฝีมือของตนผสมผสานลงไป ตัวอย่างเช่น วังบ้านดอกไม้ วังลัดดาวลัย เป็นต้น

²² ศรีณีย์ ทองปาน "นายแกรซี กับสถาปัตยกรรมแบบฝรั่งในสมัยรัชกาลที่ 5" เมืองโบราณ (เมษายน-มิถุนายน 2541) :

ภาพประกอบ 2-4 : อาคารที่ออกแบบโดยสถาปนิก ตะวันตก ในรูปแบบ Palladian

หอศิลปิณห์เจ้าฟ้า รูปแบบคล้ายกับศาลาการสทาน
จึงมีข้อสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นผู้ออกแบบคนเดียวกัน
คือนายแกรซี โดยเฉพาะการเน้นหน้าจั่ว แบบ Classic revival
มีการทำบัวปูนปั้นหัวเสาที่ตัวอาคาร

บ้านพระยาราชาานุประพันธ์ สกุสบุณนาค
ตั้งอยู่ปากคลองวัดดอกไม้หรือคลองบุปผารามซึ่งแยกจากคลองบางหลวง
เป็นคลองเล็กเข้าไปบ้านสมเด็จ(เจ้าพระยา)
ลักษณะเป็นตึกแบบฝรั่ง 2 หลังสร้างคู่กัน เรียกเป็นตึกพี่ตึกน้อง
ปัจจุบันเหลือแต่ส่วนที่เป็นเรือนบริวาร
เป็นผลงานการออกแบบของนาย โจอาคิมแกรซี เช่นกัน

2.2.3 Victorian style

ลักษณะเฉพาะ

1. ถ้าได้รับอิทธิพลพื้นฟูโกติก จะเน้น ทรงหลังคาชั้นและสามเหลี่ยมมุมแหลม
2. ประดับลวดลายแบบกอธิก ดู บอบบางอ่อนหวาน ประดับตกแต่ง หน้าบัน หน้าจั่ว เสิงชาย ซึ่งก็ไม่ได้กำหนดไว้ตายตัว ลวดลายที่ใช้เช่น ลายทิวลิป ลายก้านชด ลายลูกน้ำ ฯลฯ
3. นิยมสร้างด้วยวัสดุไม้ซึ่งเป็นวัสดุที่พบมากในแต่ละท้องถิ่นขณะนั้น และไม้ ซึ่งเป็นวัสดุที่ง่ายต่อการลวดลาย

ในประเทศไทย เรือน Victorian style นิยมเรียกว่า เรือนขนมปังซิง หากจะกล่าวถึงอาคารรูปแบบนี้ที่สำคัญที่สุดคงจะเป็นไปไม่ได้ที่จะไม่กล่าวถึงพระที่นั่งวิมานเมฆ ภายในพระราชวังสวนดุสิต สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นเรือนไม้ขนมปังซิง ที่ได้รับการยกย่องว่าสวยงามวิจิตรที่สุด นอกเหนือจาก ได้ชื่อว่าเป็นเรือนไม้สักทองที่ใหญ่ที่สุดในโลก ทั้งนี้การเข้ามาของบ้านเรือนที่สร้างในรูปแบบนี้ มีข้อสันนิษฐานว่ามีทั้งจากประเทศตะวันตกโดยตรงและ มาจากมุสลิมทางใต้²³ รูปแบบจึงมีการผสมผสานลวดลายของแขกมัวร์อยู่บ้าง รูปแบบเดียวกันนี้พบได้ในประเทศอาณานิคมอื่นด้วย กระแสความนิยมรูปแบบเรือนขนมปังซิงนี้เป็นที่นิยมมาก ในรัชกาลที่ 5 ตอนปลาย และต้นรัชกาลที่ 6 เพราะมีความสวยงามเหมาะสมกับเมืองไทยที่มีวัสดุไม้อยู่มาก จนในช่วงหลังที่การประดับตกแต่งมากเกินไปจนดูแปลก บ้างก็ผิดสัดส่วน หรือแข็งกระด้างเกินไป ความนิยมในรูปแบบอื่นจึงเข้ามาแทน ตัวอย่างบ้านเรือนขนมปังซิงที่พบมาก เช่น ในย่านกุฎีจีน ย่านวัดกัลยาณมิตร วัดทองนงการาม

2.2.4 Art nouveau

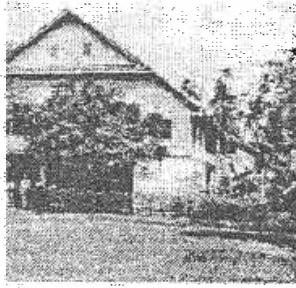
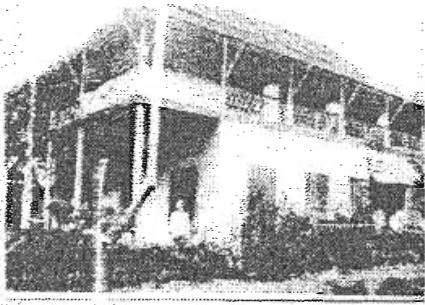
ลักษณะเฉพาะ :

1. วัสดุที่ใช้เป็นเหล็กหรือที่เรียกว่า Cast Iron และกระจกสี กระจังเคลือบดินเผา เน้นลวดลายเหล็กดัด ราวลูกกรงระเบียง ประตู
2. มักใช้ในส่วนประดับตกแต่งศิลปะแบบ Art nouveau มักพบในลวดลายเครื่องเรือน หรือองค์ประกอบอาคารเช่น Blustered ประดับตกแต่งมากกว่า จะเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคาร
3. เน้นลวดลายเลียนแบบธรรมชาติ เส้นโค้งเว้าที่อ่อนช้อย ดัดแปลงจากต้นไม้ ดอกไม้ สัตว์ต่างๆ ประกอบกับลายเส้นเชิงเรขาคณิต

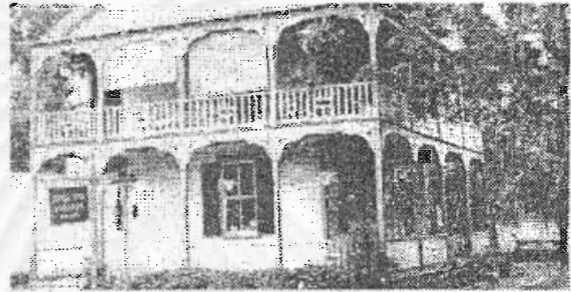
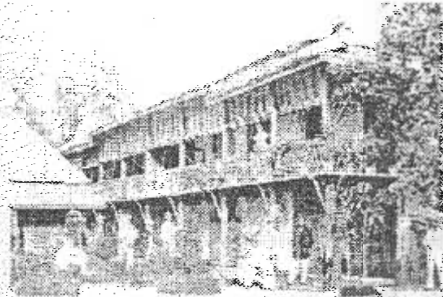
ในประเทศไทย อิทธิพลของศิลปะ Art nouveau style ในประเทศไทย มาจากสองสายคือ Stile Floreale จากอิตาลี หมายถึงงานที่ตกแต่งด้วยดอกไม้มากมาย ที่ลวดลายภายนอกมากกว่าที่ตัวอาคาร บ้างก็เป็นการประดับตกแต่งบนอาคารแบบ Classic เดิม และ Jugendstil จากเยอรมัน จากสถาปนิก ดร.คาร์ล ตอริง สถาปนิกเยอรมันผู้ออกแบบพระรามราชนิเวศน์ โดยมีศิลปะ Jugendstil ผสมผสานอยู่ กับบาโรค เยอรมันด้วย อาคารซึ่งได้รับอิทธิพล stile Floreale เป็นอาคารในช่วงหลัง รัชกาลที่ 7 เช่นวังปารุสวัน ด้วยรูปทรงอาคารแบบ วิลลาอิตาเลียน สร้างในปี 2446 ออกแบบโดยสถาปนิก อันนิบาล ริกือตติ สถาปนิกอิตาลี ได้รับอิทธิพลจากที่ได้เรียนมาจากเวียนนา ออสเตเรีย ซึ่งเป็นสกุลช่างที่นิยมการผสมผสานศิลปะของศิลปะของหลายสำนักหลายยุคเข้าด้วยกัน นิยมออกแบบอาคารด้วยรูปแบบ stile floreale นอกจากวังปารุสแล้ว ยังมีการใช้ลวดลายเหล่านี้ประดับอาคารตกแต่งอาคารทรงอื่นๆ เช่น บ้านพระยาราชานุวัตร เนื่องจากเจ้าของมีเคยเป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีส เป็นผู้ที่มิรสนิยมสมัยใหม่สมัยนั้น ได้ว่าจ้างนายช่างอิตาเลียนมาออกแบบอาคารด้วยรูปแบบที่กำลังเป็นนิยมขณะนั้น ตัวอย่างเช่นสถาปัตยกรรมวังพญาไท ที่มีการประดับตกแต่ง ลวดลายประดับลูกกรงเหล็กหล่อแบบ Art nouveau นอกจากนี้ยังมีบันไดเวียนเหล็กหล่อ บันไดและลูกกรง ส่วนในอาคารพักอาศัยทั่วไป การนำอิทธิพล Art nouveau มาใช้ในส่วนตกแต่ง มักเน้นไปที่ งานเหล็กหล่อ ลูกกรงระเบียง และลวดลายประดับภายในเท่านั้น

²³ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ:2534) หน้า 125

ภาพประกอบที่ 2-5 : อาคารและองค์ประกอบอาคารซึ่งได้อิทธิพลรูปแบบ Colonial style

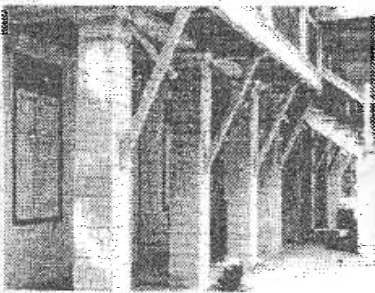

บ้านมิชชันนารีอเมริกัน ทมอปลัดเลย์ และบ้านพักทางมาแก้ว เป็นบ้านแบบ อาณานิคม ที่สร้างในสมัยรัชกาลที่4-5 รูปแบบยังเป็น Colonial style ที่ปรับให้ เหมาะกับสภาพภูมิอากาศและวัสดุ ในประเทศไทย

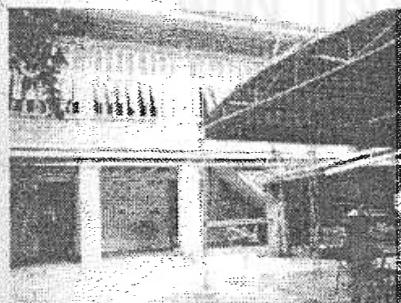

ภาพบ้านมิชชันนารี ที่มา : น.ณ ปากน้ำ, แบบแผนบ้านเรือนในสยาม (กรุงเทพฯ:ด้านสถาการพิมพ์จำกัด,2535)

ภาพบ้าน Colonial style ไนอเมริกา ที่มา : The Planning and building department city of saint Augustine, **Architecture Guildlines for historic preservation** (Florida,USA: 1989)

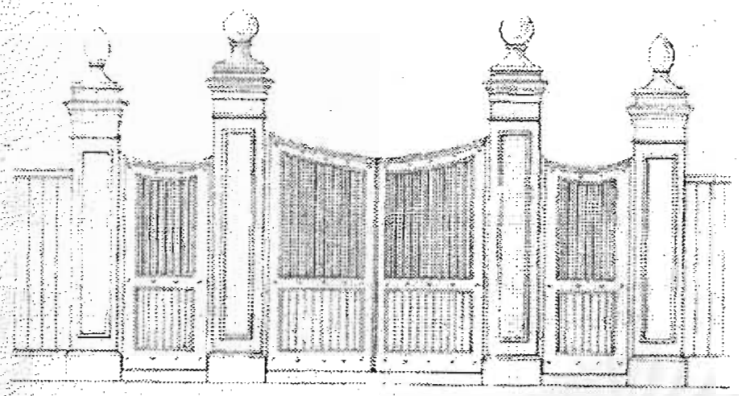
ศูนย์พัฒนาเด็ก โรงพยาบาลราชานุกูล ถนนเจริญกรุง ซอยวัดม่วงแค

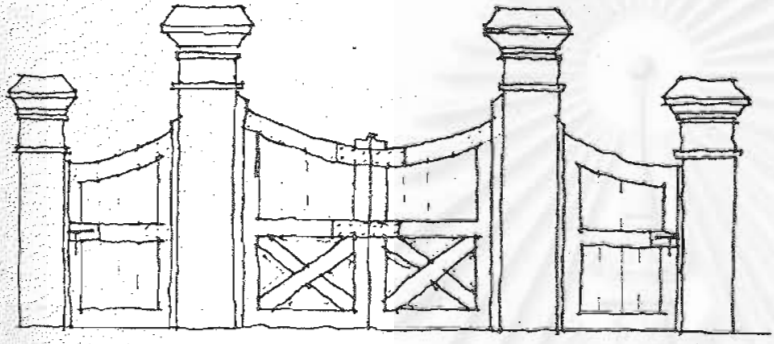
บ้านเลขที่ 120/9 ซอยเจริญกรุง 36

บ้านแบบ colonial ในประเทศไทยที่ยังหลงเหลืออยู่ โครงสร้างเป็นผนัง Wall-bearing มีผนังหนา และการวางผังแบบเรียบง่าย คือมีระเบียงรอบอาคาร มีห้องอยู่กลาง ทั้งสองหลัง สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5

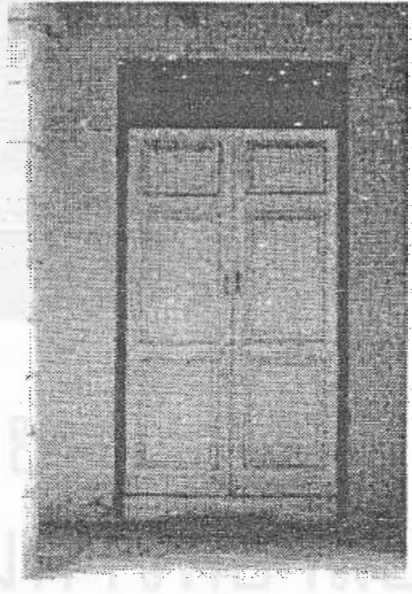
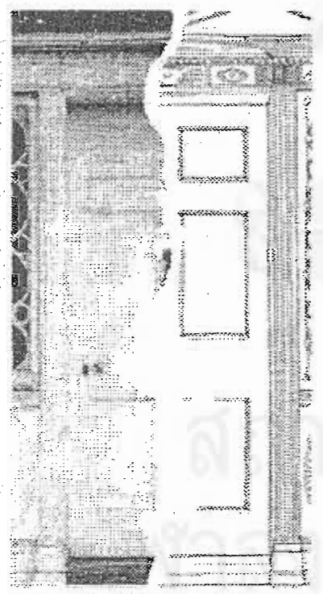
ภาพประกอบ 2-6 : อาคารและองค์ประกอบอาคารซึ่งได้อิทธิพลรูปแบบ Colonial style

ประตูแบบสามช่องทางเข้า บ้านใน South Carolina, จากถนนภายนอกสู่ที่จอดรถในบ้าน นิยมทำยอดเสาเป็นรูปทรงกลม เป็นลักษณะประตูทางเข้าในยุค Colonial ที่มา : ภาพจาก Stephaen calloway, "The Element of style" Reed international book ,1996 หน้า135

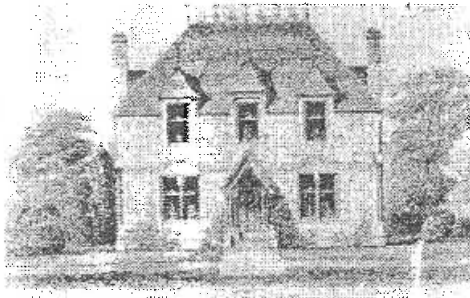
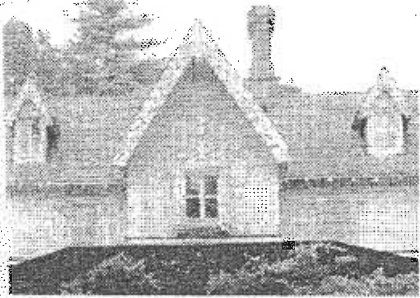
ประตูแบบสามช่องทางเข้า บ้านเลขที่120/9 เจริญกรุง 36 สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 ตอนปลาย ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าว รถยนต์ยังไม่เป็นที่แพร่หลายนัก แต่มีรถม้าใช้บ้างในบางหลัง

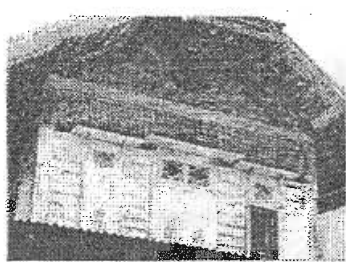
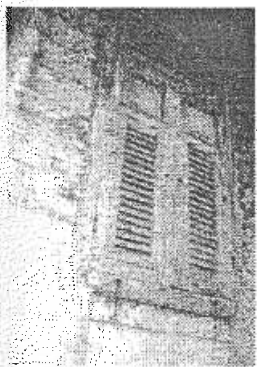
ประตูบานเปิดคู่ทางเข้าภายในชั้นล่างของอาคาร ร.พ.ราชานุกูล สร้างในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 ลูกฟักไม้แบบสามช่วง ขนาดบานใหญ่ เป็นการรับอิทธิพลตะวันตกแบบColonialในช่วงเวลานั้น

องค์ประกอบสถาปัตยกรรมซึ่งได้รับอิทธิพล Colonial style

ภาพประกอบที่ 2 – 7 : อาคารและองค์ประกอบอาคารซึ่งได้อิทธิพลรูปแบบ Victorian style

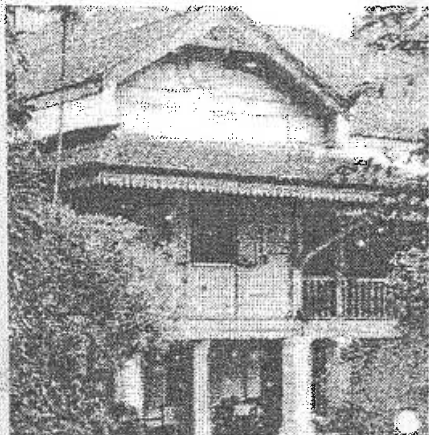

รูปแบบของอาคาร Gothic revival ในอเมริกาในช่วงที่สถาปัตยกรรมฟื้นฟูแพร่หลายในหลายประเทศ

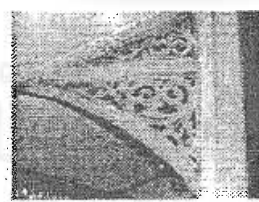
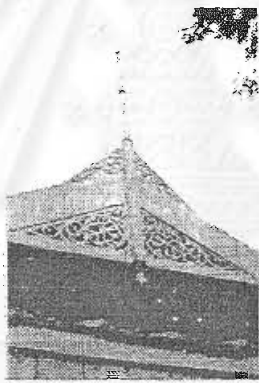

ภาพบ้านเรือนขนมปังขิงย่านฝั่งธน ลายฉลุหน้าบ้านบ้านขนมฝรั่งกุฎีจีน

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ซึ่งรับอิทธิพล Victoria ซึ่งเป็นที่นิยมในช่วงรัชกาลที่ 5-6 เน้นลวดลายประดับไม้ฉลุละเอียดละออตามส่วนต่างๆ ของอาคารเช่น ไม้ฉลุประดับเชิงชาย หน้าบัน ฯลฯ มากน้อยต่างกันในแต่ละอาคาร ส่วนใหญ่มัก เรียกกันว่า “เรือนขนมปังขิง” ตามชื่อของลวดลายที่ใช้ประดับ

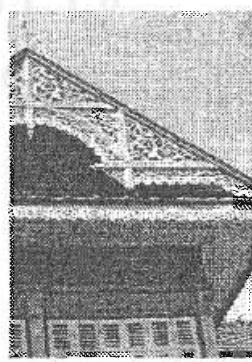
ภาพ : บ้านอับดุลราฮิม สร้างในรัชกาลที่ 6 ลวดฉลุประดับหน้าจั่วและคันทวย ที่มา : Ping amaranund ,Heritage home of thailand (Bangkok:1995)

ภาพ : พระที่นั่งวิมานเมฆเรือนไม้สักที่สวยงามและใหญ่ที่สุดในโลก ที่มา : หนังสือพระที่นั่งวิมานเมฆ สำนักพระราชวัง

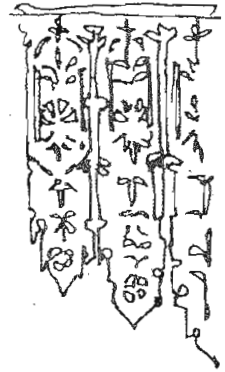
ภาพ : เรือนขนมปังขิง บ้านสวนปารีสจัดตั้งก่อนและหลังการซ่อมแซม

ภาพ : เรือนขนมปังขิง เจริญกรุง 36 สร้างในรัชกาลที่ 5 ในช่วงแรก ลวดลายประดับละเอียด แตกต่างจากอาคารซึ่งสร้างในช่วงหลัง

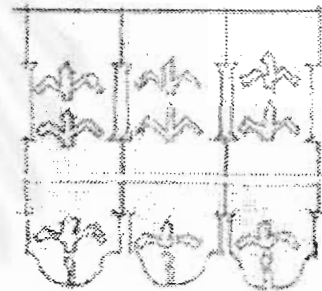
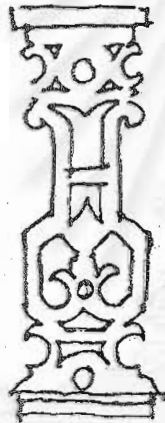
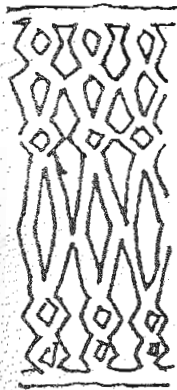
ภาพประกอบ 2-8 : อาคารและองค์ประกอบอาคารซึ่งได้อิทธิพลรูปแบบ Victorian style

ภาพลายฉลุไม้ราวกันตกและ
เชิงชาย และชายคาระเบียง
แบบต่าง ๆ ของบ้านที่รับอิทธิพล
วิคตอเรีย

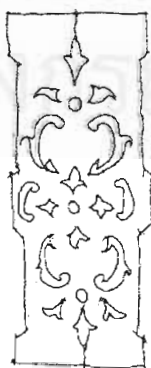
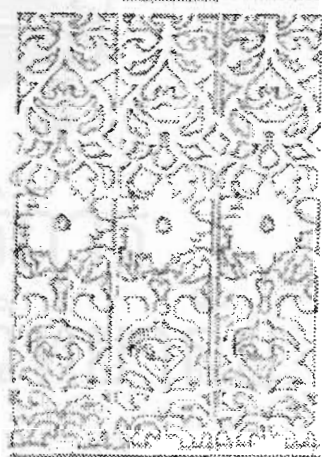
บ้านพักตำรวจจักรวรรดิ

บ้านหลวงไชยประชาบุรุษ

ภูวิวัฒน์รนาถภักดี

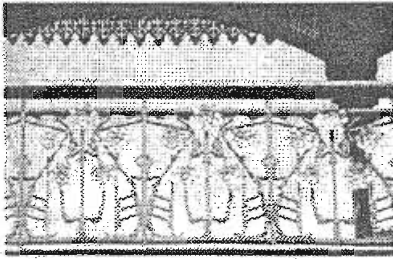
บ้านเลขที่ 11/5
สามเสน3

บ้านพักอาจารย์จุฬา

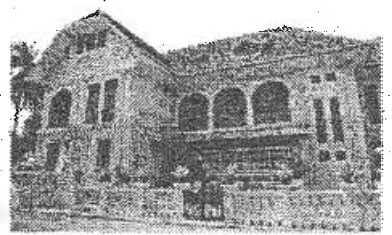
บ้านเอกะนาค

ภาพประกอบที่ 2-9 : อาคารและองค์ประกอบอาคารซึ่งได้อิทธิพลรูปแบบ Art nuveau

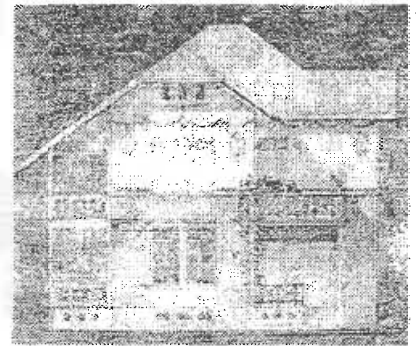
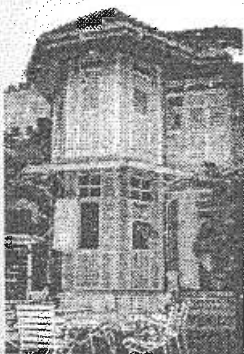
รูปแบบใหม่มักเริ่มสร้างอาคารในวัง หรือคฤหาสน์
ขุนนางก่อน ในภาพเป็นลวดลายลูกกรงเหล็กหล่อแบบ
Art nuveau
ทางเดินเชื่อมพระที่นั่งอุดรกับพระที่นั่งอัมพรสถาน

ที่มา : มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์

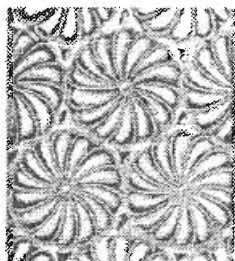
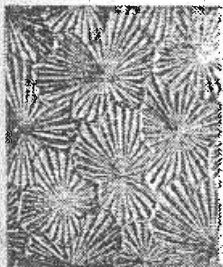
ภาพตึกพระยาสุริยานุวัตรเน้นลวดลายเหล็กหล่อ
แบบ Stile froeale ออกแบบโดยสถาปนิกอิตาลี
ที่มา : มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์

ภาพตึกวังวรดิศ ที่พระทับสมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงคราชนาภาพ
ที่มา : มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์

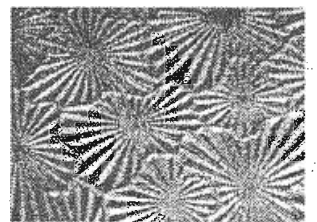

ภาพ ชุ่มประดูประดับลวดลายเหล็กหล่อ
บ้านพักอาศัยสร้างในรัชกาลที่ 7 ย่านกุฎีจีน

ภาพ บ้านของครอบครัว ตามานโญ ถนนสีพระยา
กรุงเทพฯ (พ.ศ.2463-2464)
ที่มา : เอเสนา ตามานโญ ภาพจากนิตยสารเมือง
โบราณ (เมษายน-มิถุนายน)2541 หน้า 26

กระจกพิมพ์ลายเมื่อมีอุตสาหกรรม
การผลิตกระจก
เป็นสองลายที่นิยม ในปี ค.ศ. 1890
ผลิตโดย ทำโดยการหมุนแม่แบบ
รอบแกนบนแผ่นกระจกกลมเหลว
เพื่อให้เกิดลวดลาย

ที่มา : ภาพจาก Stephaeen calloway,"The Element of style",

กระจกหน้าต่าง วังมะลิวัลย์ รัชกาลที่ 6

2.2.5 English Tudor and Swiss chalet

ลักษณะเฉพาะ:

1. อิงลิชคอตเทจ หรือ อิงลิช ทิวเดอร์เรือนไม้ในชนบทอังกฤษ เน้นตารางช่องสี่เหลี่ยมบนผนังแนวตั้ง มีการเจาะช่องหน้าต่างเล็กระบายอากาศชั้นใต้หลังคา
2. เน้นโครงสร้างเป็นส่วนประดับตกแต่ง เห็นเป็นลวดลายกรอบไม้สีน้ำตาล บนผนังขาว
3. ลวดลายประดับเน้นเรขาคณิตมากกว่าลวดลายอ่อนช้อยแบบเรือนชนมปิ้งชิง
4. สวิสชาเล่ย์ เน้นลวดลายแบบแฉกรัศมีดวงอาทิตย์ ลายดอกจิก ข้ามทลามาตัด และกากบาท

ในประเทศไทย อาคารที่เป็นสร้างในรูปแบบดังกล่าวเช่น วิทยาลัย หรือวังสมเด็จพระยาชัยนาทเรนทร เป็นแบบ สวิสชาเล่ย์ที่สมบูรณ์แห่งเดียวในประเทศไทย ออกแบบโดยสถาปนิก สวิส-ฝรั่งเศส นายชาร์ล เบเกอแล็ง (Charles Bequefin) ซึ่งเข้ารับราชการในกรมสาธารณสุข และรับออกแบบบ้านเอกชน จากรูปแบบภายนอกเป็นรูปแบบอังกฤษ มีการใช้ผนังก่ออิฐหรือขัดแตะถือปูนในโครงไม้ (half timber) ผนังจั่วผสมปั้นหยามุมสูง มีห้องใต้หลังคาอาคารมีผนังทึบหน้าต่างน้อย เพื่อให้อุณหภูมิภายในไม่เปลี่ยนแปลงมากมีการควบคุมความชื้นได้ดี เพื่อให้สามารถมีพื้นที่และเหมาะสมกับการใช้สะสมงานศิลปะของเจ้าของอาคาร²⁴ และมีสัดส่วนสวยงามลงตัว

วังสมเด็จพระราชปิตุมา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ ริมถนนเพชรบุรี ใกล้สี่แยกอรุณพงษ์ ปัจจุบันคือโรงเรียนสาธิตมัธยมสถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาลัยลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นรูปแบบที่ได้อิทธิพลมาจากอิงลิชคอตเทจ อีกตัวอย่างหนึ่งเช่น บ้านมนังคศิลาออกแบบโดย นายเอ็ดวาร์ด เฮลีย์ มีการเล่นรั้วไม้แบบ English tudor อย่างชัดเจน

วังสวนกุหลาบ ตำหนักน้ำวังคูโชทัย มีโครงไม้รูปโค้งเน้นทางเข้าที่มีการเล่นกรอบไม้สีน้ำตาล-ขาวของผนังตำหนัก แต่ผนังเป็นไม้บังใบตีทางนอนในคร่าว ไม้ใช้ผนังปูน เป็นการประยุกต์ใช้ไม้ซึ่งหาได้ในประเทศ

ยังมีอาคารพักอาศัย ช่วงหลังอีกมากมายที่นำเอาผนังที่มีโครงไม้ภายนอก และลวดลายประดับเรขาคณิตที่ผนังมาใช้ประดับตกแต่งอาคาร เป็นโครงคร่าวสีเข้มและผนังสีขาว ทำให้ เมื่อพบลวดลายเรขาคณิตมักทำให้นึกถึงรูปแบบอิงลิชคอตเทจเสมอ

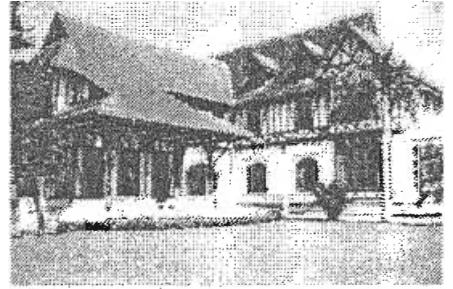
สถาบันวิทยบริการ
 าลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁴ ภัณฑนี คักดิ์ศรี .ม.ร.ว.มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์กรุงเทพ,2537) หน้า151

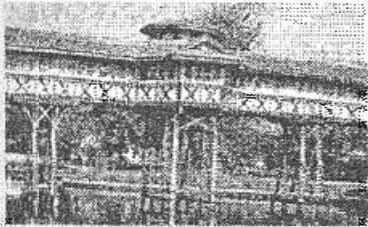
ภาพประกอบที่ 2-10 : อาคารและองค์ประกอบอาคารซึ่งได้อิทธิพลรูปแบบEnglish cottage

ภาพ: วิทยาลัยรูปแบบEnglish cottage ออกแบบโดยนาย ชาร์ลส์ เบแกนตั้งที่มา:พินิตา สวงนเสรีวานิช "คู่มืออาคารเก่ากับแนวทางอนุรักษ์" ศิลปวัฒนธรรม (2539) :96-97

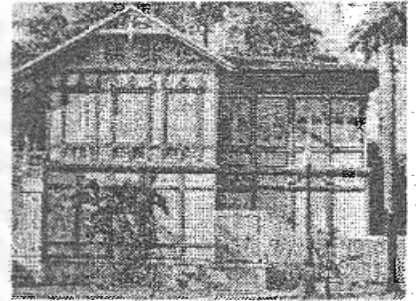
ภาพ บ้านมั่งคั่งคิตา อิทธิพล English tudor ออกแบบโดย นาย เอ็ดวาร์ด เฮลีย์ สถาปนิกอังกฤษ ที่มา: มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์

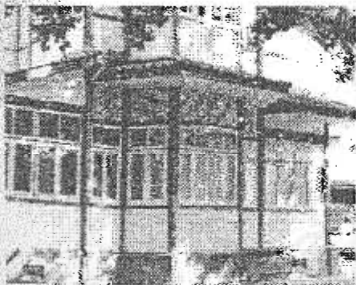
ภาพทางเดินเชื่อมพระตำหนักขาลิมคลลาสน์ พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม เห็นโครงคร่าวไม้สีน้ำตาลบนผนังขาว ไม้ประดับผนังแบบเดียวกับ บ้านแบบTudor ที่มา: พระราชวังสนามจันทร์

ภาพ กุฏิสงฆ์วัดราชาธิวาส สร้างโดยสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี น.ณ.ปากน้ำกล่าวไว้เป็นแบบTudor ของอังกฤษ ที่มา:น.ณ ปากน้ำ, แบบแผนบ้านเรือนในสยาม,

ภาพ เรือนแบบขนมปังขิง พระตำหนักสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระราชวังบางปะอิน ที่มา:น.ณ ปากน้ำ,แบบแผนบ้านเรือนในสยาม, (กรุงเทพฯ: ด้านสถาปัตยกรรมพิมพ์จำกัด,2535)

ภาพ บ้านอัมพวัน สร้างในรัชกาลที่ 7 มีการเลือกใช้สีภายนอก เห็นโครงคร่าวไม้บนผนังขาวแบบเดียวกับอาคารซึ่งได้รับอิทธิพลรูปแบบEnglish tudor ช้างต้น

ภาพตำหนักน้ำวังสุโขทัย ริมคลองสามเสน มีโครงไม้รูปโค้งครึ่งวงกลมรับหลังคาทาสีน้ำตาลเข้ม และฝ้าผนังสีขาว และสายเรขาคณิตแบบ English tudor ที่มา:มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์

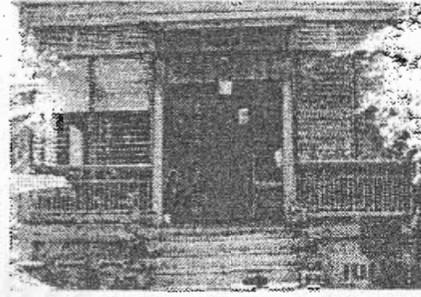
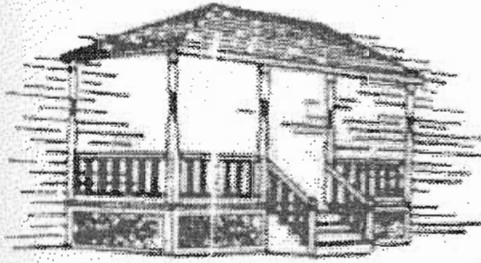

ภาพตำหนักหอ หลังย้ายจากวังสุโขทัย ริมคลองสามเสน มายังพระราชวังสนามดุสิต ที่มา:ภาพจากหนังสือพิมพ์มติชน

ภาพประกอบที่ 2-11 :Porch แบบต่าง ๆของอาคารพักอาศัยแบบตะวันตก

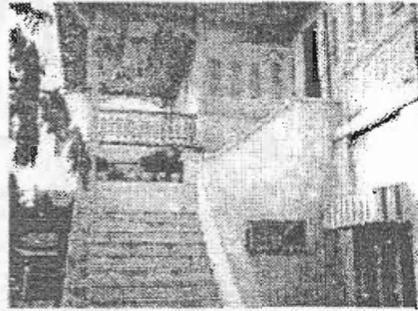
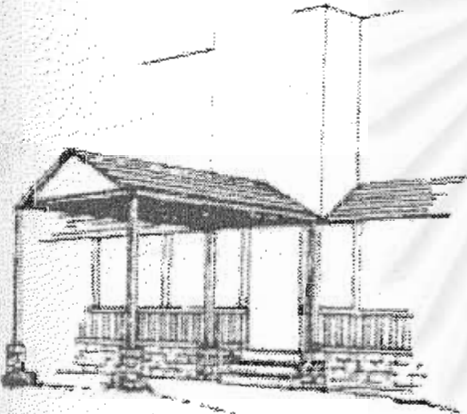
Porch

ที่พบในกรุงเทพฯ

Porch or paizza

เป็น Porch เปิดสามด้าน มีบันไดขึ้น และมีพื้นที่พอสําหรับนั่งเล่น ชั้นบนเป็นหลังคายื่นชายคาจากตัวบ้าน

Porte cohere

เป็น Porch สำหรับรถม้า เพื่อให้คนลงมาจากรถแล้วตรงเข้าอาคารได้เลย ไม่ต้องออกนอกชายคา

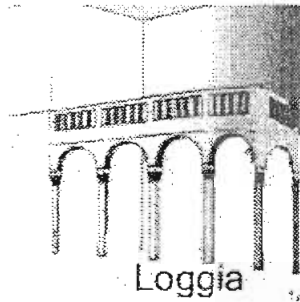

Portico

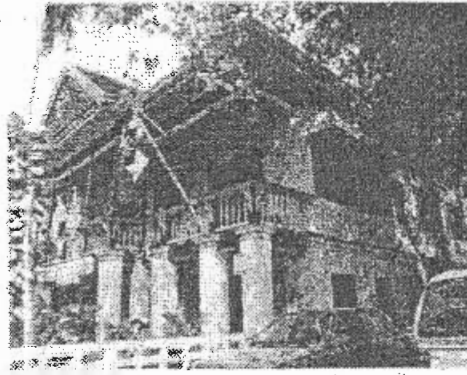
ที่มา : Practicia Poore, The old house journal
guide to restoration, Penguin group, Newyork
USA, 1990 page 130

Portico มุขหน้าที่มีด้านเปิดสามด้าน มีเสาคู่หน้า 2
ข้าง การเรียกชื่อจะเรียก
ตามรูปแบบเสา เช่น classic portico ในภาพ
คือบ้านปารีสจันต์ มีPorticoด้านหน้า
เน้นทางเข้าจากที่จอดรถ

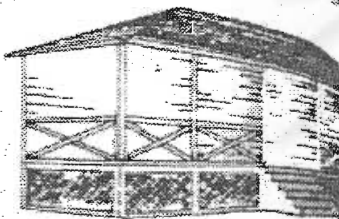
Porch

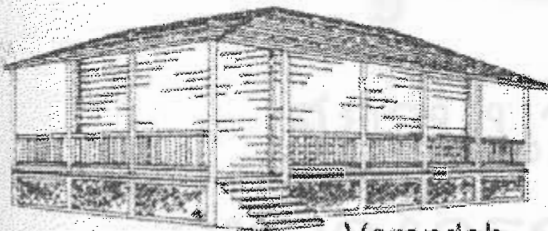
Loggia

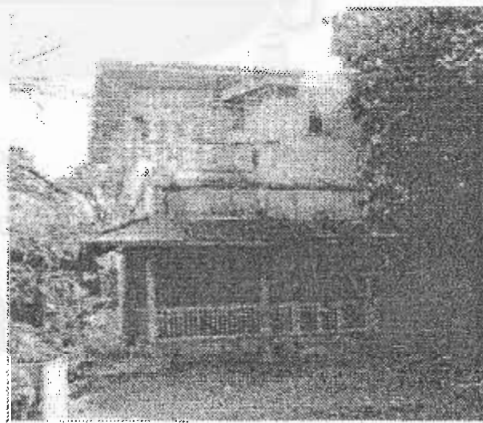
Loggia คือทางเดินที่มีลักษณะเป็น Gallery มีด้านเปิดอย่างน้อยหนึ่งด้าน ชั้นบนมักเป็นทางเดินเช่นกัน มักพบในอาคารแบบ Italianate ในภาพอาคาร Denis preres ถนนเจริญกรุง

Porch / Verandah

Verandah

ที่มา : Practicia Poore, The old house journal guild
to restoration, Penguin group, Newyork USA, 1990

page: 130

Verandah มาจากภาษาhindi (อินเดีย) หมายถึง balcony ที่อยู่ด้านข้างแนบไปกับอาคาร เข้ามุม มีด้านที่เปิดโล่ง 1-2 ด้าน ออกแบบสำหรับ outdoor living เหมาะกับภูมิอากาศร้อน ในภาพสำนักงานบริพัตร ถนนตะนาว ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีด้านหลังตัวบ้านไว้พักผ่อน ชมสวน

จากเนื้อหาทั้งหมด ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบของสถาปัตยกรรมตะวันตก ที่มีอิทธิพลต่อ อาคารพักอาศัย ซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 5-7 ที่ได้กล่าวมานั้น สามารถสรุปได้ดังนี้

1. อิทธิพลตะวันตกที่มีต่ออาคารพักอาศัยในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นเพียงการรับเอารูปแบบภายนอกมากกว่า การนำเอาเทคนิคหรือหัวใจของรูปแบบนั้นมาด้วย โดยเฉพาะอิทธิพลที่ถ่ายทอดมายังบ้านพักอาศัยของราษฎรทั่วไป ที่ไม่ใช่ คุณหาสถ์ขุนนางสำคัญ หรือวังเจ้านาย
2. มีการผสมผสานของสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก กับงานช่างฝีมือท้องถิ่น ในอาคารบางประเภท รวมถึงการประยุกต์ วัสดุที่หาได้ง่ายในประเทศในสมัยนั้นมาใช้ ไม่จึงเป็นวัสดุสำคัญที่มีการประยุกต์ใช้มาในช่วงเวลานั้น
3. เนื่องจากรูปแบบตะวันตกที่รับมา เป็นการหยิบยืมเอาร่องค์ประกอบมาเสียส่วนใหญ่ ไม่ได้เข้มงวดในเรื่องการสร้างให้ตรงตามรูปแบบที่ชัดเจน ทำให้อาคารพักอาศัยเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมในรูปแบบใด
4. นอกจากบ้านซึ่ง สร้างโดยช่างหรือผู้ออกแบบชาวตะวันตกแล้ว หลายหลังเป็นการออกแบบและควบคุมงานโดยช่างชาวจีน หรือผู้รับเหมา หรือเจ้าของบ้านเป็นผู้ควบคุมเอง
5. อาคารพักอาศัยซึ่งมีช่างตะวันตกออกแบบมักเป็นคุณหาสถ์ขนาดใหญ่ ของขุนนางสำคัญและวังเจ้านาย ในช่วงที่การจ้างชาวตะวันตกเข้ามารับราชการในเมืองไทยมีมากในรัชกาลที่ 5 -6 ในจำนวนนี้หลายหลังเป็นงานนอกของบรรดาช่างตะวันตกเหล่านั้น

การศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เหล่านี้เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาประเมินคุณค่า ด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม ด้านประวัติศาสตร์ วิทยาการการก่อสร้าง และด้านสุนทรียภาพ ในบทต่อไป เพื่อเป็นเกณฑ์ในการเลือกการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับตัวอาคาร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

การสำรวจกรณีศึกษา

การเลือกกรณีศึกษา จากขอบเขตที่กำหนดดังนี้

1. เป็นบ้านพักอาศัยที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5-7
2. มีโครงสร้างเป็นไม้ หรือครึ่งตึกครึ่งไม้
3. อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ทั้งฝั่งพระนคร และฝั่งธนบุรี
4. เป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมตลอดวันตก ในช่วงเวลาที่ทำการก่อสร้าง

ข้อมูลที่ได้มาจากทั้งจากเอกสารที่มีอยู่แล้ว จากรายงานการสำรวจ ของนักศึกษาวิชา conservation of architecture จากการสำรวจเพิ่มเติมโดยผู้วิจัย และการสัมภาษณ์ เจ้าของอาคาร หรือสถาปนิกที่ทำการอนุรักษ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมในหลายๆด้าน โดยกรณีศึกษาเหล่านี้ จะนำไปวิเคราะห์ ปัญหาที่เกิดขึ้น การประเมินคุณค่า และเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์ในบทต่อไป

รายชื่อบ้านซึ่งเป็นกรณีศึกษาทั้งหมด มีดังต่อไปนี้ *

บ้านพักอาศัยซึ่ง สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5

1	กุฏิวัดเทวราชกุญชร	ถนนกรุงเกษม	ดุสิต
2	สมาคม เภสัชและอายุรเวช	ซอยสามเสน 3	พระนคร
3	กุฏิวัดนราดสุนทรการาม	ถนนสามเสน	ดุสิต
4	สมาคมชาวจันทบุรี	ถนนพิษณุโลก	ดุสิต
5	บ้านเลขที่ 11/5	ซอยสามเสน 3	พระนคร
6	บ้านพักตำรวจนครบาลจักรวรรดิ	จักรวรรดิ	สัมพันธวงศ์
7	บ้านเลขที่ 120/9	เจริญกรุง 36	บางรัก
8	บ้านเลขที่ 116	เจริญกรุง 36	บางรัก
9	ศูนย์พัฒนาเด็ก ร.พ.ราชานุกูล	เจริญกรุง 38	บางรัก
10	บ้านนายแพทย์สมาน มন্ত্রารากรณี	ริมถนนสีลม	บางรัก
11	บ้านเลขที่ 49/1 (บ้านจิตต์สุข)	ตรอกเวท สีลม	บางรัก

บ้านพักอาศัยซึ่ง สร้างในช่วงรัชกาลที่ 6

1	บ้านเอกะนาค	ถนนอิสรภาพ	คลองสาน
2	บ้านเลขที่ 84	ซอยสามเสน 3	พระนคร
3	บ้านหลวงไชยประชานุรักษ์	ถนนดินสอ	พระนคร
4	สำนักงานบริพัตร	ถนนตะนาว	พระนคร
5	บ้านเลขที่ 41 (บ้านหน้ามุข)	ตรอกมะยม	พระนคร

* รายละเอียด ของบ้านแต่ละหลัง ดูภาคผนวก ข.

6	เรือนหมอพร	ถนนลูกหลวง	บ่อมปราบศัตรูพ่าย
7	บ้าน ป.มาลากุล	ถนนเพชรบุรี	ปทุมวัน
8	บ้านพักอาจารย์จุฬา	ถนนพญาไท	ปทุมวัน
9	บ้านอัปเดตราฮิม	ถนนพระรามสี่	บางรัก
10	บ้านเลขที่ 251	ซอยสะพานยาว สีลม	บางรัก
11	บ้านชนมฝรั่งกุฎีจีน	กุฎีจีน	วงเวียนใหญ่
12	บ้านพระยานรนาถกัณฑ์	ถนนสี่พระยา	บางรัก

บ้านพักอาศัยซึ่ง สร้างในช่วงรัชกาลที่ 7

1	บ้านอัมพวัน	ถนนพิษณุโลก	ดุสิต
2	บ้านเลขที่ 175 ซอยมิตรคาม	สามเสน	ดุสิต
3	บ้าน ปาจรฉัตร	ถนนนครราชสีมา	ดุสิต
4	ตำหนักประดอม	เดิมอยู่ในวังเพชรบูรณ์	ปทุมวัน
5	บ้านเลขที่ 9	ตรอกมะยม	พระนคร
6	บ้านเลขที่ 3	ตรอกมะยม	พระนคร
7	บ้านเลขที่ 44	สี่พระยา	สัมพันธวงศ์
8	บ้านเลขที่ 22	สามพระยา	ดุสิต
9	บ้านขุนประเสริฐทูตเบียน	ดินสอ	พระนคร
10	บ้านเลขที่ 39	ซอยสะพานคู่	สาทร

จากการศึกษากรณีศึกษาทั้งหมด สามารถสรุปลักษณะทางกายภาพ อันได้แก่ ส่วนประกอบ สถาปัตยกรรม โครงสร้าง และ วัสดุ เพื่อนำไปพิจารณา ประเมินคุณค่า ทางสถาปัตยกรรม และ เสนอแนะวิธีปฏิบัติอนุรักษ์ ได้ดังต่อไปนี้

3.1 ส่วนฐานของอาคาร

ส่วนฐานของอาคารประกอบด้วย ฐานราก เสาและต่อม่อ ช่องระบายอากาศ ได้ฐานอาคาร

ฐานราก

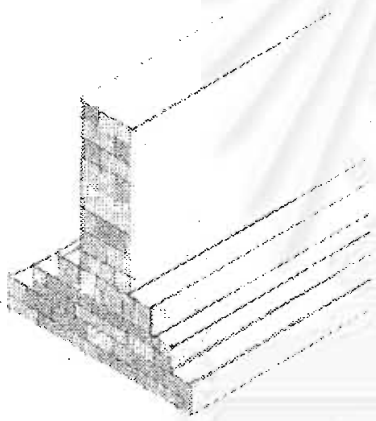
จากการศึกษาข้อมูลเอกสารและสำรวจอาคารที่ก่อสร้างในช่วงเวลาดังกล่าว พบว่าอาคารมีพัฒนาการของโครงสร้างที่หลากหลายขึ้น ตามช่วงเวลาที่ทำการก่อสร้าง ทำให้มีฐานรากหลายแบบแตกต่างกันไปด้วย ทั้งนี้ การเลือกใช้ฐานรากแบบใดนั้น มีปัจจัยประกอบหลายประการเช่น ขนาดและน้ำหนักของอาคาร วิทยาการการก่อสร้าง สภาพของดินและน้ำที่ส่งผลต่อการรองรับน้ำหนัก ประเภทของอาคาร ข้อสันนิษฐาน ฐานรากที่น่าจะเป็นได้ โดยอ้างอิงจากการศึกษาอาคารที่สร้างในช่วงเวลาเดียวกันหลังอื่นๆ โดยแบ่งประเภทตาม เอกสารวิชาการของวิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย ไว้ 2 ประเภทได้ดังนี้คือ¹

¹ วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย ฐานรากบนดินอ่อน ในกรุงเทพมหานคร, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528) หน้า 16

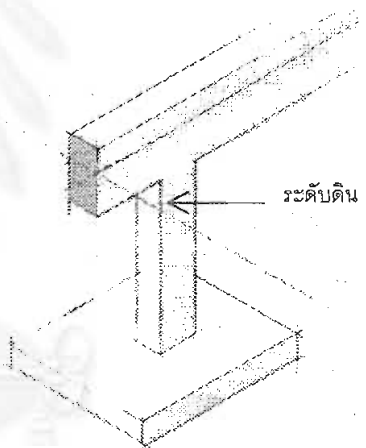
shallow foundation หรือฐานรากแบบตื้นคือ ฐานราก ประเภทที่ดินที่รับน้ำหนักอาคารอยู่ใกล้กับระดับผิว ใน ช่วงแรกที่ยังไม่มีวัสดุประเภทคอนกรีตเสริมเหล็กใช้ ฐานรากของอาคารโดยทั่วไป รวมถึงอาคารประเภทอื่นที่ไม่ใช่ ที่พักอาศัยด้วย มักเป็นแบบ Shallow foundation โดยเฉพาะอาคารที่มีโครงสร้างเป็น ผนัง wall bearing ก่ออิฐ หนา รับน้ำหนักโครงสร้างของอาคารชั้นบนอีกทอดหนึ่ง นอกจากนี้ สันนิษฐานว่าอาคารช่วงเวลาดังกล่าว มีการ ใช้ฐานรากที่แตกต่างกัน

- **Wall footing** หรือฐานกำแพง ในสมัยที่ยังไม่มีคอนกรีต ลักษณะฐานรากมักเป็น แผ่นพื้นรับกำแพงที่ ถ่ายน้ำหนักอาคารลงที่ฐาน และต่อเนื่องเป็นแนวยาวตามแนวผนัง (คลองราก) เรียกอีกอย่างว่าฐานราก ต่อเนื่อง (Continuous footing) มีการลดหน้าตัดเป็นรูปขั้นบันได ความหนาของฐานแผ่ตรงกำแพงต้อง พอดีรับแรงเฉือนและแรงดัดเช่นเดียวกับกำแพงวัด หรือโบราณสถานอื่นๆ วัสดุที่ใช้ทำฐานรากแบบนี้ คืออิฐ ในสมัยก่อนขนาดอิฐก้อนใหญ่กว่าในปัจจุบัน

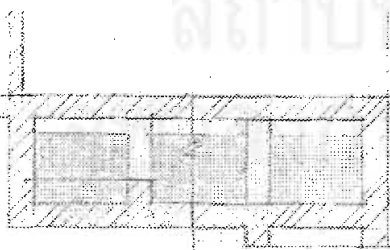
- **Individual column** หรือฐานรากเฉพาะเสา คือฐาน รับการกระจายน้ำหนักอาคารทั้งหมดในแต่ละเสา ถ่ายลงสู่ดิน สามารถรับน้ำหนักอาคารที่มีน้ำหนักไม่มากนัก อาคารในช่วงที่ทำการศึกษาที่เป็นโครง สร้างไม้ล้วนทั้งอาคาร บนดอม่อปูน สันนิษฐานว่าส่วนใหญ่น่าจะเป็นฐานรากประเภทนี้ การรับน้ำหนัก ของแต่ละเสา อาจเป็นคอนกรีต หรือไม้ เรือนไทยเดิม ที่ใช้ฐานรากไม้ (วัว กงพัด แระ) ก็จัดเป็นฐานราก เฉพาะเสา Shallow foundation ด้วยเช่นกัน ปัญหาคือ มักจะทำให้เกิดการทรุดตัวที่ไม่เท่ากันทั้งอาคาร เกิดแรงเฉือนที่ ทำความเสียหายให้โครงสร้าง

ฐานรากแบบคลองราก Wall footing ของโครงสร้างผนังรับน้ำหนัก

ฐานรากเฉพาะเสา Individual column

Floating foundation

ภาพประกอบ 3-1 ฐานราก

-Raft foundation หรือฐานรากแพ อธิบายอย่างคร่าว ๆ คือฐานรากประเภทที่มีตอม่อ หลายต้นอยู่ บนฐานคอนกรีตเดียวกันเพื่อลดแรงกดเป็นจุด หรือต้องการแผ่ฐานด้านแรงดันน้ำ ฐานรากชนิดนี้มีการใช้มากหลังเริ่มมีโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กแล้ว ช่วงก่อนหน้านั้น อาจใช้วัสดุประเภทอื่น ในการทำแพได้ตอม่ออาคาร เช่น ฐานรากขุ่ยไม้สักขนาดใหญ่มัดติดกันเป็นแพต่อกันขนาดเท่าตัว อาคาร เช่นบ้านเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ ปัจจุบันเป็นโรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าพระยา ในสมัยรัชกาลที่ 5² ในอาคารทางศาสนาเช่น วัดราชประดิษฐ์ ซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 4 มีการวัสดุ Light weight materials เช่นตม ไทกระเทียม มารองรับฐานราก เป็นแนวความคิดในการทำฐานรากที่คิดโดยคนไทย³

-Floating foundation ฐานรากลอย การรับน้ำหนักอาคารบนดินอ่อนเช่นพื้นที่ริมน้ำ คลอง หรือแม่น้ำ โดยอาคารที่มีขนาดใหญ่โดยการขุดเอาชั้นใต้ดินออก ให้เท่ากับน้ำหนักอาคารบวกกับน้ำหนักของฐานรากแพ ลักษณะนี้เมื่อเกิดการทรุดตัว จะทรุดตัวเท่ากันทั้งอาคาร ปัญหาที่เกิดขึ้นคือเมื่อมีการแทนที่ของน้ำ เข้าในช่องใต้ดินจะทำให้น้ำหนักของอาคารเพิ่มขึ้น จนเกิดการทรุดตัวต่อไปอีก หรือที่เรียกว่า เป็นการจมของอาคาร พบในอาคารขนาดใหญ่ ที่มีความสำคัญ เช่นตึกในวังต่างๆ เช่น ตึกหนักเหลืองในวังสระปทุม ที่มีฐานรากรูปทอ้งเรือ ใต้ดิน ตัวอาคารมีพฤติกรรมคล้ายกับเรือในฤดูกาลต่างกัน เช่นลอยขึ้นเล็กน้อยเมื่อน้ำใต้ดินสูง⁴

ทั้งนี้ยังไม่พบว่ามีการใช้ฐานรากชนิดนี้ในอาคารที่พักอาศัยของขุนนางหรือราษฎรทั่วไป แต่เป็นไปได้ว่า ในช่วงหลัง (รัชกาลที่ 7) ที่วิทยาการก่อสร้างแพร่หลายขึ้นอาจมีการใช้ฐานรากประเภทนี้ในบางหลัง

Deep foundation คือ ฐานรากที่ใช้เข็มอย่างที่ยิยมใช้ในปัจจุบัน เรียกอีกอย่างว่า Pile foundation ในปลายรัชกาลที่ 6 เริ่มมีบริษัทก่อสร้างของชาวต่างประเทศนำเครื่องจักรทุนแรงบางชนิดมาใช้ เช่นเครื่องตอกเข็มด้วยสติม (ไอน้ำเดือด) รอกและก๊วที่ใช้กำลังเครื่องจักร⁵ แสดงว่ามีงานก่อสร้างที่เริ่มใช้เข็ม ทั้งนี้เข็มที่ใช้ในยุคแรก มักเป็นเข็มดิน โดยใช้แรงพุ่งจากดินรอบพื้นที่ ผิวของตัวเสาเข็มช่วยรับน้ำหนัก (Friction pile) แม้แต่บ้านตึก ก็ใช้เข็มไม้ จำพวกไม้เบญจพรรณ (ไม้แก่น เสียมปลายเข็ม ให้แหลม และใช้สามเกลอ หรือสี่เกลอตอกโดยใช้แรงคน) ขนาดยาว 4-6 คอก (2.00-3.00 เมตร) ดังเช่นมีกล่าวถึงฐานรากไว้ว่า บ้านบางหลังที่มีช่างชาวต่างประเทศเป็นผู้ออกแบบและคุมงานก่อสร้าง เช่น นายกราสี ช่างชาวอิตาลี ส่วนฐานรากมีการปักฝัง ดีเข็ม แล้วใช้ไม้ซุงทั้งต้นผ่า 2 ซีก คว่ำลงทับหัวเข็ม แล้วจึงก่อผนังขึ้นไป⁶ การตอกต้องให้หัวเข็มอยู่ใต้น้ำตลอดเพื่อป้องกันการผุเปื่อยของไม้ตามธรรมชาติ เข็มที่ใช้เช่นเสาเข็มไม้ เส้นผ่าศูนย์กลาง 20-30 เซนติเมตร ต่อมาจึงมี เข็ม ค.ส.ล. เมื่อมีโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กเข้ามา

² ผุสดี ทิพทัส และ มานพ พงศทัต .บ้านในกรุงเทพ.กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2525 มรดก

สถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ หน้า 174

³ ลีศักดิ์ พรหมบุญ .การเสริมฐานรากในประเทศไทย,เอกสารประกอบการสัมมนาวิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย, หน้า 14-1

⁴ ดร.พิบูลย์ จินาวัฒน์ "ปัญหาในการซ่อมคืนสภาพอาคารทางประวัติศาสตร์" สารคดีสถาปัตย์ , 2541, หน้า 329

⁵ โชแสง สุขะวัฒน์. " การศึกษาอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีต่อแบบอย่างของงานสถาปัตยกรรมไทย ระหว่าง พ.ศ.2208 -2475 " วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาสถาปัตยกรรมบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520 หน้า 65

⁶ ผุสดี ทิพทัส และ มานพ พงศทัต .บ้านในกรุงเทพ.กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2525 มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ หน้า 174

ช่องระบายอากาศใต้ถุน

การทำช่องระบายอากาศใต้ถุน เพื่อลดความชื้นใต้พื้นไม้ชั้นล่าง และถ่ายเทอากาศที่ระเหยจากดิน ซึ่งส่วนใหญ่มักปูไม้แผ่น เป็นไม้พื้นวางบนตง จนเมื่อมีการใช้วัสดุอื่นๆ เช่น ค.ส.ล. พื้นคอนกรีตขัดมัน หรือปูกระเบื้องในช่วงหลัง การทำช่องระบายอากาศจึงพบน้อยลง ลักษณะโดยทั่วไปเช่น

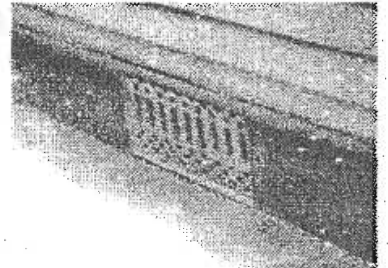
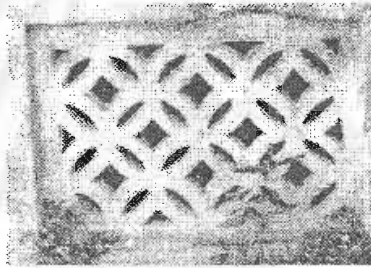
1. ใต้ถุนโล่ง ลักษณะเป็นบ้านยกพื้นสูง 1.20 - 2.00 เมตร ส่วนใต้ถุนสามารถเข้าไปทำความสะอาดได้ ส่วนใหญ่มักเป็นอาคาร รูปแบบบ้านพักตากอากาศ
2. ช่องระบายอากาศที่สามารถเปิดได้ ถ้าเป็นบ้านตึกในช่วงที่มี ค.ส.ล. แล้ว และปูพื้นชั้นล่างด้วยพื้นเป็นประตูลึกๆ หรือทำเป็นระแนงไม้ ลักษณะเป็นตะแกรงกว้างช่วงละ 40 เซนติเมตร
3. อาคารที่มีพื้นชั้นล่างเป็นไม้หรือ ค.ส.ล. ยกใต้ถุนมักทำช่องระบายอากาศสายปูนปั้น 1-2 ช่องตามระยะช่วงเสา ขนาดช่องระบายอากาศประมาณ 20-30 cm หรือเป็นช่องสี่เหลี่ยม หรือเป็นช่องระบายอากาศหล่อสำเร็จ เป็นคอนกรีต หรือมีบ้างที่เป็นกระเบื้องเคลือบ ทำสวดลายให้เข้ากับสวดลายโดยรวมของบ้าน ลักษณะนี้จะพบมากในอาคารซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา
4. อาคารโครงสร้างไม้ล้วนทั้งชั้นบนและล่าง บนฐานรากปูน ที่มีพื้นชั้นล่างเป็นไม้ทั้งหมด บางหลังจะยกพื้นสูงประมาณ 0.60-0.80 เซนติเมตร โดยไม้ก่อปูนปิดด้านข้าง และปล่อยโล่งเพื่อระบาย

ช่องระบายอากาศบ้านอาศัยในย่านสามเสน

บ้านเลขที่ 84 ซอยสามพระยา

บ้านเลขที่ 11 ซอยสามเสน 3

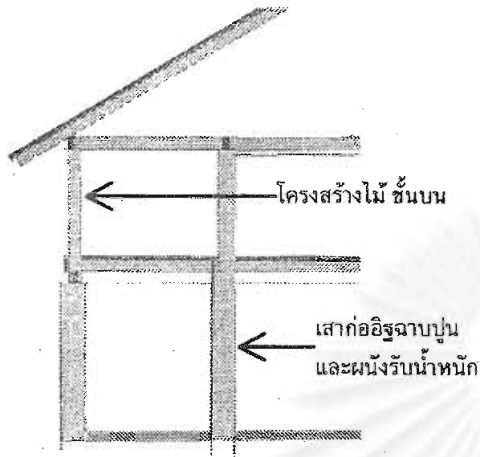

ภาพประกอบ 3-2 ช่องระบายอากาศใต้ถุนแบบต่างๆ

โครงสร้าง

จากการสำรวจและรวบรวมข้อมูล บ้านไม้ และบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ ที่ทำการศึกษาในกรุงเทพมหานคร สามารถแบ่งประเภทอาคาร ตามลักษณะโครงสร้าง ได้ดังนี้

ภาพประกอบ 3-3: โครงสร้างผนังรับน้ำหนักรับโครงสร้างไม้ชั้นสอง

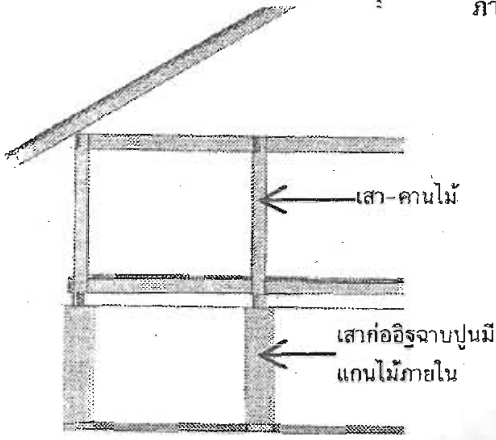
เสาอิฐหุ้มไม้ รับระเบียงไม้ ของอาคารโครงสร้างผนังรับน้ำหนัก

1. โครงสร้างผนังรับน้ำหนักรับโครงสร้างไม้ชั้นสอง ลักษณะโครงสร้างแบบนี้ พบใน บ้านยุคแรก (รัชกาลที่ 5) โดยเฉพาะอาคารย่านสีลม สาทร และ เจริญ หรือที่เรียกว่า “บ้านแบบมิชชันนารี” ลักษณะเป็นเสารับระเบียงรอบ คานไม้ เชื่อมกับ ผนังตรงกลางที่เป็น Wall bearing ทำหน้าที่รับระเบียงและผนังไม้โดยรอบ ขนาดเสาก่ออิฐ มีตั้งแต่ 40 x 40 เซนติเมตร หรือใหญ่กว่านั้น เป็นเสาลอยรับ โครงสร้างไม้ชั้นบนอีกทีหนึ่ง บ้างเซาะร่องรอบเสาเป็นช่วงๆ เลียนแบบเสา Rustication (เสาหิน) ส่วนผนัง Wall bearing มีความหนาชั้นล่าง 40 เซนติเมตร ชั้นบน 30 เซนติเมตร

เนื่องจากส่วนที่เป็นก่ออิฐฉาบปูนนั้นมีความคล้ายคลึงกัน ระหว่างบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ และบ้านตึกสันนิษฐานว่าลักษณะของก้อนอิฐน่าจะคล้ายคลึงกัน จากการสำรวจบ้าน พระยารัตนาธิเบศร์ เชียงสะพานปกเกล้า พบว่าขนาดอิฐที่ใช้ก่อสร้างอาคารดั้งเดิมในสมัยรัชกาลที่ 5 คือช่วงที่เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ รัชมหาราชการอยู่นั้น และที่ต่อเติมขึ้นภายหลัง(รัชกาลที่ 7) นั้นมีขนาดแตกต่างกัน กล่าวคือ ในยุคแรกอาคารเป็นผนัง Wall bearing ซึ่งก่อด้วย อิฐ ขนาดประมาณ 20 x 17 x 30 เซนติเมตร ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่า อาคารที่ต่อเติมในช่วงหลังซึ่งก้อนอิฐมีขนาดใหญ่กว่าอิฐมอญที่ใช้ใน ปัจจุบันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

สถาบันวทศบริการ
วาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพประกอบ 3-4: โครงสร้างเสาและคานยกใต้ถุนสูง

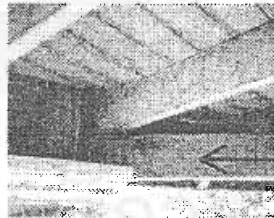
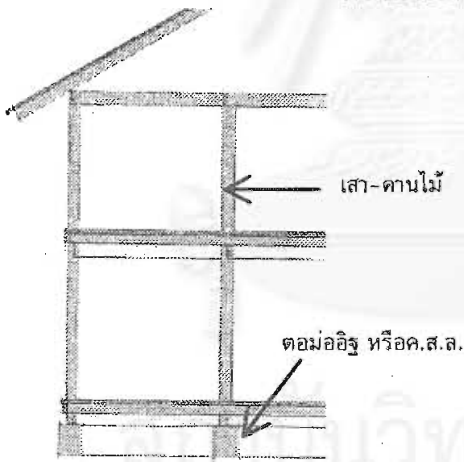

โครงสร้างเสาทำอิฐหุ้มไม้บ้านอับดุลราฮิม

2. โครงสร้างเสาและคาน ไม้ ยกใต้ถุนสูง

หมายถึง อาคารโครงสร้างไม้ ยกใต้ถุนสูง 1.20-2.00 เมตร ซึ่งเป็นรูปแบบที่พบมากใน ช่วงรัชกาลที่ 6 มีระเบียงชานหน้าบ้าน ใต้ถุนโล่งไม่ได้กันเป็นห้อง คล้ายบ้านพักตากอากาศ ตัวอย่างที่พบ เช่น บ้านอับดุลราฮิม บ้านพักข้าราชการวังสระปทุม ทับเจริญในพระที่นั่งสนามจันทร์ ทำเสารับโครงสร้างไม้ชั้นบน เป็นเสาทำอิฐฉาบปูนใหญ่ขนาดประมาณ 40x40 เซนติเมตร มีทั้งแบบที่ไม่มีแกนไม้ภายใน และ มีแกนไม้ภายใน ในบางหลังมีการวางคานทะลุเสาไม้ที่เป็นแกนเสาทำอิฐชั้นล่าง คล้ายรอดในเรือนไทย โดยไม่ได้ใช้วิธีการบากข้างอย่างบ้านไม้ในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 3-5 : โครงสร้างเสาและคานไม้ บนตอม่อ ค.ส.ล.

การวางคานรอดเสาชั้นล่าง

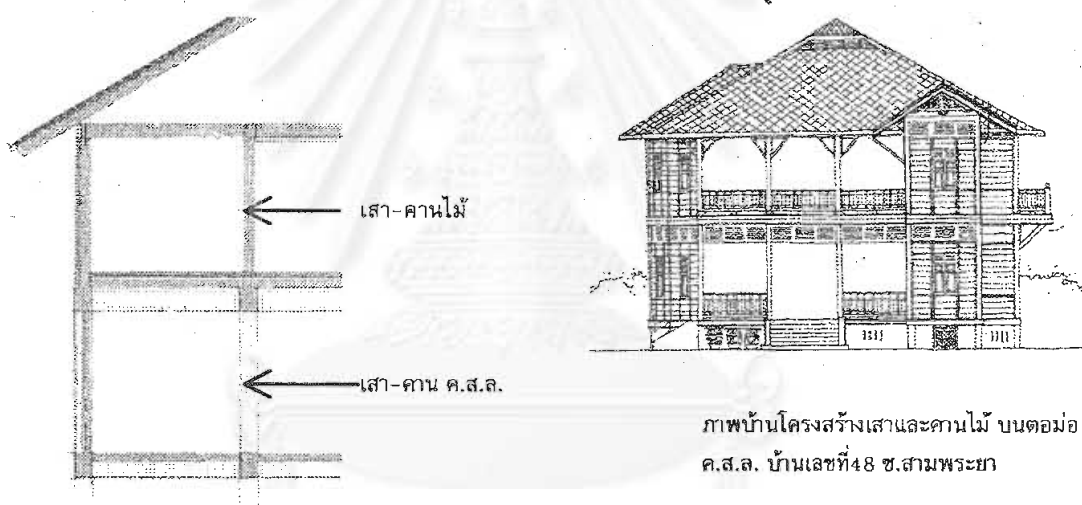
3. โครงสร้างเสาและคานไม้ บนตอม่อ ค.ส.ล.

ส่วนบ้านไม้ล้วนที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 6-7 นั้น ลักษณะเป็นอาคารโครงสร้างไม้ บนตอม่อ ปูนหรือ ค.ส.ล. มักพื้นสูงแค่ 0.60-1.00 เมตร ก่ออิฐปิดโดยรอบ เว้นช่องระบายอากาศ ขนาดของเสาไม้ที่พบ วัดได้ประมาณ 18" x 18" " หรือใหญ่กว่า สลายละเอียดที่ประดับตกแต่งเสา จะแตกต่างกันไปตามฐานะของเจ้าของบ้าน ขนาดของ คานและคองไม้ มีขนาดใหญ่ กว่าในปัจจุบัน เช่นที่สำรวจพบ คานไม้มีขนาด 2"x 8" บางหลังมีคานไม้คู่วิ่งยาวตลอดแนว ถ้ามีการต่อคานมักทำที่หัวเสา การต่อไม้และการเข้าไม้ในยุคนั้น แตกต่างจากยุคสมัยก่อน ที่มักจะเป็นการต่อแบบเข้าไม้ และสลักไม้ผสมสาร ในเรือนไทย จนเมื่อมีวัสดุโลหะเข้ามา จึงเปลี่ยนมาใช้วัสดุโลหะช่วยยึดโครงสร้างแทน มีเพียงบางหลังเท่านั้นที่มีการใช้เดือยไม้ ในการต่อยึดโครงไม้ ตัวอย่างเช่น เรือนขนมปังซิงบ้านเลขที่ 9 ตรอกมะยม เป็นต้น

4. โครงสร้าง เสา- คาน ค.ส.ล.รับโครงสร้างไม้ชั้นสอง โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กเริ่มมีตั้งแต่รัชกาลที่ 6 วัสดุก่อสร้างจำพวก เหล็ก และส่วนผสม ค.ส.ล. นั้นนำมาจากอังกฤษ เยอรมัน ส่วนปูนซีเมนต์ สั่งจากสิงคโปร์ นำเข้ามาจากชะวา และอินเดียอีกทอดหนึ่ง จนโรงงานปูนซีเมนต์ไทยได้ก่อตั้งขึ้น⁷

ทั้งนี้ งาน ค.ส.ล. ของอาคารที่สร้างต้นรัชกาลที่ 6 นั้นส่วนผสมของคอนกรีต ที่ใช้นั้นแตกต่างจากปัจจุบัน โดยใช้ส่วนผสมจากปูนซีเมนต์ ทราย น้ำ และอิฐหักทุบขนาดครึ่งนิ้วถึงหนึ่งนิ้วเศษ แทนการใช้หินเกล็ด เนื่องจากยังไม่มีโรงโม่หินในสมัยที่ทำการก่อสร้าง คอนกรีตชนิดนี้มีความพรุนน้ำซึมเข้าได้ง่าย เมื่อถูกความชื้นเป็นเวลานาน เนื่องจากอิฐหักทุบที่ใช้มีความพรุนมากกว่าเนื้อปูนทรายและหินที่ใช้กับคอนกรีตในยุคหลังๆ⁸

ภาพประกอบ 3-6 :โครงสร้าง เสา- คาน ค.ส.ล.รับโครงสร้างไม้ชั้นสอง

ภาพบ้านโครงสร้างเสาและคานไม้ บนตอม่อ ค.ส.ล. บ้านเลขที่ 48 ซ.สามพระยา

การทำบัวและ
ป่าตมไม้
บ้านอัมพวัน และ
กุฏิวัดนารถสุ
นทรวิหาร สร้าง
ในรัชกาลที่ 5

⁷ โชแสง สุชะวัฒน์. " การศึกษาอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีต่อแบบอย่างของงานสถาปัตยกรรมไทย ระหว่าง พ.ศ.2208 -2475 " วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต แผนกวิชาสถาปัตยกรรมบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520

⁸ ดร.พิบูลย์ จินาวัดน์ "ปัญหาในการซ่อมคืนสภาพอาคารทางประวัติศาสตร์" สารคดีสถาปัตย์ , 2541, หน้า 321

3.2 ส่วนตัวอาคาร

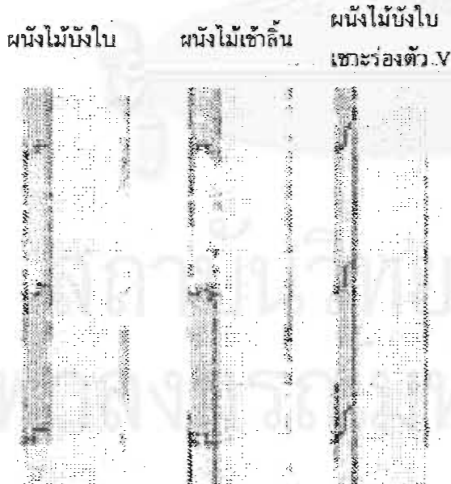
รายละเอียด องค์ประกอบสถาปัตยกรรม ส่วนตัวอาคาร ในบ้านพักอาศัยซึ่งเป็นกรณีศึกษา ประกอบด้วย ผนังไม้ ผนังปูน พื้น ประตูหน้าต่าง โครงสร้าง เสาคาน

ผนังไม้

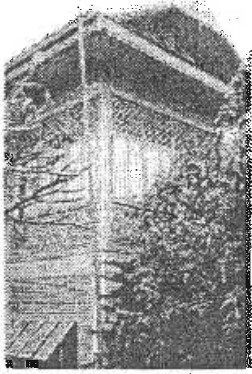
ในช่วงแรกนั้นมีการใช้ผนังไม้เลียนแบบผนังปูนของบ้านตึก ที่มักจะทำ บัวปูนปั้น ประดับรอบกรอบหน้าต่าง โดยการ ใช้คิ้วไม้สักตีทับผนังกรอบหน้าต่างหรือ ใต้หน้าต่างชั้นล่าง โดยเฉพาะการใช้ไม้เข้ล้นทาสีเรียบทำให้ ผนังไม้ดู คล้ายผนังปูนมากขึ้น ผนังเข้ล้นบังใบไม้ที่พบในช่วงแรกนั้นมีทั้งแนวตั้งและแนวนอน มุมบ้านที่ฝาผนังชนเสาไม้แผ่น ไม้ตีประกบ ทั้ง 2 ด้านของ เพื่อปิดปลายไม้ การวางผังอาคารส่วนใหญ่แนวผนังชั้นบนและล่างมักจะตรงกัน จึงมักตี ผนังต่อเนื่องตลอดตั้งแต่ชั้นบนจนถึงชั้นล่าง ไม่เว้นแนวคาน ในช่วงรัชกาลที่ 6

ชนิดของผนังไม้ที่พบนั้นได้แก่

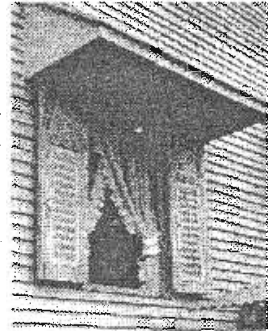
1. ผนังเข้ล้นหรือ บังใบ เป็นผนังไม้ เข้ล้นด้านข้าง เมื่อประกอบผนังแล้วจะเข้ากันสนิทเรียบเหมือน ผนังปูน อาคารไม้ในช่วงแรกที่สร้าง มีเคร่าไม้ทั้งภายในและภายนอกอาคาร ทั้งนี้บางหลังอาจเข้ล้น ร่องตัว วี เพื่อให้เห็นเป็นผนังไม้ชัดเจน การทำผนังเข้ล้นหรือบังใบนั้นหาได้ยากจนแทบไม่พบเลย ในบ้านสมัยปัจจุบันเนื่องจากต้องใช้ไม้เนื้อแข็ง และมีความหนา เพื่อสามารถเข้ล้นร่องไม้ รวมทั้ง ต้องใช้ช่างที่มีฝีมือ การเข้ามุมมีลักษณะเป็นไม้ทางตั้งประกบหัวมุมเสา หนังสือ “บ้านในกรุงเทพ” ได้ กล่าวถึงการใช้ผนังเข้ล้นบังใบของบ้านไม้ที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 6 ไว้ว่า⁹ “ฝาผนังบ้านไม้ มักเป็นฝา กระดานดีเข้ล้นบังใบทางแนวนอนโดยใช้เคร่าตั้ง ไม้ใช้ฝาดีเข้ล้นบังใบทางแนวตั้ง เพราะฝาอาจแทรก เข้าไปในรอยต่อระหว่างแผ่นรั้วเข้าไปภายในห้องได้ มีบางหลังดีฝาเข้ล้นบังใบทางแนวนอนไว้ภายใน และเอาเคร่าไม้ตาตารางสี่เหลี่ยมอยู่ภายนอกสันนิษฐานว่าคงจะเป็นระยะแรกๆ ต่อมาจึงเริ่มเอาเคร่าไม้ ไว้ภายในบ้าน และเอาฝาทงนอนไว้ข้างนอก” ไม้ที่ใช้กันนั้น นิยมใช้ ไม้เนื้อแข็ง โดยเฉพาะไม้สัก ใช้มากกว่าไม้ประเภทอื่น ด้วยคุณสมบัติของไม้ที่ทนทาน แมลงไม่ค่อยมาทำลายไม้ และทำงานง่าย

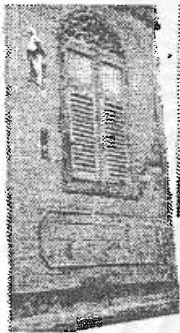
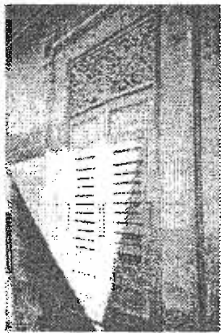
ภาพประกอบ 3-8 : รูปตัดผนังไม้

ผนังเกล็ดไม้บ้านเลขที่ 251 ซอย
สะพานยาวสร้างในช่วงรัชกาลที่ 6

ผนังตีทับแนว บ้านจิตต์สุข ถนนสีลม

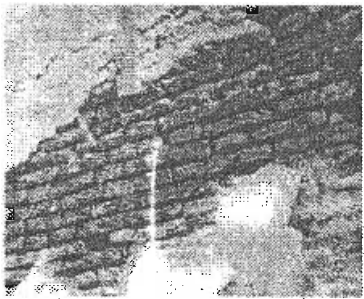

ภาพ : การทำคิ้วไม้เส้นแบบผนังปูนบ้านพระยานร
นาถกิติ ถนนสีพระยา และบ้านพระยาประสงค์สรรพ
การ(บ้านเอกะภาค) ถนนสมเด็จเจ้าพระยาสร้างใน
ช่วงรัชกาลที่ 5 ตอนปลาย

ผนังเข้ล้นหรือบังใบตามนอน มีคร่ำไม้ภายใน กุฏิวัด
เทวราชกุญชร ปากคลองผดุงกรุงเกษม

2. ผนังตีทับแนว บ้านในช่วงรัชกาลที่ 7 เริ่มมีผนังตีทับแนวชิดด้วยไม้สองขนาด เช่นที่ บ้านเลขที่ 39 ซอยสะพานคู่ ใช้ไม้ขนาด $1/2" \times 10$ นิ้ว กับไม้ขนาด $1/2" \times 3$ นิ้ว โดยผนังเมื่อมองจากภายนอกจะเห็นไม้ 2 ขนาดส่วนผนังภายในจะเป็นผนังเรียบเสมอกันดูเรียบร้อย ทั้งนี้ การตีผนังเช่นนี้สันนิษฐานว่าเนื่องจากต้องการใช้ขนาดไม้ที่บางลงกว่าเดิม และได้สวดลายผนังที่แตกต่างออกไป เช่น บ้านเลขที่ 39 ซอยสะพานคู่ ซึ่งรูปแบบอาคารคล้ายกับบ้านแบบ Dutch colonial ผนังแบบนี้พบในบ้านราษฎรทั่วไปซึ่งสร้างในช่วง สมัยปลายรัชกาลที่ 7 หรือเป็นผนังส่วนที่ต่อเติมภายหลัง ของบ้านเก่าที่สร้างในช่วงก่อนหน้านั้น ทำให้ลักษณะผนังไม้จะแตกต่างกัน สามารถบอกช่วงเวลาต่อเติมทั้งนี้ขนาดของไม้ที่ใช้ประกอบเป็น ผนังตีทับแนวซ้อนเกล็ดนั้น มีขนาดบางกว่าผนังเข้ล้นหรือบังใบ การเข้ามุมมีลักษณะเป็นการชนมุมที่เสา ไม้ไม่ปิดทับเหมือนผนังตีเข้ล้น ชนิดไม้ที่ใช้มีหลายชนิดไม่เฉพาะไม้สักเท่านั้น เช่นไม้ตะเคียน เหตุที่เป็นที่นิยมใช้เพราะประหยัดไม้ แต่ผนังดูไม่เรียบร้อยเมื่อมองจากด้านในบ้าน
3. ผนังเกล็ดไม้ ลักษณะเป็นผนังเกล็ดไม้ติดตายได้หน้าต่างบานเกล็ดคู่ลูกฟักบานกระทุ้ง ความกว้างแต่ละช่วงเท่ากับช่วงหน้าต่าง ส่วนผนังบานเกล็ดไม้ติดได้หน้าต่างกระจกนั้น พบในช่วงหลังเมื่อมีวัสดุกระจกนำเข้ามาใช้

ภาพประกอบ 3-9 : ผนังรับน้ำหนัก
ก่ออิฐฉาบปูน

ผนังก่ออิฐฉาบปูน

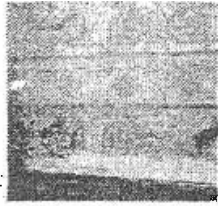
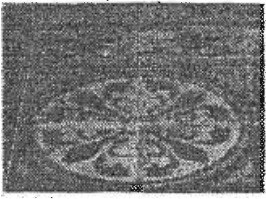
ในส่วนที่เป็นผนังปูนของบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ช่วงแรกของการก่อสร้างบ้านแบบตะวันตก ในสมัย รัชกาลที่ 5 นั้น พบว่ามักเป็นโครงสร้าง ผนังรับน้ำหนัก (Wall bearing) ก่อด้วยอิฐ ขนาดก้อนอิฐที่พบ จะใหญ่กว่าปัจจุบัน เนื้ออิฐสีส้มปนแดง เนื้ออิฐเป็นพวก ดินเหนียวปนทราย (aluminum oxide, feldspar ,iron oxide) ผนังฉาบปูนและทาสีน้ำปูน สีที่พบเช่น สีเหลือง สีแดง เนื้อสีไม่เรียบเสมอกัน

วัสดุก่ออิฐ อาคารที่มีโครงสร้างผนังรับน้ำหนักแบบโบราณ มีส่วนผสมเป็นปูนขาว รวมถึงปูนฉาบก็หมักจากปูนขาวด้วย คุณสมบัติที่แตกต่างกับวัสดุในปัจจุบัน คือมีความพรุนมากกว่า และยึดหยุ่นค่อนข้างสูง ปัญหาในการใช้ปูนหมัก- ปูนดำ ในปัจจุบันคือ ชั้นตอนที่ยุ่งยากและต้องใช้เวลาานาน ทุนที่สูงกว่า ทำให้ไม่เป็นที่นิยมใช้ ทั้งนี้การใช้ปูนขาวเป็นวัสดุในการฉาบน้ำมัน ไม่ใช่เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น เป็นวิธีการที่ใช้กันทั่วไปในโลกทั้งตะวันตกและตะวันออก แม้ว่าส่วนผสมจะแตกต่างกันเล็กน้อยในแต่ละภูมิภาคก็ตาม

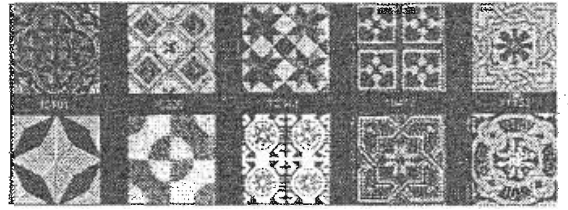
เมื่อมีระบบเสาและคาน คอนกรีตเสริมเหล็ก ในช่วงเวลาต่อมา(รัชกาลที่ 7) ผนังก่ออิฐฉาบปูนเรียบทาสี ปูนที่ใช้เป็นพอร์ตแลนด์ซีเมนต์นำเข้ามาจากต่างประเทศ ลักษณะการฉาบเริ่มมีหลากหลาย เช่นการฉาบปูนสลัด บ้าน ป. มาลากุล ถนนเพชรบุรี เป็นต้น

ในช่วงรัชกาลที่ 7 ตอนปลายถึงต้นรัชกาลที่ 9 มีบางหลังที่เป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ก่ออิฐเท่าความกว้างของเสา คือประมาณ 0.15-0.20 เซนติเมตร เมื่อฉาบปูนแล้ว ผนังจะเรียบเสมอกัน ไม่เห็นเสาไปจนจากผนัง ดูคล้ายกับไม่มีเสา

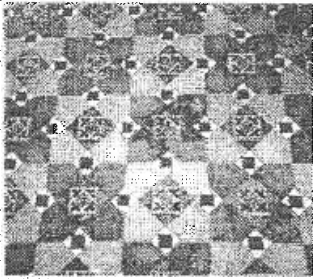
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

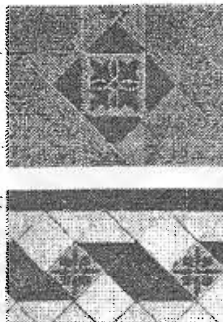
กระเบื้องที่พบในบ้านสมัยรัชกาลที่ 6

กระเบื้องซีเมนต์ลายคล้ายแบบเก่าที่ยังขายอยู่ในปัจจุบัน

กระเบื้องโมเสคใช้ปูพื้นและผนัง

ภาพประกอบ 3.-10: กระเบื้องแบบต่างๆ

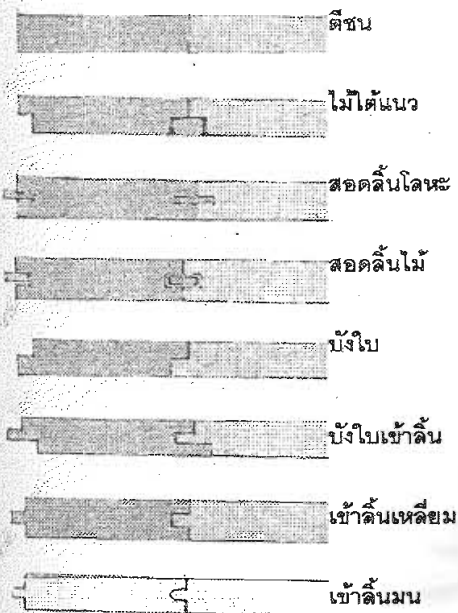
พื้น

พื้นบ้านชั้นล่าง ระเบียงและบันไดทางเข้า มักเป็นพื้นกระเบื้องหรือ หินอ่อนนำเข้า ถ้าเป็นบ้านยกใต้ถุน สูง 1.20-1.80 เมตรที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ข้างล่าง มักไม่ปูพื้นล่าง ปล่อยให้โล่งเป็นดินบดอัด ส่วนใหญ่ที่พบจะเป็นการปูพื้นกระเบื้องหรือเพปูนซีเมนต์พื้นภายหลัง ส่วนอาคารชั้นบน เป็นพื้นไม้วางบนตง ถ้ามีห้องน้ำภายในบ้าน ก็จะทำเป็นพื้นซีเมนต์บนตงไม้ ทั้งนี้ส่วนใหญ่แล้ว นิยมสร้างห้องน้ำแยกไว้ต่างหากจากตัวบ้าน จนถึงช่วงหลังรัชกาลที่ 7 จึงเริ่มมีการทำห้องน้ำไว้ในบ้านชั้นล่าง

พื้นกระเบื้อง กระเบื้องที่พบในอาคารที่ทำการศึกษาคือ

1. กระเบื้องซีเมนต์ ขนาด 8"x8" นานกว่ากระเบื้องในปัจจุบัน คือประมาณ 1.5 เซนติเมตร . ลวดลายที่พบเป็นลายเรขาคณิต สีแดง เขียว เหลือง จากการสำรวจ บ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ จักรวรรดิ พบว่ากระเบื้องที่ปูพื้นด้านหลังกระเบื้องม็อกเซอร์เป็นภาษาอังกฤษ สัญลักษณ์ ตัว CKL กระเบื้องเหล่านี้ ไม่สามารถหาลวดลายแบบเดียวกันมาทดแทนได้ในปัจจุบัน เนื่องจากไม่เป็นที่นิยมใช้ นอกเหนือจากบางลวดลายที่ยังมีอยู่บ้าง
2. กระเบื้องเซรามิคโมเสค เป็นกระเบื้องชิ้นเล็กๆ ใช้ปูพื้นสลับลาย น่าจะเป็นกระเบื้องราคาแพงในสมัยนั้น เนื่องจากพบในบ้านของขุนนาง หรือค่านักเจ้านาย มีน้อยในบ้านของราษฎรทั่วไป นิยมใช้ในห้องน้ำ สมัยใหม่
3. กระเบื้องหินขัด ขนาด 30 x30 เซนติเมตร ผสมสีแดง เขียว หรือเหลือง
4. กระเบื้องดินเผาหรือกระเบื้องหน้าวัว ใช้ปูทางเดินภายนอกอาคาร
5. แกรนิต ในหนังสือบ้านในกรุงเทพได้กล่าวถึงวัสดุปูพื้นอย่างอื่นอีก เช่น พื้นทางเดินในบ้านปูหินจากจีน หินแกรนิต ขานหลังบ้านมักก่อด้วยอิฐตะแคง ดาดทับด้วยปูนซีเมนต์ และปูทับด้วยกระเบื้องหน้าวัว¹⁰
6. หินอ่อนตัดแผ่น เริ่มมีการนำเข้หินอ่อนมาจากอิตาลี โดยห้างร้านของชาวตะวันตก ที่เป็นตัวแทนจำหน่ายวัสดุก่อสร้างในกรุงเทพ¹¹ ลีที่พบส่วนใหญ่เป็นสีชาวล้วน หรือมีลายสีน้ำตาล

¹⁰ ผุสดี ทิพทัส และ มานพ พงศกัต . บ้านในกรุงเทพ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525

ภาพประกอบ 3.-11: การเข้าไม้พื้นแบบต่าง ๆ

พื้นไม้

พื้นไม้ชั้นบนของอาคาร และพื้นชั้นล่างที่ยกใต้ถุนสูง ปูด้วยไม้กระดานแผ่นขนาดประมาณ 1" x 6" หรือกว้างกว่านั้น เช่นบ้านเลขที่ 120/9 เจริญกรุงใช้ไม้แผ่นเข้าคั่นกว้าง 8 " ตีชิดหรือเข้าคั่น ไม้ที่ใช้เป็นพวก ไม้สัก ไม้ตะแบก ไม้ตะเคียน ในเรื่องเกี่ยวกับชนิดของไม้ที่ใช้ในการก่อสร้างใน พ.ศ.2441 พระยาเทเวศร์วงษ์วิวัฒน์ เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ ได้มาสำรวจบบังคมทูลว่า การก่อสร้างแต่ก่อนใช้ไม้สักเป็นส่วนใหญ่ ไม้สักในเวลานี้มีราคาแพงมาก ดังนั้นการก่อสร้างของหลวง วังเจ้านาย และบ้านขุนนาง ถ้าเป็นส่วนที่ต้องถูกแดดถูกฝน จึงจำเป็นต้องใช้ไม้เครื่องบนและพื้นส่วนที่ไม่สำคัญควรใช้ไม้ตะแบกแทน จะประหยัดเงินกว่าที่ใช้ไม้สักเกือบครึ่ง¹² ขนาดของไม้เมื่อเทียบกับเรือนไทยแล้วมีขนาดเล็กกว่ามาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากในรัชกาลที่ 5 เป็นการใช้ไม้จากโรงเลื่อยไม้ ทำให้ขนาดไม้เป็นมาตรฐานใกล้เคียงกัน จนถึงช่วงรัชกาลที่ 7 เริ่มมีไม้ปาร์เก้ใช้บ้างในอาคารบางหลัง ส่วนบ้านราษฎรทั่วไปที่สร้างในช่วงหลัง ปูไม้กระดานแผ่นตีชนแผ่นเล็กกว่าไม้กระดานเข้าคั่น

¹² ไขแสง สุชะวัฒน์. "การศึกษาอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีต่อแบบอย่างของงานสถาปัตยกรรมไทย ระหว่าง พ.ศ.2208 -2475 " วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาสถาปัตยกรรมบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2520

อ้างจาก Wright, Arnold " twentieth century Impressions of Siam, P. 386

¹³ เรื่องเดียวกัน ,หน้า 177

ภาพประกอบ 3-12 : ประตูและอุปกรณ์ประตูหน้าต่าง

ประตูบานเปิดคู่ขนาด 1.10 x 2.50 ลูก
 ฝักไม้กระดานดุน ภูเก็ตเทวราชกฤษ
 สร้างสมัยรัชกาลที่ 5 ตอนปลาย

กลอนลูกบิดฝักฝังในบาน
 อุปกรณ์ประตูหน้าต่าง
 บ้านพระยานรณาดภักดี ช่วงรัชกาลที่ 6

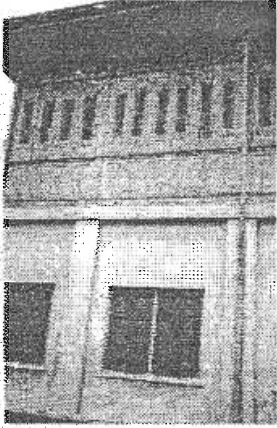
ประตู

ประตู ส่วนใหญ่ เป็นบานเปิดคู่ เปิดออก ต่างจากเรือนไทยที่เป็นบานเปิดเข้า วงกบ และวงกรอบไม้ ตัวบานมีขนาดประมาณใหญ่บางหลังมีขนาด ประมาณ 1.60 x 2.50 เมตร หรือกว้างกว่า เนื่องจากความสูง พื้นชั้นล่างถึงเพดานของอาคารส่วนใหญ่จะสูงกว่าอาคารในปัจจุบัน การยึดประตูหน้าต่างกับผนังรับน้ำหนักส่วนใหญ่ใช้วิธี ฝังทุกไม้ไว้ก่อนชนิดของประตูที่พบได้

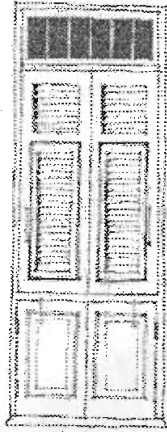
1. ประตูบานเพี้ยม จุดประสงค์ของการทำประตูบานเพี้ยม เพื่อสามารถเปิดได้กว้าง ตลอดช่วงเสา ส่วนใหญ่มักเป็นประตูภายในอาคารเพื่อกั้นระหว่างห้องพัก หรือเป็นผนังกั้นห้องพักกับระเบียงหน้า พบมากในเรือนขนมปังขิงซึ่งเป็นที่นิยมสร้างในช่วงรัชกาลที่ 6 ลักษณะเป็นบานพับต่อเนื่อง โดยใช้บานพับยึดกับวงกบไม้ทำหน้าที่รับน้ำหนักบานประตู ต่างกับบานเพี้ยมในปัจจุบันซึ่งนิยมทำรางเลื่อนประกอบในการรับน้ำหนักบานประตู บานขนาดกว้าง 40-50 เซนติเมตร เรือนไทยประยุกต์ หลังรัชกาลที่ 5 ก็มีใช้ประตูแบบนี้เช่นกัน ซึ่งเป็นการรับอิทธิพลจื๋นมาอีกทอดหนึ่ง¹³ เมื่อนำมาประยุกต์กับที่พักอาศัยในเมืองไทยที่ต้องการการระบายอากาศที่ดี กว่าอาคารที่บ แบบตะวันตก จึงเป็นที่นิยมในช่วงต่อมา
2. ประตูบานเปิดคู่ ลูกฝักมีทั้งที่เป็น ลูกฝักบานเกล็ดกระทุ้งเปิด บานเกล็ดติดตาย ลูกฝักไม้กระดานดุน ลูกฝักกระจกสี หรือกระจกผ้า โดยเกือบทั้งหมด จะมีลูกฝัก สามตอน โดยมีลูกฝักช่วงสั้นเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส อยู่บนสุด หรืออยู่กลางตัวบาน อุปกรณ์ประตู มีทั้งที่เป็นทองเหลืองและโลหะ ทั้งลูกบิดและกลอน ลักษณะ มีแกน ยาวตั้งแต่ลูกบิดถึงกลอน ทั้งด้านบนและล่าง ทาบไปกับตัวบานประตู จนถึงช่วงรัชกาลที่ 7 เริ่มมีลูกบิดกฤษแจใช้ แต่การใช้กลอนก็ยังมีพบอยู่
3. ประตูบานเปิดเดี่ยว เป็นลักษณะของบานประตูที่พบได้น้อยกว่าบานเปิดคู่ เริ่มมีมากในระยะหลัง บ้านหลังรัชกาลที่ 7 ที่มีประตูบานเปิดเดี่ยวมักจะเป็นบานเปิดขนาดใหญ่ มีตัวบานกว้าง และลูกฝักก็มีการออกแบบให้หลากหลายออกไป

¹³ ฤทัยใจจงรัก. เรือนไทยในภาคกลาง เรือนไทยเดิม. กรุงเทพฯ กรมการฝ่ายศิลปวัฒนธรรมสยาม, หน้า 89

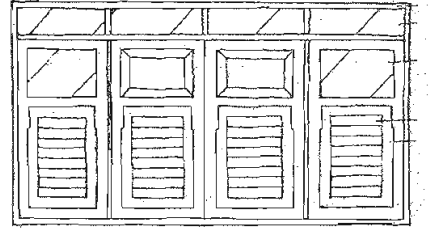
ภาพประกอบ 3-13 : หน้าต่างบานเกล็ดไม้

หน้าต่างบานเฟี้ยม สำนักงานบริพัตร เป็นอาคารที่สร้างในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 ต้นรัชกาลที่ 7

หน้าต่างบานเปิดคู่ถึงพื้นมีกันตกภายใน อาคารสมาคมชาวอินทบุรี

ภาพ: หน้าต่างบานเปิดลูกฟักกระทุ้งเกล็ดไม้ บ้านเลขที่ 9 ตรอกมะยม สร้างปลายรัชกาลที่ 7 ต้นรัชกาลที่ 8 Proportion จะกว้างและเตี้ยกว่า หน้าต่างในช่วงก่อนหน้านี

หน้าต่าง

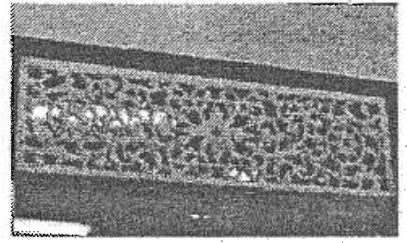
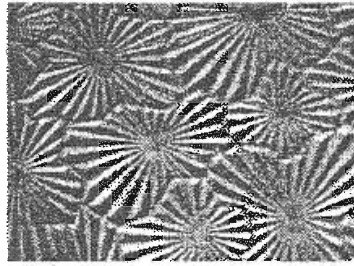
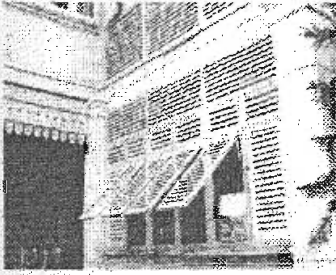
มีลักษณะ เช่นเดียวกับประตู หน้าต่างมีลูกฟักหลายแบบผสมกันที่พบมากที่สุดคือลูกฟักบ้านเกล็ดกระทุ้ง ส่วนใหญ่ที่พบเป็นบานเปิดคู่ เปิดออก หรือหน้าต่างบานเฟี้ยม

1. หน้าต่างบานเฟี้ยม พบในอาคารที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5 ตอนต้น ลักษณะเป็นหน้าต่างบานเฟี้ยม ล้อมระเบียงรอบอาคาร เป็นเหมือนผนังอาคารอีกชั้นหนึ่ง โดยผนังชั้นในที่เป็น Wall bearing ซึ่งเป็นลักษณะที่พัฒนามาจากบ้านแบบมิชชันนารี (Colonial) ที่มีระเบียงล้อมรอบ ดังที่พบในภาพถ่าย บ้านหมอบลัดเลย์ ปากคลองผดุงกรุงเกษม ซึ่งมีการวางผังคล้ายคลึงกัน โดยช่วงต่อมาเกิดการคลี่คลายให้เหมาะสมกับภูมิอากาศของประเทศไทย ซึ่งมีฝนตกชุก แต่ยังคงเค้าเดิมอยู่คือช่วงล่างของหน้าต่างยังคงเป็น รวาระเบียงไม้อยู่ ทั้งที่เป็นไม้กลึงและลายไม้ฉลุ ช่วงบนเป็นบานเฟี้ยมในแต่ละช่วงเสา ส่วนใหญ่ จะมีจำนวนประมาณ 4 บาน หรือ 6 บาน อาคารในช่วงต้นรัชกาลที่ 6 เริ่มมีการปิดไม้ที่ปลักลูกกรงไม้ฉลุ หรือทำเป็นบานเฟี้ยมแบบเปิดเข้าภายใน ปิดเมื่อไม่ต้องการเปิดโล่งช่วงล่างแล้ว ต่อมาจึงทำเป็นลูกฟักไม้ที่บิดตาย ปิดช่วงล่างหมดแล้ว เปิดเฉพาะช่วงบนเท่านั้น ผนังบานเฟี้ยมลูกฟักเกล็ดกระทุ้งไม้มี ลักษณะการใช้งานที่ยืดหยุ่น คือเมื่อต้องการเปิดโล่ง ก็จะเปิดหน้าต่างบานเฟี้ยมช่วงบนออกทั้งแผง หรือเมื่อปิดบานเฟี้ยมแล้ว ก็สามารถเปิดบานกระทุ้งเกล็ดไม้ เพื่อรับลมได้

2. หน้าต่างบานเปิดคู่ถึงพื้น เป็นรูปแบบของหน้าต่างแบบที่เกือบจะไม่มีการทำแล้วในปัจจุบัน ลักษณะเป็นหน้าต่างเปิดโล่งถึงพื้น แบ่งเป็นสามตอน คือสองตอนบนเป็นหน้าต่างบานเปิดถึงพื้น ช่วงล่างมักทำกันตกภายใน และสามารถเปิดช่วงล่างแยกจากช่วงบนได้

3. หน้าต่างบานเปิดคู่ สองตอน มาในช่วงหลังที่บ้านซึ่งได้รับอิทธิพลตะวันตกรัชกาลที่ 7 นั้น โดยเฉพาะบ้านเจ้านาย แต่มีราษฎรสามัญ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบ้านที่มีขนาดเล็ก ประตูหน้าต่าง มักเป็นบานเปิดคู่ลูกฟัก ไม้กระดานดุน บานทึบเป็นส่วนใหญ่หรือยังคงเป็นลูกฟักบานกระทุ้งเกล็ดไม้ เช่น ซึ่งมีความแตกต่างจากยุคก่อนเล็กน้อย คือ Proportion ของหน้าต่างที่เปลี่ยนไป มีความกว้างมากขึ้น ตัวบานสั้นลง

ภาพประกอบ 3-14 : ลูกฟิกหน้าต่าง ช่องระบายอากาศ

หน้าต่างลูกฟิกกระจกลีที่เปลี่ยนจากบานเกล็ดกระจุกเปิดของเดิมบ้านเลขที่ 251 ซอยสะพานยาว เจริญกรุง สร้างในสมัยรัชกาลที่ 6

กระจุกไม้ ลายดอก กระจุกนำเข้า ที่นิยมใช้กันในช่วงรัชกาลที่ 6

ช่องระบายอากาศเหนือหน้าประตู บ้านเลขที่ 116 เจริญกรุง สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5 ตอนปลาย 3605-6

ลูกฟิก ประตู และหน้าต่าง

1. ลูกฟิกบานเกล็ดกระจุก ส่วนใหญ่ใช้กับหน้าต่างบานเปิดคู่ หรือประตูบานเฟี้ยม เพื่อสามารถเปิดประตูหรือหน้าต่าง แล้วเปิดเฉพาะบานเกล็ดกระจุกได้ อุปกรณ์ที่ใช้มักเป็นกลอนบิดกลางบานด้าน
2. ลูกฟิกบานเกล็ดไม้ติดตาย ในช่วงหลัง(รัชกาลที่ 7) การทำบานเกล็ดกระจุกน้อยลง บางหลังจึงทำประตูหน้าต่าง เหลือแค่ลูกฟิกบานเกล็ดไม้ติดตายเท่านั้น ส่วนใหญ่เป็นบ้านราษฎรทั่วไป
3. ลูกฟิกกระจุก มีการนำเข้ากระจุกมาใช้ ตั้งแต่รัชกาลที่ 6 ส่วนใหญ่เป็นกระจุกไม้ หรือกระจุกลายดอก ลายเม็ด หล่อตามแม่พิมพ์ ซึ่งมีให้เลือกหลายแบบ แต่ขนาดจะหนาและแคบ เช่น 30 เซนติเมตร จึงไม่สามารถทำหน้าต่างบานใหญ่ได้ ซึ่งเป็นที่นิยมมาก จึงสามารถพบได้ในอาคารที่สร้างในช่วงต่อมา แต่โดยทั่วไปมักทำเป็นช่องแสงเหนือหน้าต่างมากกว่าที่จะทำเป็นลูกฟิก ขนาดของกระจุกมีความกว้างน้อยกว่าในปัจจุบัน ส่วนลูกฟิกกระจุกใสนั้นมักเป็นการนำมาเปลี่ยนภายหลัง ในช่วงเวลาไม่นานนี้มากกว่าจะเป็นของเดิม
4. ลูกฟิกไม้กระดานดุน มีทั้งที่เป็นลูกฟิกกระดานดุนสองหน้า และหน้าเดียว หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นบานหีบ เป็นลูกฟิกนูนกลางแผ่น(Raised Panel)พบในอาคารที่สร้างในช่วงแรกๆไม้ ถ้าเป็นหน้าต่างมักเป็นลูกฟิกสองตอน
5. ลูกฟิกฉลุลายไม้ พบได้ภายในอาคารที่ใช้บานเฟี้ยมกันระหว่างห้อง ลวดลายมีอิทธิพลจีนผสมกับลวดลายแบบไทย ลายฉลุนี้มักจะสอดคล้องกับลายฉลุส่วนอื่นๆของตัวอาคารเช่น ราวกันตก หรือช่องระบายอากาศเหนือประตูหน้าต่าง ถ้าเป็นบานเปิดมักเป็นทางเข้าหลักของบ้าน

ช่องระบายอากาศเหนือประตู และหน้าต่าง

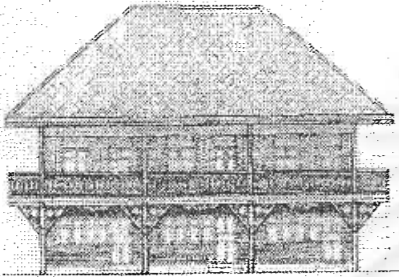
ช่องระบายอากาศ เหนือประตูและหน้าต่างที่พบนั้น เป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้า หรือช่องโค้ง มีทั้งที่เป็นลายฉลุ บานเกล็ดไม้ติดตาย ระแนงตาราง กระจุกไม้ติดตาย หรือกระจุกสี บ้างทำช่องระบายอากาศใต้คานเหนือประตู ยาวตลอดแนวผนัง ทั้งที่เป็นซี่ไม้ตามตั้งและลายฉลุไม้ อย่างที่เรียกกันว่า คอสอง

3.3 ส่วนยอด

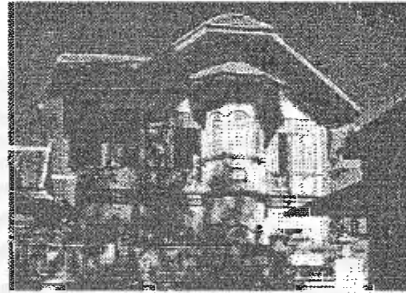
ส่วนบนสุดของอาคาร หลังคา ที่พบในกรณีศึกษา รวมถึง โครงสร้างหลังคา องค์ประกอบอื่นๆ เช่น วัสดุผนัง ไม้ฉลุเชิงชาย รางน้ำ ของบ้านพักอาศัยอิทธิพลตะวันตก มีลักษณะเฉพาะดังนี้คือ

หลังคา

รูปทรงหลังคาโดยส่วนใหญ่แล้วเป็นหลังคาปั้นหยา มุงด้วยความลาดประมาณ 45 องศา ถึง 30 องศา (ไม่ต่ำกว่า 30 องศา) มีทั้งที่เป็นปั้นหยาทั้งผืน และมีส่วนที่เป็นมุขยื่นออกมาด้านหน้า คลุมด้วยหลังคาทรงอื่น เช่น จั่วหัวตัด หรือมณิลา หรือเป็นหลังคา ปั้นหยาหกเหลี่ยมตามลักษณะการวางผังของมุขหน้า อาคารในช่วงหลัง (รัชกาลที่ 7) มักมีลักษณะ หลังคาที่ซับซ้อนกว่า อาคารในช่วงรัชกาลที่ 5-6 ตัวอย่างรูปทรงหลังคาเช่น

ภาพ: บ้านพักตำรวจ ส.น.จักรวรรดิ

อาคารที่ทำการสมาคมเกอิชและอายุรเวช
โบราณแห่งประเทศไทย วัดสามพระยา

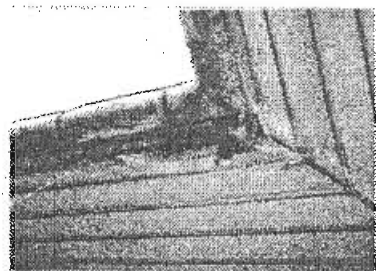
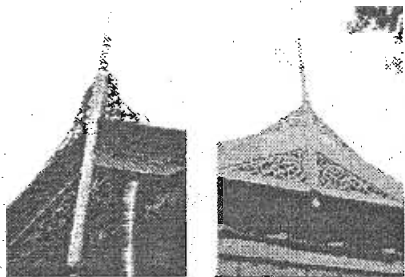
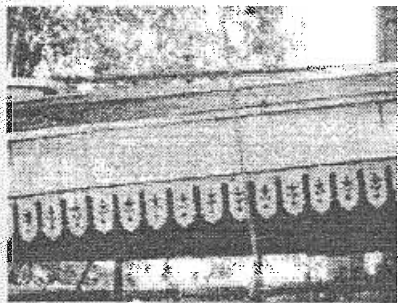
บ้านเลขที่ 39 ซอยสะพานคู่ พระรามสี่
สร้างหลังรัชกาลที่ 7

ภาพประกอบ 3-15 : รูปทรงหลังคา

1. หลังคาปั้นหยา คือหลังคาปั้นหยาขึ้นเดียว สำหรับบ้านเรือนที่สร้างในช่วง รัชกาลที่ 5 ตอนต้นย่านเจริญกรุงนั้น มีจำนวนมากที่มีลักษณะเป็นเช่นนี้ โดยเฉพาะบ้านแบบมิชชันนารี ในยุคแรก เนื่องจากเป็นหลังคาขึ้นเดียว span จึงกว้าง ประมาณ 6-9 เมตร
2. หลังคาจั่วตัดมุม (หรือที่ น.ณ.ปากน้ำเรียกว่า หลังคาจั่วหัวตัด) หลังคาจั่วหัวตัดนี้มีเพื่อกันฝนให้กับช่องเกล็ดไม้ระบายอากาศหลังคา มีลักษณะคล้ายหลังคาปั้นหยา เว้นช่องระบายอากาศเกล็ดไม้ที่หน้าจั่ว ลักษณะของหลังคาแบบนี้เป็นที่นิยมสร้างมากในช่วงรัชกาลที่ 7-8
3. บ้านที่มีหลังคาจั่วซับซ้อน ทั้งมณิลาและปั้นหยา บ้างมีจั่วปีกนกคลุมชายคาชั้นล่าง พบมาในอาคารที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมาเช่น การเน้นรูปทรงของหลังคาแบบซับซ้อนนี้ เป็นที่นิยมในสมัยต่อมาเมื่อวิทยาการการก่อสร้างก้าวหน้าขึ้น

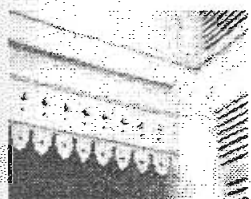
โครงสร้างหลังคาทั้งหมดที่พบเป็นโครงหลังคาไม้ ระบบโครงสร้างหลังคาเรียกว่าระบบจันทัน เนื่องจากไม่เป็นวัสดุที่หาง่ายในยุคนั้น และสามารถที่จะหาไม้เนื้อดีได้¹⁴

¹⁴ วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย : การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง การใช้ไม้ในการก่อสร้าง; โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์

ภาพลายนูนหน้าจั่ว

รางน้ำสังกะสีผสมอาคารที่สร้างช่วงรัชกาลที่ 6

ภาพ : ลายฉลุไม้ บ้านพระยานรณาทภักดี ถนนพระรามสี่ สร้างในรัชกาล

ภาพประกอบ 3-16 : องค์ประกอบอื่นๆของหลังคา

ลายไม้ฉลุตกแต่งหลังคา

ในบ้านบางหลัง มีส่วนประดับตกแต่งเชิงชาย เป็นลายไม้ฉลุ ลวดลายสอดคล้องกับ ช่องระบายอากาศ ค้ำยัน และลายฉลุไม้ใต้หน้าต่าง พบว่าอาคารในช่วงรัชกาลที่ 6 ซึ่งเรียกว่า เรือนขนมปังขิง มีการตกแต่งประดับประดาด้วยไม้ฉลุ อย่างประณีตฟุ่มเฟือย ตามแบบสถาปัตยกรรมแบบวิกตอเรีย ประเทศอังกฤษ ช่วงศตวรรษที่ 19 ได้รับอิทธิพลจากทางด้านเหนือคือพม่า และจากทางใต้คือชาวมุสลิม¹⁵ เช่น ลายฉลุไม้รอบเชิงชาย บ้านอับดุลราฮิม เป็นการผสมผสานอิทธิพลตะวันตก และอิสลามเนื่องจากเจ้าของบ้านผู้สร้าง (นายเอช อับดุลราฮิม)เป็นอิสลาม สังเกตได้ว่าเป็นรูปดาวและพระจันทร์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา เช่นเดียวกับลายฉลุไม้บ้านพระยานรณาทภักดีที่ได้รับอิทธิพลอิสลามเช่นกัน ขนาดของลายไม้ฉลุเชิงชาย หรือที่เรียกว่าหยดน้ำค้าง¹⁶ แต่ละช่วง มีตั้งแต่ 10-15 เซนติเมตร ไม้ที่ใช้ เป็นไม้สัก เนื่องจากเป็นไม้เนื้ออ่อนสามารถแกะสลักได้ง่าย โดยใช้ไม้ที่เหลือในงานไม้ส่วนอื่นๆนำมาใช้ประโยชน์นอกจากไม้ฉลุเชิงชายแล้วเรือนขนมปังขิงที่สร้าง ช่วงรัชกาลที่ 6 นั้นยังมีการตกแต่งหน้าจั่ว และหน้าบัน เป็นลายฉลุไม้ ตรงกลางเป็นธงยอดแหลม ตัวอย่างเช่นบ้านหลวงไชยประชาอนุรักษ์ ตระกูลศิลป มีลายฉลุ ละเอียด ทั้งเชิงชาย ราวกันตก ระเบียง และหน้ามุข รวมถึงอุณาโลมที่จั่วหน้าบัน เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงบ้าน ที่สร้างในรัชกาลที่ 6 ด้วย

การระบายน้ำชายคา

หลังคามีรางน้ำเชิงชาย ทั้งที่แบบที่ซ่อนหลังแนวเชิงชาย และนอกเชิงชาย (ส่วนใหญ่เป็นแบบนอกเชิงชาย เห็นได้จากภายนอก) โดยทำท่อระบายน้ำมายังทางระบายน้ำด้วยท่อ ต่อกับตะเภาราง และรางน้ำ ตามมุมอาคาร ทั้งนี้อาคารที่ก่อสร้างในช่วงเวลาที่ทำการศึกษานั้น วัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่มักเป็นรางน้ำเหล็กอาบสังกะสี ซึ่งผู้พึงระวัง และมีอายุการใช้งานสั้น ต้องซ่อมบำรุงอยู่เสมอ และมักเป็นจุดที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่ออาคาร เช่นมีการรั่วซึม ทำให้เกิดตะไคร่ ความชื้น และ เกิดการผุของไม้ผนังบริเวณ โดยรอบการรั่วซึมนั้น ตัวรางที่พบ มักเป็นรางสังกะสี โค้ง มีเหล็กขอตัด ทำหน้าที่รับรางน้ำติดกับไม้เชิง ในปัจจุบันเมื่อมีการซ่อมรางน้ำอาคารมักเปลี่ยนเป็นรางน้ำ สแตนเลส ซึ่งมีความทนทานกว่า แม้ราคาจะสูงกว่ามากก็ตาม

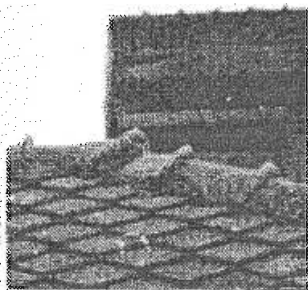
¹⁵ นางน้อย ศักดิ์ศรี ,ม.ร.ว. มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์.กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์กรุงเทพ,2537

¹⁶ น.ณ ปากน้ำ ,แบบแผนบ้านเรือนในสยาม,พิมพ์ครั้งที่2 ,กรุงเทพฯ: ด้านสถากรพิมพ์จำกัด,2535

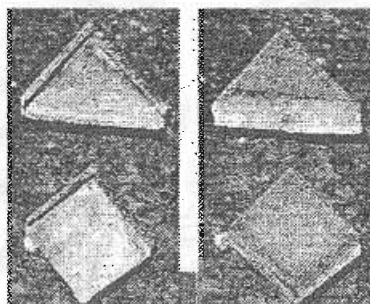
วัสดุผนัง

วัสดุผนังหลังคาที่พบมีหลายประเภท แต่ส่วนใหญ่แล้วอาคารพักอาศัยที่สร้างในช่วงเวลานั้นและยังอยู่จนถึงปัจจุบันมักมีผนังกระเบื้องว่าเป็นส่วนใหญ่ จะมีบ้างที่เป็นวัสดุอย่างอื่น ในช่วงรัชกาลที่ 7 ที่มีวัสดุหลากหลายขึ้น

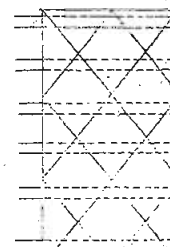
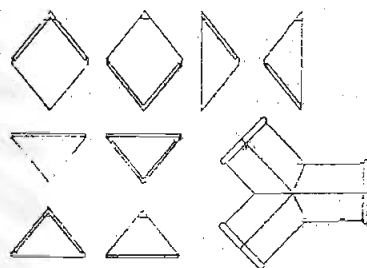
1. กระเบื้องแก้ว คือ กระเบื้องซีเมนต์ ดัดเป็นเหลี่ยมจัตุรัสทรงแฉก หรือรูปดาว มีขอบกันน้ำสองด้าน ขนาดของกระเบื้อง มีหลายขนาดเช่น 15x15 เซนติเมตร 20x20 เซนติเมตร 30x30 เซนติเมตร วัสดุผนังหลังคาของอาคารเรือนไม้ ที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5-7 จากการสำรวจและรวบรวมข้อมูลส่วนใหญ่เป็นกระเบื้องชนิดนี้ ทั้งนี้ได้มีการกล่าวถึงกระเบื้องซีเมนต์มุงหลังคา ไม้ ของพระตำหนักมารีราชรัตบัลลังก์ พระราชวังสนามจันทร์ซึ่งเป็นอาคารที่สร้างในรัชกาลที่ 6 ไว้ว่า ใช้วัสดุผนังกระเบื้องซีเมนต์เสริมใยหินสีแดง ความหนาของกระเบื้องก่อนการบุรณะ เหลือเพียง 2 มม. เนื่องจากการผุกร่อน หมุดยึดแผ่นกระเบื้องซึ่งทำด้วยทองแดงนำเข้าจากเมืองแฮมเบอร์ริก ประเทศเยอรมนี เป็นสนิมก่อนจนขาด¹⁷

หลังคากระเบื้องแก้ว บ้านเลขที่ 110 ถนนเจริญกรุง

กระเบื้องซีเมนต์รูปดาว ขนาด 8"x8"

ภาพประกอบ 3-17 : กระเบื้องแก้ว

วิธีการมุงกระเบื้องแก้ว ที่มา: ต่อพงศ์ ยมนาคุณ วัสดุและการก่อสร้างไม้, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2541

2. กระเบื้องลายตุ๊กแก นอกเหนือจากกระเบื้องแก้วแล้ว ในช่วงรัชกาลที่ 7 ยังมีกระเบื้องชนิดอื่นๆอีก กระเบื้องลายตุ๊กแกนำเข้าโดยหลวงบุรกรรมโกวิท ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นอธิบดีกรมโยธาเทศบาล ตัวอย่างที่พบเช่น ที่บ้านเลขที่ 39 ซอยสะพานคู่ ถนนพระราม 4 แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนวัสดุผนังเป็นอย่างอื่นแล้ว
3. เหล็กอาบลูกฟูกสังกะสี บ้านไม้ของราษฎรทั่วไป ที่สร้างในช่วงหลังรัชกาลที่ 7 มีบ้างที่มุงกระเบื้องไม้หรือเหล็กอาบลูกฟูกสังกะสี ในส่วนที่เป็นชายคาที่ยื่น มาคลุมเหนือหน้าต่างชั้นล่าง จากหนังสือ "บ้านในกรุงเทพฯ" อ.สุสติ ทิพพิสัย ได้กล่าวถึงกระเบื้องมุงหลังคาประเภทอื่นๆ ที่ใช้ในรัชกาลที่ 5-7 ไว้ดังนี้
4. กระเบื้องดินเผาไม่เคลือบ กระเบื้องดินเผาไม่เคลือบเป็นกระเบื้องที่มีขนาดเล็ก 24 cm หนาประมาณ 1 cm แยกได้เป็น กระเบื้องหางมน กระเบื้องหางเหลี่ยม กระเบื้องปลายตัด
5. กระเบื้องสงขลา เริ่มมีตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ทำจากเกะยอ เรียกว่ากระเบื้องเกะ กระเบื้องเกล็ด
6. ลักษณะคล้ายกระเบื้องหางมน แต่ปลายแหลม มีความคงทนดีกระเบื้อง หน้าวัว พบที่บ้านเฮียรประสิทธิ์

¹⁷ มหาวิทยาลัยศิลปากร .พระตำหนักชาลีมงคลอาสน์ และพระราชวังสนามจันทร์.กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับ

7. กระเบื้องจีน เช่นกระเบื้องกาบกล้วย ทำด้วยดินเผา เป็นลอนโค้งเว้าเล็ก ๆ ขนาดกระเบื้องแผ่นละ 0.14x0.40 เซนติเมตร มุงสลับบนล่าง รอยต่อระหว่างแผ่นต้องแต่งทับแนวด้วยปูนปั้นเป็นรูปโค้งมน แต่ จากการสำรวจยังไม่พบว่ามีบ้านไม้หรือบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ที่มุงกระเบื้องจีน นอกจากบ้านตึกแบบจีน เช่น บ้านวังหลี่ หรือ อาคารโรงภาชี ริมน้ำเจ้าพระยา เจริญกรุง

จากเนื้อหา ทั้งหมด ที่เกี่ยวข้อง กับ ลักษณะทางกายภาพ อันได้แก่ ส่วนประกอบสถาปัตยกรรม โครงสร้าง และวัสดุ สามารถสรุปได้ว่า

1. จากการดูองค์ประกอบอาคาร ซึ่งเป็นกรณีศึกษา พบว่า โดยส่วนใหญ่แล้ว บ้านเหล่านี้ไม่สามารถระบุได้ชัดเจนถึงรูปแบบอาคารแต่ละหลัง
2. วัสดุก่อสร้างในสมัยนั้นเป็นการนำเข้ามาจากต่างประเทศ หรือนำต้นแบบจากต่างประเทศมาใช้ มีการใช้อย่างแพร่หลายในบ้านพักอาศัยรูปแบบดังกล่าว เช่น กระฉก ปูน โลหะ อุปกรณ์ประตูกำต่าง กระเบื้องมุงหลังคา หลายอย่างที่ไม่สามารถหาได้แล้วในปัจจุบัน
3. ลักษณะโครงสร้างอาคารที่พบ จะอยู่ใน สี่รูปแบบ คือเป็นอาคารไม้บนโครงสร้างผนังรับน้ำหนัก โครงสร้าง เสาและคาน ยกใต้ถุนสูง, โครงสร้าง เสา-คาน ค.ส.ล. รับโครงสร้างไม้ชั้นสอง ,โครงสร้างเสาและคานไม้ บนตอม่อ ค.ส.ล.

การศึกษาข้อมูลทางกายภาพของอาคารเหล่านี้ เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาประเมินคุณค่าอาคารด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม วิทยาการก่อสร้าง สุนทรียภาพ และเพื่อใช้ประกอบการเลือกวิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสม กับตัวอาคารนั้นๆ ในบทต่อไป

บทที่ 4

การวิเคราะห์กรณีศึกษาเพื่อการอนุรักษ์

จากการศึกษาอาคารซึ่งเป็นกรณีศึกษา ทั้งหมดในบทที่ 3 เมื่อทำการสำรวจอาคารและข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ นำมาวิเคราะห์ ในประเด็นต่างๆต่อไปนี้

4.1 การวิเคราะห์ปัญหาโดยรวม

4.2 การประเมินคุณค่า

4.1 การวิเคราะห์ปัญหาโดยรวม

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับอาคารพักอาศัยซึ่งเป็นกรณีศึกษา และข้อเสนอแนะบางประการในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่วิธีการอนุรักษ์ ดังที่จะเสนอแนะต่อไปในบทที่ 5 และบทที่ 6 โดยจะอธิบายเป็นแต่ละประเด็นดังนี้คือ

4.1.1 ปัญหาทางการจัดการ สังคมและการอนุรักษ์

4.1.2 ปัญหาทางการกายภาพ

4.1.2 ปัญหาด้านการจัดการ สังคม และการอนุรักษ์

■ ปัญหาการถูกรื้อถอนทำลาย

สาเหตุของปัญหาดังกล่าว มักเนื่องมาจาก ราคาที่ดินที่สูงทำให้เจ้าของอาคารนำที่ดินไปใช้ประโยชน์อื่นซึ่งให้ผลตอบแทนมากกว่า และเป็นสาเหตุหลักประการหนึ่งที่ทำให้อาคารพักอาศัยเหล่านี้ลดน้อยลงทุกที โดยเฉพาะในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ในเขตที่ผังเมืองกรุงเทพมหานครอนุญาตให้มีการก่อสร้างอาคารสูง หรือกำหนดเป็น เขตพาณิชย์กรรม ตัวอย่าง เช่นย่านสีลม ในช่วงเศรษฐกิจเติบโตแบบฟองสบู่อย่างมาก ระหว่างปี 2535-2538 ราคาประเมินต่ำสุด ของที่ดินในย่านสีลม ตารางวาละ 250,000 บาท ที่ดินแค่ หนึ่งไร่ ราคาอาจสูงถึง ร้อยล้านบาท จึงเกิดการรื้อถอนอาคารพักอาศัยเก่า เพื่อสร้างอาคารใหม่ในพื้นที่เดิมขึ้นจำนวนมาก การเกิดอาคารเต็มไว้ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาค่อนข้างสูง ตัวอย่างปัญหาความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจน เช่น

กรณีย่านสีลม: เปลี่ยนแปลงจากเรือนสวนไร่นาเป็นบ้านพักอาศัย จนกลายเป็นย่านธุรกิจในปัจจุบัน

ในอดีตตั้งแต่ ปีพ.ศ.2404 ที่ดินย่านสีลม ใช้ประโยชน์เพื่อการเพาะปลูก เป็นที่นาและที่สวนทั้งของหลวงและเอกชน เช่น สวนอ้อย สวนผัก สวนผลไม้ นอกจากนี้บริเวณถนนสีลมด้านบางรักใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ ส่วนใหญ่เป็นที่ดินของแขก มีการจับจองที่ดินมาก่อน บางรายซื้อต่อจากเจ้าของเดิม จนเมื่อมีการให้สัมปทานเดินรถรางสายถนนตก -หลักเมืองบนถนนเจริญกรุง และมีรถไฟ สายปากน้ำผ่านบนถนนหัวลำโพง จึงเริ่มมีเจ้านาย ชุนนางและพ่อค้า มาสร้างบ้านในเขตชานพระนคร โดยเริ่มจากเป็นบ้านพักตากอากาศก่อนเนื่องจากบริเวณนี้เป็นที่โล่ง มีอากาศบริสุทธิ์ ต่อมาเมื่อถนนมีมากขึ้นจึงมีเจ้าของที่ดินลงทุนตัดถนนเชื่อมกับถนนใหญ่เพื่อแบ่งขายที่ดิน เช่นถนนสุรวงศ์ถนนเดโช ถนนสุรศักดิ์ ถนนประมวญ หลังจากนั้นจึงเริ่มมีการพัฒนาที่ดินและตัดถนน เช่นหลวงสาธตราชายุกต์ ตัดถนนคู่ขนานกับคลองและถนนสีลม(คือถนนสาทร)จัดสรรที่ดินแบ่งขาย เจ้าพระยาสุรวงศ์วิวัฒน์ศักดิ์(ขณะเป็นพระยาสิทธิราชเดโช) ตัดถนนสุรวงศ์ และถนนเดโช จนย่านดังกล่าวกลายเป็นย่านธุรกิจและพักอาศัยเลื่อง ใญ่เรือนไร่นาค่อยๆกลายเป็นที่พักอาศัย ซึ่งล้วนแต่เป็นบ้านพักอาศัยของผู้มีฐานะในสมัยนั้น หลายหลัง มีเอกลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรม จนเมื่อความเจริญเข้ามา จำนวนบ้านพักอาศัยย่านสีลมก็ลดน้อยลงทุกที ปัจจุบันพบว่าย่านสีลมมีบ้านพักอาศัยเก่าหลงเหลืออยู่เพียงไม่กี่หลังเท่านั้น ซึ่งบ้านเก่าเหล่านี้ก็ยังไม่ทราบว่าจะสามารถอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงได้นานแค่ไหน

กรณีหอการค้าไทยจีน

ประวัติและ ความสำคัญ : อาคารหอการค้าไทยจีน มีความสำคัญทั้งด้านอายุ และด้านประวัติศาสตร์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับคนจีนซึ่งมาค้าขายในประเทศไทย อาคารมีอายุประมาณ 80-100 ปี เดิมเป็นของบริษัทสัมปทานไม้ของชาวตะวันตกที่ทำธุรกิจกับไทย สมัยรัชกาลที่ 5 ทางสมาคมหอการค้าไทย-จีนได้ขอซื้อต่อเพื่อใช้เป็นที่ทำการสมาคม พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินมาเป็นองค์ประธานเมื่อ วันที่ 14 ม.ค. 2473 กลางเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2538 มีข่าวเรื่องคณะกรรมการสมาคมหอการค้าไทย-จีนลงมติให้ทุบอาคารที่การสมาคมหลังเก่าทิ้งเพื่อสร้างเป็นสวนหย่อม โดยให้เหตุผลถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดูแลมาก อาคารมีสภาพทรุดโทรม รวมถึงบดบังสิ่งโคคู่ของขวัญจากสาธารณะประชาชนจีน ซึ่งตั้งอยู่นำอาคารใหม่ ด้านหลัง หลังจากมีการคัดค้านขึ้นโดยองค์กรต่าง ๆ และประชาชนทั่วไป ผลสรุปสุดท้ายคือทางสมาคมไม่ทุบอาคารทิ้งและบูรณะให้อยู่ในสภาพดี ปัจจุบันมีประโยชน์ใช้สอยเป็นภัตตาคาร

กรณีบ้านหลวงสาทรราชายุทธ

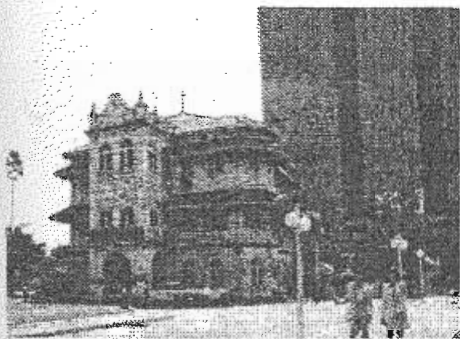
วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2543 มีข่าวปรากฏในหนังสือพิมพ์ กล่าวถึงการทุบบ้านพระยาสาทร(หลวงสาทรราชายุทธ)ริมถนนสาทร เพื่อสร้างอาคารใหม่ 22 ชั้น หลังจากที่ดินสถานทูตรัสเซียย้ายออกไป แต่เนื่องจากมีผู้คัดค้าน ล่าสุดจากข่าว ได้ระบุว่า ทางบริษัทกำลังศึกษาความเป็นไปได้ในการอนุรักษ์ไว้ 3 แนวทางคือ

1. สร้างอาคารที่พักอาศัยขนาดใหญ่ และใช้อาคารสถานทูตรัสเซียดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของบริเวณโดยไม่มีการทุบอาคาร
2. ชัยบุรีดีก็ออกไปเพื่อสร้างอาคารที่พักอาศัยขนาดใหญ่ให้เต็มพื้นที่เพื่อให้คุ้มค่างบประมาณที่ดิน
3. ชะลอการก่อสร้างออกไปเพื่อจัดทำโครงการในพื้นที่อื่น

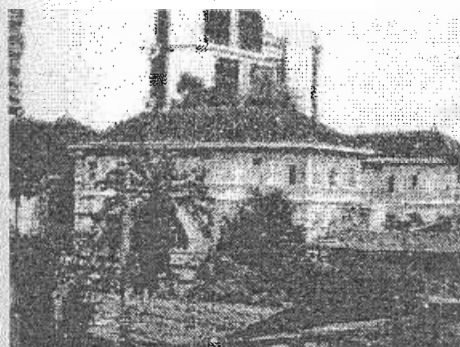
ส่วนทางกรมศิลปากรกำลังดำเนินการขออนุญาตเข้าไปตรวจสอบเพื่อขึ้นทะเบียนโบราณสถาน (อาคารอยู่ในสถานะโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนอยู่) แต่คงไม่มีการทุบอาคารทิ้งอย่างแน่นอนเนื่องจากมีการคัดค้านจากหลายผ่านรวมทั้งประชาชนทั่วไปด้วย

สรุป: ทั้งสามกรณีเป็นเพียงตัวอย่างของปัญหาที่เกิดขึ้นจริงกับอาคารประเภทนี้ และเป็นที่รู้ทั่วไป เนื่องจากมีสื่อที่หยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็น แต่ยังมีอาคารอีกจำนวนมากที่ถูกรื้อถอน ทิ้งไปอย่างน่าเสียดายโดยไม่มีใครให้ความสนใจมากนัก อาจเป็นด้วยอาคารไม่สำคัญและไม่เป็นที่รู้จักทั่วไป ประกอบกับการตัดสินใจเป็นของเจ้าของอาคาร ตัวอย่างเช่น กรณีบ้านพระยานรธาภิวัตติ์ การเปลี่ยนแปลงนั้นสัมพันธ์กับหลายปัจจัย ทั้งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เมือง กฎหมายผังเมืองที่มีการระบุ Zoning การใช้ที่ดิน หรือแม้แต่ สาเหตุจากการที่อาคารเหล่านี้ ไม่ได้ได้รับความสนใจให้ความสำคัญเพียงพอ สาเหตุแรก เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่การพัฒนาและอนุรักษ์ ไม่ใช่จะไปด้วยกันไม่ได้ทีเดียว การทำให้คนทั่วไปตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ รวมทั้งกฎหมายที่ช่วยส่งเสริม ดังที่จะกล่าวต่อไปในบทขอเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์

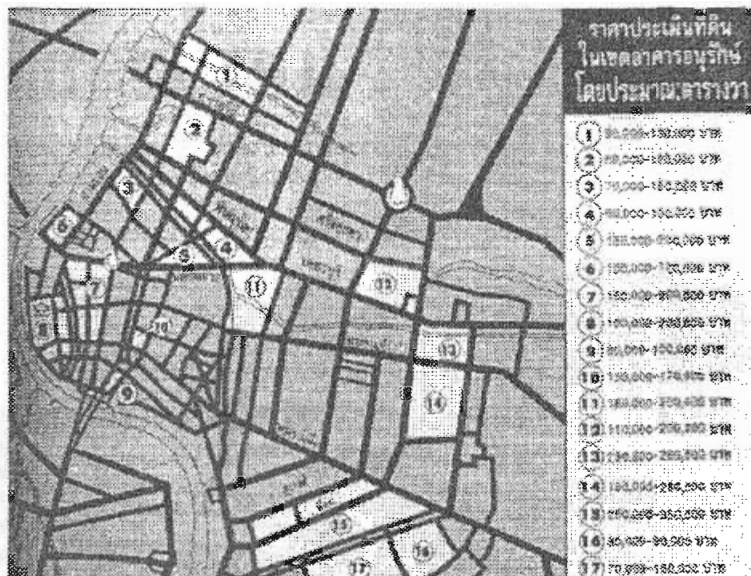
ภาพประกอบที่ 4 - 1 อาคารพักอาศัย ย่านสีลม สาทร

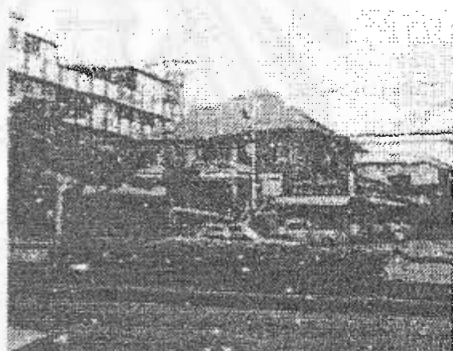
อาหารทหารค้าไทย-จีน ริมนถนนสาทร เคยประสบปัญหาจะถูกรื้อถอน เพื่อใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างอื่น

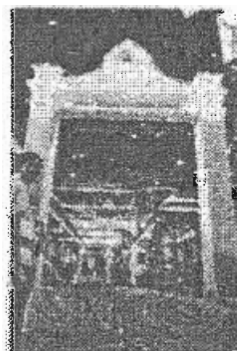
บ้านหลวงสารราชายุกต์ หลังย้ายสถานทูตรัสเซีย ประสบปัญหาเกือบถูกรื้อถอนเช่นกัน ภาพจาก มติชนสุดสัปดาห์

แผนที่ : ราคาที่ดินย่านสีลม ขณะที่เศรษฐกิจกำลังเฟื่องฟู ที่มา หนิตา สงวนเสรีวานิช "คุณค่าอาคารเก่ากับแนวทางอนุรักษ์" ศิลปวัฒนธรรม (2539) :96-97

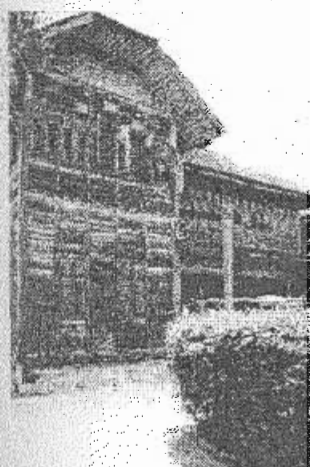

ด้านหน้าสี่มวิเศษฯ เมื่อประมาณ ๕๐ ปีมาแล้ว

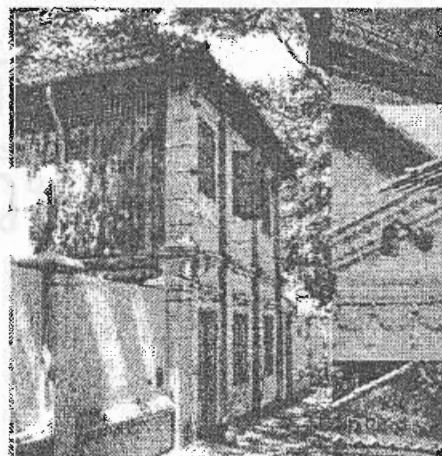

ณ บริเวณสี่มวิเศษวิเศษ

สี่มวิเศษ ริมนถนนสีลม เปลี่ยนการใช้งานเป็นภัตตาคาร ยังคงอยู่คู่ถนนสีลมต่อไป

บ้านพักอาศัยย่านสีลม บ้านนายห้างไหวดี ทรงชนมบังอึ้ง เจ้าของเป็นชาวอินเดีย มีสาขาชัดเจน และเจ้าของที่ดินตรอกไหวดีในปัจจุบัน ภาพจาก ธนาครไทยหนู, วันวานกับวันนี้ของสีลม (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2536)

บรรยาการศรีมถนุสีลม หลังกำแพงและอาคารเก่า เป็นสุสานฝรั่ง ติดกับซอยสีลม ๑. ในปัจจุบัน

■ ปัญหาการขาดการดูแลรักษา

มีสาเหตุหลายประการที่ทำให้อาคารไม่ได้รับการดูแลรักษาอย่างดี แต่กลับถูกปล่อยประละเลยให้อยู่ในสภาพทรุดโทรม หรือใช้งานไม่ถูกประเภทนัก คือประโยชน์ใช้สอยที่แตกต่างจากประโยชน์ใช้สอยเดิมมาก เช่นนำไปใช้เป็นสถานพยาบาล อยู่ซ่อมรถ หรือสำนักงานที่ต้องรองรับคนจำนวนมาก นอกเหนือจากปัจจัยเรื่องไม่มีทุนพอในการดำเนินการ ซ่อมแซม ซึ่งเป็นสาเหตุที่กล่าวอ้างโดยทั่วไป และเป็นสาเหตุอันเกิดจากปัญหาเฉพาะรายแล้ว ยังมีสาเหตุอื่นที่ส่งผลให้ไม่มีการดูแลรักษาอาคารอย่างจริงจังอีก

สาเหตุหนึ่งเกิดจากอาคารบางหลังเปลี่ยนเจ้าของบ่อยครั้งอาคารพักอาศัยรวมทั้งที่ดินในอดีต เมื่อเวลาผ่านไปจนถึงปัจจุบัน มักมีการเปลี่ยนเจ้าของอาคารหลายครั้ง หากจะกล่าวถึงการจับจองที่ดินในรัชกาลที่ 5 การได้ครอบครองกรรมสิทธิ์ที่ดินของราษฎรหรือเสนาบดี ข้าราชการ คือขอรับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์ ผู้เป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมด พระราชทานตามพระราชประสงค์ อาจทรงอนุญาตให้อยู่อาศัยที่ดินหลวงตลอดชีวิต เมื่อเสียชีวิตแล้วที่ดินตกเป็นของหลวงเหมือนเดิม หรือถ้าข้าราชการ ราษฎรเป็นหนี้หลวง ก็อาจขายให้เป็นของหลวงใช้หนี้ จึงมีบ้านเรือนหลายหลังที่กลับเป็นของหลวง ส่วนอาคารที่ยังหลงเหลือปัจจุบัน เมื่อทำการศึกษา พบว่าประวัติของอาคารนั้นขาดหายไปเมื่อเจ้าของซื้อต่อมาหลายทอด ยิ่งเมื่อบ้านมีความสำคัญน้อย ย่อมไม่มีบันทึกทางเอกสารเก็บไว้ อีกประการหนึ่งความผูกพันกับตัวบ้านมีน้อยกว่าเมื่อเทียบกับตัวบ้านที่เป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ตัวอย่างเช่นบ้านเลขที่ 41 ตรอกมะยม ถนนจักรพงษ์ เป็นย่านที่มีมีบ้านหลายหลัง ล้วนสร้างในช่วงรัชกาลที่ 7-8 บ้านซึ่งมีการซื้อขายต่อกันหลายทอด จนไม่สามารถบอกได้ว่าใครเป็นผู้สร้าง ปัจจุบันเป็น Guest house สำหรับนักท่องเที่ยวมีสภาพที่แตกต่างกันชัดเจนกับบ้านเลขที่ 9 ตรอกมะยมที่อยู่ข้างเคียงเจ้าของซื้อต่อมาทอดเดียวจากผู้สร้างและยังคงดูแลรักษาอาคารไว้เป็นอย่างดีเนื่องจากมีความคิดว่าอาคารเป็นเหมือนมรดกที่ตกทอดจากบรรพบุรุษ

■ ปัญหา การขาดวัสดุและช่างฝีมือ

จากการศึกษามีข้อมูลว่าอาคารสร้างโดยช่างชาวจีนในช่วงรัชกาลที่ 5 ซึ่งถือว่าเป็นช่างที่มีฝีมือในช่วงเวลานั้นเนื่องจากคนจีน มีบทบาท ต่อการจ้างงานในช่วงเวลาดังกล่าว* และจากข้อมูล อาคารบางหลังมีระบุไว้ชัดเจนว่าเจ้าของว่าจ้างช่างชาวจีนเป็นผู้สร้าง ตัวอย่างเช่นบ้านสีวะตล ถนนคอนแวนต์ มีกล่าวไว้ในสีลมเมื่อวานนี้ว่า "นายเชียงเคง เหลียน ชื่อที่ดินปลูกบ้านหลังนี้เมื่อ พ.ศ.2462 และออกแบบบ้านเองโดยจ้างช่างจีนจากสิงคโปร์มาก่อสร้างให้ ตกแต่งอย่างทันสมัย เป็นบ้านของครอบครัว สีบุญเรือง"หรือบ้านพระยานรนาถภักดี เจ้าของจ้างช่างจากเชียงใหม่เป็นผู้สร้าง อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์สถาปนิกซึ่งมีประสบการณ์ซ่อมแซมอาคารเก่าได้กล่าวว่า² ช่างในปัจจุบันไม่ได้มีความสามารถต่อยกว่าช่างสมัยก่อนแต่อย่างใด ประกอบกับมีอุปกรณ์เครื่องมือต่างๆที่ทันสมัยมากขึ้นทำให้ทำงานได้ง่าย เช่นงานไม้ หรืองานโลหะ หรือวัสดุอย่างอื่นที่ใช้ทดแทนได้ เป็นต้น ปัญหาหลักคือราคาของวัสดุที่สูงกว่า เมื่อต้องการงานไม้เลียนแบบของเก่าต้องใช้ค่าใช้จ่ายสูงกว่ามาก เจ้าของอาคารจึงต้องมีความตั้งใจและกำลังทรัพย์สูงจริงๆ ปัญหาของช่างฝีมือ จึงดูเหมือนจะสัมพันธ์กับทุนทรัพย์ของเจ้าของที่จะนำมาบำรุงซ่อมแซมหรืออนุรักษ์อาคารโดยตรง

* อีกวิธีหนึ่งคือการจับจองที่ดินรกร้าง เช่นการลงทุนขุดคลองของเจ้าสัวยม ได้สิทธิจับจองที่ดินสองฝั่งคลองสาธิตตามธรรมเนียม และสามารถขายสิทธิจับจองแก่ผู้อื่นได้

² ดังที่กล่าวถึงอาชีพชาวจีนในแต่ละกลุ่มภาษาพูดไว้ "นอกจากภาษาพูดอันแตกต่างกันแล้วจีนแต่ละกลุ่มภาษาพูดนั้นยังมีอาชีพต่างกันเป็นส่วนใหญ่ด้วย เช่นว่า ส่วนใหญ่ของผู้ค้าส่งเป็นจีนแต้จิ๋ว ชาวจีนกวางตุ้งส่วนใหญ่เป็นช่างกลและช่างไม้ จีนไหหลำมักเป็นคนรับใช้ตามบ้านเรือน โดยเฉพาะบ้านของชาวยุโรป"-พลกุด อังกินันท์ "บทบาทชาวจีนในประเทศไทย ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" กรุงเทพฯ, 2515

³ จากการสัมภาษณ์ คุณอำนาจ คีตพรรณนา บริษัท Poligram Design สถาปนิก โครงการปรับปรุงและซ่อมแซม บ้านปาริจฉัตร (ต่าหนักเจ้าจอมมารดาอ่อน)

■ ปัญหาขาดการเอาใจใส่จากหน่วยงานของรัฐและเอกชน

สำหรับอาคารประเภทบ้านพักอาศัยแล้วมีจำนวนไม่มากนักที่ได้รับการขึ้นทะเบียน และหลังจากขึ้นทะเบียนแล้วอาคารจึงจำเป็นต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง กับโบราณสถานดังที่ได้อธิบายไว้ถึงกฎหมายต่างๆที่เกี่ยวข้อง และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับข้อกำหนด แม้ว่าการจะไม่ถูกรื้อถอนอย่างแน่นอน อย่างไรก็ตามยังมีอาคารอีกจำนวนมากที่ไม่ได้รับพิจารณา เนื่องจากเจ้าของอาคารเสียประโยชน์ ต้องดูแลอาคารไม่สามารถทำอย่างอื่นได้ ที่ดินก็ขายไม่ได้

อาคารที่ยังได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

สำหรับอาคารที่ได้รับการขึ้นทะเบียนแล้วนั้น ต้องเกี่ยวข้องกับกฎหมายต่างๆปัญหาที่เห็นได้ชัดคือหลังจากมีการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแล้ว อาคารจะปรับแต่งตรงไหนอย่างไร ต้องขออนุมัติจากกรมศิลปากร

ประชาชนเกิดความเข้าใจผิดคิดว่า เมื่ออาคารได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานแล้ว จะไม่มีสิทธิ์ที่จะจะต้องเปลี่ยนแปลง แกะไข่อีกเลย ทั้งๆที่ความจริงเจ้าของมีเปลี่ยนแปลง ซ่อมแซม หรือโอนสิทธิ์การครอบครอง เพียงแต่การกระทำใดๆ กับโบราณสถานรวมถึงถ้าอาคารชำรุด ต้องมีหนังสือแจ้งถึงอธิบดีกรมศิลปากร เพื่อพิจารณาเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบ แล้วจะได้จัดส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาควบคุมดูแล ซ่อมแซม ทางรัฐจึงควรประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าใจว่า อาคารส่วนบุคคลนั้นเจ้าของสามารถนำไปใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้ เปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยได้ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่ออาคารเป็นโบราณสถานที่ได้รับการคุ้มครองแล้ว แต่กระนั้นการจ่ายค่าดูแลรักษาหรือซ่อมแซมยังคงตกเป็นของเจ้าของอาคาร โดยรัฐมิได้ช่วยเหลือ ทำให้ไม่ดึงดูดให้มีความต้องการที่จะอนุรักษ์อาคาร และมีเป็นจำนวนมากที่เจ้าของไม่ต้องการให้มีการขึ้นทะเบียน

ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทยทั้งที่ขึ้นทะเบียนและไม่ขึ้นทะเบียน ซึ่งจำเป็นต้องนำมาพิจารณาก่อนดำเนินการเปลี่ยนแปลงอาคาร หรืออนุรักษ์อาคารใดๆ มีดังต่อไปนี้(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก.)

1. ประกาศจัดการตรวจรักษาขอโบราณ ประกาศ ณ. วันที่ 17 มกราคมพุทธศักราช 2466
2. พระราชบัญญัติว่าด้วยโบราณสถานศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พุทธศักราช 2477
3. พระราชบัญญัติว่าด้วยโบราณสถานศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2486
4. พระราชบัญญัติ ว่าด้วยโบราณสถานศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504
5. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535
6. ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ.2528³
7. พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535
8. ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน ในท้องที่แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 2528
9. ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ภายในเขตบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอกในท้องที่แขวง ชนะสงคราม แขวงตลาดยอด แขวงศาลเจ้าพ่อเสือ แขวงบวรนิเวศ แขวงเสาชิงช้า แขวงราชพิพิธ แขวงสำราญราษฎร์ และ แขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2530

³ กองโบราณคดี กรมศิลปากร "ทฤษฎี และแนวปฏิบัติ การอนุรักษ์ อนุสรณ์สถาน และแหล่งโบราณคดี" ธีรวิวัฒน์ การพิมพ์ , กรุงเทพฯ , 2533 ,หน้า 89-99

ศาลเจ้าพ่อเสือ แขวงบวรนิเวศ แขวงเสาชิงช้า แขวงราชบพิธ แขวงสำราญราษฎร์ และ แขวงวังบูรพาภิรมย์ เขต
พระนคร กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2530

ความไม่ครอบคลุมเพียงพอของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ จากรายละเอียดของกฎหมาย มีดังต่อไปนี้คือ
การแยกประเภทอาคารที่ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เพิ่งจะมี โดยเฉพาะกฎหมายหลักเกี่ยวกับการอนุรักษ์
ผู้ตัดสินใจและรับผิดชอบการอนุรักษ์คืออธิบดีกรมศิลปากร แต่ผู้เดียว ครอบคลุมถึง การตัดสินใจ หลายอย่างด้วย
ขาดผู้รหน้าที่ให้คำปรึกษา

รัฐดูแลผ่านการวางนโยบาย และกฎหมายอนุรักษ์ หน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรงคือกรมศิลปากร เหตุผลอีก
ประการหนึ่งซึ่งทำให้อาคารพักอาศัยทั่วไปไม่ได้รับการเอาใจใส่หนักเนื่องจากความสำคัญของอาคารยังน้อยเมื่อเทียบกับ
วัง ตำหนักเจ้านาย ศาลาส์ขุนนาง บ้านพักอาศัยของบุคคลทั่วไปซึ่งจัดว่าเป็นอาคารส่วนบุคคลยังได้รับความ
สนใจน้อย ดังเช่นในกรุงเทพมหานคร มีอาคารส่วนบุคคลที่ได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานเพียงไม่กี่แห่ง ส่วน
ใหญ่มักมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรม ปัจจุบันเกาะรัตนโกสินทร์เป็นพื้นที่แรกที่เริ่มมองใน
ภาพรวมของเมือง หรือย่านประวัติศาสตร์โดยมากมักอนุรักษ์อาคารเป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม ยังมีองค์ประกอบของเอกชนที่ให้ความสำคัญกับอาคารเก่าเหล่านี้อยู่ เช่น

สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีการประกาศอาคารอนุรักษ์ดีเด่นทุกปี ได้รับการพิจารณาโดยกรม
ศิลปากรอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของสมาคม การพิจารณาดังกล่าวจะไปทั่วประเทศ โดยแบ่งประเภทของอาคารเป็น
4 แบบ คือ อาคารสถาบัน อาคารสาธารณะ อาคารพาณิชย์ เคหสถาน บ้านเรือน เอกชน และ ปุชนิยมสถาน วัดวา
อาคาร

สยามสมาคม จัดโครงการ Heritage home of Thailand มีบ้านที่อยู่ในเป้าหมายจำนวน 52 หลัง อาคารที่ได้รับคัดเลือก
อาจจะเป็นบ้านธรรมดาไปจนถึงวัง หากอาคารใดมีคุณลักษณะครบตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด ก็จะได้รับ
พิจารณาให้เป็น Heritage homes หลังจากนั้นสยามสมาคมจะจัดงาน ซึ่งอาจจะเป็นงานเลี้ยง ณ สถานที่ที่ได้รับการ
คัดเลือกเพื่อประกาศเกียรติคุณให้สาธารณชนทราบ และเพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าของเดิมและเจ้าของปัจจุบัน ตัวอย่าง
อาคารเช่น วังบางขุนพรหม บ้านปารศน์นายเลิศและอาคารเป้าหมายอื่นเช่น วังวิบูลย์ วังกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์
วังวรดิศ วังปารุสกวัน วังเทเวศน์ วังสวนกุหลาบ วังสวนผักกาด บ้านพิษณุโลก เป็นต้น

เป็นที่สังเกตว่า

1. เมื่อพิจารณาอาคารที่ได้รับรางวัลและอาคารเป้าหมายเพื่อให้รางวัล "Heritage Home of Thailand"
ของสยามสมาคมส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มของ อาคารพักอาศัยที่มีขนาดใหญ่ เป็นบ้านพักอาศัยระดับ
"วัง" ของเจ้านาย หรือ "ศาลาส์" ของขุนนางสำคัญในอดีต ซึ่งมีความสำคัญโดยตัวเองอยู่แล้วและ
มักเป็นอาคารซึ่งได้รับการรักษาอยู่เสมอ โครงการนี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนเห็น
ความสำคัญของบ้านเรือนเก่าได้ แต่อาจจะไม่สามารถครอบคลุมอาคารพักอาศัยขนาดเล็กกว่าหรือ
ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักกันทั่วไป เพราะ วัง หรือ ศาลาส์ ยังมีอยู่อีกมากที่ยังไม่ได้รับรางวัล
2. อาคารที่ขึ้นทะเบียนอนุรักษ์ดีเด่นของสมาคมสถาปนิกสยาม พิจารณาถึงด้วยว่า มีการดูแลรักษา
หรือ "อนุรักษ์" อาคาร ถ้าผู้ครอบครอง หรือเจ้าของไม่ใส่ใจดูแล ก็มักไม่ผ่านเกณฑ์ นอกจากจะเป็น
อาคารที่อยู่ในภาวะเสี่ยง การให้รางวัลอาจสามารถช่วยเหลือได้เล็กน้อย
3. ทั้งสองรางวัลนี้เป็นเพียงการกระตุ้นให้คนทั่วไปเห็นความสำคัญกับอาคารเก่า และเพื่อให้เจ้าของเกิด
ความภูมิใจ เห็นประโยชน์จากการที่ได้รับความอาคารไว้เป็นอย่างดี แต่ไม่ได้รับผลประโยชน์อะไรนอก
เหนือจากเกียรติที่ได้รับ และไม่มีผลทางกฎหมายใดๆ เจ้าของสามารถดำเนินการเปลี่ยนแปลง
ตลอดจนจะรักษาหรือทุบอาคารทิ้งก็ได้ ซึ่งก็ยืนยันว่าเป็นผลดีที่ได้ช่วยให้อาคารหลายหลังยังอยู่ และ
มีจำนวนพอสมควรที่ ยังสามารถปรับการใช้สอยให้เหมาะสมกับปัจจุบันได้ แต่อย่างไรก็ตาม
การมีมาตรการอื่นๆ เสริมจากทั้งภาครัฐและเอกชนมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะสามารถทำให้เกิด
ความมั่นใจว่า อาคารพักอาศัยเก่าเหล่านี้จะยังคงอยู่ต่อไปได้ในอนาคต

4.1.2 ปัญหาด้านกายภาพ

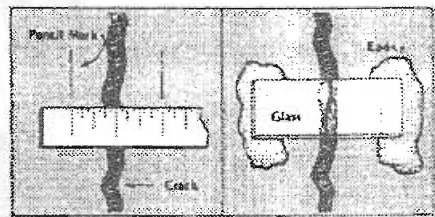
จากการศึกษาสภาพปัจจุบันของโคซงการรวบรวมข้อมูลและสำรวจ พบว่า อาคารพักอาศัยจำนวนมากซึ่งจัดได้ว่าเป็นอาคารส่วนบุคคลนั้น มีการใช้งานต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เจ้าของอาคารมักปรับเปลี่ยนการใช้งานไปตามความต้องการ และลักษณะการอยู่อาศัยที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะอาคารที่เปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยเป็นอย่างอื่น เช่น เปลี่ยนเป็นร้านอาหาร สำนักงาน ไม้ซีที่พักอาศัยเหมือนเดิม ประกอบกับการเสื่อมสภาพของโครงสร้างและวัสดุตามธรรมชาติ และสาเหตุจากสภาพแวดล้อม อีกทั้งกรุงเทพมหานครมีผู้อยู่อาศัยกันหนาแน่นขึ้น ส่งผลต่อการเสื่อมสภาพของอาคารโดยตรง

ปัญหาหลายประการที่กระทบต่อ ต่อลักษณะทางกายภาพของอาคาร ปัญหาบางประการเกิดขึ้นซ้ำๆ ในลักษณะคล้ายคลึงกัน จนกล่าวได้ว่าเป็นปัญหาร่วมที่มักพบเสมอๆ ซึ่งควรดำเนินการแก้ไขด้วยวิธีการที่เหมาะสม ทั้งหมดนี้ สามารถแบ่งตามแต่ละส่วนของอาคาร เพื่ออธิบายถึงปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้นโดยรวมได้ดังต่อไปนี้

- 4.1.2.1 ส่วนฐานและโครงสร้าง
- 4.1.2.2 ส่วนตัวอาคาร
- 4.1.2.3 ส่วนหลังคา
- 4.1.2.4 งานระบบ
- 4.1.2.5 ปัญหาที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อม
- 4.1.2.6 ปัญหาจากการต่อเติมเปลี่ยนแปลง

4.1.2.1 ส่วนฐานและโครงสร้าง

ปัญหาที่มักเกิดขึ้นกับอาคารซึ่งเป็นกรณีศึกษา ที่มีผลต่อโครงสร้างมากที่สุดประการหนึ่งคือ การทรุดตัวของอาคาร โดยเฉพาะอาคารซึ่งอยู่ใกล้แม่น้ำ ลำคลองต่างๆ ที่มีอยู่มากในกรุงเทพฯ มีอาคารหลายหลังที่ได้แก้ปัญหาเฉพาะที่รอยแตกร้าวนั้น โดยการอุดด้วยปูนฉาบและทาสีทับ ไม้ได้แก้ที่สาเหตุ ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไปไม่นานถ้าสาเหตุมาจากการทรุดตัว หรือเกิดจากปัญหาโครงสร้าง รอยแตกร้าวก็ปรากฏขึ้นอีก

ภาพที่ 4-2 : แสดงวิธีการ วัด และสังเกตการเปลี่ยนแปลงของรอยแตก

ที่มา Patricia Poore, *The old house journal Guild to Restoration*, Penguin group, (New York USA)

จากการสัมภาษณ์ผู้ทำการซ่อมแซมอาคาร หรือสถาปนิก พอทราบถึงสาเหตุการแตกร้าวของอาคาร ว่าไม่ใช่เพียงการเสื่อมสภาพของวัสดุเท่านั้น ได้ทำการสำรวจหาสาเหตุก่อน ซึ่งเมื่อพิจารณาสภาพแวดล้อมประกอบด้วยสำรวจอาคารแล้วพบว่า มักมาจากการทรุดตัวของบ้าน จำเป็นต้องศึกษาอย่างละเอียดถึงการแตกร้าวที่แสดงให้

เห็นภายนอกนั้น รวมถึง อัตราแรงของการทรุดตัวด้วย โดยการสังเกตเบื้องต้น คือวัดจากการเพิ่มความกว้างของรอยแตก ทั้งในรอยแตกที่เพิ่งเกิดขึ้น เป็นจุดที่ต้องพิจารณา มากกว่ารอยแตกที่เกิดขึ้นมานานแล้ว เนื่องจากรอยแตกที่หยุดนิ่งแล้ว หรือที่ชะลอการแตกแล้ว มักจะอันตรายน้อยกว่า นอกจากนี้ ขนาด ความกว้างยาวของรอยแตกบ่งบอกถึงการเคลื่อนหรือการทรุดของบ้าน ว่าเกิดในทิศทางใด ถ้าเป็นรอยแตกแนวทะแยงมุม 45 องศา มักเกิดจากแรงเฉือนของอาคาร แรงที่เกิดขึ้นมีได้ทั้ง Tension Compression ต้องอาศัยประสบการณ์ การสำรวจอย่างละเอียดเพื่อตอบข้อสันนิษฐาน ตัวอย่างเช่น ถ้าเกิดจากแรง Tension อาจเป็นไปได้ที่เสาอาคารมุ่เปื้อยที่ฐาน และจมลง ขณะที่ผนังอาคารภายนอกยังอยู่ที่เดิม รอยแตกเหนือประตูอาจเกิดจากข้อเหวี่ยงประตูตกลงตามแรงโน้มถ่วง เกิดเป็นรอยแตก โดยเฉพาะอาคารที่เป็น ผนัง Wall bearing ซึ่งเป็นโครงสร้างที่พบมากในสมัยรัชกาลที่ 5 จากตัวอย่างอาคารซึ่งเป็นกรณีศึกษา เช่น บ้านพัก ตำรวจหน้าในซอยเจริญกรุง 36 หรือ ศูนย์พัฒนาเด็ก รพ.ราชานุกูล เจริญกรุง หลายหลังที่ใช้ไม้เป็นตัวรับน้ำหนักอิฐเหนือประตู เมื่อวัสดุเสื่อมสภาพเกิดเป็นรอยทะแยงจากมุมวงกบ

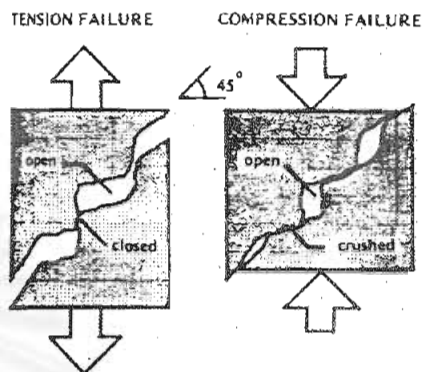
ปัญหาเหล่านี้มัน เกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุเช่น⁶

- ปัญหาสืบเนื่องมาจากฐานรากการยุบตัวของวัสดุ
- อาคารอาจมีการต่อเติมที่ผิดมีผลกระทบต่อโครงสร้าง
- การเปลี่ยนแปลงของธรณีวิทยา (ชั้นใต้ดิน และฐานราก)
- ความชื้นและอุณหภูมิที่เปลี่ยนไป

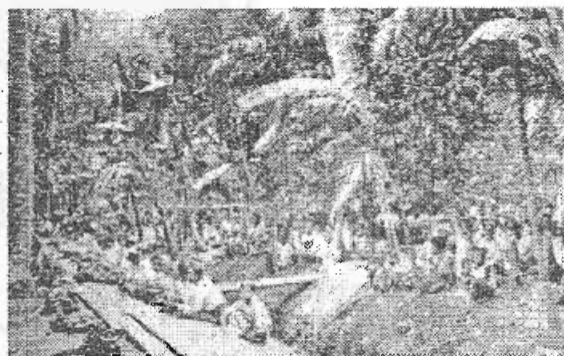
จากกรณีศึกษาการแตกร้าวของบ้านพักอาศัยเก่าส่วนมากแล้ว ปัญหาโครงสร้างเป็นปัญหาใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่ออาคารทั้งหลาย โดยเฉพาะสาเหตุจากการทรุดตัวของอาคาร หลังจากได้สังเกต และ สัมภาษณ์ เจ้าของอาคารและจากเอกสาร พบว่าการทรุดตัวนั้นมีสาเหตุเนื่องจาก

- การเปลี่ยนแปลงชั้นดินใต้ฐานรากส่งผลต่อการทรุดตัวที่ไม่เท่ากันของฐานราก (different settlement) บ้านหลายหลังสร้างบนที่ดินที่เคยเป็นร่องสวนผักมาก่อน ทำให้หลังจากถมที่ปรับระดับปลูกบ้านแล้ว บริเวณที่เคยเป็นร่องร่องกับที่เคยเป็นเนินดินมีการทรุดตัวไม่เท่ากันเมื่อเวลาผ่านไปนานเข้า ประกอบกับฐานรากอาคารในยุคแรกส่วนใหญ่เป็นฐานรากแบบตื้น (Shallow foundation) ซึ่งดินรับน้ำหนักที่อยู่ใกล้ระดับผิว ไม่ได้ใช้เชื่อมโยงในปัจจุบัน กรณีศึกษา บ้านปาริจฉัตร ฐานรากมีลักษณะเป็นแนวเรียงอิฐหนาตามแนวคานรอบอาคาร เกิดการทรุดเป็นช่วงๆ ตามร่องน้ำส่วนผักเดิม จึงเกิดผลกระทบต่อโครงสร้างอาคาร⁷ บ้านอับดุลราฮิม พระรามสี่ ก็มีปัญหาเดียวกันนี้ การซ่อมแซมจึงจำเป็นต้องถอดอาคารทำฐานรากใหม่ก่อนประกอบอาคารเข้าอย่างเดิม ปัญหาจากโครงสร้างนี้มีผลกระทบต่อห้องต่อองค์ประกอบอื่นของอาคารด้วยเช่น รอยแตกร้าวของคานพื้นชั้นล่าง ปัญหาการระบายน้ำของพื้น หรือทำให้บานประตูหน้าต่างเอียงผิดรูป บ้านปาริจฉัตรเจ้าของซ่อมแซมเฉพาะหน้าโดยปรับหรือถากบานกรอบให้สามารถใช้งานได้ แต่รูปทรงหน้าต่างผิดไปจากเดิม เมื่อซ่อมครั้งใหญ่จึงต้องกลับมาแก้ปัญหากรอบบานอีกครั้ง การทรุดตัวไม่เท่ากันนั้นยังเกิดจากอาคารมีส่วนรองรับหรือฐานรากเป็นคนละส่วน กับตัวอาคาร เกิดรอยแตกที่พื้นต่อระเบียงอาจเป็นได้ว่า ส่วนระเบียงเป็นลักษณะพื้นวางบนดินหรืออยู่บนฐานรากที่แตกต่างหากจากตัวอาคาร ผลของการทรุดตัวนั้นยังทำให้ส่วน

ประกอบอื่นๆของอาคารแตกร้าวเสียหายด้วยเช่นกัน

ภาพ ประกอบที่4-2 :ลักษณะรอยแตกที่บอกถึงแรงที่กระทำและการเคลื่อนของอาคาร
ที่มา Patricia Poore, *The old house journal Guild to Restoration* , Penguin group, (New York USA

ภาพประกอบที่ 4-3 :ห้องร่องสวนในกรุงเทพมหานครสมัยรัชกาลที่5

ที่มา : วิจิตรাত্রา, ชุน , *เมื่อวานนี้ ตอนเด็กคลองบางหลวง.2 เล่ม* (กรุงเทพฯ: เรืองศิลป์.2520)

⁶ Patricia Poore "The old house journal Guild to Restoration" , Penguin group, New York USA ,1992 หน้า44

⁷ สัมภาษณ์ อำนาจ คีตพรพรรณ, สถาปนิก ผู้ดำเนินการปรับปรุง บ้านปาริจฉัตร , 12 มกราคม 2543

- การทรุดตัวจากอาคารซึ่งอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำ อาคารที่อยู่ติด แม่น้ำเจ้าพระยา คลองสายสำคัญต่าง ๆ มักเกิดปัญหาการทรุดตัวเนื่องจากการเคลื่อนของชั้นทรายใต้ดิน การเคลื่อนตัวของโครงสร้างอาจเกิดจากการเคลื่อนตัวของดินบริเวณข้างเคียง เช่นมีอาคารสร้างข้างเคียงประชิดอาคารเดิม จนเกิดแรงดันใต้ดิน โดยเฉพาะลักษณะดินในกรุงเทพฯ มีกล่าวไว้ในบทความเรื่อง ข้อมูลในการเลือกระบบฐานราก ในดินกรุงเทพฯถึงลักษณะดินในกรุงเทพฯ ว่า เป็นดินอ่อนสีเทาที่ ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านก่อสร้าง และ ออกแบบอย่างมากเพราะดินอ่อนมีกำลังรับแรงเฉือนได้ค่อนข้างน้อยและเกิดการเคลื่อนตัวหรือทรุดตัว เมื่อถูกแรงกระทำได้มาก นอกจากนี้ ยังเป็นดินที่มีคุณสมบัติ ก่อให้เกิดการเคลื่อนตัวด้านข้างได้มาก โดยการทรุดตัวช่วงแรกจะค่อนข้างเร็วกว่าช่วงหลัง^๑ ทั้งนี้การศึกษาการทรุดตัวโดยละเอียดจำเป็นต้องอาศัยวิศวกร ทำการสำรวจฐานรากและสภาพดิน ก่อนดำเนินการใดๆกับตัวอาคาร

4.1.2.2 ตัวอาคาร

ส่วนของโครงสร้างตัวอาคาร ที่สำคัญได้แก่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับ เสา คาน ตง ผนัง และพื้น โดยเฉพาะส่วนที่เป็นไม้ สาเหตุเนื่องจากวัสดุไม้เสื่อมสภาพได้เร็วกว่าวัสดุอื่น อีกทั้งส่วนประกอบอาคารที่ทำการศึกษา เป็นไม้เสียส่วนใหญ่

ผนังและพื้นไม้

บริเวณที่ถูกความชื้น น้ำ และอากาศมักผุพังได้เร็ว โดยเฉพาะโคนเสาจุดต่อสัมผัสระหว่าง ไม้กับปูน เช่น ไม้ตงที่พาดบนปากกำแพงอิฐของฐานรากแบบคลองราก มีความชื้นมากกว่าส่วนอื่น และในส่วนอัป ไม่ระบายอากาศ ตัวอย่างที่พบ เช่น บ้านวังปารุสกัน สถาปนิกผู้ซ่อมต้องใช้อิฐติดตัวตงออก และใช้เหล็กประกบช่วยยึดและคั่นระหว่างปูนกับ ไม้ ตง ส่วนประกอบหลังคาไม้บางจุดอยู่ในตำแหน่งที่เสียหายได้ง่ายเช่น ปลายจันทัน เเชิงชาย ที่อยู่หลังรางน้ำที่ผุเสียหายเนื่องจากอยู่ในสภาพชื้นสลับแห้งตลอดเวลา

ปัญหาการแตกร้าวของผนังก่ออิฐถือปูน

เกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ เราควรพิจารณารอยแตกร้าวอย่างละเอียด ลักษณะการแตกร้าวอาจสืบเนื่องจากหลายสาเหตุ เช่น เนื่องจากวัสดุ หรือเกิดจากการทรุดตัวของฐานราก (ดังจะกล่าวไว้ในเรื่องการทรุดตัวของบ้าน) บ้านซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ ๖-7 เมื่อเริ่มมีคอนกรีตเสริมเหล็กใช้แล้ว การแตกร้าวของโครงสร้าง เช่นเสา-คาน อาจเนื่องมาจาก ความชื้นจากดินซึมผ่านผนังอิฐ หรือน้ำฝนที่ซึมผ่านรอยแตกร้าว ถึงเหล็กที่เสริมภายใน เกิดเป็นสนิม บวมตัว เกิดแรงดันทำให้คอนกรีตที่หุ้มเหล็กเสริมเหล่านั้นแตกออกตามแนวเหล็ก ถ้ารุนแรง คอนกรีตหลุดร่อนออกเป็นหย่อมๆ ได้ ถ้าอาคารเป็นพื้นรอนกรีต บนคาน ค.ส.ล. จะสังเกตรอยของเหล็กได้จากรอยร้าวเป็นแนวยาว ใต้ระดับพื้นชั้นล่าง ในเอกสารบทความ ดร.พิบูลย์ จินาวัดณ์ ได้กล่าวถึงลักษณะคอนกรีตที่ใช้ในอาคารรุ่นแรกๆ (ปลายรัชกาลที่ 5-ต้นรัชกาลที่ ๖) ไว้ว่า คอนกรีตที่ใช้ในการก่อสร้างเป็นคอนกรีตที่ใช้ส่วนผสมจากปูนซีเมนต์ ทราย น้ำ และอิฐหักๆ ขอบขนาดครึ่งนิ้วถึงหนึ่งนิ้วเศษ แทนการใช้หินเกล็ด-ก้อน เนื่องจากไม่มีโรงโม่หินในสมัยที่ทำการก่อสร้าง คอนกรีตแบบนี้มีความ

^๑ ดร.สุรจักร สัมพันธ์รักษ์, ข้อมูลในการเลือกระบบฐานรากในดินกรุงเทพฯ, ภาควิชาวิศวกรรมโยธา คณะวิศวกรรมศาสตร์

พูนหน้าซึมเข้าได้ง่ายเมื่อถูกความชื้นเป็นเวลานาน เนื่องจากอิฐห้กทุกที่ใช้มีความพรุนมากกว่าเนื้อปูนทรายและหินที่ใช้กับคอนกรีตยุคหลังๆ ในความพรุนนี้พบว่ามียึดที่อยู่ข้างตรงไม่ค่อนมียอยแตกร้าวขนาดเล็กอื่นเกิดจากการหดตัว (Shrinkage cracks) หรือความเปราะ (Brittle cracks) เหล็กเสริมคอนกรีตที่ใช้เป็นเหล็กเส้นกลมเรียบ⁹ ส่วนของผนังการแตกร้าวในแนวนอน ขนานกับพื้น อาจสันนิษฐานได้ว่าผนังเกิดการโก่งตัว แม้ยังไม่พบในกรณีศึกษา แต่สามารถเกิดขึ้นได้ในอาคารเก่าโดยเฉพาะผนังก่ออิฐที่บางและสูง การสังเกตความเสี่ยงในการพังทลายของผนังให้วัดความหนาของผนังวัด Section ครึ่งหนึ่งของผนังแล้วลากตรงลงมาข้างล่าง ดูว่าเส้นควรจะอยู่ในช่วงกลาง 1 ใน 3 ของความหนาของผนังทั้งหมด ผนังข้างและสูงโอกาสจะเกิดการโก่งของผนังมีมากขึ้นด้วย นอกจากการวัดแล้วสามารถสังเกตรอยแตกที่เกิดของผนังด้วย ปัญหานี้เกิดขึ้นได้ทั้งกับผนังปูนและไม้

ผนัง Wall bearing

เป็นปัญหาใหญ่ประการหนึ่งสืบเนื่องมาจากการเสื่อมสภาพของอาคาร หรือการเกิดรอยแตกร้าว ผุร่อน โดยเฉพาะผนังซึ่งเดิมใช้ปูนซีเมนต์ฉาบทับ อิฐรอยแตกร้าวที่เกิดขึ้น แต่ปัญหาความชื้นไม่หมดไป และรุนแรงขึ้นกว่าเดิม จากการแตกร้าวระหว่างปูนเก่าและปูนใหม่ เนื่องจากคุณสมบัติความยืดหยุ่นที่ไม่เท่ากัน รวมทั้งชนิดของปูนที่ไม่เหมือนกัน และความชื้นที่ไม่สามารถระเหยออกมาได้ ทำให้อิฐภายในเสื่อมสภาพ และระดับความชื้นที่มักนำเอาเกลือขึ้นมาจากดินนั้นสูงขึ้นกว่าเดิม ปัญหานี้ยังเกิดกับผนังก่ออิฐฉาบปูน(ซีเมนต์)ในยุคต่อมาด้วย¹⁰ เนื่องจากปูนทรายใช้ก่ออิฐของช่างสมัยนั้น (ในช่วงรัชกาลที่ 6-7) ใช้ปูนซีเมนต์ค่อนข้างน้อยและผสมปูนขาวค่อนข้างมาก ทั้งปูนฉาบและก่อ อาจเป็นเพราะความถนัดของช่างที่คุ้นเคยกับการใช้ปูนขาวหมักผสมทรายแบบดั้งเดิม ซึ่งสิ้น ฉาบง่ายแห้งตัวช้า เทียบกับการผสมทรายกับปูนซีเมนต์ปอร์ตแลนด์ และผสมปูนขาวหมักเล็กน้อยที่ค่อนข้างผิดเมื่อนำไปใช้งานและแห้งเร็วกว่าวิธีเดิม นอกจากนี้ปูนขาวหมักเป็นของที่ทำได้ในประเทศ ในขณะที่ปูนซีเมนต์ปอร์ตแลนด์ต้องนำเข้ามาจากต่างประเทศ จึงเป็นของแพงและหาซื้อยากกว่าก็เป็นได้

คุณสมบัติที่แตกต่างกันของวัสดุทั้งสองชนิด

- ปูนหมัก คือการนำเอาหินปูน แคลเซียมคาร์บอเนต มาเผาในเตาเผาเพื่อให้ได้ แคลเซียมคาร์บอเนต (Quicklime) หลังจากนั้นนำไปผสมน้ำที่ละน้อย นำไปเก็บไว้ในบ่อ เหน้าให้ท่วมปูนที่ผสมแล้วและปล่อยให้หมักจนได้อายุการใช้งาน เมื่อจะใช้งานจะนำมาผสมกับส่วนผสมอื่นๆ เช่นทราย เพื่อลดการหดตัว นำมาปั้นลวดลาย ผสมสีฝุ่นเพื่อให้ได้สีต่างๆหรือผสมไขมันสัตว์ เพื่อให้ได้ปูนฉาบที่ไม่ซึมน้ำ คุณสมบัติมีความแข็งแรงพอประมาณ มีความพรุนและความยืดหยุ่น ใกล้เคียงกับกำแพงอิฐแบบโบราณซึ่งมีคุณสมบัติใกล้เคียงกัน
- ปอร์ตแลนด์ซีเมนต์ เป็นวัสดุที่เริ่มนำเข้ามาตั้งแต่รัชกาลที่ 5 และผลิตได้ในไทยเมื่อเริ่มมีโรงปูนในรัชกาลที่ 7 มีคุณสมบัติแข็งตัวเร็ว เชื่อมต่อแน่นหนา ปัจจุบันราคาถูกและหาซื้อได้ง่าย และใช้เวลาน้อยในการทำงานสามารถใช้ช่างทั่วไปทำงานได้ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่นิยมนำมาใช้ซ่อมอาคารเก่ารวมถึงโบราณสถาน ปัญหาที่เกิดขึ้นคือปูนซีเมนต์ ขาดคุณสมบัติที่เป็นรูปพรุนที่ทำให้ความชื้นภายในระเหยออกได้อย่างเป็นอิสระ มีความแข็งแรงสูง การหดตัวมาก และขาดความยืดหยุ่น¹¹ โดยเฉพาะอาคารเก่าที่สร้างด้วยอิฐและใช้วัสดุที่มีส่วนผสมของปูนหมักเป็นตัวประสาน และไม่สามารถให้น้ำผ่านได้ แต่จะ ซึมผ่านรอยแตกก่อให้เกิดความเสียหายต่อโครงสร้างได้ เมื่อโครงสร้างภายในมีความชื้นสะสมอยู่จนอิ่มตัว Soluble salt ภายในโครงสร้างจะสะสมอยู่ที่บริเวณที่พื้นผิวที่อยู่ใกล้เคียงกับ ผนังที่ซ่อมด้วยปูนซีเมนต์ และตกผลึกที่พื้นผิวทำให้วัสดุแตกและเสื่อมสภาพไปในที่สุด นอกจากนี้ปูนสอและปูนฉาบที่มีส่วนผสมของซีเมนต์ มักจะแข็งเกินไป และเกาะติดกับวัสดุที่มีความแข็งอื่นๆ

⁹ ดร.พิบูลย์ จินาวัฒน์ "ปัญหาในการซ่อมคืนสภาพอาคารทางประวัติศาสตร์" สารคดีสถาปัตย์, 2541, หน้า 319-

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 319-330

¹¹ สมชาติ จึงศิริอารักษ์ "ปูนหมักกับปูนตัว" เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง การอนุรักษ์โบราณสถานในฐานะเป็นหลักฐานทางวิชาการ, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร, หน้า 65--74

อย่างมาก ทำให้โครงสร้างเกิดความแข็งแรง (Strength) ส่วนต่อของโครงสร้างมักไม่สามารถรองรับการเคลื่อนไหวภายในโครงสร้างได้ ทำให้แตกหักได้ง่าย¹²

ประตูหน้าต่างและอุปกรณ์

ส่วนใหญ่พบว่า เป็นการเปลี่ยนลูกฟูกจากเดิมซึ่งมักเป็นบานกระทุ้งเกล็ดไม้ ปิดได้ หรือบานทึบ เป็นบานกระจกใส หรือบานกระจกฝ้า มีบ้างที่เปลี่ยนเป็นบานเกล็ด สาเหตุหลักเนื่องมาจากเจ้าของบ้านต้องการติดเครื่องปรับอากาศ ภายในบ้าน จึงจำเป็นต้องปิดช่องระบายอากาศโดยรอบห้อง ประกอบกับต้องการแสงสว่างจากภายนอก สมัยก่อนกระจกเป็นวัสดุที่หายาก กระจกลายเม็ด เริ่มมีใช้ในบ้านที่สร้างปลายรัชกาลที่ 6 แตกต่างจากในปัจจุบันที่สามารถหาซื้อได้ทั่วไป ปัจจุบันจึงนิยมเปลี่ยนหน้าต่างเป็นบานกระจกแทน นอกจากนี้ยังมีการติดเหล็กดัดกันขโมย ส่วนการเปลี่ยนอุปกรณ์ประตูหน้าต่างนอกจาก เปลี่ยนไปตามลักษณะตัวบานแล้ว ยังเนื่องจากขาดการดูแลรักษา หยอดน้ำมันหล่อลื่น ทำให้อุปกรณ์เป็นสนิมใช้งานไม่ได้

การเปลี่ยนอุปกรณ์ ปิดเปิด (Hardware) ประตูหน้าต่าง เนื่องจากอุปกรณ์เหล่านี้ส่วนใหญ่เมื่อครั้งแรกสร้าง ต้องนำเข้ามาจากต่างประเทศในสมัยนั้นและไม่สามารถหาซื้อได้ในปัจจุบัน จึงจำเป็นต้อง ใช้แบบที่สามารถหาซื้อได้ทั่วไปในท้องตลาดใช้ทดแทน หรือถ้าต้องการอุปกรณ์คล้ายคลึงกับของเดิม ต้องสั่งทำที่ละจำนวนมาก อีกประการหนึ่งคือ ลักษณะบานหน้าต่าง ประตูสมัยนั้นเป็นลูกฟูกบานเกล็ดกระทุ้ง อุปกรณ์ย่อมแตกต่างจากปัจจุบัน ส่วนประตูมีขนาดตัวบานสูงกว่ามาตรฐานที่ใช้กันทั่วไปในปัจจุบัน กลอนที่มีความยาวขนาดนั้น หายาก แม้ว่าช่วงหลังเริ่มมีอุปกรณ์ประตูหน้าต่าง รูปแบบคล้ายของเก่ามาจำหน่ายมากขึ้น วัสดุที่ใช้อาจไม่เหมือนเดิม รวมถึงราคาอุปกรณ์เหล่านี้ยังมีราคาสูงกว่า การแก้ปัญหาทำได้โดยการแบ่งบริเวณที่ใช้อุปกรณ์แบบเดิมที่มีอยู่ แยกกับบริเวณที่ใช้ ของใหม่อย่างชัดเจนเมื่อมีการซ่อมแซมอาคารครั้งใหญ่ ไม่นำมาใช้ปะปนกัน รวมถึงเลือกอุปกรณ์ที่มีคุณภาพ และไม่เสียดูดาเกินไป

ความเสียหายที่เกิดขึ้นกับพื้นผิวภายนอก

ชั้นนอกสุดของอาคาร เช่น ชั้นสี หรือนํายารักษาเนื้อไม้ รวมทั้ง Finishing ต่างๆ เช่นกระเบื้อง สำหรับรูปแบบอาคารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก ในอดีตมักใช้สีทาเพื่อรักษาผิวภายนอกของอาคาร ปัญหาที่เกิดกับสีเดิมและสีที่ทาใหม่ ถ้าไม่ได้เกิดจากการใช้สีที่มีคุณภาพต่ำ และการทาที่ผิดวิธีแล้ว ลักษณะของการเสื่อมสภาพที่พบโดยทั่วไป ได้แก่¹³

- ลักษณะเกิดเป็นรอยแตกเป็นเส้นบนผนัง (Cracking and Crazing) พบบนชั้นสีที่ทา บนเนื้อไม้ เช่น ไม้ประตูหน้าต่าง และผนัง โดยเฉพาะบ้านที่มีอายุมากๆ สังเกตใกล้ด้วยสายตา จะเห็นคล้ายHairline Crack น้ำสามารถซึมผ่านเข้าไปได้ อาจทำให้เกิดการบวมขึ้นในช่องว่างระหว่างไม้กับชั้นสีต่อไปได้ สาเหตุเกิดจากเนื้อสีเก่าไม่สามารถยึดหดได้ เมื่อถูกอุณหภูมิที่เปลี่ยนไปตามคุณสมบัติของเนื้อไม้ เกิดเป็นรอยแตกตามรอยเส้นไม้
- ลักษณะเป็นการลอกเป็นแผ่นของสี (Peeling) เป็นอาการที่พบบ่อยที่สุดกับบ้านพักอาศัยไม้ และก่ออิฐฉาบปูน สาเหตุหลัก คือ การทาสีภายใต้สภาพแวดล้อมที่ไม่ดี การเตรียมพื้นผิวก่อนทาสีไม่ดี ไม่ได้ทำความสะอาดสิ่งสกปรกออกก่อน และความชื้น ซึ่งเกิดจากหลายสาเหตุ เช่นเป็นส่วนของผนังห้องน้ำ การระบายน้ำที่ไม่ดี หรือแม้แต่น้ำวัชพืชที่ขึ้นอยู่ใกล้ผนังมากเกินไป ทำให้เกิด Condensation หรือการทาสีสัมผัสภายใต้ความร้อนจากแสงอาทิตย์ โดยตรง (เนื่องจากสีเข้มดูดความร้อนมากกว่า) ผลที่เกิดขึ้นคือการลอกเป็นแผ่นหลายขนาดของสี อาคารเก่ามากๆ ชั้นสีอาจลอกหมดจนเห็นเนื้อไม้ทั้งหลัง ส่วนการเกิดความชื้นของผนังจากพฤติกรรม Capillary จากน้ำใต้ดินนั้น จะสังเกตเห็นได้ชัด ว่ามีการเกาะเกาะลอกของปูนฉาบในระดับเดียวกันทั้งอาคาร

¹² ปิ่นรัชฎ์ กาญจนชรุติ “เอกสารประกอบการสอนวิชาการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม” เรื่องวัสดุก่อสร้างกับการอนุรักษ์ 1 หน้า 8

¹³ Patricia Poore, *The old house journal Guild to Restoration* , Penguin group, (New York USA :1992) P.152

- ลักษณะเกิดรอยคล้ายรอยยับกับผนัง (Wrinkling) เป็นการยับย่นของชั้นสี เกิดจากความผิดพลาดของการทาสี สาเหตุหลักคือการทาทับในขณะที่ชั้นสียังไม่แห้งสนิท เกิดขึ้นได้ง่ายโดยเฉพาะเมื่อทาในช่วงที่มีอุณหภูมิสูง ทำให้สีชั้นนอกแห้งเร็วเกินไป หรือทาทับบนพื้นผิวที่เย็นเกินไป การทาสีหนาเกินไปก็ก่อให้เกิดปัญหาการยับย่นของชั้นสีได้เช่นกัน
- ลักษณะผนังที่ไม่เรียบ แตกเป็นเกล็ดเล็ก ๆ (Alligatoring) เกิดจากสีที่ทาไว้เกินหนาและเสื่อมความยืดหยุ่น หรือมีการทาสีบนพื้นผิวที่มีความมันหรือเคยทาสีน้ำมันไว้ ทำให้สี ชั้นนอก Topcoat ที่ทาทับไปไม่ยึดติดกับสีข้างใต้ ชั้นสีจึงเสื่อมสภาพเร็ว อาการจะเห็นชัดเจนกว่า การแตกเป็นรอยเล็กๆแบบข้อแตก (Crazing) เมื่ออากาศและน้ำแทรกเข้าไปถึงเนื้อไม้ภายในแล้ว สังเกตที่พื้นจะเห็นเกล็ดสีร่วงหล่นอยู่ การแก้ปัญหา ต้องลอกสีที่แตกเป็นเกล็ดออกให้มากที่สุด ก่อนดำเนินการซ่อมแซมต่อไป

การเสื่อมสภาพของสีทั้งหมดนี้ ควรแก้ที่สาเหตุก่อนเป็นอันดับแรก เช่นถ้าเกิดจากความชื้นควรแก้ปัญหาคำขึ้นของผนังอาคารก่อน และเมื่อทาสีใหม่ทุกครั้งควรทำการลอกสีเดิมออกจะด้วยวิธีใช้สารเคมี หรือใช้ความร้อน ควรคำนึงถึงอันตรายอัคคีภัยที่เกิดขึ้นจากการเสื่อมสภาพที่ปรากฏนี้

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสีผนังภายนอกและภายใน จัดได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่พบมากที่สุด โดยส่วนใหญ่ ถ้าอาคารมีการใช้งานอย่างต่อเนื่อง เจ้าของอาคารมักจะทาสีอยู่เป็นระยะเพื่อรักษาสภาพอาคารให้ดูใหม่อยู่เสมอ โดยเฉพาะอาคารบ้านไม้ ซึ่งตามปกติแล้วควรมีการทาสีใหม่ทุก 4-5 ปี การเลือกเฉดสีนั้นมักจะเลือกตามสีเดิมที่ปรากฏอยู่ชั้นนอกสุดของอาคาร หรือกำหนดสีตามความต้องการของเจ้าของอาคาร ชนิดของสีขึ้นอยู่กับพื้นผิวที่ทา

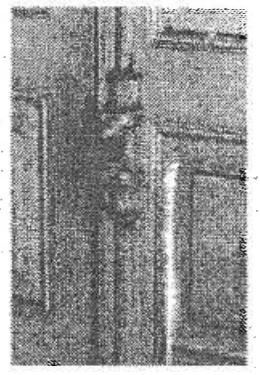
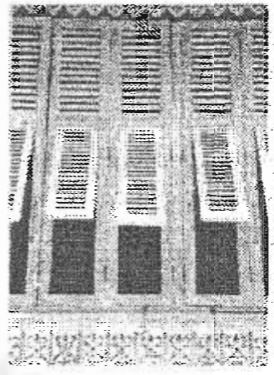
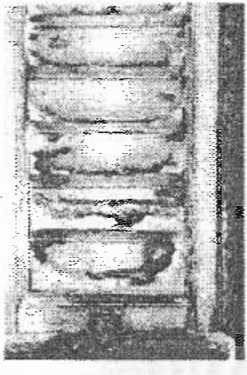
- สีภายนอกผนังก่ออิฐฉาบปูน Wall bearing ในยุคแรกที่อิทธิพลตะวันตกเริ่มเข้ามาในประเทศไทย บ้านพักอาศัยของชาวต่างชาติส่วนใหญ่ ที่มีผนังเป็น Wall bearing สีที่ใช้มักมีลักษณะเป็นสีผสมน้ำปูนซึ่งใช้ทาภายนอก(แบบเดียวกับที่ใช้ในอาคารแบบไทยมาตั้งแต่กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น) จนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ก็ยังเป็นลักษณะนี้อยู่ สำหรับสีน้ำพลาสติกอย่างที่ใช้ในปัจจุบันนั้น เพิ่งมีใช้ในช่วง 50 ปีมานี้เอง ความแตกต่างของลักษณะสี ถ้าสังเกตจากภายนอก จะเห็นว่าสีผสมน้ำปูนที่เสื่อมสภาพมีลักษณะเป็นฝุ่นผง หลุดร่วงง่ายเมื่อใช้มือสัมผัส คล้ายผงยิปซั่ม ส่วนสีน้ำพลาสติกมีลักษณะติดยึดซึมเข้าไปในเนื้อปูนมากกว่า¹⁴ เนื่องจากสีเป็นวัสดุที่มีอายุใช้งานไม่นานจำเป็นต้องทาสีใหม่ เพื่อรักษาผนังให้คงทนต่อไป

ปัญหาที่พบจากการทาสีอาคารใหม่

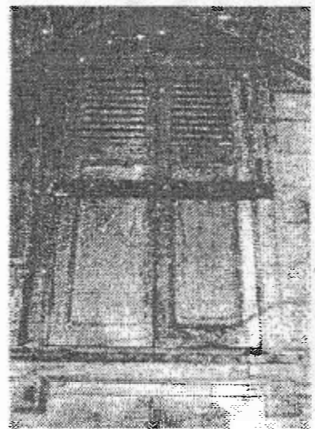
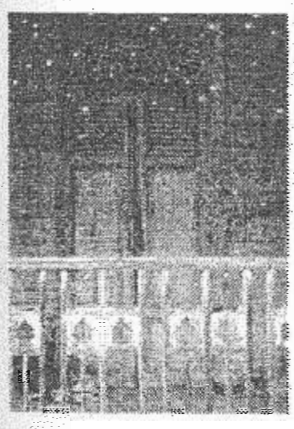
- มีบ้านบางหลังเท่านั้นที่ก่อนทาสีอาคารใหม่ ได้ทำการลอกสีทาเดิมของอาคาร การเลือกชนิดของสีหรือเฉดสีมักเป็นไปตามความต้องการของเจ้าของบ้าน ซึ่งมักจะเลือกสีตามที่ห้องตลาดมีจำหน่าย เฉดสีที่ใช้จึงแตกต่างจากของเดิมมาก บางหลังใช้สีหลากหลาย จนทำลายความงามและคุณค่าของอาคารไป เป็นที่น่าสังเกตว่าสีใหม่ที่ทาทับผนังอาคารบ้านพักอาศัยเก่าในปัจจุบันนิยมทาสีครีม หรือสีเหลืองไข่ไก่ แทนสีเดิม อาจด้วยความเข้าใจว่า เป็นสีที่ใช้กันในอดีต
- ปัญหาจากการทาสีน้ำพลาสติกทับผนังก่ออิฐฉาบปูนที่มีความชื้นสูง ผนัง Wall bearing ต้องการระบายความชื้นออกตามอุณหภูมิที่เปลี่ยนไปในแต่ละฤดู โดยเฉพาะผนังอิฐรับน้ำหนักที่มีความหนาและใช้ปูนหมักเป็นวัสดุประสานต้องการการระบายความชื้นมากเป็นพิเศษจากการสำรวจพบว่า มีอาคารหลายหลังที่ทาสีน้ำมันบนผนังปูน ด้วยความเข้าใจว่าเป็นสีกันน้ำและกันความสกปรกได้ ซึ่งผนัง wall bearing นั้น ไม่ควรทาสีน้ำมันหรือ อะคริลิก โดยเฉพาะสีปัจจุบันมีคุณภาพสูงกว่าสมัยก่อน มีเนื้อสีแน่นกว่า ควรเลือกใช้สีน้ำปูนแบบเดียวกับสีที่ใช้เดิมของอาคาร อย่างไรก็ตาม ก่อนทาสีทับใหม่ควรแก้ที่สาเหตุก่อน นั่นคือความชื้นของผนังก่อนจะทาสีใหม่ทับลงไป ไม่เช่นนั้นปัญหาความชื้นก็ยังไม่หมดไป และอาจรุนแรงกว่าเดิม

¹⁴ สัมภาษณ์ คุณ ชัชวาล, กรรมการผู้จัดการบริษัท แซฟไฟ จำกัด, 25 กุมภาพันธ์ 2543

ภาพ ประกอบที่ 4-4 : ปัญหาเกี่ยวกับ อุปกรณ์ประตูหน้าต่าง

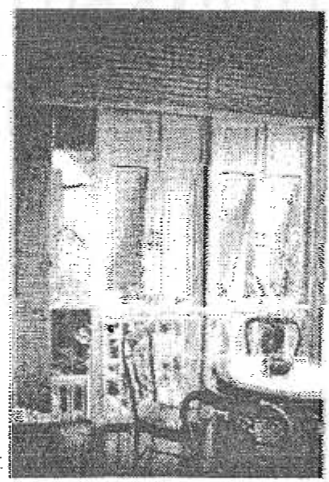
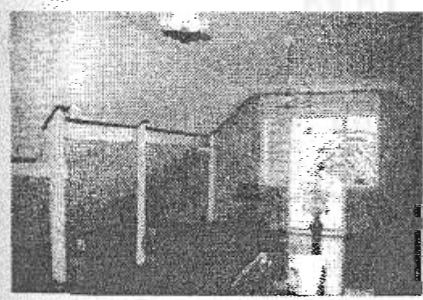

ลูกบิด hardware ประตู และหน้าต่างบานกระทุ้งเปิดทำจากทองเหลือง มักจะใช้งานไม่ค่อยได้เนื่องจากส่วนใหญ่จะไม่ค่อยได้ ถูกใช้งาน และบำรุงรักษาอย่างสม่ำเสมอ ประกอบกับเมื่อชำรุดเสียหาย ก็ไม่สามารถหาเปลี่ยนได้ในปัจจุบัน โดยเฉพาะหน้าต่างบานเกล็ดกระทุ้งดังกล่าว ที่ไม่เป็นที่นิยมแล้วในปัจจุบัน ในภาพประตูลูกบิดhardwareบานเปิดคู่ ลักษณะเป็น กลอนบนล่าง ลงกลอนที่ลูกบิดตัวบาน

ภาพเนื่องจากประตูหน้าต่างมิได้ใช้งานเป็นเวลานาน ประกอบกับตัวบาน ไม่สามารถปิดเปิดได้ เนื่องจากการทรุดตัวของโครงสร้างอาคาร จึงได้ทำการปิดตายอาคารไว้เมื่อปรับปรุงซ่อมแซมใหม่อุปกรณ์ภายนอกจึงชำรุด ผิดเป็นสนิมต้องใช้องค์ใหม่แทนของเก่าหมด ทั้งนี้ อุปกรณ์แบบเดิมสามารถทำได้ แต่ตั้งสั่งทำเป็นจำนวนมาก

ตำแหน่งเจ้าจอมมารดาอ่อน
บ้านสวนปาริชาติ ถนนนครราชสีมา ก่อนการปรับปรุง

ตำแหน่งประตอม เมื่อซ่อมแซมอาคารใหม่ เพื่อให้ไม่ให้เกิดคุณค่าด้านความงามเดิมไปมากนัก จึงได้พยายามใช้อุปกรณ์ แบบที่สามารถหาซื้อได้ในปัจจุบัน แทนของเก่า โดยเลือกสีและรูปลักษณะ ให้ใกล้เคียงกับของเดิม ให้มากที่สุด การแก้ปัญหาอีกอย่างคือ ถอดอุปกรณ์เก่าทั้งหมดมาจัดใช้ในบริเวณเดียวกัน แยกต่างหากจากบริเวณที่ใช้ของใหม่

ตำแหน่งประตอม
ซอยอิตินงามวงศ์วาน
หลังการปรับปรุง

- ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการซ่อมเพียงบางส่วนของอาคาร ทำให้เจดสีที่ได้ไม่เหมือนกัน มีผลต่อความกลมกลืนโดยรวมของอาคาร อีกประการหนึ่งคือส่วนที่เป็นประตูหน้าต่างไม้ ซึ่งต้องทาอย่างระมัดระวัง เพราะมีอุปกรณ์ (Hardware) ประตูหน้าต่าง บางหลังพบว่ามีการทาสีน้ำมันทับอุปกรณ์ประตูหน้าต่าง ซึ่งเป็นโลหะเกิดการลอกเป็นแผ่นภายหลัง การทาสีไม้เหล่านั้น ที่ถูกต้องแล้วต้องลอกสีเก่าออกและทำความสะอาดก่อนทาสีใหม่ (ใช้ความร้อนเผาเพื่อลอกสี หรือใช้น้ำยา เพื่อความปลอดภัยควรเลือกวิธีที่ไม่ใช้ความร้อน เช่นใช้เครื่องมือขัดสีเดิมออก) และใช้รองพื้นไม้เก่าทาก่อนที่จะทาสีใหม่ที่บ้านเก่าหลายหลัง ช่างทาสีทำเพียงแต่งผิวไม้ให้เรียบ แล้วทาสีทับสีเดิมไปเท่านั้น สีที่นิยมใช้ คือสีน้ำมันที่มีขายอยู่ทั่วไปในตลาด ยี่ห้อที่นิยมใช้ในอดีตไม่นานนัก เช่นสีตราสิงโตคู่ ช่างต้องผสมสีเอง จึงมักได้เฉดที่แตกต่างกัน ไม่ได้มาตรฐาน จนถึงปัจจุบันเมื่อมีการซ่อมสีอาคาร ก็มักเลือกเจดสีและชนิดตามที่มีขายในท้องตลาด เข้าใจว่า สำหรับผนังไม้เก่าแล้ว การเลือกใช้สีน้ำมัน นับว่าเหมาะสมเนื่องจาก เนื้อไม้แห้ง และหมดยางไม้แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องระบายความชื้นในเนื้อไม้ การเลือกใช้สีน้ำมัน นับว่าเหมาะสม เพื่อกันความชื้นและน้ำจากภายนอกเข้าไปทำความเสียหายให้เนื้อไม้¹⁵ แม้ว่าในปัจจุบันนี้จะมีสีชนิดที่มีคุณสมบัติด้านความพรุนของเนื้อสีมากกว่าสีน้ำมัน เช่นสีน้ำทาไม้¹⁶ ออกมาวางตลาด แต่ก็ยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก
- การใช้สีย้อมไม้ (Stain) และน้ำยารักษาเนื้อไม้ บ้านไม้รูปแบบตะวันตกนั้น นิยมทาสีมากกว่าการใช้ น้ำยารักษาเนื้อไม้ ต่างกับบ้านแบบเรือนไทยประเพณีหรือเรือนไทยเดิมที่นิยมให้เห็นเนื้อไม้และรอยเสี้ยนไม้ทั้งภายในและภายนอกอาจด้วยจำนวนไม้ในสมัยก่อนมีมาก สามารถเลือกคุณภาพได้ตามต้องการ และผนังไม้เรือนไทยล้วนใช้ไม้เนื้อดี เช่นสักทอง อย่างไรก็ตามสีย้อมไม้จำเป็นต้องทาซ้ำบ่อยครั้ง และป้องกัน Degradation (ดูเรื่องปัญหาการเสื่อมสภาพจากแสงแดด) ได้เท่าสี Paint ในประเทศไทยนั้น สี Stain ที่ใช้ทั่วไปใช้ทินเนอร์เป็นตัวผสม หรือเป็น Oil base ด้วย ตัวอย่าง Stain ที่นิยมใช้ตามต่างจังหวัดสมัยก่อน เช่น น้ำมันตราปลาตะเพียนเป็นต้น ส่วนที่ใช้ในปัจจุบันมีให้เลือกหลายยี่ห้อ¹⁷ สีย้อมที่มีลักษณะ กึ่ง สี Paint กึ่ง Stain จะสามารถทาสีไม้เก่าได้ดีมากกว่าใช้กับไม้ใหม่ และบ้านไม้เก่าควรใช้ Stain ที่มีคุณสมบัติเฉพาะ หรือมีคุณสมบัติเป็น Wood preservative Stain แบ่งออกได้เป็น 2 ชนิดคือ¹⁸
 - Semi transparent เป็นแบบที่เมื่อทาแล้ว เห็นผิวสัมผัส ลายไม้ชัดเจน
 - Solid color or opaque ลักษณะคล้ายกันแต่ทึบกว่า แต่เห็น Texture มากกว่าสี Paint

นอกจากสี Stain หรือสีย้อมไม้ แล้ว ยังมีสารอีกประเภทหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้อง คือน้ำยารักษาเนื้อไม้ ในอดีตไม่นิยมทาภายนอกเนื่องจากไม่สามารถรักษาเนื้อไม้ได้ทนเท่า กับสี Paint จะใช้เฉพาะทาพื้นภายในอาคารเท่านั้น น้ำยารักษาเนื้อไม้ ที่ยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน เช่น Wax , Oil vanished ,Shellac และ Polyuretain (สารเคลือบแข็ง) ชนิดต่างๆ สารเหล่านี้ใช้ทาพื้นไม้พื้นไม้แผ่นเข้าลิ้น ภายในอาคาร เนื่องจากเห็นเนื้อไม้ชัดเจน ทนต่อแรงกระแทกและรอยขีดข่วนต่างๆ (บ้านแบบ Colonial ดั้งเดิมในประเทศทางตะวันตกนิยมปล่อยให้เนื้อไม้ธรรมชาติ ไม่ได้ทาหน้าอะไรเลย) การเลือกใช้ตัวไหนขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ใช้ และลักษณะของไม้ ความเก่าใหม่ ชนิด สีและยางในเนื้อไม้ ลักษณะของพื้นลง Wax จะลื่น แต่สามารถกันพื้นสกปรกได้ดี การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเนื่องจากปัจจุบันมีผู้นิยมให้เห็นเนื้อไม้ของผนังมากกว่าการทาสีทับ จึงมีการเปลี่ยนมาใช้สี Stain หรือ น้ำยารักษาเนื้อไม้ กันมากขึ้น ประกอบกับราคาที่ถูก เตรียมพื้นผิวง่ายกว่า ไม้สร้างชั้นฟิล์มหนาแบบสี Paint สีที่นิยมมักเป็นสีเข้มเพื่อป้องกัน

¹⁵ สัมภาษณ์ คุณ ชัชวาล, กรรมการผู้จัดการบริษัท แซฟไฟ จำกัด, 25 กุมภาพันธ์ 2543

¹⁶ สีน้ำทาไม้ในท้องตลาดในขณะนี้เช่น Timber shield ในเอกสารโฆษณาระบุว่า เป็นสีที่ใช้สีผสม

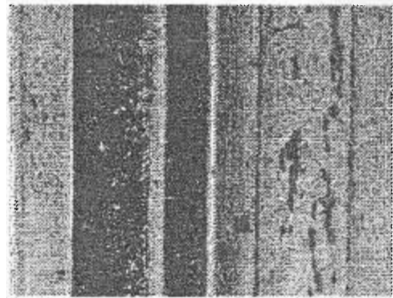
¹⁷ ตัวอย่าง ยี่ห้อสี stain เช่น ซาโคริน Beger wood stain

¹⁸ Patricia Poore "The old house Journal Guild to Restoration", Penguin group, New York USA, 1992 หน้า 126

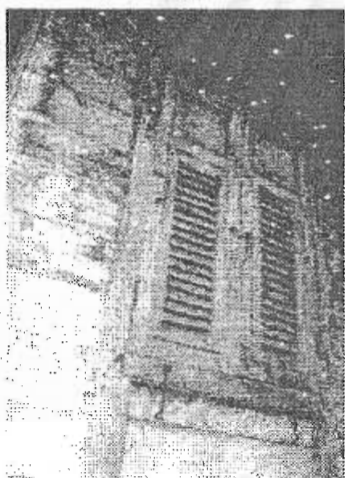
ภาพประกอบที่ 4 – 5: ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสีผนังอาคาร

ลักษณะลอกเป็นแผ่นของชั้นสี (Peeling) เป็นแบบที่พบบ่อยที่สุด บนผนังก่ออิฐฉาบปูน ในภาพเป็นการลอกของสีเกิดจากความชื้น และเกิดการขีดจาง หลุดร่อน เป็นแผ่นๆ ขนาดเป็นชิ้นใหญ่

ลักษณะผนังไม่เรียบแตกเป็นเกล็ดเล็ก แล้วหลุดร่อน (Alligatoring) เมื่อทาสีทับ สีน้ำมันเก่า จะหลุดร่อนออกอย่างรวดเร็วว่าแบบอื่น บ้างก็หลุดร่อนเป็นฝุ่นผง

ลักษณะเกิดเป็นรอยแตกเป็นเส้นบนผนัง (Crazing) สังเกตว่าเกิดการร่อนเป็นแผ่น เนื่องจากการเสื่อมสภาพของสีเก่าเอง รอยแตกนี้เป็นเกล็ดเล็กๆ ต้องมองระยะใกล้ จึงจะเห็น ลักษณะนี้สีจะไม่หลุดร่อนเป็นแผ่น

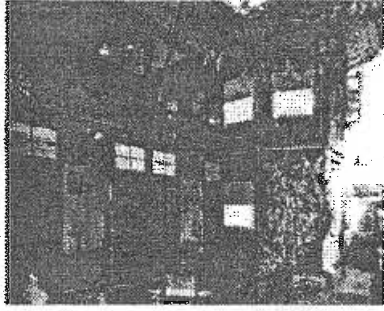
ลักษณะเกิดรอยคล้ายรอยยับกับผนัง โดยไม่เป็นรอยแตก (Wrinkling) เกิดจากการทาทับโดยที่สีชั้นในยังไม่แห้งสนิท หรือเกิดจากผนังมีความชื้นสูงขณะที่กำลังทาสี มักเกิดกับสีน้ำมัน

สถาบันวิทยบริการ
ศาลงกรณ์

ภาพประกอบที่ 4 - 6 การเปลี่ยนสีอาคารใหม่

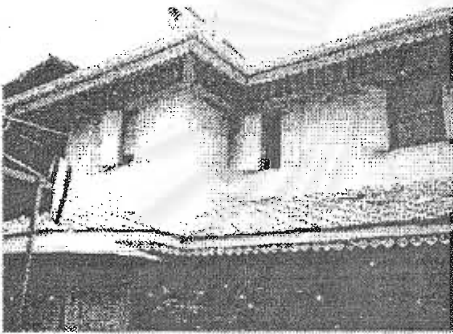
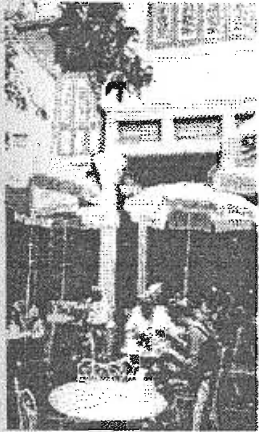

ภู่วัดเทวราชกุญชร ย่านสามเสน

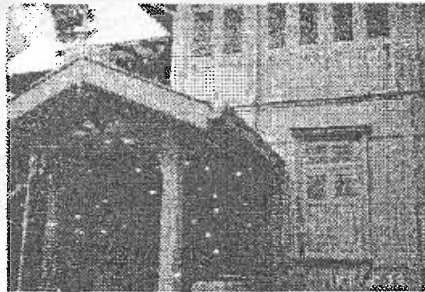
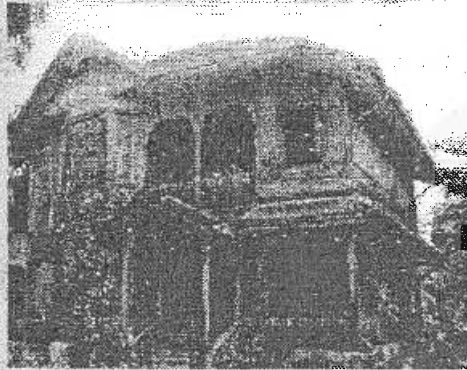
บ้านชุมชนประเสริฐทะเลเบียน ย่านเสาชิงช้า

อาคารทั้งสองหลังเมื่อซ่อมแซมอาคารครั้งใหญ่ ได้เปลี่ยนสีภายนอกเป็น woodstain ภู่วัดเทวราชกุญชร ทำสีเชิงชาย ด้วยสี paintขาวตัดกับตัวอาคาร ทำให้รูปด้านอาคารเปลี่ยนไป เปรียบเทียบกับอีกภาพหนึ่งซึ่งอาคารใช้สี Stainเช่นกัน โดยไม่ใช้สี Paint เลย นอกจากส่วนฝ้าเพดาน จะเห็นว่าดูดีกว่าการใช้สีผสมกันหลายชนิด

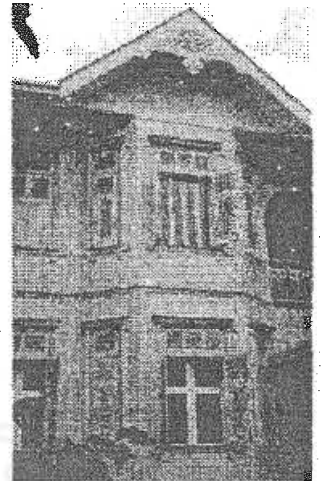

บน : บ้านพักอาศัย ครอบกะหม สามเสน
 ซ้าย : ร้านอาหาร ปรับปรุงจากอาคารเก่า ริมนถนนข้าวสาร

บ้านทั้งสองหลังอยู่ในละแวกเดียวกัน มีการเปลี่ยนแปลงบ้านเก่าสร้างสมัยรัชกาลที่ 7 เป็น Guest house โดยทาสีอาคารใหม่เป็นสีเหลืองอ่อน ซึ่งไม่ใช้สี โทนเดิมของอาคาร เป็นที่สังเกตว่า ส่วนใหญ่แล้วเจ้าของบ้านเก่า มักนิยมทาสีอาคาร หลังการซ่อมแซมใหม่ ด้วยสีโทนนี้

ตำหนักเจ้าจอมมารดาอ่อน
 บ้านสวนปาริจฉัตร ถนนนครราชสีมา

บ้านสวนปาริจฉัตร ก่อนและหลังการปรับปรุง ซ่อมแซมครั้งหลังสุด สถาปนิกได้พยายามใช้โทนสีใกล้เคียงกับสีเดิมตามความเข้าใจ สังกัด โทนสีที่ได้นั้น เป็นสีเหลืองอ่อน คล้ายกับบ้านพักอาศัยย่านตรอกกะหม เช่นกัน สีที่ใช้เป็นสีน้ำมัน จึงทำให้อาคารดูใหม่แตกต่างจากของเดิมมาก ต้องมีการดูแลรักษาและทาสีทุกๆ 4-5 ปี

บ้านหลวงวิทเยศรางกูร ย่านสามเสน ซึ่งปรับปรุงใหม่เป็น สถานรับเลี้ยงเด็ก จึงต้องทาสีใหม่ให้เหมาะกับวัตถุประสงค์ของการใช้งาน อย่างไรก็ตามได้พยายามใช้สีอาคารเป็นสีที่ดูเป็นอาคารเก่า ตามความเข้าใจของเจ้าของอาคาร

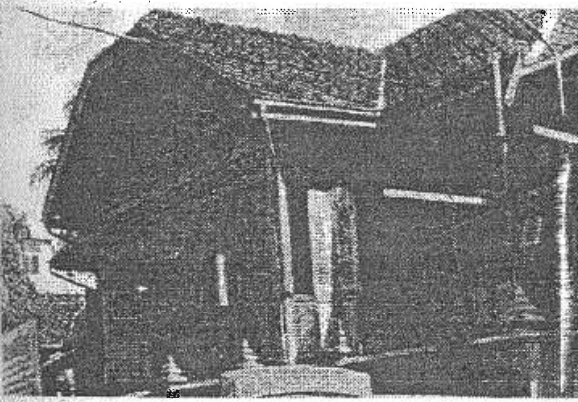
4.1.2.2 ส่วนหลังคา

ปัญหาการรั่วซึมและแตกเสียหาย สึกกร่อนเนื่องจากแดดและลม ตามอายุการใช้งาน รวมถึงความไม่สวยงาม กระเบื้องหลังคามีสีไม่สม่ำเสมอ เนื่องจากถูกเชื้อรา ทำให้เจ้าของอาคาร ต้องเปลี่ยนวัสดุหลังคา มีบางหลังที่เปลี่ยนโครงหลังคาใหม่ ให้แข็งแรงกว่าเดิม หรือปรับความลาด ให้สามารถใช้วัสดุสมัยหลังคาสมัยใหม่ได้ การเปลี่ยนแปลงที่พบมากได้แก่ เปลี่ยนจากเดิมซึ่งเป็นกระเบื้องว่าว ทั้งใยหินและซีเมนต์(กระเบื้องแผ่นเรียบเสริมใยหินความหนา 4-5 มม.) ถูกเปลี่ยนเป็นกระเบื้องที่ใช้ทั่วไปในปัจจุบัน หรือมุงสังกะสีในกรณีที่เจ้าของไม่ลงทุนสูงในการซ่อมแซมอาคาร นอกจากนี้ อาคารซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 7 ตอนปลายเริ่มมีกระเบื้อง ที่เรียกกันว่า กระเบื้องวิบูลย์ศรี ซึ่งปัจจุบันได้เปลี่ยนผู้ผลิตแล้ว จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนเป็นกระเบื้องแบบอื่น ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ

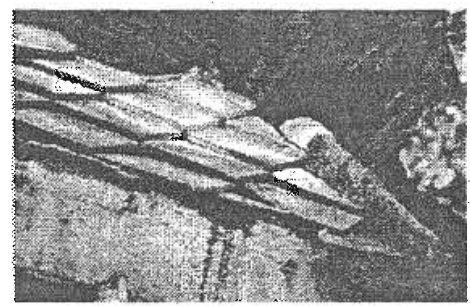
- กรณีเปลี่ยนกระเบื้องให้คล้ายคลึงกับของเดิม ในปัจจุบัน มีบริษัทที่ผลิตกระเบื้องว่าวเพื่อใช้กับอาคารเก่าหรืออาคารร่วมสมัย ความแตกต่างระหว่างกระเบื้องว่าวของเก่า และของใหม่คือวัสดุ และ ขนาดที่ต่างกัน กระเบื้องใหม่มีความหนามากกว่า เนื่องจากไม่ใช่Asbestos แต่เป็นคอนกรีต ทำให้มีน้ำหนักมาก และดูแข็งแรง มีบางหลังต้องการให้คล้ายของเดิมจึงเลือกวิธี การสั่งทำขึ้นมาเฉพาะอาคาร โดยเลือกวัสดุประเภท GRC มาใช้แทน แต่อาจมีผิดพลาดในรายละเอียดเช่น การทำมุมกันน้ำขอบกระเบื้องด้านบน เป็นแบบลาดโค้งทำให้น้ำไหลย้อนเข้าภายในได้ และยังมีผลกระทบอื่นอีก เช่นต้องเปลี่ยนโครงสร้างหลังคาทั้งระยะช่วงระแนงไม้และขนาดเพื่อให้สามารถรับน้ำหนักที่เพิ่มขึ้นได้
- กรณีเปลี่ยนวัสดุชนิดใหม่แทนของเดิม วัสดุใหม่ที่เปลี่ยนใหม่พบมากที่สุดคือกระเบื้องลอนคู่ บางครั้งมีความพยายามตัดกระเบื้องให้มีขนาดเล็กลง เพื่อทอนสัดส่วนให้แผ่นกระเบื้องดูมีขนาดเล็กกว่าเดิม ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ความไม่กลมกลืนกับอาคารเดิมประการหนึ่ง และอันตรายที่เกิดจากใยหินซึ่งเป็นสารก่อมะเร็ง อีกประการหนึ่ง แต่ถ้าเป็นวัสดุประเภทสังกะสี ก็มีผลทางทัศนียภาพ ความคงทน ทำให้ลดคุณค่าของอาคารลง จากการสำรวจพบว่าปัจจุบันมีบางหลังเลือกใช้ วัสดุประเภท Shingle Roof แทนกระเบื้องเดิม เป็นวัสดุที่มีน้ำหนักเบากว่ากระเบื้องว่าวแบบเดิม ซึ่งต้องติดตามผลต่อไปว่ามีผลเสียอย่างไรบ้าง เนื่องจากหลังคาประเภทนี้ยังไม่เป็นที่นิยมใช้กันในประเทศไทย
- การเปลี่ยนรางน้ำ รางน้ำชายคาและตะเฆ่รางจัดเป็นส่วนสำคัญ ที่ต้องมีการดูแลรักษาอยู่เสมอ เพราะเป็นจุดที่ทำให้เกิดความเสียหายได้มาก ถ้ามีการรั่วรางน้ำเดิมของบ้านเก่าส่วนใหญ่เป็นรางน้ำสังกะสี ที่ผู้เป็นสนิมได้ง่าย บางหลังเจ้าของเปลี่ยนเป็นรางน้ำสังกะสีเหมือนเดิมจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนอยู่เสมอ บางหลังเปลี่ยนเป็นรางน้ำอลูมิเนียมซึ่งมีราคาสูงกว่า แต่แข็งแรงและ ทนกว่าวัสดุประเภทอื่น อย่างไรก็ตามอลูมิเนียมก็มีจุดด้อยอยู่ที่ไม่สามารถ ปะ อุด ด้วย โลหะอื่น ได้ ทำให้ต้องเปลี่ยนหมดเมื่อชำรุดเสียหาย วัสดุอื่นๆที่นำมาใช้ทำรางน้ำแทนของเดิม เช่น Galvanized Copper เป็นต้น

การต่อเติมหลังคากันสาดคลุมชั้นล่าง เนื่องจากรูปแบบอาคารแบบตะวันตก โดยส่วนใหญ่มักมีฝั่งอาคารชั้นบนและล่างตรงกันซึ่งไม่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศของประเทศไทย ทำให้จำเป็นต้องทำกันสาดเหนือระเบียงทางเดินหรือหน้าต่างชั้นล่างเพิ่มในภายหลัง วัสดุที่พบจึงมักเป็นสังกะสี หรือกระเบื้องลอน การเติมชายคาถ้ามากเกินไปและใช้วัสดุใหม่อาจทำให้ดูแปลกปลอม ถ้ามีมากหรือกว้างเกินไป ก็อาจดูผิดสัดส่วนกับอาคารเดิม ความแตกต่างของส่วนที่เพิ่มภายหลังที่ชัดเจนเช่น ชายคาชั้นล่างมักมีค้ำยัน ฉลุสวย เพื่อรับชายคา แต่ส่วนต่อเติมใหม่มักไม่ได้ทำค้ำยันให้กลมกลืนกับของเดิม การยื่นชายคาเพื่อต่อเติมโรงรถ หรือส่วนครัวด้านหลังอาคารก็ก่อให้เกิดปัญหาแบบเดียวกัน

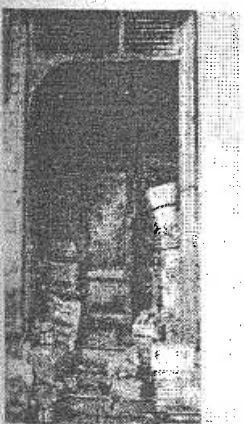
ภาพประกอบที่ 4 - 7 : ปัญหาที่เกิดขึ้นกับ ผนัง และหลังคา

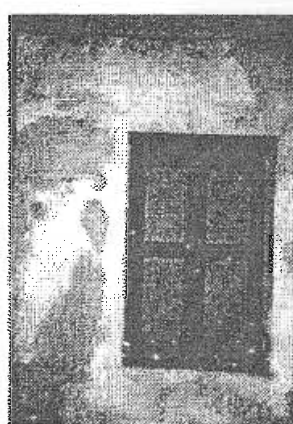
ภาพบ้านพักอาศัยย่านวัดนองคาราม

หลังคากระเบื้องว่าวเสื่อมสภาพสีกร่อนและเป็นเชื้อรา จำเป็นต้องเปลี่ยนวัสดุผนังใหม่

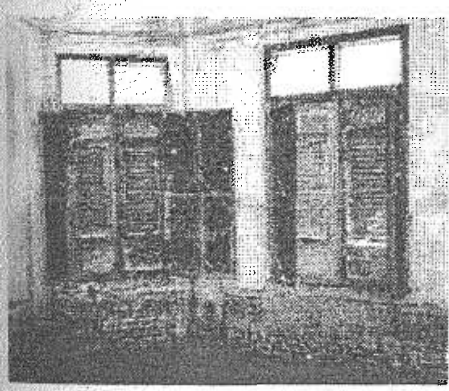

ภาพบ้านปาริงฉัตรก่อนปรับปรุง

ภาพบ้านพักอาศัยย่านคลองสาน

ผนังปูนฉาบที่เกิดปัญหาจากการแตกร้าวซ่อมแซมใหม่ โดยใช้ปูนซีเมนต์ทำให้เกิดปัญหาความชื้นที่สะสมในผนังเดิมไม่สามารถระเหยออกได้ เป็นสาเหตุให้เกิดการหลุดร่อน และไม่สามารถ ทาสีทับได้
จนกว่าจะแก้ปัญหาที่สาเหตุก่อน
ย้าย : บ้านไม้เก่า ใช้ภายนอกเป็นที่เก็บของ เป็นสาเหตุของความชื้นที่สะสมอยู่ที่ผนังไม่เกิดเชื้อรา และการฉุ่ยเปียกของผนัง

ภาพบ้านเอกะนาค

ระดับพื้นที่ต่ำเนื่องจากเวลาผ่านไป มีการทรุดตัว ประกอบกับมีการถมดินถนนและพื้นที่โดยรอบอาคารทำให้เกิดน้ำท่วมขังภายในและไม่มีทางระบายน้ำออกจนน้ำท่วมขังตลอดปี ก่อให้เกิดปัญหาความชื้นชื้นที่ผนังวัสดุฉุ่ยเปียกเริ่มจากวัสดุผนัง กระเบื้องโมเสคในภาพหลุดร่อนเสียหายรวมทั้งมีผลต่อโครงสร้างอาคารเกิดการแตกร้าวขึ้น ที่ผนังและคานพื้นชั้นล่าง เห็นได้ชัดจากด้านนอกอาคาร

พืชพรรณไม้เลื้อยก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการฉุ่ยเปียกของอาคาร ความชื้นที่เกิดขึ้น ทำให้เหล็กเสริมเป็นสนิมหรือรากต้นไม้ที่แทรกเข้าไปในเนื้อปูน ทำให้เนื้อปูนกระเทาะออกเป็นอันตรายโดยเฉพาะกับส่วนที่เป็นโครงสร้างของอาคาร

4.2.1.4 ปัญหาระบบ

นอกเหนือจาก ผลกระทบต่อทัศนียภาพ แล้วงานระบบยังก่อให้เกิดปัญหาที่ซับซ้อนกว่านั้นมาก เนื่องจากการพัฒนาจากระบบเพื่อตอบสนองความต้องการของเจ้าของบ้าน ส่งผลให้มีความจำเป็นเพื่อปรับปรุง และเพิ่มงานระบบต่างๆภายในบ้าน มีผลให้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของตัวบ้านเดิม ความจำเป็นดังกล่าว มีปัจจัยเรื่องความปลอดภัยเป็นประเด็นสำคัญประการหนึ่งด้วย ทำให้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

รายละเอียดของปัญหาแต่ละระบบมีดังต่อไปนี้คือ

- **ระบบไฟฟ้า** ไฟฟ้าในกรุงเทพฯ เริ่มมีใช้ขึ้นเมื่อมีการสร้างโรงไฟฟ้าขึ้น เริ่มจากเขตใต้ในกรุงเทพฯ มีบริษัทฝรั่งได้รับสัมปทานชื่อบริษัทไฟฟ้าสยาม ขายกระแสไฟฟ้าให้กับพระบรมมหาราชวัง โรงทหาร พระอารามหลวง และอาคารร้านค้า ต่อมากระทรวงมหาดไทย หลังรวมกระทรวงนครบาล ได้สร้างโรงไฟฟ้าขึ้น ที่สามเสน จุดประสงค์เพื่อให้ประชาชนในดอนเหนือของกรุงเทพฯ ได้ใช้ไฟฟ้าในราคาถูก และส่งกระแสไฟฟ้าให้โรงกรองน้ำประปาที่สามเสน ให้พระบรมมหาราชวังและอาคารราชการอื่นๆ¹⁸ อุปกรณ์ ระบบไฟฟ้าที่พบในสมัยแรกๆที่เริ่มมีไฟฟ้า ส่วนใหญ่จึงเป็นอุปกรณ์แบบเก่า อย่างที่ทราบว่าเป็นอาคารซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 5 นั้นใช้ไฟฟ้าแรงดัน 110 โวลต์ เมื่อการไฟฟ้าเปลี่ยนเป็นกระแส 220 โวลต์ (AC) ทำให้บ้านทุกหลังต้องเปลี่ยนการเดินไฟใหม่ ประกอบกับความต้องการใช้ไฟฟ้ามีมากขึ้น สายไฟที่เดินใหม่หรือเดินเพิ่มจากเดิมนั้นเป็นปัญหาใหญ่ที่ทำให้ภายในบ้าน มีสายไฟระโยงระยางไร้ระเบียบ บางหลังที่มีสะพานไฟไม้ เซาะร่อง (Wooden mould) หรือเป็นช่องในผนัง ก็รื้อออกมาลำบากมีผลต่อผนังภายนอกจึงต้องเดินไฟลอย
- ประเด็นสำคัญของปัญหาเรื่องระบบไฟฟ้าคือ ความปลอดภัย การเก็บรักษาอุปกรณ์ไฟฟ้าเดิมไว้อาจมีความเข้าใจว่าเพื่อรักษาความงามและความเก่าแก่ขององค์ประกอบเหล่านี้ไว้ ในส่วนของดวงโคมเราอาจรักษาเฉพาะรูปลักษณะภายนอกไว้และมีการเปลี่ยนหลอดไฟตามอายุการใช้งานมาตลอด ส่วนของสายไฟและรางไฟนั้นอาจไม่เคยเปลี่ยนเลยสักครั้ง เป็นสาเหตุการเสื่อมสภาพของสายไฟ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดไฟฟ้าลัดวงจรได้ นอกจากเรื่องสายไฟภายในบ้านแล้ว ในส่วนที่ไม่ได้เห็นอย่างชัดเจนหรือสายไฟที่ปกปิดไว้เช่นห้องใต้หลังคา รวมถึงภายนอกอาคาร ที่โดนฝนโดยตรง บางครั้งก็ไม่ได้มาตรฐานเรื่องความปลอดภัย เช่น
 - Porcelain cleat เริ่มใช้ในต่างประเทศ ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2420 ลักษณะเป็น ceramic แบ่งครึ่งติดกับผนังไม้อีกหนึ่งครึ่ง มักพบในการเดินสายไฟบนเพดาน ในส่วนที่ปกปิดเช่นห้องใต้หลังคา ในต่างประเทศเลิกใช้ไปในราวปี พ.ศ. 2450 เพราะไม่เหมาะกับบริเวณที่มีความชื้นสูงและภายนอกอาคาร¹⁹ แต่ยังคงพบว่ามีใช้ในบ้านเก่าหลายหลัง
 - knob tube wire ทำจากวัสดุประเภท Porcelain and glass เป็นลักษณะที่เรียกว่าพุกประกบกระเบื้อง ยึดสายไฟ มีระยะระหว่าง Knob ครบห่างประมาณ 4 ฟุต ถึง ฟุตครึ่ง และระยะห่างระหว่าง สายอย่างน้อย 5 นิ้ว ส่วน Tube คืออุปกรณ์ลักษณะเป็นท่อนยาวสอดสายไฟเข้าไป ใช้ในจุดที่มีสายไฟวิ่งตัดกัน เพื่อกันไม่ให้สายสัมผัสกับผนังหรือสายไฟเส้นอื่นนิยมใช้ประมาณปี 2433 จนถึงประมาณปี 2463 แต่ระบบสายไฟ

¹⁸ ประสงค์ สุขุม, *จากยมราชถึงสุขุมวิท เหตุการณ์ในสี่ รัชกาล* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542)

¹⁹ Patricia Poore, *The old house journal Guild to Restoration*, Penguin group, (New York USA :1992) page 65

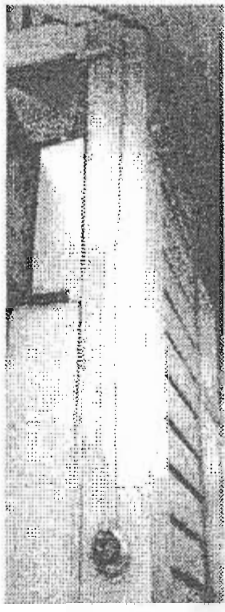
แบบเปิดนั้นก็ยังมียันตรายโดยเฉพาะเมื่อจำเป็นต้องซ่อนอยู่ตามบริเวณที่มีเศษไม้หรือฝุ่นผงอยู่มาก ห้องใต้หลังคาอาจมี สัตว์เช่นค้างคาว หนู เป็นตัวการทำให้เกิดไฟฟ้าลัดวงจรได้เช่นกัน

- **Wooden moulding** (รางสายไฟซึ่งทำจากไม้) เป็นการแก้ปัญหาด้านความงามของการเดินไฟแบบเดินลอย ตามแนวผนัง บางแบบทำลวดลายบนแผ่นฝ้าปิดรางให้กลมกลืนกับการตกแต่งภายในห้อง ที่ถูกต้องเมื่อครั้งเริ่มมีใช้ในต่างประเทศนั้น ไม้ที่ใช้ทำควรเป็นไม้เนื้อแข็ง แต่เพื่อความสะดวกในการทำและประหยัด ก็มีการนำไม้เนื้ออ่อนกว่า เช่นไม้สักมาใช้ หลายแห่งพบว่าช่องสายไฟ (Base strip) ที่ทำไว้ที่ทำนั้นไม่ได้แยกเป็นสองหรือสามรางแต่เป็นแค่กรอบรางเท่านั้น จัดว่าเป็นวัสดุที่ไม่ได้คุณภาพตั้งแต่เมื่อครั้งแรกติดตั้ง การรื้อออกเพื่อปรับปรุงใหม่นั้น เมื่อคำนึงถึงความปลอดภัยแล้ว ควรทำก่อนเป็นอันดับแรก อีกประการหนึ่งคือ วัสดุไม้นั้นสามารถเกิดการกระทบกระเทือนได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น การที่ไม้อยู่ติดกับสายไฟ เมื่อเกิด ปัญหา Overload ขึ้น โอกาสที่ไม้จะติดไฟมีมาก
- **Porcelain** อุปกรณ์ที่มีในสมัยนั้น เช่นลูกอินชูลิค ไม้แป้น แบริ่งกระเบื้อง ทุกประกับกระเบื้อง กัดเตา พิ้ว ปลีค กระจุกโคม ดวงโคม สายไฟฟ้า ฝาซี ซิลลิงโรซ์ ของเก่าที่ยังใช้อยู่ในปัจจุบัน มีส่วนที่แตกหักหรือไม้ ในช่องใต้หลังคา ที่มีทั้งสัตว์เช่นหนูนกหรือแมลงอาจเป็นตัวที่ทำให้เกิดไฟฟ้าลัดวงจรได้ สายที่เปลือย การไม่มีสายดิน ก็เป็นปัญหาที่พบบ่อย
- **สวิตช์เปิดปิดและเต้าเสียบปลั๊กไฟ** อุปกรณ์เหล่านี้ที่มีใช้ในประเทศไทยช่วงแรกมัก มีแป้นสวิตช์เป็นไม้ เมื่อใช้ไปนานๆมักมีแมลง เช่น มดเข้าไปทำความเสียหายรวมทั้งฝุ่นผงต่างๆที่เป็นเชื้อไฟอย่างดี เมื่อเกิดไฟฟ้าลัดวงจร หรือเกิดความร้อนจนเกิดการลุกไหม้ อาจเป็นสาเหตุของอัคคีภัยได้

สถาบันวิทยบริการ
วาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* คำเรียกอุปกรณ์ ตามที่ใช้กันในสมัยรัชกาลที่ 5-6 เนื่องจากพระที่นั่งวิมานเมฆเป็นสถานที่แห่งแรกที่เริ่มมีไฟฟ้าใช้ในกรุงเทพมหานคร อ้างจาก- สำนักพระราชวัง"จดหมายเหตุการก่อสร้างและซ่อมแซมพระที่นั่งวิมานเมฆ พุทธศักราช 2443-2518" (กรุงเทพฯ: งานประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ สำนักพระราชวัง ,2533)หน้า 277

ภาพประกอบที่ 4-8 : ปัญหา งานระบบไฟฟ้า

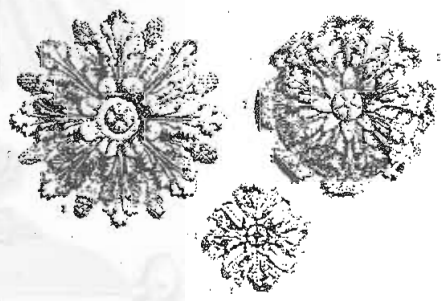
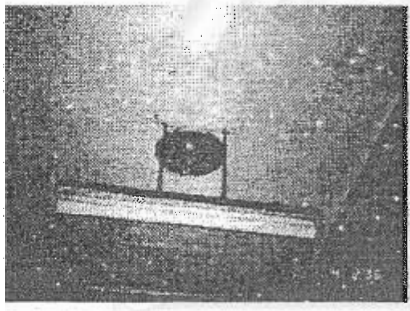

ลักษณะสวิตช์เปิดปิดจากทองเหลืองที่นิยมใช้ทั่วไปในช่วงเวลานั้น ในภาพเป็นบ้านพักอาศัยสร้างในรัชกาลที่ 6 ย่านแพรงภูธร สังเกตรางไฟปิดสายไฟทำจากไม้ของเก่าไม่ได้มีการปรับปรุงใหม่ ซึ่งอาจก่อให้เกิดอันตรายจากอัคคีภัยได้ เมื่อไม้โดนความชื้น และในภาพภายนอกอาคาร จะเห็นว่ามีการติดไฟแสงสว่างทางเดินนอก

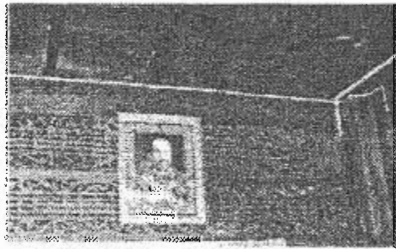
อาคาร ติดกับตัวอาคารเลยเนื่องจากทางเดิน ที่แคบ ทำให้จำเป็นต้องติดเช่นนั้น พบมาก เนื่องจากบ้านเก่าส่วนใหญ่มักตั้งอยู่ในเขตชุมชนเก่าซึ่งมักจะแออัด ที่ควรระวังคือการนำเอา อุปกรณ์ที่ใช้ภายในมาใช้ภายนอกอาคารโดนแดดฝนทำให้มีความเสี่ยงจากไฟฟ้าลัดวงจร

ภาพ อุปกรณ์สวิตช์ไฟฟ้า บ้านพักอาศัยย่านแพรงภูธร และกุฎีจีน

ภาพ Ceiling rose/medallions ทำจากปูนปลาสเตอร์ หรือไม้ ประดับตำแหน่งดวงโคม ในอาคารที่สร้าง ยุคvictoria ดวงโคมแบบเก่าที่ยังใช้งานได้อยู่ ในอาคารพักอาศัยเก่าส่วนใหญ่ มักจะเหลือเพียงceiling rose ไว้ ส่วนดวงโคมถูกถอดออกไป บ้านเก่าที่ไม่ได้ใช้งานหลายหลัง เสี่ยงต่อการถูกขโมยดวงโคม ซึ่งถือว่าเป็นของเก่าหายาก เมื่อไม่สามารถหาดวงโคมอย่างเดิม มาติดได้ ก็มักจะใช้ ไฟฟลูออเรสเซนต์แทน ทับตำแหน่งดวงโคมเดิม ดูขัดแย้งกันกับของเก่า

ภาพ จากภายในอาคารสำนัก กรมบริพัตร ถนนตะนาว

ภาพ การเดินสายไฟภายนอก และภายใน บ้านพักอาศัยย่านสามเสน

ปัญหาที่พบโดยทั่วไปคือ สายไฟฟ้า ที่เดิน อย่างไม่เป็นระเบียบโดยเฉพาะภายนอกอาคาร ที่ไม่ได้เตรียมพื้นที่ หรือหาทางบดบังสายไฟ ที่ห้อยระโยงระยางเสีย ส่วนบ้านไม้ภายใน นั้น จำเป็นต้องเดินลอย อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ รวมทั้งภายในอาคารมักจะไม่มียาเพดานอย่าง สมัยปัจจุบัน จึงทำได้เพียงเดินสายอย่างเป็น ระเบียบที่สุด เท่านั้น

๓ **ระบบประปา** ปัญหาที่เกิดขึ้นของระบบประปาเก่าของอาคารไม่พบมากนักเพราะเริ่มมีน้ำประปาใช้ในระยะเวลาไม่นานมานี้ บ้านเก่าในช่วงรัชกาลที่ 5- 8 จึงไม่มีระบบประปาในบ้าน นอกจากจะเป็นส่วนที่ต่อเติมขึ้นภายหลัง ปัญหาต่อตัวอาคาร ที่พบส่วนใหญ่คือ

- การรั่วซึมของน้ำ จากรอยแตก ความชื้นที่เกิดขึ้นย่อมมีผลต่อวัสดุผนังอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอาคารเก่าที่เป็นโครงสร้างไม้และต่อเติมท่อน้ำ หรือทำห้องน้ำเพิ่มในภายหลัง
- ปัญหาจากรั่วสุดท่อน้ำเก่า ที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ ซึ่งในส่วนของท่อน้ำยุคแรกที่มีการใช้งานนั้นเราไม่อาจเดาได้ว่าทำมาจากวัสดุชนิดใดเนื่องจากบางส่วนของท่ออยู่ใต้ดิน นอกจากจะคาดเดาจากช่วงที่มีการติดตั้งว่าอยู่ในสมัยใด ปัญหานี้เกิดจากท่อน้ำประเภทตะกั่ว
- ท่อน้ำออกตัน จากการเกิดตะกรัง (Iron oxide) ภายในท่อน้ำเก่า ที่ทำจากโลหะประเภท Galvanize ซึ่งเป็นท่อแบบที่พบมากที่สุด ซึ่งอาจไม่ใช่ปัญหาใหญ่นัก แต่ก็สามารถทำให้น้ำมีแรงดันต่ำได้ และเกิดเสียงดังขณะใช้งาน (Water hammer) การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เช่นการเพิ่มจุดยึดท่อน้ำมากขึ้น หรือเพิ่มท่ออากาศ ในจุดใกล้กับ ก๊อกน้ำ แต่ควรแก้ตั้งแต่สาเหตุของมัน

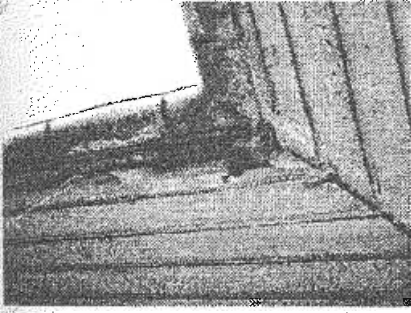
ปัญหาการระบายน้ำ เช่นท่อน้ำรั่ว รางระบายน้ำอุดตันนั้น ยังส่งผลต่อเนื่องไปยังปัญหาอื่นของอาคารด้วย จึงจัดได้ว่าเป็น ต้นเหตุที่ต้องแก้ไขก่อน เครื่องสุขภัณฑ์และอุปกรณ์ซึ่งใช้ในสมัยนั้นก็เป็นที่น่าจะรักษาไว้ บ้านเก่าที่มีห้องน้ำมาตั้งแต่เริ่มสร้างบ้าน บางหลังยังคงรักษาสุขภัณฑ์เหล่านี้ไว้เป็นอย่างดี

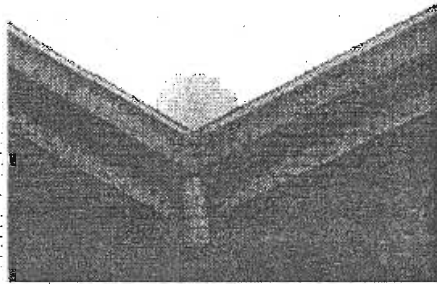
๔ **ระบบปรับอากาศ** ปัญหาที่เกิดจากการติดตั้งระบบปรับอากาศในอาคารเก่า ซึ่งไม่ได้เตรียมอาคารไว้รองรับการติดตั้งระบบปรับอากาศไว้แต่แรก นอกจากจะต้องปรับปรุงอาคารเดิมแล้ว เครื่องปรับอากาศยังมีผลกระทบ ทำให้เกิดความเสียหายต่ออาคารเดิม เช่น

- มีผลต่อการปรับผนังอาคารและความสวยงามภายนอก การติดตั้งเครื่องปรับอากาศ ในอาคารที่มีช่องเปิด มากเพื่อระบายอากาศในสมัยก่อนจำเป็นต้องปิดช่องเปิดเหล่านั้น เช่น เปลี่ยนลูกฟูกประตูหน้าต่าง จากเดิมเป็นเกล็ดไม้ระบายอากาศถูกเปลี่ยนเป็นลูกฟูกกระจก หรือบานไม้ทึบ เพื่อไม่ให้อากาศไหลเวียนออกภายนอก รวมทั้งติดตั้งมระบายอากาศ เครื่องปรับอากาศที่เข้ามาในยุคแรกเป็นระบบ Window type ซึ่งมี Condensing unit ติดกับเครื่องยังผลให้เกิดแรงสั่นสะเทือนอย่างต่อเนื่องกับผนังอาคาร และเมื่อมองจากภายนอกทำให้อาคารไม่สวยงาม
- ผนังไม้ไม่สามารถกันความร้อนจากภายนอกได้ดี แต่มีคุณสมบัติปรับอุณหภูมิภายในและภายนอกให้ใกล้เคียงกัน ทำให้สิ้นเปลืองพลังงานมากกว่าผนังก่ออิฐฉาบปูนปัญหาคือบ้านเก่า ไม่ได้เตรียมที่สำหรับ Condensing Unit ไว้ จึงจำเป็นต้องเดินท่อน้ำยาแอร์เป็นระยะทางยาวเพื่อมายังส่วนที่เตรียมไว้นอกอาคาร จำเป็นต้องเจาะทะลุผนังบางช่วง รวมถึงติดตั้งมระบายอากาศเพิ่ม ซึ่งมีผลต่อความเรียบร้อยของบ้านเมื่อมองจากภายนอกเป็นอย่างมาก พิจารณาคุณสมบัติของวัสดุประกอบได้แก่
 1. สัมประสิทธิ์การถ่ายเทความร้อนของวัสดุ
 2. ความจุความร้อนของผนัง

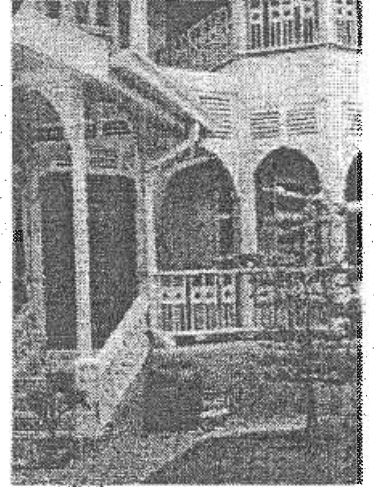
ภาพ ประกอบที่ 4-9 : ปัญหาจากงานระบบประปา และระบบปรับอากาศ

รางน้ำเก่าบ้านเอกะนาค

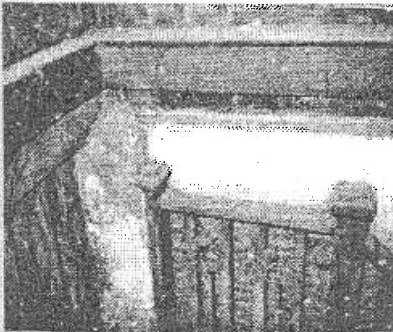

ภาพรางน้ำซึ่งปรับปรุงใหม่บ้านเลขที่ 11/5 บ้านพักอาศัยเก่าสมัชชาราชการที่ 5 เจริญกรุง

ภาพรางน้ำซึ่งปรับปรุงใหม่ และการใช้ตุ้มรับน้ำที่ระบายลงมาแทน ทางระบายน้ำ แบบเดิม บ้านสวนปาริเจตต์

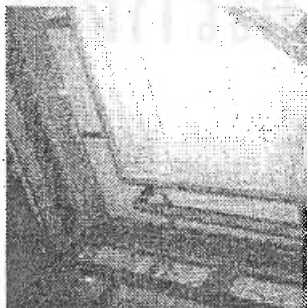
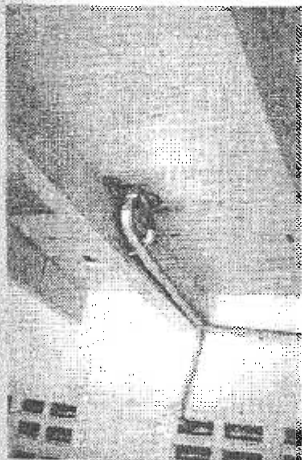
รางน้ำเก่าเป็นรูปโค้งสังกะสีเคลือบ มักเป็นส่วนที่ผุพังก่อน ในภาพเป็นเป็นรางน้ำที่เปลี่ยนใหม่ เป็นเหล็กเคลือบสังกะสี สังเกตที่ปลายตะเข้รางเป็นจุดที่เกิดน้ำล้นได้ง่าย เป็นสาเหตุทำให้ฝ้าชายคา ผุพังเสียหาย จึงเป็นจุดที่ต้องระบายน้ำโดยเร็วจึงควรมีท่อระบายน้ำ ลงล่างอยู่ใกล้เคียง

ขวา : บ้านพักอาศัยย่านถนนเจริญกรุง

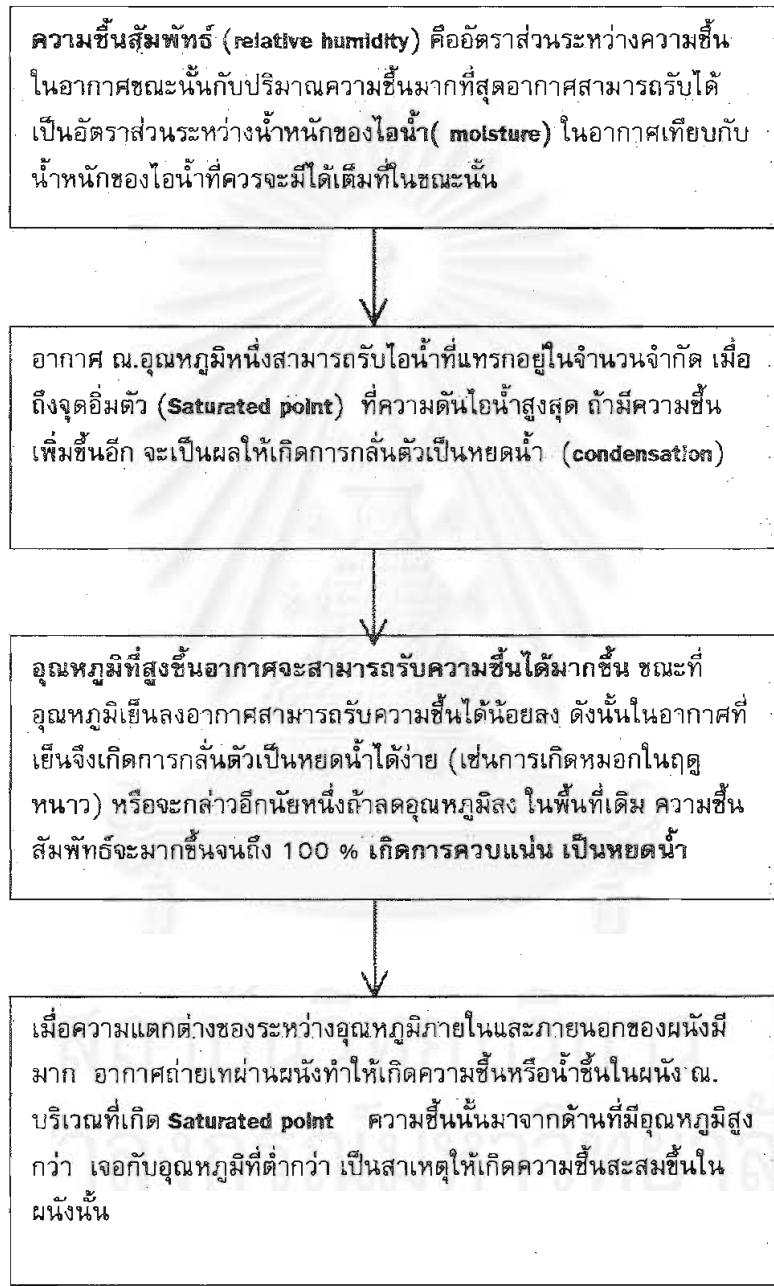

บ้านเก่าที่ ก่อนการปรับปรุง มีส่วนที่ต่อเติมเพิ่มเป็นห้องน้ำ เป็นผนัง ก่ออิฐฉาบปูนส่วนอีกด้านไม่ได้ฉาบเนื่องจากติดราวบันไดก่อให้เกิดปัญหาความชื้น อีกภาพ ได้มีการต่อก๊อกน้ำด้านนอก โดยไม่ได้ทำทางระบาย เมื่อทิ้งปัญหาไว้เป็นเวลานาน ทำให้ เป็นสาเหตุของความชื้น ผนังที่อยู่ด้านข้างแตกร้าว

ภาพเปรียบเทียบการเดินสายท่อน้ำยาแอร์จาก Condensing unit ภายนอกอาคาร ซึ่งการเดินสายอย่างระมัดระวัง เป็นระเบียบ รวมทั้ง คิดล่วงหน้าว่าจะเดินสายอย่างไร การทาสีให้กลมกลืนกับภายในอย่างภาพที่สอง หรือเดินสายในจุดที่หลบมุมมองไม่เห็นจะช่วยได้มาก

- ปัญหาจากความแตกต่างระหว่างอุณหภูมิภายในกับภายนอก เป็นผลสืบเนื่องจากระบบปรับอากาศ เมื่อภายในอาคารมีอุณหภูมิต่ำกว่าภายนอกมาก ผนังมีผิวพื้นเย็นกับบริเวณที่มีความชื้นสูงทำให้เกิดไอน้ำที่ผิวผนัง แทรกเข้าไปทำลายผนัง เรียกว่าเกิด การควบแน่นที่ผนัง แม้ว่าจะไม่ปรากฏเด่นชัดเป็นหยดน้ำให้เห็น แต่ได้เกิดความชื้นขึ้นซึ่งมีผลต่อความเสียหายต่อวัสดุ เช่นผนังไม้ ฝ้าเห็นได้จากการบวมของชั้นสี หรือเกิดเชื้อราขึ้นที่ผนัง ความเข้าใจเรื่องไอน้ำที่เกิดขึ้น *Condensing with the wall* สามารถอธิบายได้อย่างคร่าว ๆ ดังนี้²¹

²¹ Martin E. weawer "Manual of the technic and materials" Preservation Press, NY, 1997

หลักการนี้ยังสามารถอธิบายการเกิดการกลั่นตัวที่พื้นผิว (Surface condensation) เมื่ออากาศที่ไม่ถึงจุดอิ่มตัว เคลื่อนตัวมาสัมผัส พื้นผิวที่มีอุณหภูมิต่ำกว่าอุณหภูมิจุดน้ำค้าง อากาศส่วนที่สัมผัสกับผิววัสดุที่มีอุณหภูมิต่ำกว่าจุดน้ำ ค้าง จะเกิดการอิ่มตัวและไอน้ำขึ้น วัสดุพื้นผิวที่เย็นในบริเวณที่อากาศหนึ่ง(มูอับลม) จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิด ความชื้นที่ผิวได้

4.1.2.5 ปัญหาจากสภาพแวดล้อมของอาคาร

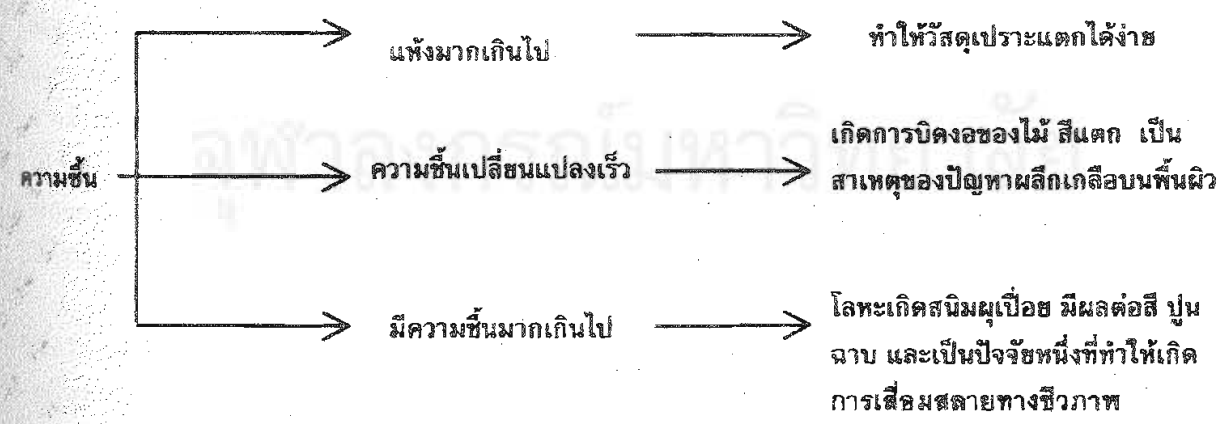
สภาพแวดล้อมมีผลต่อการเสื่อมสภาพของวัสดุและโครงสร้าง บ้านพักอาศัยที่มีอายุเก่าแก่ สามารถดำรง อยู่ได้จนปัจจุบันย่อมมีการเสื่อมสภาพตามกาลเวลา สาเหตุเกิดจากทั้งการเสื่อมสภาพด้วยตัววัสดุเอง จากสิ่งแวดล้อม ทางธรรมชาติ หรือจากการใช้งาน ผลกระทบทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อมเช่น ภัยธรรมชาติ การผุพังของวัสดุและ โครงสร้างของบ้านพักอาศัยที่ทำการศึกษา ล้วนก่อให้เกิดปัญหาการเสื่อมสภาพของอาคารได้ โดยทั้งหมดนี้สามารถจัด อยู่ในสาเหตุหลัก ดังต่อไปนี้

- จากสภาวะอากาศ การเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิ น้ำฝน แสงแดด ความชื้น
- การเสื่อมสลายทางชีวภาพ (Biodegradation) เกิดจากสิ่งมีชีวิต เช่น ราแบคทีเรีย จนถึงสัตว์ เช่น นก หนู พืชพันธ์ต่างๆ
- จากภัยธรรมชาติ น้ำท่วม ไฟไหม้ เป็นต้น

ความชื้น(Humidity) แหล่งที่มาของความชื้นเกิดได้หลายสาเหตุ ที่มาส่วนใหญ่มาจาก

1. ปัญหาความชื้นเกิดจากน้ำใต้ดิน
2. น้ำฝน
3. ความชื้นในอากาศที่อยู่โดยรอบ

ยังผลต่อเนื่องถึงปัญหาอื่น ๆ ที่จะตามมาด้วย กับหลายส่วนของบ้านทั้งภายในและภายนอกอาคาร กับวัสดุที่เสื่อม สภาพได้ง่าย เช่น ไม้ ผนังก่ออิฐฉาบปูน จนถึงภายในอาคาร น้ำ ไอน้ำ และความชื้นเหล่านี้เข้าถึงวัสดุและภายใน อาคารได้โดย การรั่วซึมของน้ำฝนตามรอยแตก การดูดซับของวัสดุที่มีความสามารถในการดูดซับความชื้นได้มาก โดยเฉพาะส่วนของอาคารที่มีการสัมผัสกับน้ำใต้ดินตลอดเวลา การดูดซึม(Capillary suction) ผ่านผนังฐานรากที่เป็น คอนกรีตหรืออิฐ ความชื้นจะแพร่ขึ้นไปสู่โครงสร้างที่ติดกัน นอกจากนี้แรงดันน้ำใต้ดินเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความชื้น ในอาคาร และเป็นสาเหตุของการผุร่อนในผนังอาคารเนื่องจากเกลือที่นำขึ้นมาทับน้ำ

จากผลที่เกิดขึ้น เราจึงสามารถ สังเกตอาการดังกล่าวที่แสดงให้เห็นจากสภาพที่เห็นภายนอกตัวบ้าน ว่าได้ เกิดปัญหาความชื้นหรือไม่ เพื่อดำเนินการแก้ปัญหาที่สาเหตุก่อน เป็นอันดับแรก นอกจากนี้ แหล่งที่มาของความชื้นของอาคารพบตั้งแต่ระดับหลังคา มาจากรอยรั่วทำให้น้ำฝนเข้ามา ทำความเสียหาย การรั่วของฝน จากรอย

แตกตัวของหลังคา และผนังอาคาร ที่พบมากที่สุดคือปัญหาจากการระบายน้ำเนื่องจากรางระบายน้ำและท่อระบายน้ำ จากหลังคาฯ ไม่ได้รับการซ่อมแซม ประกอบบ้านมีรูปแบบตะวันตกชายคาสั้น คือต่ำกว่า 1.00 เมตร ทำให้กลุ่ม กันแดดและฝนได้น้อย ส่วนที่ถูกแดดจึงเสื่อมสภาพเร็วกว่าส่วนอื่น หรือ เหนือระดับเพดานเนื่องจากไม่มีช่องระบาย อากาศในช่องหลังคา หรือการทำฝ้าเพดานเพิ่มภายหลังโดยใส่แผ่นกันความร้อนทำให้อาคารมีความชื้นได้หลังคา มากขึ้นปัญหาการระบายน้ำไม่ดี ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดอีกอย่างหนึ่งเช่น บ้านที่มีลักษณะก่อสร้างเป็น wall bearing ซึ่งมีการดูดซับน้ำได้ดินสูง ถ้าปิดตายไว้ไม่มีการระบายอากาศ อุณหภูมิที่ต่ำซึ่งแตกต่างอย่างมากกับอุณหภูมิภายนอกทำให้เกิดการควบแน่นที่ผิววัสดุ เมื่อความชื้นสัมพัทธ์สูง เป็นเหตุให้มักเกิดเชื้อราขึ้นบนผนัง มีกลิ่นอับที่สังเกตเห็น นอกจากนี้อาคารที่มีพื้นชั้นล่างเป็นไม้ เมื่อมีการถมพื้นดินรอบ ตัวบ้านจนมีความสูงปิดช่องระบายอากาศใต้ถุนที่มีอยู่เดิม เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดความชื้นกับพื้นไม้ชั้นล่าง ทำให้พื้นไม้ผุ เป็นรา และต้องเปลี่ยนพื้นใหม่

การเกิดความชื้นขึ้นกับผนังก่ออิฐนั้น พบว่าปัญหามากกับจุดที่ โคนน้ำฝนโดยตรง ธรรมชาติของน้ำนั้นสามารถแทรกซึมเข้าไป ทำละลายวัสดุเกิดผลึกเมื่อน้ำระเหยออก ความสูงของระดับ ความชื้นจากใต้ดิน บางกรณีเกิดจากพฤติกรรม **Capillary action** ขนาดของรูยิ่งเล็กยิ่งสามารถซึมเข้าไปได้ลึกมาก การระเหยออก ทางผิวภายนอกน้อย ระดับน้ำยิ่งสูง ผลึกเกลือที่ทิ้งไว้ เป็นตัวเร่ง ให้เกิดการดูดซึมน้ำมากขึ้น และทำให้ระดับของวัสดุผิวที่แตกและ เสื่อมสภาพสูงขึ้นเรื่อยๆ ปริมาณน้ำใต้ดินที่มีระดับสูง เช่น บ้านซึ่ง สร้างอยู่ใกล้แม่น้ำเจ้าพระยา จากในกรณีศึกษาเช่นบ้านเลขที่ 120/9 เจริญกรุง 36 มีปัญหาความชื้น เนื่องจากเป็นอาคาร แบบ Wall bearing ทำให้มีความชื้นสูงตลอดเวลา จนไม่สามารถทำสีอาคารได้ แม้ว่าวัสดุก่ออิฐจะมีคุณสมบัติที่มีความ พรุณ น้ำสามารถระเหยได้ แต่ถ้าน้ำมีปริมาณสูง หรือใช้วัสดุปิดผิวที่ไม่เหมาะสม จนเกิดความไม่สมดุล ปัญหาการ เสื่อมสภาพย่อมเกิดขึ้น

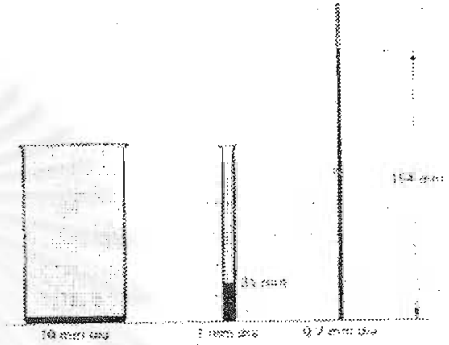

Figure 7.9 Capillary (Illustration of a tube in a glass)

ภาพที่ : การถูกดูดของน้ำที่เกิดพฤติกรรม Capillary ที่มา Patricia Poore, *The old house journal Guild to Restoration*, Penguin group, (New York USA)

รังสีจากแสงอาทิตย์ (Solar radiation) รังสีจากพระอาทิตย์เป็นตัวทำอันตรายต่อวัสดุผิวภายนอก รังสีที่เกิดขึ้นจาก แสงแดด มีระดับตั้งแต่ Ultraviolet Light จนถึง Infrared วัสดุแต่ละชนิดมีความสามารถในการซึมซับ ความยาวคลื่น แตกต่างกัน (from reflection to absorber) พลังงานจากรังสีเหล่านี้ โดยเฉพาะ รังสี Ultraviolet เป็นตัวทำลาย Organic ของวัสดุ เช่น ไม้ ให้เปราะแตกได้ง่าย ไม้ที่ไม่มีการปกป้องผิวภายนอก สามารถถูกเซาะได้ถึง 5-6 mm ในเวลา 100 ปี นอกจากนั้นยังทำให้สีซีดจาง ด้วย

สำหรับวัสดุประเภทไม้เช่นผนัง เกิด **Photo degradation** ซึ่งเกิดจากรังสี อัลตราไวโอเล็ต เช่นกัน สามารถทำลายเนื้อ ไม้ อาจลึกได้ถึง 2-3 micrometer รังสีอัลตราไวโอเล็ต สามารถทะลุผ่านน้ำยารักษาเนื้อไม้ ซึ่งมีความใส เช่น Lacquer Polyurethane และทำความเสียหายให้กับเนื้อไม้ได้น้ำยาเคลือบผิวนั้น ทำให้เกิดการลอกของน้ำยาเคลือบผิวและเกิด เชื้อราอยู่ระหว่างน้ำยากับผิวไม้²²

เชื้อราและไรเคน การทำลายเนื้อไม้ของเชื้อราเมื่อสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสม ราและไรเคนเป็นจุลินทรีย์ชนิดหนึ่งที่อยู่รอบๆ ของสปอร์ที่ปลิวไปกับฝุ่นละอองน้ำเมื่อสปอร์ตกลงที่มีความชื้นมีอาหารและอุณหภูมิที่เหมาะสม เชื้อราที่เจริญ

²² ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิธิ “การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม” เอกสารประกอบการสอน หน้า 1-6. (เอกสารไม่พิมพ์เผยแพร่),

ผนังเซลล์ให้เปลี่ยนเป็นอาหารที่ก่อให้เกิดการหมักของไม้ การดำรงชีวิตของราต้องประกอบด้วยสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสม คือ

- อาหารจากเนื้อไม้
- อุณหภูมิที่เหมาะสม โดยราจะมีชีวิตอยู่ได้ที่ 0-40 องศาเซลเซียส ถ้าอุณหภูมิสูงกว่านี้ ราจะตาย
- ราต้องการแสง ในการกินอาหาร แต่ไม่ต้องการแสงในการเติบโต
- อากาศและออกซิเจนมากกว่า 5% ของที่มีอยู่ในอากาศเท่านั้น
- ความชื้นตั้งแต่ 20% ขึ้นไป แต่จะมีผลในการทำลายอย่างจริงจังเมื่อความจุความชื้น 30% ขึ้นไป จนแม้แต่ไม้ที่แช่อยู่ในน้ำ ราไม่เจริญเติบโต แต่ยังคงมีชีวิตอยู่ได้ ด้วยเหตุนี้ไม้ที่อยู่ในเขตร้อนชื้นจึงผุพังได้เร็วกว่าไม้ที่อยู่ในที่แห้งและเย็น

ปลวก สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมการเติบโตของปลวก

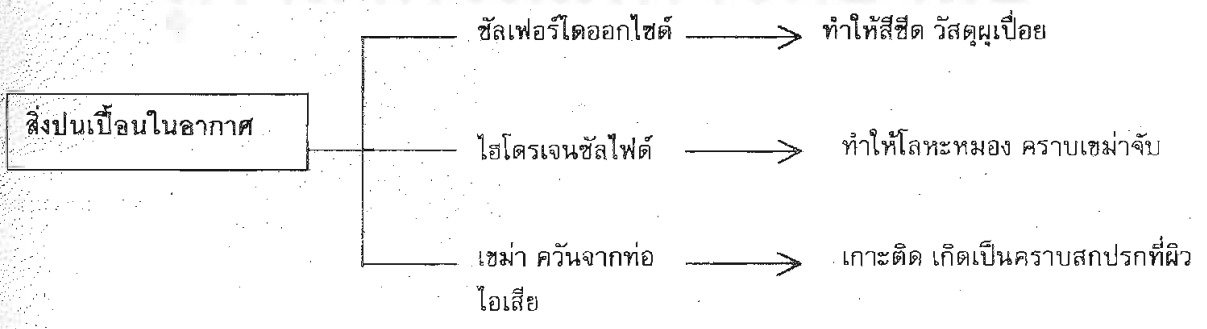
- อุณหภูมิ 7 องศาเซลเซียสขึ้นไป
- ที่อับชื้น อากาศถ่ายเทน้อย

มอดทำลายเนื้อไม้ มอดใช้แป้งในเนื้อไม้เป็นอาหาร ตั้งแต่ไม้เป็นต้นอยู่ โดยเฉพาะไม้ประเภทที่มีแป้งมาก หลังจากมอดกินแล้ว จะปรากฏกากอาหารเป็นก้อนกลมเล็กตามรูที่มอดอยู่

จาก สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เช่น หนู นก พืชพันธุ์ไม้ และการกระทำโดยไม้ตั้งใจทำให้เกิดความเสียหาย บริเวณที่มีการใช้งานมากก็ก่อให้เกิดความเสื่อมสภาพได้เร็วกว่าจุดอื่น ในขณะเดียวกัน ส่วนที่ไม่ได้ใช้งานเป็นที่อยู่ของ สัตว์เช่นหนู ก็ก่อให้เกิดอันตรายได้เช่นกัน เช่น หนูกัดแทะสายไฟ ก่อให้เกิดอันตรายจากอัคคีภัย หรือภายในห้องใต้หลังคามักมีค้างคาวอยู่ ทำความสกปรกแก่อาคาร (ในบางประเทศเช่นเยอรมนี มีการรักษาชีวิตค้างคาวเพื่อสมดุลยธรรมชาติ และป้องกันการสูญพันธุ์ โดยรณรงค์ให้ใช้น้ำยารักษาเนื้อไม้ที่ใช้ทำโครงสร้างไม้เก่าที่ไม่เป็นอันตรายแก่ค้างคาว)

ส่วนพืชพันธุ์ต่างๆที่มักทำอันตรายอาคารเก่าเช่นต้นโพธิ์ ต้นไทรที่ สัตว์เช่นนก นำมาติดตามร่อง รอยต่อมุมต่างๆ ประกอบด้วยอุณหภูมิความชื้นที่เหมาะสมทำให้ต้นไม้เหล่านี้เติบโต รากทำลายผนังและโครงสร้าง ไม้พุ่มขนาดเล็กที่ปลูกติดกับอาคารเกินไปก็เป็น สาเหตุของความชื้น รวมทั้งไม้เลื้อยที่มีรากซอนไซผนัง และมักปลุกประดับทั่วไป เช่น ต้นคู้แอก ออมเงินอมทอง

มลพิษ จากสภาพแวดล้อม เนื่องจากสภาพแวดล้อมของกรุงเทพมหานครที่เปลี่ยนไป การจราจรติดขัดปัญหาเขม่าควันจากท่อไอเสียรถยนต์ สารเคมีจากน้ำฝนในเมือง เขม่าที่จับพื้นผิวบนนอกของอาคารมีผลต่อสภาพการเสื่อมโทรมของอาคาร มลพิษมากมาย ฝุ่น เขม่าควันที่เกิดจากการเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์ เกิดสารที่แขวนลอยในอากาศ ทั้งกรดซัลเฟอร์ไดออกไซด์และโลหะหนักเช่นเหล็ก ก่อให้เกิดการเสื่อมสภาพ ของวัสดุ และเนื่องจากสารเหล่านี้ไม่ตกลงหมดแต่ยังฟุ้งอยู่ในอากาศ วัตถุประสงค์ของน้ำ ความชื้นที่เกิดขึ้นกับผนังอาคารเป็นตัวดูดสารเหล่านี้ให้เกาะตามผิวของภายนอก รวมถึงผิวที่ขรุขระของวัสดุ กรวดและต่างเหล่านี้ยังทำความเสียหายกับเนื้อไม้ และโลหะด้วย

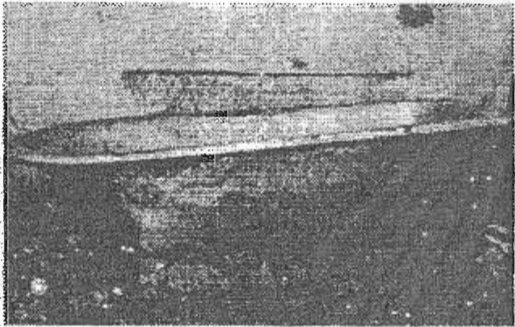

ภาพประกอบที่ 4-11: ปัญหาเนื่องจากน้ำฝนและความชื้น

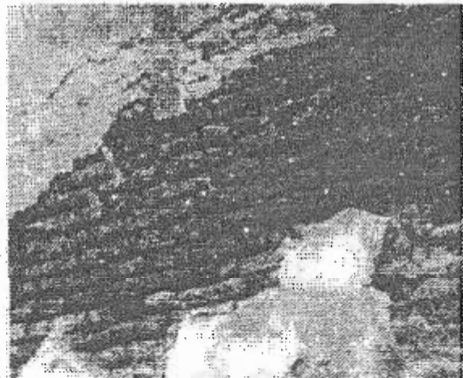
ภาพ บ้านปาร์จด์ดัก ก่อนการซ่อม

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการระบายน้ำ ท่อระบายน้ำจาก Gutter ที่ปล่อยน้ำ ลงทางระบายน้ำ ใกล้กับฐานอาคารมากเกินไปเป็นสาเหตุของความชื้นที่เกิดขึ้นกับพื้นผิว ผนัง และก่อให้เกิดคราบดำ รวมทั้งยังเป็นสาเหตุของการผุพังของฐานอาคาร เมื่อน้ำฝนที่ลงมาไม่สามารถระบายได้เนื่องจากไม่มีทางระบายน้ำ กลายเป็นน้ำใต้ดินกลับขึ้นมาใหม่

งานระบบประปาซึ่งก่อให้เกิดปัญหาความชื้นกับผนังอาคาร โดยเฉพาะอาคารไม้ แม้ว่าจะไม่ค่อยพบบ่อยนัก ในภาพเป็นห้องน้ำเก่าบ้านพระยานรนาถภักดี อย่างอาบน้ำแบบเดียวกับพระที่นั่งสนามจันทร์

ภาพ บ้านพักอาศัยย่านถนนเจริญกรุง

ภาพการผุกร่อนของผนังอาคารริมแม่น้ำเจ้าพระยาเนื่องจาก Soluble Salt ผลึกเกลือมากับน้ำที่ซึมขึ้นมาทำให้ผนังผุกร่อนในระดับเดียวกัน และมากขึ้นเรื่อยๆ

ภาพ บ้านพักอาศัยย่านถนนเจริญกรุง

ภาพ บ้านพักอาศัยย่านถนนเจริญกรุง

พื้นไม้ชั้นบนที่โดนความชื้น น้ำที่รั่วลงด้านล่างทำให้เกิดการผุพังของอาคาร โดยเฉพาะระเบียงไม้ เป็นความผิดพลาดตั้งแต่ครั้งออกแบบ เนื่องจากผนังชั้นบน และชายคาไม่สามารถกันน้ำฝนได้ ทำให้น้ำสามารถซึมผ่านพื้นไม้แผ่น ลงมายังชั้นล่างได้

ภัยธรรมชาติ ในที่ราบลุ่ม เช่นภาคกลางนั้น ปัญหาจากอุทกภัย เป็นสาเหตุที่ทำให้อาคารบ้านพักอาศัยเก่าเสียหายเป็นจำนวนมาก น้ำท่วมใหญ่ที่เกิดขึ้นในอดีต ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเคยประสบอุทกภัยรุนแรงหลายครั้ง ที่มีบันทึกข้อมูลไว้ เมื่อปี พ.ศ. 2485 ในรัชกาลที่ 7 มีระดับน้ำสูงสุดวัดระดับได้ที่สะพานพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ 2.3 เมตร ขณะนั้นยังไม่ได้สร้างเขื่อน เจ้าพระยา(พ.ศ. 2500) เขื่อนภูมิพล(พ.ศ.2507)และเขื่อนสิริกิติ์ (พ.ศ.2514) และต่อมามีเหตุการณ์น้ำท่วมสำคัญในปี พ.ศ.2521,2523,2526,และ 2538 โดยเฉพาะในปี พ.ศ.2526 และ พ.ศ.2538 มีปริมาณน้ำมากกว่าปีอื่นๆ โดยระดับน้ำวัดที่สะพานพุทธฯ วัดได้ประมาณ 2.13และ2.25 เมตร ตามลำดับ ในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้เริ่มโครงการป้องกันน้ำท่วมอย่างจริงจัง มีโครงการศึกษาและป้องกันน้ำท่วมฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาหลายโครงการเช่น

- โครงการป้องกันน้ำท่วมและระบายน้ำพื้นที่ธนบุรีและสมุทรปราการฝั่งตะวันตก ดำเนินการศึกษา โดย UNESCO ในปี พ.ศ. 2530
- โครงการป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย ในปี พ.ศ.2531
- การศึกษาเกี่ยวกับการปรับปรุงคลองระบายน้ำและประตูระบายน้ำหลายแห่งเพื่อป้องกันกรุงเทพฯชั้นใน

แต่ยังเกิดความเสียหายอย่างมากนอกเขตป้องกันและปริมณฑล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้พระราชทานแนะนำโครงการแก้มลิง ทั้งทางด้านกรุงเทพฯฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก จึงสามารถบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้นได้ สำหรับบ้านพักอาศัยเก่าในกรุงเทพฯส่วนใหญ่ที่อยู่ในระดับต่ำ มักเคยเกิดน้ำท่วมชั้นล่างของอาคาร เมื่อเกิดปัญหาขึ้นควรจัดบันทึกระดับน้ำความเสียหายไว้เพื่อป้องกันความเสียหายที่เกิดจากน้ำท่วมในอนาคต ภายในบ้านควรนำเอาสิ่งเสียหายจากน้ำได้ง่ายไว้ในระดับที่น้ำท่วมไม่ถึง แม้ว่าในปัจจุบันสามารถทำนายเหตุการณ์น้ำท่วมฉบับพลันได้ ก็ควรจะป้องกันความเสียหายไว้ก่อนล่วงหน้า

เนื่องจากการเติบโตของเมืองอย่างรวดเร็วทำให้เกิดการก่อสร้างอาคารใหม่จำนวนมาก ในเขตที่สามารถก่อสร้างได้เป็นเหตุให้เกิดการบดบังกัน

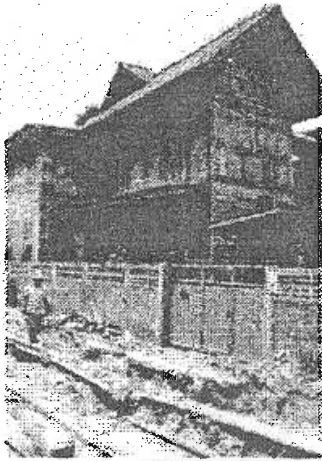
ปัญหาชุมชนแออัดรอบบ้านเก่า เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เจ้าของอาคารย้าย ออกในช่วงหนึ่งมีความนิยมสร้างตึกแถวริมถนนสำคัญในเขตเมืองตึกแถวช่วงแรกเริ่มในช่วงรัชกาลที่ 5 โดยเจ้าของที่ดิน เช่น แพร่งสรรพศาสตร์ แพร่งภูธรเป็นต้น เหลือเพียงช่องทางเล็กๆ เป็นทางเข้าบ้าน ทำให้มุมมองจากถนนยังตัวบ้านแคบ หรือบางกรณีก็มองไม่เห็นตัวบ้าน ประกอบกับบริเวณที่มีบ้านเก่ามักเป็นบริเวณที่มีการอยู่อาศัยมานาน มักเกิดชุมชนขนาดใหญ่โดยรอบ ถ้าขาดการดูแลรักษาที่ดี เกิดความแออัดทำให้เกิดทัศนียภาพที่ไม่ชวนมอง คุณค่าของอาคารก็ลดน้อยลงไปด้วย

การคมนาคมที่เปลี่ยนไป บ้านเรือนซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่5-6 ตั้งอยู่ริมคลองเป็นส่วนใหญ่ เพราะเป็นการคมนาคมหลัก โดยเฉพาะบรรดา บ้านของเจ้านาย ชุนนาง คหบดีสำคัญล้วนตั้งอยู่ริมน้ำ แต่ปัจจุบัน จากที่เคยให้ความสำคัญกับทางริมน้ำมากกว่าถนน เมื่อคลองเกิดน้ำเน่าเสีย จนหลายสายเปลี่ยนสภาพเป็นคลองระบายน้ำไป ทำให้เป็นทัศนียภาพที่ไม่ชวนมอง ศาลาริมน้ำต่างๆ ก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์ไป ตัวอย่างเช่น บ้านซึ่งเรียงรายอยู่ริมคลองสามเสนเป็นดินพระราชทานในอดีต มีตึกหน้ากั้น เจ้านายอยู่มาก เช่น ตึกหน้ากั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าหญิงอรประพันธ์รำไพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าหญิงอดิสัยสุริยา พระองค์ศศิวงศ์ พระองค์อรพิณ พระองค์ควาปี ส่วนใหญ่ปัจจุบันเป็นของทายาท ลักษณะเป็นเรือนไม้หรือก่ออิฐถือปูนเก่า มักมีศาลาริมน้ำ และตัวบ้านหันไปทางน้ำ แต่เมื่อสภาพคลองเปลี่ยนไปความสำคัญน้อยลง มีผลต่อทัศนียภาพพอสมควร เจ้าของอาคารบางหลัง เช่นตึกหน้ากั้นเจ้าจอมมารดาอ่อน เมื่อทำการซ่อมแซมเมื่อปี 2536 จึงต้องมีการรื้อซ่อมและเลื่อนตำแหน่งตัวบ้านไปทางด้านหลังมากกว่าเดิม เพื่อเน้นถนนภายในและมุมมองจากทางเข้าไปสู่กลุ่มเรือนทั้งหมดให้มากขึ้น

ภาพประกอบที่ 4-12 : ปัญหาจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

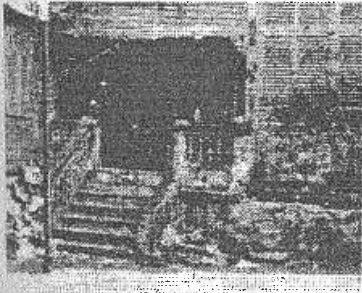

ภาพตรอกชุมชนวัดสามพระยา

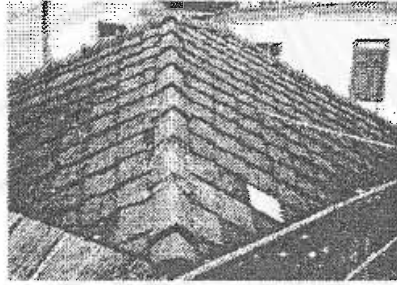

ภาพบ้านพักอาศัยในชอยสามพระยา

เป็นที่สังเกตว่าบ้านเก่ามักอยู่ในย่านที่เป็นชุมชน เช่นในภาพเป็นชุมชนวัดสามพระยาสามเสนเป็นตรอกซอยเล็กๆเฉพาะคนเดินเข้า ซึ่งเป็นย่านที่มีบ้านพักอาศัยเก่าสมัยรัชกาลที่ 7-8 อยู่มาก และยังมีอยู่ในสภาพดี การจัดการของชุมชน จึงมีผลต่อตัวอาคาร ถ้ามีการจัดการสาธารณะดี ย่อมจะส่งเสริมด้านสุนทรียภาพได้มาก อีกภาพเป็นบ้านริมชอยวัดสามพระยา

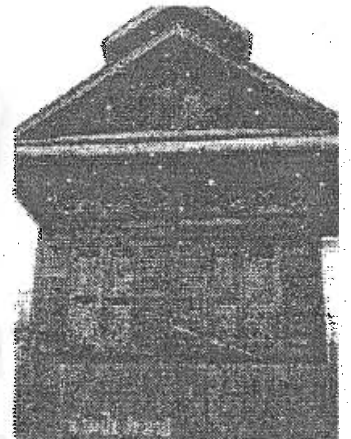
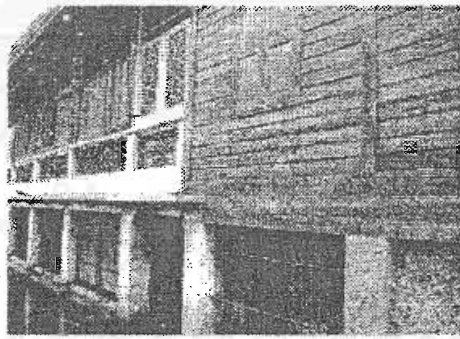
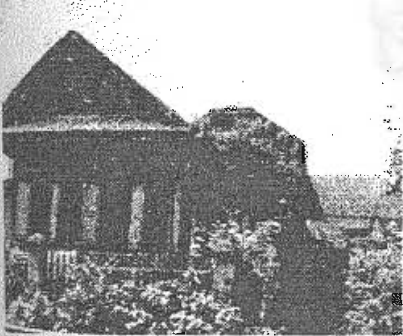

ภาพบ้านพระขานรนาถภักดี
ที่มา: เมธ ฐิติสวัสดิ์ ด้ยถ่ายภาพ

ภาพบ้านพักอาศัยย่านแพร่งภูธร

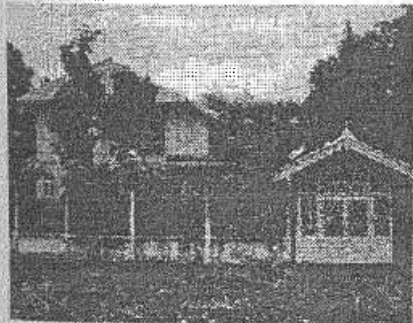
ขวา : บ้านเก่าส่วนใหญ่ถูกล้อมด้วยตึกแถวหรืออาคารใหม่ ใน ภาพเป็นบ้านสมัยรัชกาลที่ 8 ล้อมด้วยตึกแถวย่านแพร่งภูธร ทำให้ไม่มีมุมมองจากภายนอก ซ้าย:ผนังบ้านได้รับผลกระทบจากคราบเขม่าควันดำจากท่อไอเสีย เจ้าของเคยทำบ้านเป็นที่รับฝากรถรวมทั้งการขาดการดูแลรักษาอาคารที่เหมาะสม

บ้านเก่าริมคลองย่านชุมชนกุฎีจีน

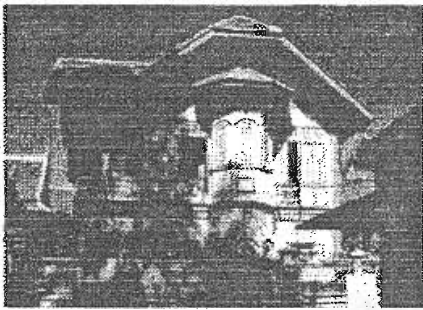
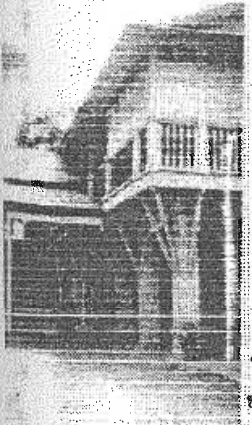
บ้านหลายหลังเคยเป็นบ้านติดริมคลองและหันหน้าสู่คลอง ปัจจุบัน คลองที่เคยใช้สัญจรเปลี่ยนไปเป็นทางระบายน้ำ ใช้สัญจรไม่ได้ หรือน้ำที่เคยไหลกลายเป็นน้ำครำ กลายเป็นข้อเสียของอาคารไปอาคารหลายหลังไม่มีทางออกทางอื่น นอกจากทางเดินแคบๆริมคลองเท่านั้น

บน:บ้านริมคลองกุฎีจีน อยู่ชิดติดถนน ทำให้มุมมองจากภายนอกเสียไปจากที่เคยอยู่ริมคลองน้ำใส ปัจจุบันเป็นทางระบายน้ำจากชุมชนวัดกัลยา

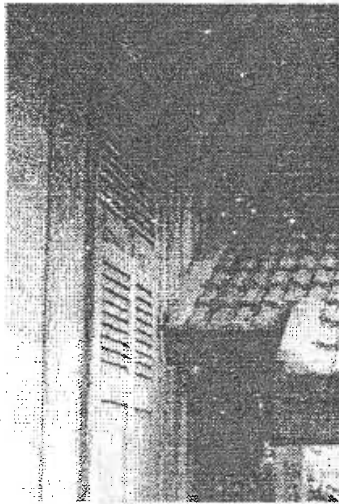
บ้านปาร์กดี ริมคลองสามเสน

ภาพประกอบที่ 4-13 : ปัญหาเนื่องจากการต่อเติมเปลี่ยนแปลงอาคาร

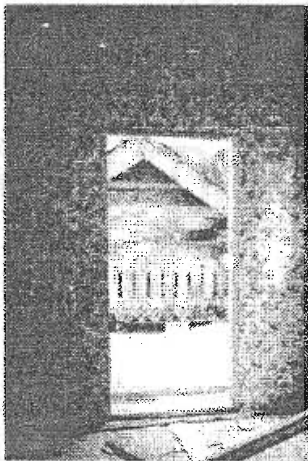
ซ้าย ศูนย์ฟื้นฟูเด็ก ร.พ.ราชานุกูล ถนนเจริญกรุง
ขวา สมาคมเกศชา วัดสามพระยา สามเสน

อาคารทั้งสองหลัง ได้รับการต่อเติมเปลี่ยนแปลงในอดีต เช่นกันคือ ศูนย์ฟื้นฟูเด็ก ร.พ.ราชานุกูล เป็นอาคารเก่า สร้างช่วงรัชกาลที่ 5 แต่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ โดย เติมหน้าต่างเหนือราวระเบียง เติมมุขหน้า ซึ่งทำนานแล้ว ส่วนสมาคมเกศชา วัดสามพระยา ได้มีการเปลี่ยนแปลง เพิ่มมุขหน้า และเปลี่ยนหลังคาเป็นจั่วหัวตัด ตามสมัยนิยม ในช่วงรัชกาลที่ 8 ทำให้ความเข้าใจเรื่องรูปแบบกับยุคสมัยที่ก่อสร้างไม่ตรงกันนัก จึงควรทำข้อมูลระบุไว้ เพื่อไม่ให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน

คาน้ำแกงอมมารดาอ่อน
บ้านบางปิ้งจตุรค์ ถนนนครราชสีมา

ภาพส่วนต่อขยายคาทางเดินเชื่อมชั้นสองกับอาคารเก่า โดยใช้วัสดุใหม่ที่แตกต่างจากของเดิม ส่งผลต่อความสวยงามภายนอกของอาคาร และอาจทำให้เกิดการเสื่อมสภาพของอาคาร บริเวณหนึ่งที่ได้รับน้ำฝนโดยตรง แต่การเชื่อมทางเดินนี้ อาจเป็นความต้องการของเจ้าของอาคารเอง ปัจจุบันเมื่อทำการซ่อมแซมอนุรักษ์ ใหม่ สถาปนิกได้รื้อทางเชื่อมนี้ออกไปแล้ว

บ้านพักอาศัยเลขที่ 22 ซอยสามเสน 3 ชุมชนวัดสามพระยา

ภาพบ้านพักอาศัยที่ทำการตกแต่งภายในด้วยวัสดุที่ไม่เหมาะสมปิดโครงผนังภายใน โดยเฉพาะการเลือกใช้วัสดุสมัยใหม่ประกอปกกับงานที่ไม่ละเอียด ทำให้เสียคุณค่าด้านสุนทรียภาพของอาคารเดิมไปอย่างมาก รวมทั้งได้มีการต่อเติม อาคารเสริมรั้วภายนอก (ภาพทางซ้าย เห็นเสาโรมัน ซึ่งเป็นเสาประตู่ อัลลอย ที่กำลังติดตั้ง) ขัดแย้งกับรูปแบบเดิมของอาคารซึ่งก่อนการซ่อมแซม นั้นจัดได้ว่าเป็นบ้านที่รักษารูปแบบอาคารเดิมไว้ได้เป็นอย่างดี รวมทั้งมีความสอดคล้องกับบ้านพักอาศัยในละแวกเดียวกัน และ เป็นส่วนหนึ่งซึ่งแสดงถึงบรรยากาศความเก่าแก่ของชุมชนวัดสามพระยา

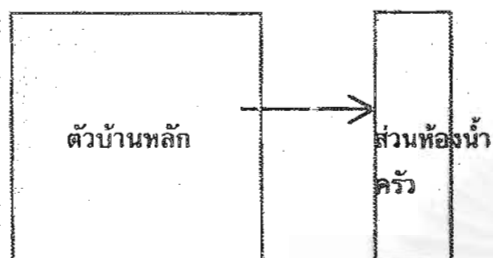
ชื่ออาคารที่ใช้เรียก	ที่ตั้ง		เปลี่ยนหลังคา			เพิ่มห้องภายใน			ประตูหน้าต่าง		เพิ่มงานระบบ			เสริมความมั่นคงฐานราก	ต่อเติม	เติมกันสาดคลุมชั้นล่าง
	ถนน	เขต	วัสดุมุง	รางน้ำ	ทาสีใหม่	ห้องน้ำ	ห้องครัว	ห้องอื่น ๆ	ลูกฟัก	Hardwar	ไฟฟ้า	ประปา	แอร์			
กุฏิวัดเทวราชกุญชร	ถนนกรุงเทพฯ	ดุสิต														
สมาคมเกสซ์และอายุรเวช	ซอยสามเสน 3	พระนคร														
กุฏิวัดนรนาถสุนทริการาม	ถนนสามเสน	ดุสิต														
สมาคมชาวจันทบุรี	ถนนพิษณุโลก	ดุสิต														
บ้านเลขที่ 11/5	ซอยสามเสน 3	พระนคร														
บ้านพักตำรวจนครบาลจก	จักรวรรดิ	สัมพันธวงศ์														
บ้านเลขที่ 120/9	เจริญกรุง 36	บางรัก														
บ้านเลขที่ 116	เจริญกรุง 36	บางรัก														
ศูนย์พัฒนาเด็ก	เจริญกรุง 38	บางรัก														
ร.พ. ราชานุกูล																
บ้านจิตต์สุข	ดรงอกเวท สีลม	บางรัก														

ชื่ออาคารที่ใช้เรียก	ที่ตั้ง		เปลี่ยนหลังคา			เพิ่มห้องภายใน			ประตูหน้าต่าง		เพิ่มงานระบบ			ต่อเติม	เติมกันสาด
	ถนน	เขต	วัสดุมุง	รางน้ำ	ทาสี ใหม่	ห้องน้ำ	ห้องครัว	ห้องอื่น	ลูกฟัก	Hardwar	ไฟฟ้า	ประปา	แอร์		
บ้านอมพวัน	ถนนพิษณุโลก	ดุสิต													
ตึกหน้ากรม	สามเสน	ดุสิต													
บ้านสวนปาริฉัตร	ถนนนครราชสีมา	ดุสิต													
บ้านเลขที่ 9	ตรอกมะยม	พระนคร													
บ้านเลขที่ 22	สามเสน 3	พระนคร													
บ้านเลขที่ 44	ตรอกมะยม	พระนคร													
บ้านเลขที่ 39	สีพระยา	สัมพันธวงศ์													
บ้านเลขที่ 175	ซอยสะพานคู่	บางรัก													

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

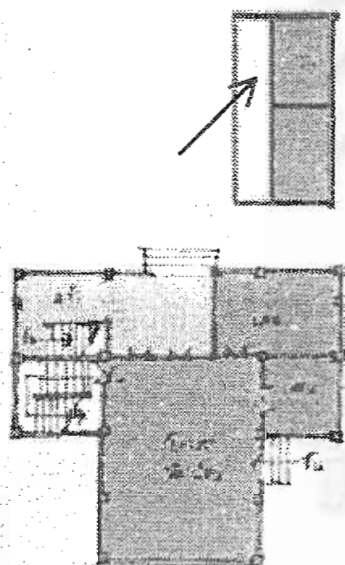
ลักษณะการต่อเติมเปลี่ยนแปลงผังอาคาร

การวางผังอาคารเดิมก่อนการต่อเติม บ้านพักอาศัยซึ่งได้รับอิทธิพลตะวันตก มีลักษณะการวางผังยังคงเป็นแบบเรือนไทยคือมีก่อกำกับบริการออกจากตัวบ้านอย่างเด็ดขาด บ้านหลายหลังในปัจจุบันยังคงรักษาผังแบบเดิมไว้โดยไม่ได้ทำการเปลี่ยนแปลง จนถึงประมาณช่วงรัชกาลที่ 7 จึงเริ่มมีความนิยมสร้างบ้านที่มีห้องน้ำภายใน

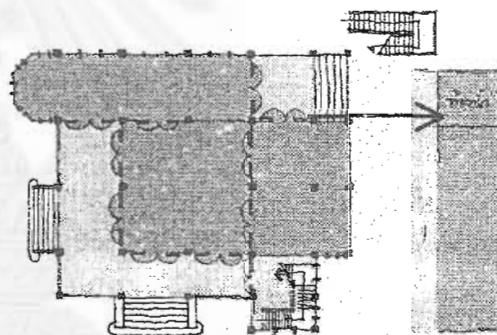

ลักษณะบ้านที่สร้างช่วงรัชกาลที่ 5-6 มักทำห้องน้ำและส่วนครัวแยกต่างหาก วางขนานกับตัวบ้าน

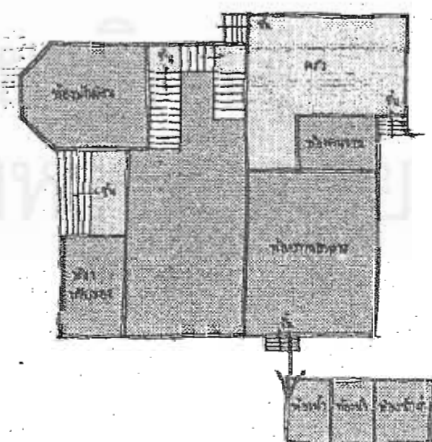
ภาพประกอบที่ 4-14 : ตัวอย่างผังบ้านซึ่งมีห้องน้ำและครัวแยกต่างหากจากตัวบ้าน

บ้านเลขที่ 11/5 ซอยสามพระยา

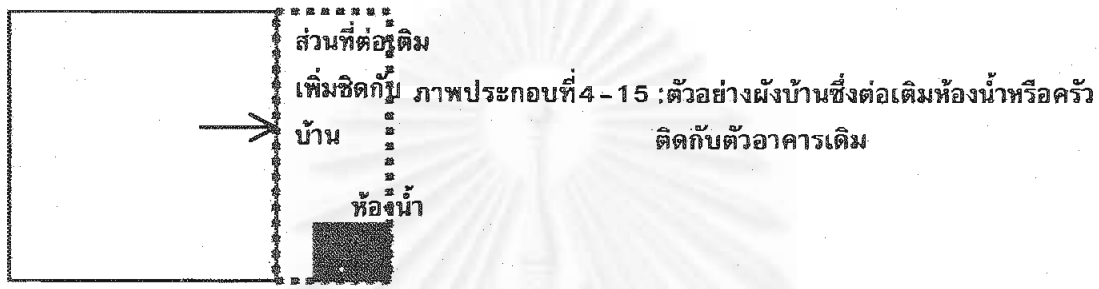

บ้านเลขที่ 84 ซอยสามพระยา

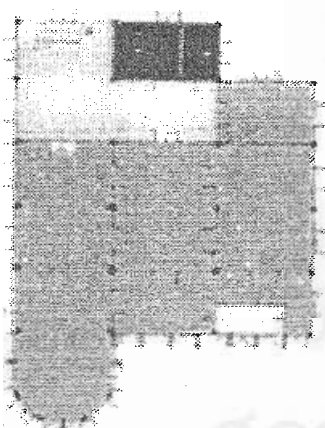

บ้านเลขที่ 9 ตรอกมะยม

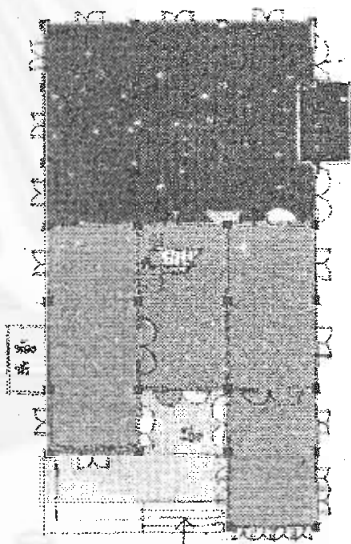
ต่อมาบ้านหลายหลังเริ่มมีการต่อเติมปรับผังภายในให้ตอบสนองความต้องการที่เปลี่ยนไป เช่น ปรับ ผัง ภายในตัวบ้านเดิม เพิ่มห้องนอน หรือห้องนั่งเล่น รวมถึงเปลี่ยนระเบียบขานเป็นห้องที่ใช้งานได้ ที่พบมากที่สุด จากการสำรวจบ้านพักอาศัยซึ่งเป็นกรณีศึกษา คือการทำห้องน้ำเพิ่มภายในบ้าน การต่อเติมอีกลักษณะหนึ่งคือ เติมขยายคาเพิ่มเติมด้านหลังอาคาร ทำเป็นส่วนบริการ คือห้องครัว ห้องน้ำ การทำ ห้องน้ำแยกจากตัวอาคารอย่างในสมัยก่อนเป็นอันยกเลิกไป

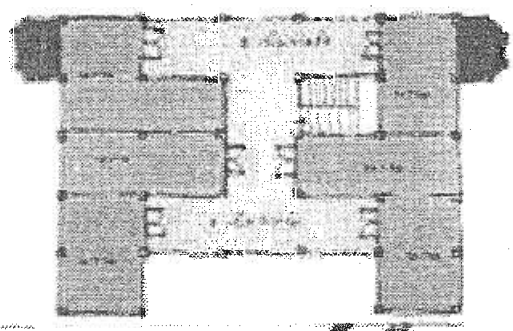
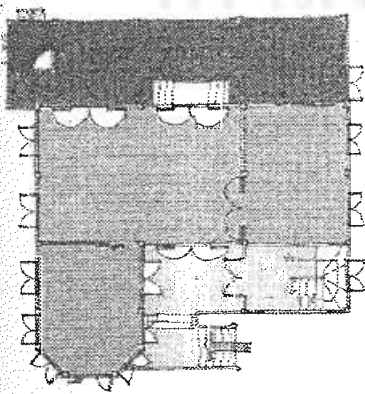
ภาพประกอบที่ 4 - 15 : ตัวอย่างผังบ้านซึ่งต่อเติมห้องน้ำหรือครัว ติดกับตัวอาคารเดิม

บ้านพระยานรนาถภักดี

บ้านเลขที่ 251 ซ.สะพานยาว ถนนเจริญกรุง

บทสรุป

1. จากการสำรวจ พบว่าปัญหาส่วนใหญ่ เนื่องมาจากการผู้ฝังตามธรรมชาติของวัสดุอาคาร จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป และการต่อเติมเปลี่ยนแปลงอย่างไม่เหมาะสม
2. สำหรับบ้านพักอาศัย รูปแบบของอาคารแบบตะวันตกนั้น องค์ประกอบอาคารบางส่วน ไม่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศในประเทศไทยนัก ทำให้วัสดุต่างๆเสื่อมสภาพเร็ว สังกเหตุได้จากการผู้ฝังของผนัง เนื่องมาจากความร้อนและความชื้นที่เกิดขึ้น
3. การวิเคราะห์ลักษณะภายนอกจากการสังเกต บางกรณีสามารถบอกได้ถึงความเสียหายที่เกิดขึ้น และสาเหตุของความเสียหายนั้น เช่น การดูสภาพสีและพื้นผิวภายนอก การดูสภาพรอยแตกร้าวและก รทรุดตัวของตัวบ้าน ดังที่ได้อธิบายไว้เป็นต้น ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการเลือกการอนุรักษ์ที่เหมาะสมต่อไป
4. จากตารางที่ 4-1 ถึงตารางที่ 4-3 พบว่าปัญหาเนื่องมาจากการต่อเติมเปลี่ยนแปลงที่พบในบ้านซึ่งเป็นกรณีศึกษาในแต่ละช่วงแต่ต่างกัน เช่นการต่อเติมบ้านในช่วงรัชกาลที่ 5-6 ที่มีมีส่วนบริการเช่นห้องน้ำหรือส่วนครัวไว้นอกอาคาร มีหลายหลังที่ มีการปรับเปลี่ยนส่วนดังกล่าวมาไว้ภายในอาคารภายหลังที่อาจก่อให้เกิดปัญหาความชื้น เนื่องจากการใช้วัสดุที่ไม่เหมาะสม ขณะที่บ้านพักอาศัยในช่วงรัชกาลที่ 7 ได้เตรียมส่วนนี้ไว้แล้วเป็นส่วนใหญ่
5. งานระบบเป็นปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง โดยเฉพาะระบบปรับอากาศ ที่มีผลอย่างยิ่งต่อรูปลักษณะภายนอกของอาคาร เช่นจากที่เคยเปิดโล่ง เป็นปิดทึบเป็นต้น ในบางกรณีเช่นระบบไฟฟ้า แม้ต้องการรักษารูปแบบเดิม ก็ควรคำนึงถึงความปลอดภัยเป็นหลักด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2 การประเมินคุณค่า

การประเมินคุณค่าอาคาร สำหรับอาคารสาธารณะ หรืออาคารโบราณสถาน ที่ดูแลรักษาโดยกรมศิลปากร มีจุดประสงค์เพื่อกำหนดวิธีการอนุรักษ์จัดการอาคารที่เหมาะสมโดยไม่ทำลายความสำคัญของอาคาร รวมทั้งจัดอันดับก่อนหลังตามความสำคัญ เพื่อที่จะได้การดำเนินการ อนุรักษ์อาคารที่มีความสำคัญมากที่สุดก่อน แต่สำหรับอาคารพักอาศัยนั้น การประเมินคุณค่ามีจุดประสงค์เพื่อกำหนดวิธีการอนุรักษ์ให้เหมาะสม และเสนอแนะเจ้าของอาคารให้ดำเนินการตามนั้น

เกณฑ์การประเมินคุณค่า จึงพิจารณาจากหลักเกณฑ์ที่ใช้โดยทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศอื่นได้แก่ การจัดประเภทของโบราณสถาน จากเกณฑ์ของคณะกรรมการจัดลำดับความสำคัญโบราณสถาน* แบ่งได้ดังต่อไปนี้²³

1. สิ่งก่อสร้างเดี่ยว
2. กลุ่มของสิ่งก่อสร้าง
3. ย่าน ชุมชนและเมืองประวัติศาสตร์
4. แหล่งโบราณคดี
5. แหล่งประวัติศาสตร์
6. ภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์

จากเอกสาร หมายเลข 2 โครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา ระยะที่ 2 ได้สรุปหลักเกณฑ์ในการพิจารณาเพื่อการจัดลำดับความสำคัญของโบราณสถาน ตามคุณค่าของโบราณสถาน

1. คุณค่าทางด้านจิตใจ (Emotion value)

- คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์ (identity)
- คุณค่าด้านความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม(continuity)
- คุณค่าในด้านจิตใจและความเชื่อ(spiritual value)

2. คุณค่าทางด้านวัฒนธรรม (cultural value) ได้แก่

- คุณค่าในฐานะเป็นบันทึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์
- คุณค่าทางด้านโบราณคดี ความมีอายุเก่าแก่และเป็นสิ่งที่หายาก
- คุณค่าทางด้านความงามและความเป็นสัญลักษณ์ (symbol)
- คุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม
- ความสำคัญของอาคารที่มีต่อภูมิทัศน์ของเมือง
- คุณค่าทางด้านเทคโนโลยีและทางด้านวิทยาศาสตร์

3. คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย(use value) ได้แก่

- เป็นอาคารที่ยังมีประโยชน์ใช้สอย
- คุณค่าและความสำคัญทางเศรษฐกิจ
- คุณค่าทางด้านสังคม
- คุณค่าทางการเมือง

* คณะกรรมการจัดลำดับความสำคัญโบราณสถาน เป็นคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งโดยคำสั่งกรมศิลปากร ที่ 901-2539.ณ วันที่ 22 พฤศจิกายน 2539 เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาโบราณสถานอันเป็นสมบัติและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาติ

²³ วสุ โปษยะนันท์.ขั้นตอนในการอนุรักษ์โบราณสถานและสภาพแวดล้อม, เอกสารประกอบการสอน, หน้า 1-7, (เอกสารไม่พิมพ์เผยแพร่), หน้า 186

แนวทางการวิเคราะห์คุณค่าโบราณสถานของประเทศอิตาลี ได้กำหนดไว้ ในแง่ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมไว้ 3 ประการคือ

1. คุณค่าทางวัฒนธรรม

- คุณค่าทางข้อมูลเอกสาร
- คุณค่าทางประวัติศาสตร์
- คุณค่าทางโบราณคดี
- คุณค่าทางความงาม
- คุณค่าทางทัศนียภาพของเมือง
- คุณค่าทางสถาปัตยกรรมและนิเวศวิทยา

2. คุณค่าทางการใช้สอย

- คุณค่าทางเศรษฐกิจ
- คุณค่าทางสังคม
- คุณค่าทางการเมือง

3. คุณค่าทางอารมณ์

- ความวิจิตรบรรจง-มหัศจรรย์
- เอกลักษณะ
- ความต่อเนื่อง

หลักเกณฑ์การขึ้นทะเบียนทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกา

1. อาคารมีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม โบราณคดี และวัฒนธรรมของชาวอเมริกา
2. อาคารมีบุรณภาพของทำเลที่ตั้ง การออกแบบ การก่อสร้าง วัสดุฝีมือ ความรู้สึก และความสัมพันธ์
3. ทรัพย์สินนั้น จะต้องเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มีส่วนสำคัญในการขยายรูปแบบของประวัติศาสตร์ให้กว้างขึ้น
4. มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอดีต
5. มีลักษณะเฉพาะตัว รูปแบบยุคสมัย หรือกรรมวิธีในการก่อสร้างเห็นเด่นชัด หรือมีคุณค่าทางศิลปะอย่างสูง
6. ให้ประโยชน์หรือข้อมูลที่สำคัญทางด้านก่อนประวัติศาสตร์ หรือด้านประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ควรมีอายุ เกิน 50 ปีขึ้นไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4-4

จากหลักการประเมินคุณค่าจากที่ต่าง ๆข้างต้น

สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการประเมินคุณค่าของอาคารที่พักอาศัย ได้ดังนี้

4.2.1. คุณค่าทางประวัติศาสตร์	<ul style="list-style-type: none"> ■ คุณค่าจากความเก่าแก่ของบ้าน
4.2.2. คุณค่าทางสุนทรียภาพ	<ul style="list-style-type: none"> ■ คุณค่าด้านเป็นบันทึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ■ อาคารที่มีความงามด้านศิลปกรรม หรือองค์ประกอบสถาปัตยกรรม ■ เป็นส่วนหนึ่งของทัศนียภาพของเมือง
4.2.3. คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	<ul style="list-style-type: none"> ■ คุณค่าทางรูปแบบสถาปัตยกรรม ■ คุณค่าทางวิชาการการก่อสร้าง
4.2.4. คุณค่าทางสังคม	<ul style="list-style-type: none"> ■ ด้านความผูกพันกับชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น
4.2.5. คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย	<ul style="list-style-type: none"> ■ อาคารมีประโยชน์ใช้สอยและคุณค่าทางเศรษฐกิจ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2.1 คุณค่าทางประวัติศาสตร์

4.2.1.1 คุณค่าจากความเก่าแก่ของบ้าน

มีคำอธิบายถึง ประเด็น อายุเท่าไรถือว่าเป็นโบราณสถาน ว่า²⁴ “คำตอบในเรื่องนี้หาข้อยุติไม่ได้แน่ชัดเพราะประวัติศาสตร์ต่างๆ เริ่มต้นไม่เหมือนกันในประเทศ ที่มีอารยธรรมโบราณมากมายเช่น อินเดีย และจีน มีประวัติศาสตร์มายาวนานกว่าประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อายุหลักฐานยาวนานกว่าพม่า ไทย ลาว เขมร เวียดนาม หรือสหรัฐอเมริกา ซึ่งอายุอนุสรณ์สถานมีเพียง 200 ปี เพราะเป็น ประเทศที่เพิ่งตั้งขึ้นเมื่อ 200 ปีก่อน

ประเทศใดจะกำหนดคุณค่าศิลปกรรม อายุอนุสรณ์สถานลงไปตามตัวไม่ได้ อายุจะมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับสภาพพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และอารยธรรมของประเทศนั้นๆ แต่ทุกประเทศถือเป็นแนวเดียวกันว่า หากสถานที่นั้นอายุต่ำกว่า 50 ปี จะต้องมีความสำคัญจริง ๆ จึงถือว่าเป็นอนุสรณ์สถานของชาติ”

อย่างไรก็ตาม อาคารประเภทบ้านพักอาศัยส่วนใหญ่มักไม่มีความสำคัญในระดับชาติอยู่แล้ว เป็นได้ในระดับอาคารสถานที่อนุรักษ์ เท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงอาจสรุปได้ยากว่าอาคารไหนมีความเก่าแก่มากพอที่จะให้ความสำคัญ แต่อย่างไรก็ตาม สำหรับบ้านซึ่งได้รับอิทธิพลตะวันตกแล้วควรพิจารณาเฉพาะอาคารประเภทเดียวกัน อาคารซึ่งสร้างสมัยรัชกาลที่ 4 ตอนปลาย จนถึงรัชกาลที่ 5 ตอนต้นก็น่าจะเก่าแก่พอที่จะให้ความสำคัญได้มาก เพราะปัจจุบัน อาคารซึ่งสร้างในช่วงเวลาดังกล่าวหลงเหลืออยู่น้อยเต็มที โดยเฉพาะอาคารที่สามารถรักษาอาคารและรูปแบบเดิมไว้ได้เป็นอย่างดี หรือมีความแท้ของวัสดุและเทคนิคการก่อสร้างอยู่ มาก

ปีคริสต์ศักราช	ช่วงรัชกาลกรุงรัตนสินทร์
1780	รัชกาลที่ 1 (1782-1809)
1800	รัชกาลที่ 2 (1809-1824)
1820	รัชกาลที่ 3 (1824-1851)
1840	รัชกาลที่ 4 (1851-1868)
1860	รัชกาลที่ 5 (1868-1910)
1880	
1900	รัชกาลที่ 6 (1910-1925)
1920	รัชกาลที่ 7 (1925-1934)

²⁴ กองโบราณคดี กรมศิลปากร , ทัศนีย์ และแนวปฏิบัติ การอนุรักษ์ อนุสรณ์สถาน และแหล่งโบราณคดี เอกสารกองโบราณคดี หมายเลข 1/2532(กรุงเทพมหานคร: " ธีรวิวัฒน์ การพิมพ์ 2533)หน้า 33

แม้ว่าจะเทียบไม่ได้กับความเก่าแก่ของโบราณสถานประเภทอื่นๆ แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะอาคารประเภทเดียวกันที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันแล้ว อาคารพักอาศัยซึ่งได้รับอิทธิพลตะวันตกนั้น ช่วงรัชกาลที่ 4-5 จัดได้ว่าเป็นระยะแรกๆของอาคารรูปแบบดังกล่าว ดังเช่น ตารางเปรียบเทียบช่วงเวลารัชกาลที่ 5-7 กับกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งหมดหากจะนับอายุจนถึงปัจจุบัน (2543) อาคารจะมีความเก่าแก่ ถึง 132-90 ปี ประมาณได้ว่าเป็นครึ่งหนึ่งของช่วงกรุงรัตนโกสินทร์

จากตารางจะเห็นว่าแต่ละช่วงรัชกาลมีระยะเวลาไม่เท่ากัน แต่การแบ่งตามตัวเลขช่วงเวลาจะทำให้สับสน ประกอบกับ เมื่อพิจารณาปัจจัยอื่นๆ ทั้งสภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมมีความแตกต่างกันในแต่ละช่วงรัชกาล ซึ่งย่อมมีผลต่อรูปแบบ ลักษณะการตั้งบ้านเรือน และการอยู่อาศัย จึงจะใช้วิธีแบ่งตามช่วงรัชกาลที่อาคารได้เริ่มสร้าง ดังนั้นในประเด็นเรื่องความเก่าแก่ อาคารที่มีอายุมากกว่า ย่อมมีคุณค่ามากกว่า เริ่มตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นเกณฑ์ เพราะอาคารพักอาศัยของคนทั่วไปที่ไม่ใช่วัง ตำแหน่งในพระราชวัง รูปแบบตะวันตกก่อนรัชกาลที่ 5 ที่หลงเหลือจนถึงปัจจุบันนั้นมีน้อยมาก ระดับความสำคัญจึงแบ่งได้ดังนี้ดังต่อไปนี้

บ้านที่สร้างก่อนรัชกาลที่ 5	มีความสำคัญ ระดับ 1
บ้านที่สร้างในรัชกาลที่ 5	มีความสำคัญ ระดับ 1
บ้านที่สร้างในรัชกาลที่ 6	มีความสำคัญ ระดับ 2
บ้านที่สร้างในรัชกาลที่ 7	มีความสำคัญ ระดับ 3
บ้านที่สร้างหลังรัชกาลที่ 8	มีความสำคัญ ระดับ 3

4.2.1.2 คุณค่าจากการเป็นบันทึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์

อาคารพักอาศัยซึ่งเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่หมายถึง ความเกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือ มีความเกี่ยวเนื่องกับบุคคลสำคัญในอดีต ประโยชน์ของการอนุรักษ์อาคารที่มีคุณค่าดังกล่าว ยังเป็นประโยชน์กับการศึกษาของคนในรุ่นหลัง หรือเป็นตัวแทน สื่อความหมายถึงบุคคลที่มีความสำคัญด้านใดด้านหนึ่ง โอกาสเป็นไปได้มาก เนื่องจาก บ้านรูปแบบตะวันตก ในระยะแรกก็มีเจ้าของเป็นเจ้านายและขุนนาง คหบดี แม้ว่าในปัจจุบัน จะไม่ได้เป็นเช่นนั้นแล้วก็ตาม ดังที่ได้อธิบายไว้ในบทที่ 2 ซึ่งอาจจะยากในการแบ่งระดับความสำคัญ เราไม่สามารถระบุได้ว่า บุคคลที่มีความสำคัญในด้านที่แตกต่างกันนั้น ไม่สามารถเปรียบเทียบกันได้ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ก็ไม่สามารถเปรียบเทียบความสำคัญกันได้เช่นกัน

แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าจำเป็นต้องจัดอันดับ จำเป็นต้องมีการพิจารณา เป็นกลุ่มหรือตัวแทนที่เชื่อถือได้ เช่นเดียวกับการตั้งคณะกรรมการ พิจารณาระดับโบราณสถานของกรมศิลปากร หรืออาจอยู่ในลักษณะของประชาพิจารณ์ ซึ่งเป็นการพิจารณาโดยบุคคลอื่น หรือในมุมมองของสาธารณชน แต่สำหรับเจ้าของอาคาร ที่มีบ้านเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ สำหรับลูกหลานที่สามารถดูแลอาคารจนถึงปัจจุบันแล้ว ย่อมเห็นความสำคัญของอาคารในฐานะ “ตัวแทน” เป็น “ที่ระลึก” ไม่เพียงแค่ “มรดก” ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นมาของตระกูลตน มากกว่าบุคคลอื่น และย่อมมีความต้องการรักษาอาคารไว้ ไม่จำเป็นต้องอาศัยการประเมินคุณค่าแต่อย่างใด

ตัวอย่างข้อเสนอแนะการจัดลำดับด้านคุณค่าเช่น

ระดับ 1 ได้แก่อาคารที่มีความเกี่ยวข้องกับพระบรมวงศานุวงศ์ (ไม่รวมอาคารวัง ตำแหน่งต่างๆที่อยู่ในวังพระบรมมหาราชวัง ที่มีคุณค่าระดับโบราณสถานสำคัญอยู่แล้ว) ในที่นี้หมายรวม ถึง วังและตำแหน่งต่างๆที่อยู่นอกวัง ที่เป็นเช่นนี้เพราะปัจจุบันตำแหน่งเหล่านี้มักกลายเป็นที่ราชการ สำนักงาน ไม่ได้ใช้ประโยชน์เป็นวังอีกต่อไป หรือเป็นอาคารที่พักอาศัยที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีชื่อเสียงมากด้านใดด้านหนึ่ง หรือเป็นเจ้าพระยาที่มีบทบาท มีความสำคัญมากในอดีต

ระดับ 2 ได้แก่ ความเกี่ยวข้อง เป็นที่พักอาศัย หรือเป็นผู้สร้าง โดยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เจ้านายในอดีต ในช่วงนั้น หมายถึง เจ้าพระยา พระยา ดังเช่นมีกล่าวถึง เรื่องศกดินา²⁵ว่า ไม่จำเป็นที่เจ้านายจะมีศักดิ์

²⁵ ม.ร.ว.อดิน รพีพัฒน์, สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์พิมพ์เนต, 2521)

กว่าขุนนางเสมอไป ขึ้นอยู่กับตำแหน่งทางราชการ ด้วย ความสำคัญเกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีชื่อเสียง ด้านใด ด้านหนึ่ง อาจเป็นผู้สร้าง เป็นผู้อาศัยในอาคารหลังนั้น โดยเฉพาะหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตำแหน่งขุนนาง พระยา เจ้าพระยา พระ ฯลฯ ได้ถูกยกเลิกไป มีตำแหน่งราชการอย่างเช่นในปัจจุบันเข้ามาแทน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นช่วงเริ่มระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย มีบุคคลสำคัญด้านการปกครองหลายคน เช่น นายกรัฐมนตรีคนแรก ประธานสภาผู้แทนราษฎรคนแรก ฯลฯ และอีกหลายตำแหน่ง หรือคนสำคัญในแวดวงด้านอื่นๆ ที่เป็นผู้มีชื่อเสียง และเป็นที่ยอมรับกันดี

มีความสำคัญต่อชุมชน ประวัติศาสตร์ของกลุ่มบุคคล เช่นสมาคม กลุ่มเชื้อชาติ ไทยจีน หรือตะวันตก กลุ่มบุคคลนั้นก็อาจใช้อาคารเป็นสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ เช่นเดียวกับ อาคารหอการค้าไทย-จีน ซึ่งทกถึงแม้ว่าจะไม่ใช่อาคารพักอาศัย แต่เป็นตัวอย่างของการที่อาคารเป็นตัวแทนของประวัติการค้าไทย - จีน หรือตัวอย่าง อาคาร กงสุลต่างประเทศในอดีต ที่มีความสัมพันธ์ต่อประวัติศาสตร์การทูตของไทย และประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ที่ตั้งกงสุลนั้นๆ

หรืออาคารมีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญ หรือถูกกล่าวอ้างในเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่สำคัญ เหตุการณ์ที่ได้ถูกบันทึกไว้และเป็นที่ยอมรับของคนโดยทั่วไป

ระดับ 3 คือบ้านพักอาศัยทั่วไปที่สร้างในช่วงเวลาดังกล่าว ก็มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ด้านสถาปัตยกรรม แสดงถึงพัฒนาการที่อยู่อาศัยในประเทศไทยโดยตัวอาคารเองอยู่แล้ว

4.2.2 คุณค่าทางสุนทรียภาพ

4.2.2.1 อาคารพักอาศัยที่มีความงามด้านศิลปกรรม หรือองค์ประกอบสถาปัตยกรรม

พิจารณาในเรื่องความงาม สัดส่วนความลงตัว การวางผัง สีเส้น และเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ของอาคารแต่ละหลัง ไม่เฉพาะภายนอกอาคารเท่านั้นที่นำมาพิจารณาคุณค่าด้านสุนทรียภาพของอาคาร ภายในอาคารก็เป็นส่วนที่ต้องให้ความสำคัญ โดยเฉพาะอาคารที่มีความโดดเด่นมากกว่าอาคารอื่น ๆ ในยุคเดียวกัน แสดงถึงฝีมือช่างในอดีต ที่หาทดแทนไม่ได้ในปัจจุบัน เช่น อาคารพักอาศัยที่มีสวนศิลปกรรม ประดับตกแต่งอาคารที่ละเอียดงดงาม งานปูนปั้นประดับผนังภายนอกอาคาร งานไม้ฉลุแบบเรือนขนมปังขิง ภายในมี งานกระเบื้อง mosaic ระดับmaster piece หรืองานจิตรกรรม ลวดลายเขียนสี fresco ประดับฝ้าเพดาน เป็นต้น แม้ว่างานศิลปกรรมและจิตรกรรมจะไม่พบมากนักในอาคารพักอาศัยของราษฎรทั่วไป มีแต่เฉพาะอาคารพักอาศัย ของเจ้านาย หรือเชื้อพระวงศ์สำคัญเท่านั้น ที่มีงานศิลปกรรมองค์ประกอบอาคารทั้งดงาม จัดได้ว่าเป็นคุณค่าทางศิลปะและงานช่างฝีมือ Art and craft อย่างหนึ่ง ซึ่งจะต้องพิจารณาในรายละเอียดมากกว่าคุณค่าทางสถาปัตยกรรมดังที่จะกล่าวต่อไป ถ้าจำเป็นต้องประเมิน ให้คะแนน ต้องใช้การตัดสินจากหลายฝ่าย เนื่องจากการประเมินความงามนั้น ไม่สามารถกำหนดเกณฑ์ชัดเจนได้ และมักมีมุมมองที่แตกต่างกันในแต่ละบุคคล จึงต้องอาศัยการตัดสินใจร่วมกันเพื่อให้ได้ข้อสรุปในการประเมินระดับความสำคัญ

4.1.2.2 ความสำคัญของอาคารที่มีต่อภูมิทัศน์ของเมืองหรือชุมชน

พิจารณาที่ความงาม เมื่อมองอาคารในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อม และทัศนียภาพโดยรวม ทั้งในระดับชุมชน จนถึงระดับเมือง แม้ว่าในปัจจุบันจะมีปัญหาที่อาคาร ถูกบดบัง จากมุมมองภายนอกเช่น บ้านพักอาศัยที่อยู่หลังตึกแถวสร้างใหม่ หลังตึกสูง บ้านพักอาศัยในย่านที่มีชุมชนแออัด แต่ถ้ายังพอมองเห็นจากภายนอกหรือสามารถปรับปรุงแก้ปัญหานี้ได้ภายในภายหลัง ตลอดจนจนอาคาร เคยเป็นองค์ประกอบสำคัญของเมือง จนเป็นที่จดจำในอดีตของผู้คน ก็ยังถือว่าอาคารมีคุณค่าด้านนี้อยู่ การจัดระดับในประเด็นนี้อาจแบ่งอย่างตรงไปตรงมาว่าอาคารมีมุมมองในระดับใด และมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมอย่างไร เช่น

ระดับ 1 บ้านพักอาศัยที่เป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญในระดับเมือง รวมทั้งเวลาที่ทำการก่อสร้าง เมื่อนำไปสัมพันธ์กับที่ตั้งของอาคาร แล้ว อยู่ในพื้นที่ ซึ่งแสดงถึงการขยายตัวของเมืองกรุงเทพมหานคร ใน

4.2.3 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

4.2.3.1 คุณค่าทางรูปแบบสถาปัตยกรรม

อาคารเป็นตัวแทนของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม สมัยใดสมัยหนึ่ง หรือรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งบ้านพักอาศัยที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ชัดเจน สามารถเป็นตัวแทนของยุคสมัย หรือเป็นตัวแทนของบ้านรูปแบบเดียวกันในช่วงเวลาเดียวกันหลังอื่นๆ ที่หาไม่ได้แล้วในปัจจุบัน นอกจากนี้ความแท้ของอาคาร อาจนำมาพิจารณาอีกว่าคือตัวบ้านยังคงรักษารูปแบบเดิม การก่อสร้างเดิมไว้ได้ โดยมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่สำคัญ นอกเหนือจากเป็นการค้นคว้าเพื่อประโยชน์ด้านการศึกษาพัฒนาการรูปแบบสถาปัตยกรรมในประเทศไทยแล้ว ในแง่ของการอนุรักษ์ การศึกษารูปแบบเป็นเกณฑ์หนึ่งที่ใช้พิจารณาแบ่งประเภทและจัดลำดับความสำคัญของอาคาร ในความคิดเห็นของผู้เขียนแล้ว อาคารพักอาศัยอิทธิพลตะวันตกที่ได้ทำการศึกษานั้น ย่อมมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมเมื่อ

1. มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ชัดเจน สามารถเป็นตัวแทนของรูปแบบดังกล่าวในอาคารประเภทเดียวกันได้
2. มีความโดดเด่นด้านสุนทรียภาพ ความงามจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นพิเศษ
3. แสดงให้เห็นถึงการประยุกต์รูปแบบตะวันตกให้เข้ากับความเป็นไทย หรือสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสมเจาะลงตัว

การประเมินคุณค่าต้องพิจารณาทั้งสามข้อนี้ร่วมกัน เพื่อกำหนดระดับคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมของอาคารได้ โดยกำหนดระดับ 1-3 เรียงลำดับกัน อาคารที่มีคุณค่าในระดับที่ 1 ย่อมเป็นอาคารความชัดเจนในทั้งสามข้อมากกว่าอาคารหลังอื่นๆ

4.2.3.2 แสดงถึงวิทยาการการก่อสร้าง

เป็นการมองในมุมมอง เรื่องการก่อสร้างล้วนๆ โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณารูปแบบของอาคาร บ้านพักอาศัยหลายหลังแสดงถึง วิทยาการการก่อสร้างที่พัฒนามาจนถึงปัจจุบัน จากโครงสร้างอาคารที่ปรากฏ สามารถเป็นตัวแทน ของการก่อสร้างในสมัยนั้น หรือเป็นอาคารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกในช่วงแรกของประเทศไทย ซึ่ง หลงเหลืออยู่น้อยในปัจจุบัน รวมทั้งพิจารณาความเหมาะสมของการเลือกใช้เทคนิคการก่อสร้างกับการใช้งานของอาคาร แม้ว่าารรับเอารูปแบบสมัยนั้นจะไม่ได้สัมพันธ์กับวิทยาการก่อสร้างเท่าใดนัก เพราะจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น พบว่าการสร้างบ้านในรูปแบบตะวันตกในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นการรับเอาเฉพาะรูปแบบภายนอกเป็นส่วนใหญ่ เทคนิคการก่อสร้างในช่วงเวลานั้นจึงไม่สัมพันธ์กับความเจริญด้านเทคโนโลยีของต่างประเทศแต่อย่างไร นอกจากวัสดุที่นำเข้ามาใช้เท่านั้น จึงเป็นการแสดงถึงพัฒนาการเทคนิคการก่อสร้างของประเทศไทยเท่านั้น ตัวอย่างเช่น อาคารรูปแบบตะวันตก โครงสร้างผนังรับน้ำหนัก เมื่อเริ่มมีพอร์ตแลนด์ ซีเมนต์ การก่อสร้างส่วนใหญ่จึงมักใช้โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กเพราะง่ายและรวดเร็วกว่ากัน อาคารผนังรับน้ำหนักในยุคแรก ที่หลงเหลือเพียงไม่กี่หลังในปัจจุบัน จึงจัดได้ว่าเป็นตัวแทนของวิทยาการก่อสร้างสมัยรัชกาลที่ 5 ตอนต้นแสดงถึงความหายากอีกประการหนึ่ง หรือในเรื่องการทำฐานรากที่มีพัฒนาการมาหลายรูปแบบก่อนจะมาเป็นการใช้เข็มในปัจจุบัน อาคารไม้รูปแบบตะวันตกหลายหลังที่มีการประยุกต์ใช้เทคนิคการเข้าไม้แบบเรือนไทย คือเข้าไม้โดยใช้สลักเดือยแทนตะปู หรืออาคารบางหลังที่มีการต่อเติมหลายสมัย ทำให้ในอาคารหลังเดียว สามารถแสดงถึงเทคโนโลยีที่แตกต่างกันในแต่ละสมัย เช่นบ้านพระยารัตนาธิเบศร์ สร้างในรัชกาลที่ 5 และถูกต่อเติมในรัชกาลต่อมา เป็นต้น บ้านพักอาศัยในลักษณะนี้จึงมีประโยชน์ทางด้านวิทยาการและการศึกษาด้วย

อดีตเช่น กลุ่มบ้านพักอาศัยริมแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นเส้นทางหลักของกรุงเทพมหานคร เชื่อมกับเมืองอื่นๆ และต่างประเทศ การขยายตัวของชุมชนเมืองตั้งแต่ครั้งกรุงรัตนโกสินทร์จึงเริ่มจากริมแม่น้ำก่อน รวมทั้งอาคารบ้านพักอาศัยริมแม่น้ำเจ้าพระยานั้นมีความโดดเด่นมากกว่าที่อื่น เนื่องจากมีมุมมองจากแม่น้ำซึ่งกว้างขวาง และแม่น้ำเป็นเส้นทางสัญจรที่ยังใช้งานจนถึงปัจจุบันมีผู้พบเห็นและจดจำได้เป็นจำนวนมาก การเปลี่ยนแปลงใดๆ ย่อมเป็นที่สังเกตของผู้คนส่วนใหญ่ รวมทั้งบ้านพักอาศัยเป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ได้แก่ ริมคลองสำคัญทั้งฝั่งธนบุรี และฝั่งพระนคร เช่น คลองบางหลวง คลองบางกอกน้อย คลองสามเสน คลองเหล่านี้แสดงถึง การขยายตัวของเมืองเช่นเดียวกับ แม่น้ำเจ้าพระยา และล้วนแต่เป็นคลองที่ยังมีการสัญจรไปมาคับคั่ง มีมุมมองกว้างและชัดเจนใกล้เคียงกับแม่น้ำเจ้าพระยา

ระดับที่ 2 บ้านพักอาศัยเป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญในระดับเมือง ริมถนนสายสำคัญโดยเฉพาะถนนสายแรกๆ ที่สร้างขึ้นตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 5 เช่น เจริญกรุง บำรุงเมือง เพ็ญนคร สาทร สีลม พระรามสี่ สุรวงศ์ สามเสน ราชดำเนิน เพชรบุรี ฯลฯ ซึ่งอาคารเหล่านี้มักถูกบดบังทัศนียภาพโดยตึกแถวและอาคารสูงริมถนน แต่มีมุมมองที่แคบกว่า และไม่ค่อยมีผลทางทัศนียภาพมากเท่าเมื่อมีการเปลี่ยนแปลง รวมถึงบ้านริมคลองที่สำคัญรองลงมา หรือไม่ได้ใช้ในการสัญจรไปมา เช่น คลองผดุงกรุงเกษม คลองบางลำไย คลองสาน เป็นต้น แต่บ้านพักอาศัยหลังใดที่ยังคงอยู่ได้และมุมมองชัดเจนจากภายนอกเช่นเดิม ย่อมมีความสำคัญมาก อาจอยู่ในระดับที่ 1 ถ้าเป็นบ้านซึ่งเห็นได้ชัดเจนเป็นพิเศษ ไม่มีอาคารบดบัง หรืออยู่ริมถนนเป็นจุดสังเกตของผู้คนในเมือง และมีผลมากเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง

ระดับที่ 3 เป็นมุมมองในภาพรวม ระดับชุมชนเมืองคือ พิจารณา อาคารในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม แม้ตำแหน่งของอาคาร จะไม่ได้มีความสำคัญหรือมุมมองทางทัศนียภาพโดดเด่นมากนัก แต่กลุ่มอาคารมีรูปแบบซึ่งเป็นเอกภาพร่วมกันทั้งชุมชนเก่า ซึ่งในประเด็นนี้ยังมีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์อีกด้วย เช่น อาคารที่อยู่ในย่านที่เคยเป็นย่านพักอาศัยของชาวตะวันตก ในอดีต แม้ว่ารูปแบบภายนอกและความงามจะไม่ได้ส่งเสริมทัศนียภาพนัก แต่ถ้าที่ตั้งรวมทั้งรูปแบบของอาคารเป็นส่วนหนึ่งที่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ของชุมชนในพื้นที่ ย่อมมีคุณค่าในประเด็นนี้ เช่น บ้านพักอาศัยรูปแบบตะวันตก และอาคาร ที่เคยเป็นที่ตั้งของกงสุลชาวต่างประเทศ ระหว่าง ถนนเจริญกรุง กับแม่น้ำเจ้าพระยา หรือบ้านพักอาศัยรูปแบบตะวันตก ในย่านกุฎีจีน ซึ่งจัดเป็นพื้นที่สำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ ในเรื่องการตั้งถิ่นฐานของชาวตะวันตกในประเทศไทย แม้ว่าจะไม่ได้สร้างโดยชาวตะวันตกที่เข้ามาอยู่อาศัยในย่านกุฎีจีนก็ตาม รวมถึง ในระดับชุมชนย่อย คืออาคารบ้านพักอาศัยซึ่งมีรูปแบบเป็นส่วนหนึ่งที่สอดคล้องกันทั้งชุมชน แม้ว่ารูปแบบอาคารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับประวัติของชุมชน เช่น กลุ่มชุมชนที่มีขึ้นช่วงรัชกาลที่ 6-7 แล้ว มักเป็นบ้านพักอาศัยของราษฎรธรรมดา แต่ลักษณะร่วมของกลุ่มบ้านเหล่านี้ ทั้งอายุสมัย การก่อสร้าง สี สัน ขนาด การวางผัง ก็มีความคล้ายคลึงสอดคล้องกัน จนเกิดความรู้สึกแปลกแยกถ้ามีอาคารรูปแบบสมัยใหม่เข้ามา เช่น ชุมชน ในและรอบเกาะรัตนโกสินทร์ ชุมชนย่านบางลำภู ย่านสามเสน เป็นต้น ประเด็นนี้จึงสัมพันธ์กับหัวข้อคุณค่าทางสังคม ดังที่จะกล่าวต่อไปด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2.4 คุณค่าทางสังคม(ความผูกพันกับ ท้องถิ่น)

หมายถึง ด้านความผูกพันกับชุมชนหรือท้องถิ่น เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมบรรยากาศชุมชน ก่อนอื่น ต้องเข้าใจก่อนว่าอาคารพักอาศัย มีความแตกต่างกับอาคารสาธารณะ คือไม่มีความสัมพันธ์ในเรื่องประโยชน์ใช้สอยกับท้องถิ่นหรือชุมชนโดยรอบ อาคารมีความสัมพันธ์กับตัวบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ผู้ครอบครองมากกว่า นอกจาก จะเป็นอาคารที่มีผลกระทบต่อคนทั่วไป ทั้งเจ้าของ หรือชุมชนโดยรอบในแง่จิตใจ อาคารอาจมีความหมายพิเศษต่อชุมชน ในฐานะที่เป็นที่จดจำของชุมชนที่มีความเก่าแก่ มีประวัติมายาวนาน บ้านเก่าหลังหนึ่งก็สามารถเป็นตัวแทนหรือสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเก่าแก่ของชุมชนนั้นได้ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงใดๆแล้ว ย่อมมีผลกระทบต่อความรู้สึกของผู้คนได้ เช่นกรณีบ้านขุนสาทร ที่ถนนสาทร ที่เมื่อมีข่าวว่าจะมีการรื้อถอน ซึ่งจัดได้ว่าเป็นสิทธิส่วนบุคคลที่สามารถกระทำได้ แต่ก็มีผู้นอนออกมาคัดค้านไม่เห็นด้วย แสดงถึงความสัมพันธ์ของอาคารกับความรู้สึกของคนในสังคม

ตัวอย่างของอาคารซึ่งมีความสำคัญในประเด็นนี้ เช่นในช่วงรัชกาลที่ 7 การสร้างบ้านแบบตะวันตกไม่จำกัดเฉพาะเจ้านายและคหบดีเท่านั้น แต่ประชาชนทั่วไปก็สามารถ สร้างได้ ประกอบกับลักษณะการอยู่อาศัยที่เปลี่ยนไปของคนในเมือง ซึ่งพื้นที่ที่มีการตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ในกรุงเทพฯ มักจะกระจายตัวอยู่นอกพื้นที่รอบเกาะรัตนโกสินทร์ เนื่องจากส่วนพื้นที่ในเกาะมีอาคารสร้างอยู่มากแล้ว การสร้างอาคารส่วนใหญ่ในเกาะจึงเป็นลักษณะตึกแถวมากกว่า²⁶ ส่วนบ้านเรือนชาวบ้านราษฎร จึงกระจายตัวอยู่โดยรอบ ในสมัยนั้นยังมีการรวมกลุ่มของแต่ละเชื้อชาติชัดเจน ทั้ง ย่านคนจีน ย่านคนมอญ ย่านของพวกฝรั่งตะวันตก เช่น ย่านคนจีนหนาแน่น บริเวณแถบใต้ช่วงถนนบำรุงเมือง เจริญกรุง และเขาวราช ย่านของบรรดาชนชาติจีนและแขก อยู่บริเวณที่ดินริมคลองบางกอกน้อยปากเหนือ ซึ่งเดิมเป็นสุเหร่าแขก เป็นต้น

ในปัจจุบันสามารถเห็นอาคารในสมัยรัชกาลที่ 7-8 ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าวมากกว่าที่อื่น ทั้งนี้หากจะกล่าวถึงเฉพาะพื้นที่ชุมชนนอกเขตกำแพงเมืองย่านเหนือพระนคร ซึ่งยังประกอบไปด้วยชุมชนต่างๆที่รวมตัวกัน และมีการอยู่อาศัยต่อเนื่องจนถึงประกอบกับ มีข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครควบคุมการก่อสร้าง กำหนดความ สูงของอาคารที่สร้างใหม่* ที่เอื้อให้อาคารเก่าเหล่านี้ยังคงหลงเหลืออยู่ได้ ไม่ประสบปัญหา ถูกรื้อออกเพื่อสร้างอาคารใหม่ที่ให้ผลตอบแทนที่ดินมากกว่า เท่ากับย่านที่ดินมีมูลค่าสูงทางด้านใต้พระนคร เช่น สีลม เพลินจิต

การประเมินระดับความสำคัญในประเด็นนี้ ต้องอาศัยความคิดเห็นร่วมกันของเจ้าของ ท้องถิ่น และบุคคลอื่นๆ อาจอยู่ในลักษณะ การสำรวจรวบรวมข้อมูลทำแบบสอบถาม เป็นต้น โดยการประเมินระดับความสำคัญ ระดับ 1-3 ดังนี้

- ระดับ 1 อาคารเป็นที่รู้จัก จดจำ ผูกพันกับผู้คนระดับท้องถิ่น ย่าน หรือเป็นองค์ประกอบสำคัญ เป็นที่จดจำและสังเกตของคนในชุมชนมากกว่าหลังอื่นๆ
- ระดับ 2 อาคารเป็นส่วนประกอบ หลังหนึ่งของชุมชน ที่มีความสอดคล้องกันทั้งชุมชน ทั้งรูปแบบ ขนาด และการใช้งาน ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงก็อาจมีผลกระทบต่อภาพรวมของชุมชน
- ระดับ 3 เป็นอาคารเก่าหลังหนึ่ง ที่สัมพันธ์กับคนกลุ่มย่อย เช่นตระกูลหนึ่งเท่านั้น

²⁶ สุสดี ทิพทัส และ มานพ พงศทัต *บ้านในกรุงเทพ*. (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2525) หน้า 267

* ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องกำหนดห้ามก่อสร้างตัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดในท้องที่แขวงถนนนครไชยศรี แขวงวรพยาบาล แขวงดุสิต แขวงสวนจิตรดา แขวง สีแยกมทานาค เขตดุสิต แขวงทุ่งพญาไท แขวงสามเสนใน เขตพญาไท แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย และแขวงวัดสามพระยา แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร (ดูภาคผนวก)

4.2.5. คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย

หมายถึงอาคารที่มีประโยชน์ใช้สอยจนถึงปัจจุบัน ทั้งในลักษณะเดิมคือเป็นที่พักอาศัย หรือประยุกต์ ประโยชน์ใช้สอยใหม่ โดยยังคงรักษาคุณค่าอาคารเอาไว้ เช่นการเปลี่ยนการใช้สอย เป็นที่พักนักท่องเที่ยว ร้านอาหาร พิพิธภัณฑ์ และอาคารนำมาซึ่งผลตอบแทน แก่เจ้าของอาคารหรือคนทั่วไป แม้ว่าจะเป็นเพียงองค์ประกอบของย่านที่ช่วยส่งเสริมบรรยากาศเมืองเก่า ก็มีประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว ได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น กลุ่มบ้านไม้เก่าที่ถูก ปรับปรุงเป็น สถานที่ท่องเที่ยว ร้านค้า ที่ชื่อสีลมวิลเลจ แม้ว่าอาคารไม่ได้ขึ้นทะเบียนเนื่องจากไม่ได้มีคุณค่าด้านโดดเด่นชัด อาคารไม้เก่า มากนัก แต่ถ้าพิจารณาในย่านสีลมแล้ว จัดว่าเป็นอาคารพักอาศัยเก่าเพียงไม่กี่หลังที่ยังเหลืออยู่ และเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้ย่านดังกล่าวดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

การจัดลำดับคุณค่าจึงพิจารณาที่

1. การกำหนดการใช้สอยอาคารนั้นสอดคล้องเหมาะสมกับรูปแบบอาคารหรือไม่ อาคารย่อมมีคุณค่ามาก ถ้าสามารถประยุกต์การใช้งานกับอาคารได้โดยไม่ทำลายคุณค่าและเอกลักษณ์ของอาคาร
2. การใช้งานนั้นให้ผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจกับเจ้าของอาคารหรือชุมชนอย่างน้อยเพียงใด
3. การใช้งานนั้นให้ผลตอบแทนด้านสังคมกับชุมชนแวดล้อมเพียงใด

อีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น การพัฒนาเกาะรัตนโกสินทร์ด้านการท่องเที่ยวแล้ว อาคารในบริเวณ ชุมชนพักอาศัยรอบนอกของเกาะรัตนโกสินทร์นั้น เปรียบได้กับเป็นส่วนบริการ สำหรับนักท่องเที่ยว ที่มาท่องเที่ยวประเทศไทย หรือท่องเที่ยวบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ด้วย ชุมชนเหล่านี้ เช่น ย่านถนนพระอาทิตย์ ถนนสามเสน บางลำพู ทรอกข้าวสาร ถนนจักรพงษ์ เป็นต้น ถ้ามีการดำเนินการปรับเปลี่ยนที่เหมาะสม ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเกาะรัตนโกสินทร์แล้ว จะสามารถสร้างรายได้ให้กับเจ้าของหรือชุมชนได้มาก

การประเมินคุณค่า กำหนดระดับ 1-3 เรียงตามความมากน้อย ว่าอาคารเป็นไปตามเกณฑ์ข้างต้นมากน้อยเพียงไร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การกำหนดวิธีจัดการอนุรักษ์ของอาคารแต่ละประเภทนั้น อาจใช้วิธีจัดอันดับความสำคัญแบบเดียวกับการจัดอันดับโบราณสถานได้ แต่สำหรับอาคารพักอาศัยนั้น มีข้อแตกต่างบางประการในการพิจารณา ซึ่งทำให้ไม่เหมาะสมที่จะใช้วิธีจัดอันดับความสำคัญโดยการให้คะแนนและค่าน้ำหนัก เพื่อนำไปสู่การกำหนดวิธีจัดการอาคารเพื่ออนุรักษ์ ข้อจำกัดดังต่อไปนี้

1. อาคารที่พักอาศัยส่วนใหญ่เป็นทรัพย์สินส่วนบุคคล ไม่ใช่อาคารสาธารณะ ถ้าอ้างอิงตามเกณฑ์การแบ่งประเภทโบราณสถานของคณะกรรมการจัดลำดับความสำคัญโบราณสถานแล้ว อาคารเหล่านี้ที่ได้รับการขึ้นทะเบียน น่าจะอยู่ในลักษณะของ สิ่งก่อสร้างเดี่ยว หรืออยู่ในประเภทที่เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของย่าน ชุมชน และเมืองประวัติศาสตร์ และมีจำนวนน้อยที่มีความสำคัญถึงระดับ เป็นมรดกทางวัฒนธรรม³ หรือมรดกทางวัฒนธรรมสำคัญ
2. อาคารพักอาศัยมักมีการใช้งานอย่างต่อเนื่อง และมีเจ้าของอยู่จนถึงปัจจุบัน การเข้าไปจัดการโดยหน่วยงานสาธารณะตามหลักเกณฑ์ที่ตั้งไว้ได้ยาก นอกเหนือจากอาคารที่ได้ยกให้เป็นทรัพย์สินสาธารณะแล้วหรืออาคารที่ได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานกับกรมศิลปากร สิ่งที่ต้องทำคือวางนโยบายเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนหรือควบคุมให้เจ้าของอาคารทำการรักษาอาคารไว้และทำอย่างถูกวิธีเพื่อเสนอแนะให้เจ้าของมากกว่าการกำหนดวิธีตายตัว
3. การแบ่งลำดับความสำคัญของอาคารตามวิธีแบบเดียวกับการให้คะแนนโบราณสถาน ไม่เหมาะสมกับอาคารที่พักอาศัยนัก เนื่องจากในอาคารประเภทนี้มีคุณค่าในแต่ละด้านที่มีความแตกต่างกันน้อย และหลากหลายเกินกว่าที่จะแยกระดับได้ชัดเจน
4. การอนุรักษ์ที่ดีที่สุดนั้นคือการรักษาอาคารไว้ให้ตรงตามวัตถุประสงค์เดิมของอาคารให้มากที่สุด คือการใช้งานเป็นที่พักอาศัยและตอบสนองความต้องการของเจ้าของบ้านนั่นเอง เจ้าของอาคารจึงมีอิทธิพลสูงในการตัดสินใจกระทำการใด ๆ กับตัวอาคาร มากกว่าผู้อื่นมากกำหนด
5. การตัดสินใจในการเลือกวิธีการอนุรักษ์จึงควรจะขึ้นอยู่กับ ส่วนสำคัญของอาคาร ซึ่งพิจารณาจากคุณค่าที่มีอยู่ในแต่ละด้าน ของอาคารเป็นหลัก เนื่องจากบ้านพักอาศัยมีความหลากหลายทั้งขนาด ที่ตั้ง ช่วงเวลาที่สร้างและอีกหลาย ๆ ประเด็น จึงเป็นไปได้ยากที่อาคารหลังหนึ่งจะมีคุณค่าในทุกด้าน
6. การที่ไม่ใช้ค่าน้ำหนักเพื่อหาบ้านซึ่งมีคุณค่าสูงสุดและสนับสนุนให้ขึ้นทะเบียนนั้น เนื่องจากเมื่อพิจารณาจากกรณีศึกษาแล้ว ประเมินได้ว่ามีจำนวนน้อยมากที่อาคารประเภทนี้จะสำคัญในระดับที่ขึ้นทะเบียนได้ เมื่อเทียบกับจำนวนบ้านเหล่านี้ทั้งหมดที่มีอยู่ในกรุงเทพมหานคร ขณะที่หัวใจของการรักษาอาคารเหล่านี้ให้อยู่ได้คือการรักษาสภาพไว้และส่งเสริมให้มีการใช้งานต่อไปได้ ตามคำกล่าวที่ว่า การอนุรักษ์ที่ดีที่สุดคือรักษาประโยชน์ใช้สอยเดิมไว้ให้ได้มากที่สุด ดังนั้นการประเมินคุณค่าจึงมีจุดประสงค์เพื่อให้การอนุรักษ์นั้นทำอย่างถูกวิธี ไม่ไปทำลายคุณค่าของอาคารที่มีอยู่มากกว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4-5 การประเมินค่าบ้านพักอาศัยซึ่งเป็นกรณีศึกษา สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5

ชื่ออาคารที่ใช้เรียกในปัจจุบัน	ที่ตั้ง		คุณค่าด้านประวัติศาสตร์		คุณค่าด้านสุนทรียภาพ		คุณค่าด้านสถาปัตยกรรม		คุณค่าด้านสังคม	คุณค่าประโยชน์ใช้สอย
	ถนน	เขต	อาคารมีความเก่าแก่	เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์	องค์ประกอบสถาปัตยกรรม	ส่วนหนึ่งของทัศนียภาพ	รูปแบบสถาปัตยกรรม	ด้านวิทยาการการก่อสร้าง	ความสัมพันธ์กับชุมชนหรือท้องถิ่น	อาคารมีประโยชน์ใช้สอย, เศรษฐกิจ
กุฏิวัดเทวราชกุญชร	ถนนกรุงเกษม	ดุสิต	1	3	2	3	3	3	2	2
สมาคม เกสซ์และอายุรเวช	ซอยสามเสน 3	พระนคร	1	2	2	2	3	1	2	3
กุฏิวัดนรนาถสุนทริการาม	ถนนสามเสน	ดุสิต	1	3	2	3	3	3	2	2
สมาคมชาวจันทบุรี	ถนนพิษณุโลก	ดุสิต	1	3	2	1	2	2	3	1
บ้านเลขที่ 11/5	ซอยสามเสน 3	พระนคร	1	3	3	2	1	3	1	2
บ้านพักตำรวจนครบาลจักรวรรดิ	จักรวรรดิ	สัมพันธวงศ์	1	2	2	2	2	3	3	2
# บ้านเลขที่ 120/9	เจริญกรุง 38	บางรัก	1	1	2	2	1	1	2	2
บ้านเลขที่ 116	เจริญกรุง 36	บางรัก	1	2	2	2	2	1	2	2
ศูนย์พัฒนาเด็ก ร.พ.ราชานุกูล	เจริญกรุง 38	บางรัก	1	3	2	3	2	2	3	2
# บ้านนายแพทย์สมาน มัณฑราม	ริมถนนสีลม	บางรัก	1	2	3	1	1	1	3	2
บ้านเลขที่ 49/1 (บ้านจิตต์สุข	ตรอกเวท สีลม	บางรัก	1	2	3	3	3	3	2	2

สถาบันวิทยบริการ
 าลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หมายถึง คุณค่าระดับหนึ่งในหัวข้อดังกล่าว

ตารางที่ 4-6 การประเมินค่าบ้านพักอาศัยซึ่งเป็นกรณีศึกษา สร้างในช่วงรัชกาลที่ 6

	ชื่ออาคารที่ใช้เรียกในปัจจุบัน	ที่ตั้ง		คุณค่าด้านประวัติศาสตร์		คุณค่าด้านสุนทรียภาพ		คุณค่าด้านสถาปัตยกรรม		คุณค่าด้านสังคม	คุณค่าประโยชน์ใช้สอย
		ถนน	เขต	อาคารมีความเก่าแก่	เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์	องค์ประกอบสถาปัตยกรรม	ส่วนหนึ่งของทัศนียภาพ	รูปแบบสถาปัตยกรรม	ด้านวิทยาการการก่อสร้าง		
#	บ้านเอกะนาค	ถนนอิสรภาพ	คลองสาน	2	2	1	2	1	1	3	1
	บ้านเลขที่ 84	ซอยสามเสน 3	พระนคร	2	2	2	3	1	1	2	2
	บ้านหลวงไชยประชาชนุรักษ์	ถนนดินสอ	พระนคร	2	2	2	3	2	3	2	3
	สำนักงานบริพัตร	ถนนตะนาว	พระนคร	2	1	1	2	2	2	3	3
	บ้านเลขที่ 41 (บ้านหน้ามุข)	ตรอกมะยม	พระนคร	2	2	3	2	2	2	2	2
	เรือนหมอพร	ถนนลูกหลวง	ป้อมปราบศัตรูพ่าย	2	1	3	2	3	3	3	1
	บ้าน ป.มาลากุล	ถนนเพชรบุรี	ปทุมวัน	2	2	1	1	2	1	3	2
	บ้านพักอาจารย์จุฬา	ถนนพญาไท	ปทุมวัน	2	3	3	1	1	2	3	2
#	บ้านอับดุลราฮิม	ถนนพระรามสี่	บางรัก	2	2	1	2	1	1	3	1
	บ้านเลขที่ 251	ซอยสะพานยา	บางรัก	2	2	2	3	3	3	2	2
#	บ้านขนมฝรั่งกุฎีจีน	กุฎีจีน	วงเวียนใหญ่	2	1	1	2	2	2	1	1
	บ้านพระยานรนาถภักดี	ถนนสี่พระยา	บางรัก	2	1	2	2	1	1	2	2

หมายถึง คุณค่าระดับหนึ่งในหัวข้อดังกล่าว

ตารางที่ 4-7 การประเมินค่าบ้านพักอาศัยซึ่งเป็นกรณีศึกษา สร้างในช่วงรัชกาลที่ 7

ชื่ออาคารที่ใช้เรียกในปัจจุบัน	ที่ตั้ง		คุณค่าด้านประวัติศาสตร์		คุณค่าด้านสุนทรียภาพ		คุณค่าด้านสถาปัตยกรรม		คุณค่าด้านสังคม	คุณค่าประโยชน์ใช้สอย
	ถนน	เขต	อาคารมีความเก่าแก่	เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์	องค์ประกอบสถาปัตยกรรม	ส่วนหนึ่งของทัศนียภาพ	รูปแบบสถาปัตยกรรม	ด้านวิทยาการการก่อสร้าง	ความสัมพันธ์กับชุมชนหรือท้องถิ่น	อาคารมีประโยชน์ใช้สอย, เศรษฐกิจ
บ้านอัมพวัน	ถนนพิษณุโลก	ดุสิต	3	1	2	1	3	3	3	3
บ้านเลขที่ 175 ซอยมิตรคาม	สามเสน	ดุสิต	3	3	3	2	2	3	2	2
# บ้าน ปาริ่งจัตก์	ถนนนครราชสีมา	ดุสิต	3	1	1	1	1	2	3	2
# ตำนกัประถม	เดิมอยู่ในวังเพ	ปทุมวัน	3	1	2	3	1	1	3	1
บ้านเลขที่ 9	ตรอกมะยม	พระนคร	3	3	2	3	1	1	1	2
บ้านเลขที่ 3	ตรอกมะยม	พระนคร	3	3	3	3	2	3	2	1
บ้านเลขที่ 44	สี่พระยา	สัมพันธวงศ์	3	3	3	3	2	2	2	2
บ้านเลขที่ 22	สามพระยา	ดุสิต	3	3	3	3	3	3	2	2
บ้านขุนประเสริฐทะเลเบียน	ดินสอ	พระนคร	3	2	2	2	1	2	1	2
บ้านเลขที่ 39	ซอยสะพานคู่	สาทร	3	2	2	3	1	2	3	2

หมายถึง คุณค่าระดับหนึ่งในหัวข้อดังกล่าว

สถาบันวิทยบริการ
 าลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปผลการประเมินค่ากรณีศึกษา

จากตารางที่ 4-5 ถึง ตารางที่ 4-7 การประเมินค่าอาคารพักอาศัยซึ่งเป็นกรณีศึกษา ที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5-7 สามารถสรุปได้ ในภาพรวม และมีข้อสังเกตว่า

1. คุณค่าทางประวัติศาสตร์ โดยรวมแล้ว มีบ้านจำนวนไม่มากนักที่มีคุณค่าด้านนี้ในระดับที่สูง นอก จากเรื่องอายุสมัยที่สามารถแบ่งได้อย่างชัดเจน คือถ้าสร้างในช่วงรัชกาลที่ 5 จะมีคุณค่าในประเด็น นี้มากกว่าบ้านที่สร้างในช่วงหลัง แต่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญ จะเห็นว่ามีเพียงไม่กี่หลังเท่านั้น ส่วนใหญ่ คือวังเจ้านาย ตำหนัก หรือคฤหาสน์ของขุนนาง หรือบุคคลที่เป็นที่รู้จักในอดีต แต่ เนื่องจากหลายหลังที่ไม่มีข้อมูลประวัติที่ได้บันทึกไว้อย่างชัดเจน จึงไม่สามารถบอกได้ว่ามีคุณค่า ทางด้านนี้หรือไม่
2. คุณค่าทางสุนทรียภาพ โดยเฉพาะด้านองค์ประกอบสถาปัตยกรรม พบว่ามีบ้านที่มีคุณค่าทางนี้ มาก ส่วนใหญ่แล้ว จะสร้างในรัชกาลที่ 5- 6 สันนิษฐานว่า เนื่องจากเป็นช่วงที่ Victoria style กำลังเป็นที่นิยม บ้านหลายหลังจึงมักตกแต่ง ด้วยลวดลายประดับ มากมายกว่ารูปแบบอื่น ในขณะ ที่ช่วงรัชกาลที่ 7 กลับน้อยลงอย่างมาก อาจด้วยบ้านส่วนใหญ่ที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 7 และได้รับ อิทธิพลตะวันตก นั้นมีสร้างในหมู่ราษฎรทั่วไป ที่มีลักษณะที่เรียบง่าย มากขึ้น
3. จะเห็นได้ว่า บ้านแต่ละหลังมีคุณค่ากระจายไปในหลาย ๆ ด้าน ไม่ได้มีคุณค่าด้านใดมากเป็นพิเศษ แสดงถึงว่าอาคารประเภทบ้านพักอาศัยนั้น โดยรวมแล้ว ยากที่จะบอกได้ชัดเจนว่า มีคุณค่าทาง ด้านใดสูงสุด เนื่องจากมีความแตกต่างกันไปในแต่ละหลัง การเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์จึง ไม่สามารถกำหนดได้โดยรวม หรือเรียงตามลำดับความสำคัญแบบเดียวกับการจัดลำดับความ สำคัญที่มีการให้คะแนนอย่างอาคารที่เป็นโบราณสถาน แต่จำเป็นต้องพิจารณาตามคุณค่าที่มีตั้ง ที่จะได้กล่าวในบทต่อไป

และจากผลของตาราง สรุปได้ว่ามีบ้านซึ่งมีคุณค่าระดับที่ 1 ในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่

บ้านเอกะนาค บ้านเลขที่ 120/9(บ้านพักตำรวจหน้า) บ้านอัปดุลราฮิม บ้านนายแพทย์สมาน มัณฑราภรณ์ บ้านชนมฝรั่งกุฎีจีน บ้านปารีฉัตร ตำนกัปกรณ์
ซึ่งอาคารเหล่านี้ มีคุณค่าในระดับที่หนึ่งมากกว่า 4 ด้าน ข้อเสนอแนะคือ ควรส่งเสริมให้มีการขึ้นทะเบียนบ้าน ตามรายชื่อข้างต้น ดังเช่นในจำนวนนี้ มีบ้าน อัปดุลราฮิม บ้านเอกะนาค ที่ปัจจุบันได้รับการจัดให้ขึ้นทะเบียน และอยู่ใน List ของโบราณสถานที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว

สถาบันนวัตกรรมการ
การลงกรรมมหาวิทยาลัย

บทที่ 5

แนวทางและวิธีการอนุรักษ์

5.1 แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

วิธีการปฏิบัติในการดำเนินการอนุรักษ์

เนื่องจากนิยามวิธีปฏิบัติการดำเนินการอนุรักษ์ ที่ใช้ในประเทศไทยมีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับแหล่งที่มา และผู้แปล ณ.ที่นี้ จึงได้รวบรวมวิธีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์เฉพาะที่ครอบคลุมทุกวิธีการ จากแหล่งที่มาดังต่อไปนี้

1. The Secretary of Interior's STANDARDS FOR HISTORIC PRESERVATION PROJECT, PART 1 U.S. Department of the Interior, Washington,D.C. 1979 แปลโดย ธาดา สุทธิธรรม เอกสารกองโบราณคดี กรมศิลปากร หน้า 244-245
2. Patricia poore , The Old-house Journal Guide to Restoration ,A dutton book,Newyork ,1992 , P7-8
Prevention of deterioration
3. Bernard M. Fellden, Conservation of historic building ,Bath Press,Great Britain,1995 Page 8-9

1.Prevention of Deterioration

คือ การรักษาสภาพเดิมของอาคาร ไม่เข้าไปทำการเปลี่ยนแปลงใดๆ โดยเน้นที่การควบคุมสภาพแวดล้อม ป้องกันการเสื่อมสภาพที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เช่น การควบคุมความชื้น แสง อุณหภูมิ รวมถึงการป้องกันอันตรายอื่นๆ ภัยธรรมชาติ น้ำท่วม ไฟไหม้ การทำลายโดยคน การตรวจสภาพอาคาร เพื่อดำเนินการบำรุงรักษาอาคารอยู่อย่างสม่ำเสมอ วิธีการนี้จัดได้ว่าเป็นการรบกวนสภาพอาคารในปัจจุบันน้อยที่สุด

Stabilization คือการกระทำหรือกระบวนการในการใช้มาตรการต่างๆที่เหมาะสมเพื่อทำให้สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์มีความสามารถทนต่อการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศได้สืบต่อไป หรือเพื่อเป็นการทำให้โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่ไม่แข็งแรงปลอดภัย หรือที่มีการเสื่อมสภาพให้มีความมั่นคงขึ้น ทั้งนี้รูปทรงตามที่ปรากฏในปัจจุบันของสิ่งก่อสร้างนั้นจะต้องคงไว้โดยไม่มีเปลี่ยนแปลง

Protection คือการกระทำหรือกระบวนการในการใช้มาตรการต่างๆที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดผลในการปกป้องหรือคุ้มครองสภาพทางกายภาพของสถานที่ ให้พ้นจากการเสื่อมสภาพผุพัง,การสูญหาย,หรือการถูกทำอันตรายและการถูกทำอันตรายต่าง ๆ นั้น วิธีการปฏิบัตินี้ ในกรณีที่เป็นอาคารและโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม โดยทั่วไปจะเป็นการกระทำที่ไม่ถาวร และจะเกี่ยวข้องกับวิธีการปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์ในอนาคต ในกรณีที่เป็นแหล่งโบราณคดี

2. Preservation

หมายถึงกระบวนการในการเก็บสภาพเดิมของอาคารไว้ให้มากที่สุด ในสภาพตามที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันในลักษณะของการบำรุงรักษา โดยเน้นที่การเสริมความมั่นคงของส่วนที่เป็นโครงสร้าง ป้องกันการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่อาคารนั้น โดยยังคงดำรงไว้ซึ่ง รูปทรงของอาคาร และวัสดุก่อสร้าง และรายละเอียดอื่นๆไว้การซ่อมแซมจะทำต่อเมื่อมีความจำเป็นเท่านั้น การรักษาสภาพเดิมนั้นรวมถึงการใช้งานอาคารตามประโยชน์ใช้สอยเดิมของอาคารนั้นๆ ในกรณีที่อาคารมีการใช้งานอยู่อย่างต่อเนื่อง และยังคงตอบสนองประโยชน์ใช้สอยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. Consolidation (Direct conservation)

หมายถึงการซ่อมแซมอาคารในลักษณะของ การเสริมกำลังวัสดุ เพื่อ Support material เพื่อให้อายุของวัสดุนานขึ้น เช่น ใช้สารเคมีรักษางานจิตรกรรมฝาผนัง หรือเสริมความแข็งแรงโครงสร้างกรณีที่ ความแข็งแรงของโครงสร้างนั้นลดลง เป็นต้น การรักษางานฝีมือและวิธีการก่อสร้างในอดีตก็มีความสำคัญเช่นกัน อย่างไรก็ตาม อาจมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในกรณีที่วิธีการก่อสร้าง ในอดีต ไม่สามารถทำได้จึงต้องนำเอาวิธีใหม่มาทดแทน

4. Restoration

“การปฏิสังขรณ์” คือการเสริมองค์ประกอบของอาคารให้มีลักษณะใกล้เคียงกับอาคารในอดีต(ช่วงระยะเวลาหนึ่ง) อาจเป็นการเอาส่วนต่อเติมที่สร้างขึ้นภายหลังออก หรือเป็นการเสริมทดแทนส่วนดั้งเดิมที่ขาดหายไป ให้กลมกลืนกับของเดิม แต่สามารถจำแนกได้ว่าของใดเป็นของเก่าของใดเป็นของใหม่ Restoration อาจไม่เจาะจงที่ยุคโดยุคหนึ่งแต่มีการรักษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่เกิดขึ้นภายหลัง เมื่ออาคารมีการซ้อนทับอยู่ของการเปลี่ยนแปลงหรือซ่อมแซมในแต่ละสมัย การเปิดให้เห็นถึงสิ่งที่อยู่ข้างในเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา อาจพิจารณากระทำได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม รวมถึงส่วนที่เปิดออกให้เห็นนั้นมีความสำคัญเพียงพอผลที่ได้เหมาะที่จะเป็นลักษณะพิพิธภัณฑ์

วิธี Anastylis ก็จัดได้ว่าเป็นการ Restoration อย่างหนึ่ง ซึ่งต้องมีหลักฐานทางโบราณคดีมากและชัดเจนเพียงพอ

Historic restoration คือการสร้างอาคารใหม่ในที่ฐานนิยฐานว่าเป็นตำแหน่งเดิมของอาคาร ที่มีหลักฐานอยู่ทำในส่วนที่ต่อเติมภายหลังมักจะถูกรื้อออกไป รวมถึงโครงสร้าง และการตกแต่งภายใน เช่น ส่วนตกแต่ง และ finishing ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่ยืดหยุ่น

Interpretive restoration มีความเป็นวิชาการน้อยกว่า historic restoration เป็นการเก็บรักษาลักษณะของอาคารเดิมไว้อย่างครบถ้วน และพยายามที่จะสร้างหรือต่อเติมส่วนที่หายไปกลับมาใหม่เท่าที่ทุนสามารถทำได้ ส่วนตกแต่งภายใน ควรมีรูปแบบที่เหมาะสมกับ style ของอาคาร แต่ไม่จำเป็นต้องลอกรูปแบบเดิมกลับมาทีเดียว การอนุรักษ์บ้านให้มีการใช้งานแบบเป็นบ้านนั้น ทั้งนี้วิธีการนี้มีการตีความได้หลากหลาย ขึ้นอยู่กับสภาพของบ้านว่าจะเลือกวิธีใดในการดำเนินการอนุรักษ์

5. Rehabilitation

หมายถึง การทำให้อาคารและโครงสร้างสามารถใช้ประโยชน์ได้อีกในปัจจุบัน ในลักษณะของ “การฟื้นฟูสภาพ” โดยไม่จำเป็นต้องยึดถือยุคใดยุคหนึ่งของอาคาร ซึ่งการดำเนินการอนุรักษ์ด้วยวิธีนี้นั้น ควรยึดถืออาคารดั้งเดิมทั้งรูปแบบและองค์ประกอบ เท่าที่หาข้อมูลได้ ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ส่วนสำคัญอาคาร เช่น ส่วนสำคัญทางสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ ต้องถูกรักษาไว้ ทั้งนี้ ถ้าเป็นไปได้ การอนุรักษ์ที่ดีที่สุดคือการให้อาคารยังคงใช้งานใน Function เดิมของมัน วิธีการนี้เรียกอีกอย่างว่า Reconditioning

6. Reproduction

คือการสร้างเลียนแบบอาคารเดิม เท่าที่มีอยู่ หรือแทนที่ส่วนถูกทำลาย ในกรณีที่สภาพแวดล้อมทำลายคุณค่าของอาคาร ก็อาจจะรื้อย้ายอาคารไปไว้ที่อื่น ถ้าต้องการรักษา Unity ของ Site เดิมไว้ อาจจะทำอาคาร เลียนแบบขึ้นใหม่ ไว้ยังที่เดิม

7. Reconstruction

คือ การสร้างอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ขึ้นมาใหม่ เลียนแบบให้ใกล้เคียงกับของเดิมที่ถูกทำลายหรือเสียหายไปแล้วให้มากที่สุด เท่าที่จะทำได้ เนื่องจากความจำเป็น เช่น อาคารเดิม ถูกทำลาย จากไฟไหม้ หรือ แผ่นดินไหว การสร้างใหม่นี้ วัสดุที่ใช้ อาจจะเป็นของใหม่ทั้งหมดหรือนำวัสดุเดิมกลับมาใช้ใหม่ด้วย โดยอ้างอิงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หรือหลักฐานทางโบราณคดีที่มีบันทึกอยู่อย่างชัดเจน การย้ายอาคารไปยัง Site ใหม่ที่ดีกว่าที่เดิม ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งของ Reconstruction อย่างไรก็ตามอาคารก็อาจจะประสบต่อปัญหาความเสี่ยงจากสภาพแวดล้อมใหม่ที่ไม่เหมาะสม อาคารที่ใช้วิธีนี้มักมีคุณค่าสูง หรือมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์

Adaptive reuse คือ การเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยอาคารเก่า เป็นอย่างอื่นแตกต่างจากจุดประสงค์ของอาคารเดิมเมื่อครั้งก่อสร้าง ซึ่งรวมถึงตั้งแต่ rehabilitation อาคารโดยพยายามที่จะรักษารูปแบบเดิมไว้มากที่สุดจนถึงการสร้างอาคารใหม่

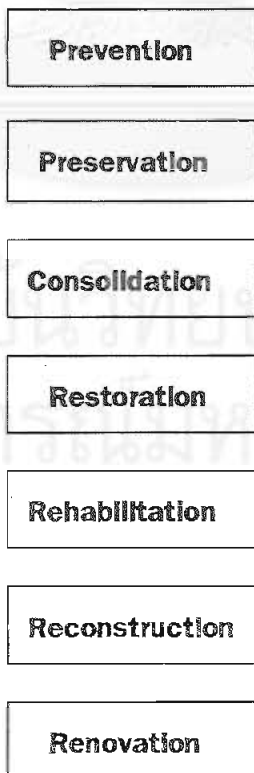
8. Renovation

หรือ Restoration สำหรับการอนุรักษ์แบบที่เรียกว่า Renovation นั้นเป็นการดำเนินการ เพื่อให้ได้อาคารกลับมา โดยไม่ต้องคำนึงถึงรูปแบบที่เฉพาะของอาคารนั้น

ส่วน Restoration คือการทำให้อาคารกลับมาคล้ายกับสภาพในยุคแรก รวมไปถึงรายละเอียด ทั้งภายในและภายนอก ซึ่งนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์ หลังวัฒนธรรมแล้วนั้น แต่ยังเป็นการรับประกันคุณค่าระยะยาวของอาคาร Renovation เป็นวิธีการคล้ายคลึงกับ Rehabilitation ยกเว้นแต่ การRenovation เป็นการทำงานที่มีการใช้วัสดุสมัยใหม่และองค์ประกอบใหม่ๆกับอาคาร มากกว่า

Remodeling คือการเปลี่ยนแปลงรูปแบบหรือองค์ประกอบของโครงสร้างอาคาร ภายในหรือภายนอก โดยการเปลี่ยน หรือสร้างใหม่คลุมของเดิม โดยเปลี่ยนใช้ของใหม่ทั้ง ตัววัสดุและรูปForm เรียกอีกอย่างว่า Modernizing

ซึ่งสามารถลำดับ ตามระดับของการเข้าไปเปลี่ยนแปลงอาคารเดิมได้ดังต่อไปนี้

จากวิธีปฏิบัติข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่า การเลือกวิธีอนุรักษ์นั้น ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของอาคารแต่ละหลัง แต่ละประเภท รวมถึงวัตถุประสงค์ และศักยภาพในการอนุรักษ์ เช่นถ้าเป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียน มีความสำคัญในระดับต้นๆ การอนุรักษ์ เน้นไปที่การดูแลรักษา Preservation เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด และเก็บสภาพเดิมไว้มากที่สุด ในบางกรณี เช่น เป็นซากโบราณสถาน และมีหลักฐานอยู่ อาจเป็นการสร้างขึ้นใหม่ในแบบเดิม (Reconstruction)

สำหรับอาคารประเภทที่พักอาศัยที่ทำการศึกษานั้น เนื่องจากเป็นอาคารที่สร้างขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 5-7 จึงไม่มีความเก่าแก่มากในระดับที่ต้องรักษาสภาพเดิมไว้ให้มากที่สุดแบบเดียวกับโบราณสถานอื่นๆ นอกเสียจากจะเป็นบ้านพักอาศัยที่มีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม เทคนิคการก่อสร้างมากเป็นพิเศษ โดยเฉพาะ บ้านพักอาศัย ที่เป็นโครงสร้างไม้ และเครื่องตึกเครื่องไม้ มีลักษณะเฉพาะ คือ วัสดุที่เป็นไม้นั้น สามารถถอดและประกอบเพื่อย้ายที่ได้ วิธีการอนุรักษ์ โดยการย้ายอาคารไปไว้ที่อื่น เมื่อสภาพแวดล้อมเดิมไม่เหมาะสมนั้น สามารถทำได้โดยไม่จำเป็นต้องสร้างอาคารขึ้นมาใหม่

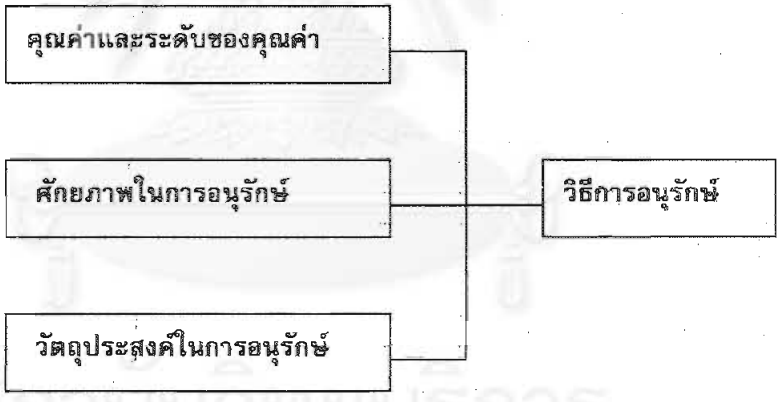
และเนื่องจากอาคารประเภทบ้านพักอาศัยนั้น โดยส่วนใหญ่แล้ว มักจะยังใช้งานอยู่จนถึงปัจจุบัน ไม่ได้เป็นเพียงซากโบราณสถานเท่านั้น วิธีปฏิบัติที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ บ้านพักอาศัยเหล่านี้มากกว่าแบบอื่นคือ การเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยอาคารเก่า เป็นอย่างอื่นที่แตกต่างจากจุดประสงค์เดิมที่แรกสร้าง (Adaptive reuse) หรือมีการเปลี่ยนแปลงอาคารไปจากเดิม

ทั้งนี้การเลือกวิธีปฏิบัติใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยและเกณฑ์ในการพิจารณาอีกหลายประการ ดังที่จะได้กล่าวต่อไปในบทที่ 5.2

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.2 แนวความคิดและเกณฑ์ในการเลือกวิธี การอนุรักษ์

จากการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับอาคารพักอาศัยซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 5-7 ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม รวมทั้งจากการสำรวจกรณีศึกษา ในบทที่3-4 แสดงให้เห็นว่าอาคารประเมินคุณค่าได้หลายประการ และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเมือง กรุงเทพมหานคร ทั้งสามารถบอกเล่าประวัติศาสตร์ พัฒนาการรูปแบบสถาปัตยกรรม เทคโนโลยีการก่อสร้าง ตลอดจนบ้านพักอาศัยจำนวนมากไม่น้อยยังมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ ระดับความสำคัญที่แตกต่างกันไปในแต่ละหลัง แสดงให้เห็นว่า อาคารเหล่านี้ ควรได้รับการอนุรักษ์ที่เหมาะสม ถูกต้องตามหลักวิชาการ และเนื่องจากลักษณะเฉพาะของอาคารซึ่งแตกต่างจากอาคารประเภทอื่นๆ ดังที่กล่าวไว้ในเนื้อหาการ ประเมินคุณค่าอาคาร ทำให้อาคารแต่ละหลังมีแนวทางในการอนุรักษ์ที่แตกต่างกันมาก ไม่สามารถจัดอันดับความสำคัญเช่นเดียวกับการจัดลำดับความสำคัญ อาคารโบราณสถาน ของกรมศิลปากร และไม่มีความจำเป็นมากนักในการจัดอันดับอาคารเพื่อขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เพราะมีเพียงส่วนน้อยของบ้านพักอาศัยที่ไม่ใช่ของเจ้านายหรือขุนนางสำคัญ จะมีความสำคัญในระดับที่ควรขึ้นทะเบียน การจัดระดับคุณค่าเพื่อจุดประสงค์ส่งเสริมให้มีการขึ้นทะเบียนดังกล่าว จึงไม่ใช่หนทางหลักที่จะช่วยรักษาอาคาร เหล่านี้ในจำนวนมากส่วนใหญ่ได้ อีกทั้งการจัดลำดับ เพียง1-3 ระดับเพื่อกำหนดขอบเขตและข้อจำกัดในการเข้าไปเปลี่ยนแปลงอาคาร เพื่อพิจารณาไปในเฉพาะแต่ละหลังว่ามีคุณค่าในเรื่องใดระดับใด เพื่อให้สามารถรักษาคุณค่าที่สำคัญนั้นไว้ได้เมื่อดำเนินการอนุรักษ์ นอกเหนือจากเกณฑ์อื่น ๆ ที่ต้องพิจารณาเช่นศักยภาพในการอนุรักษ์ ทั้งทุนทรัพย์ หรือแม้แต่สภาพอาคารความแข็งแรงของโครงสร้างสภาพอาคาร วัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ ว่าต้องการอนุรักษ์อาคารหลังนั้น ด้วยเหตุผลและจุดประสงค์ใด

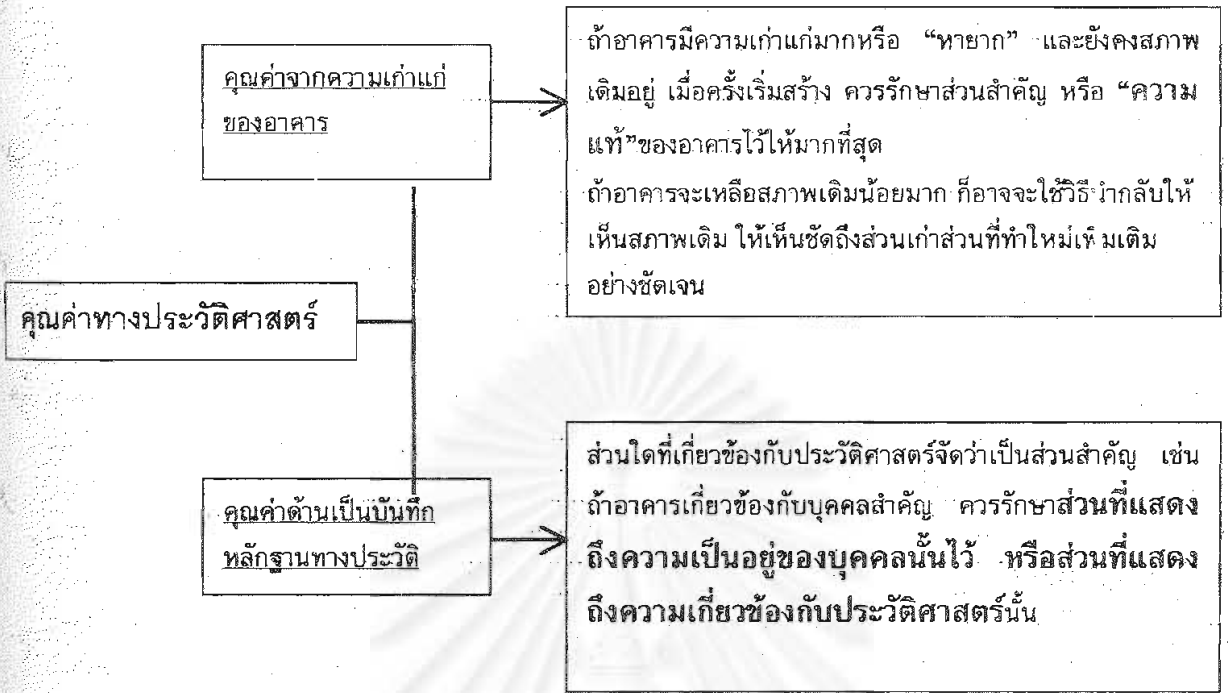

บ้านหลายหลังที่ยังคงมีประโยชน์ใช้สอยเดิมอยู่ ในเวลาที่ผ่านมาย่อมมีการเปลี่ยนแปลงปรับการใช้สอยอยู่เสมอ การอนุรักษ์อย่างสมบูรณ์โดยไม่เปลี่ยนแปลงใดๆ จึงแทบจะเป็นไปไม่ได้ อีกทั้งบ้านบางหลังก็ไม่มีคุณค่าเป็นที่จะต้องรักษาสภาพเดิม วิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสม นอกจากจะต้องรักษาคุณค่าของอาคารไว้ให้ได้แล้ว จึงควรส่งเสริมให้อาคารนั้นสามารถคงอยู่ได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ในลักษณะการอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนาได้ด้วย

ต่อจากนี้จะอธิบายถึง แนวความคิดในการอนุรักษ์ เพื่อนำไปสู่การเลือกวิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสม โดยสามารถแบ่งตามคุณค่าของอาคาร พร้อมทั้ง ตัวอย่างบ้านซึ่งมีคุณค่าดังกล่าว จากการศึกษาข้อมูลและกรณีศึกษา

5.2.1 การอนุรักษ์บ้านซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

ส่วนสำคัญของอาคารที่ควรรักษาไว้

อาคารที่มีคุณค่าเนื่องจากความเก่าแก่ระดับที่ 1: ส่วนสำคัญที่ควรรักษาไว้คือ “ความแท้” พิจารณาคุณค่าจากอายุสมัย นับจากเมื่ออาคารเริ่มก่อสร้าง และยังคงสภาพเดิมไว้ได้ แม้ผ่านเวลายาวนานมาได้ ถ้าเป็นไปได้แล้ว ก็ควรที่จะเก็บแทบทุกส่วนของอาคารไว้ โดยหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงต่อเติมโดยไม่จำเป็นและพยายามไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพให้น้อยที่สุด การอนุรักษ์จึงต้องเป็นไปตามหลักวิชาการอย่างเคร่งครัด ข้อปฏิบัติดังกล่าวเช่น

- เมื่ออาคารมีปัญหาด้านโครงสร้าง ควรที่จะเสริมความแข็งแรงมากกว่าการเปลี่ยนโครงสร้าง
- เทคนิควิธีการซ่อมควรที่จะใช้วิธีแบบดั้งเดิม เมื่อครั้งอาคารแรกสร้าง โดยเฉพาะในส่วนงานที่มีมือช่างก็ควรรักษาของเก่าไว้ให้มากที่สุด และใช้วิธีที่แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงความแตกต่างของเก่าและใหม่ที่ทำเพิ่ม
- ถ้ามีความจำเป็นต้องปรับปรุง เพิ่มประโยชน์ใช้สอย ซึ่งต้องการพื้นที่มากขึ้น ควรทำแยกออกจากตัวอาคารเดิม ประโยชน์ใช้สอยใหม่ไม่ควรที่จะทำลายคุณค่าของอาคารเดิม
- ถ้ามีการต่อเติมเปลี่ยนแปลงอาคารใดๆ ในยุคสมัยอื่นภายหลังแรกสร้างที่ก่อให้เกิดปัญหาต่อความคงทนแข็งแรงของอาคารและก่อให้เกิดความสับสนในรูปแบบ ก็ควรดำเนินการรื้อถอนออก

ตัวอย่าง: จากกรณีศึกษา บทที่ 3 ตารางประเมินคุณค่า พบว่ามีอาคารที่มีคุณค่าเนื่องจากความเก่าแก่ ในระดับที่ 1 คืออาคารซึ่งสร้างก่อน และสร้างในช่วงรัชกาลที่ 5 จำนวนหลายหลัง

1. บ้าน นายแพทย์สมาน มั่นตราภรณ์
2. บ้านพัก ตำรวจหน้า เลขที่ 120/9
3. บ้านพักตำรวจ จักรวรรดิ

ทั้งสามหลังมีคุณค่าเนื่องจากสร้างในช่วงรัชกาลที่ 5 สร้างด้วยลักษณะการก่อสร้างแบบ ผนังรับน้ำหนัก การซ่อมแซมควรรักษาสภาพเดิมไว้เช่น ไม่ควรเปลี่ยนฐานรากซึ่งเป็นฐานก่ออิฐเป็นแบบอื่น วัสดุผนังปูนฉาบปูนดำ ก็ควรรักษาไว้เช่นเดิม เมื่อทำการซ่อมแซม ก็ควรใช้ปูนหมักแบบโบราณเช่นกัน รวมทั้งลวดลายฉลุประดับตกแต่งอาคาร

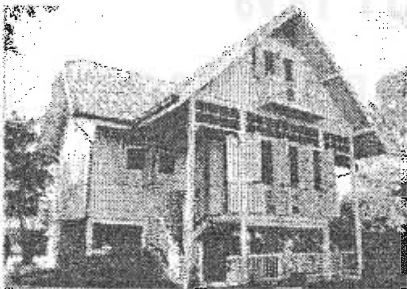
ต่างๆ ล้วนเป็นของเก่าดั้งเดิม ที่ควรรักษาไว้ ถ้ามีส่วนที่เพิ่มก็ควรใช้วิธีการที่แสดงให้เห็นเด่นชัดถึงความแตกต่างของเก่าและใหม่ รวมทั้งรื้อถอนส่วนต่อเติม เช่น ห้องน้ำและห้องนอนของบ้านพักตำรวจน้ำที่เพิ่มชั้นล่างภายหลังก็ควรจรรี้ออกเสีย

อาคารที่มีคุณค่าเนื่องจากเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ ระดับที่ 1: อาคารที่ถูกจัดอันดับให้มีคุณค่า ในฐานะที่เป็นบันทึกประวัติศาสตร์ ส่วนที่ควรรักษาไว้ และต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรกคือ “ส่วนสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์” เช่น ถ้าอาคารมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญ เคยเป็นที่พำนักของบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ ถ้าเป็นไปได้ก็ไม่ควรนำอาคารไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นที่ทำลายคุณค่าเดิมของอาคาร การอนุรักษ์ที่ดีที่สุดคือรักษาประโยชน์ใช้สอยเดิมไว้ หรือถ้าเป็นอาคารซึ่งมีคุณค่าเนื่องจากเป็นสถานที่เกิดเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ก็ควร จะเก็บรักษาบรรยากาศเดิมๆ หรือสถานที่เกิดเหตุการณ์นั้นไว้ในสภาพเดิมเพื่อเป็นประโยชน์ทางการศึกษากับคนรุ่นหลังต่อไป

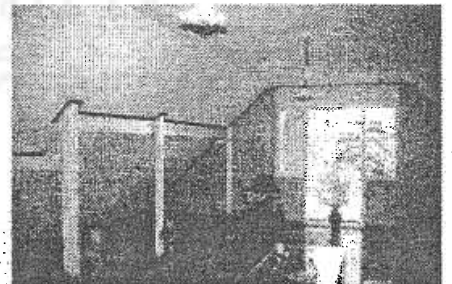
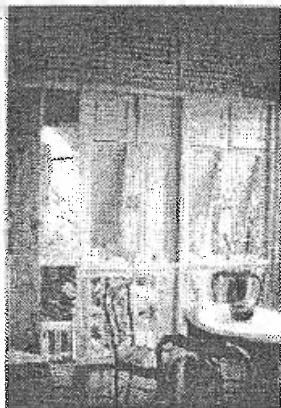
ตัวอย่าง : กลุ่มสถานกงสุล ที่เรียงรายอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีคุณค่าอีกประการคืออาคารยังเป็นตัวแทนของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศต่างๆ เหล่านี้ด้วยนอกจากนี้แล้ว “รูปแบบสถาปัตยกรรม” ก็เป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งของอาคาร เนื่องจากเป็นอาคารในยุคแรกที่สร้างโดยชาวต่างชาติล้วนๆ โดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับคนไทย นอกเหนือจากแรงงานที่ใช้ จึงย่อมมีความเกี่ยวข้องกับชาวตะวันตกมาก ทั้งนี้มีอาคารบางหลังที่ไม่ได้เป็นไปตามนี้ เนื่องจากการเป็นการเช่าอาคารต่อจากคนไทยอีกทีหนึ่ง แม้ว่าอาคารกงสุล เป็นกรรมสิทธิ์ของประเทศซึ่งครอบครองอยู่ ย่อมเป็นหน้าที่ของประเทศนั้นในการดูแลรักษา แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง เช่น ย้าย ชายโอนไปยังผู้อื่น แล้ว การดำเนินการใดๆ ก็ควรจะคำนึงถึงคุณค่าข้างต้นด้วย รวมทั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ก็อาจนำเอาข้อมูลตรงนี้มาพิจารณาเพื่อที่จะอนุรักษ์อาคารไว้ และรักษาให้ถูกวิธี อาคารเหล่านี้ส่วนใหญ่ ได้ถูกรื้อออกไป เหลืออยู่เพียงหลักฐานทางภาพถ่าย แต่ก็ยังมีสถานทูตหลายประเทศยังใช้อาคารเดิมอยู่ และยังคงรักษาไว้เป็นอย่างดี เช่น สถานทูตโปรตุเกส สถานทูตฝรั่งเศส เป็นต้น ลักษณะการก่อสร้างแสดงถึงการที่ชาวตะวันตกสร้างอาคารของตนให้เหมาะสมกับประเทศในเขตร้อน วัสดุที่เลือกใช้จึงเลือกใช้วัสดุท้องถิ่น และปรับผังให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศของไทย เช่น มีหลักฐานทางภาพถ่าย ภาพทิวทัศน์อังกฤษ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนชั้นล่าง และโครงสร้างไม้ชั้นบน มีการใช้กระเบื้องดินเผาแบบจีน คลุมหลังคาครอบทางเดินเฉลียง ใช้ปูนปั้นเป็นแนวยาวแทนกรอบสันส่วนบน ตำแหน่งที่ตั้งของกงสุลต่างประเทศส่วนใหญ่อยู่ติดแม่น้ำเจ้าพระยา (ดูแผนที่ 2-1 ประกอบ)

ในการอนุรักษ์ ต้องคำนึงถึงส่วนซึ่งสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ เช่น ตำแหน่งที่ตั้งของกงสุลเกี่ยวข้องกับประวัติการตั้งรกรากของชาวตะวันตกในสมัยนั้น “ตำแหน่งที่ตั้ง” ของอาคารจึงมีความสำคัญมาก ไม่ควรทำการอนุรักษ์โดยวิธีการรื้อย้ายตำแหน่งอาคารไว้ที่อื่น และรักษาอาคารไว้ในสภาพดี มันคงแข็งแกร่งเพื่อให้ยังคงอยู่ต่อไปได้ในอนาคต อาจปรับปรุงเปลี่ยนแปลงลักษณะอาคารทางกายภาพได้ เพื่อให้อาคารสามารถสนองประโยชน์ใช้สอยปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 5-1

ภายนอกของตึกหน้ากระตม

การจัดภายในอาคารโดยพยายามให้คงเดิม ในสมัยที่เจ้าของอาคารยังอยู่

ตัวอย่างที่ 2 : ตำนานประถม² มีคุณค่าเนื่องจากเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ในแง่ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญคือ เป็นตำหนักแรกภายในวังเพชรบูรณ์ ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย (พ.ศ. 2435-2466) พระราชโอรสองค์ที่ 72 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และองค์ที่แปด ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระพันปีหลวง เมื่อทรงสำเร็จการศึกษามาจากประเทศอังกฤษใหม่ๆ สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชยังไม่มีที่ประทับเป็นส่วนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า พระราชทานที่ดินบริเวณพระราชวังปทุมวันแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย ด้านขวาติดวังสระปทุม ด้านซ้ายติดถนนราชดำริ และด้านหลังติดคลองแสนแสบ การดำเนินการก่อสร้างวังนั้นบริษัท กรุงเทพธนาคมเป็นผู้ดำเนินการก่อสร้าง ทั้งนี้อยู่ในความควบคุมดูแลการก่อสร้างใกล้ชิดของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก หลังจากนั้นจึงสร้างตำหนักอื่นๆ ต่อมาในระยะหลังพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าพระราชทานนามวังนี้ว่า วังเพชรบูรณ์

เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชสิ้นพระชนม์ลงใน พ.ศ. 2466 ด้วยพระชนมายุ 31 ชันษา วังเพชรบูรณ์เป็นที่ประทับต่อของพระชายา ม.จ. บุญจิราธร สิ้นพระชนม์ลงเมื่อปี 2523 และวังเพชรบูรณ์กลับคืนไปอยู่ในครอบครองของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ก่อนจะกลายเป็นศูนย์การค้า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา พระธิดาในสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุช ได้ขอพระราชทานรื้อถอนตำหนักประถมเพื่อชะลอมาไว้ที่ซอยอัคนี ถนนงามวงศ์วาน เมื่อปี 2527³

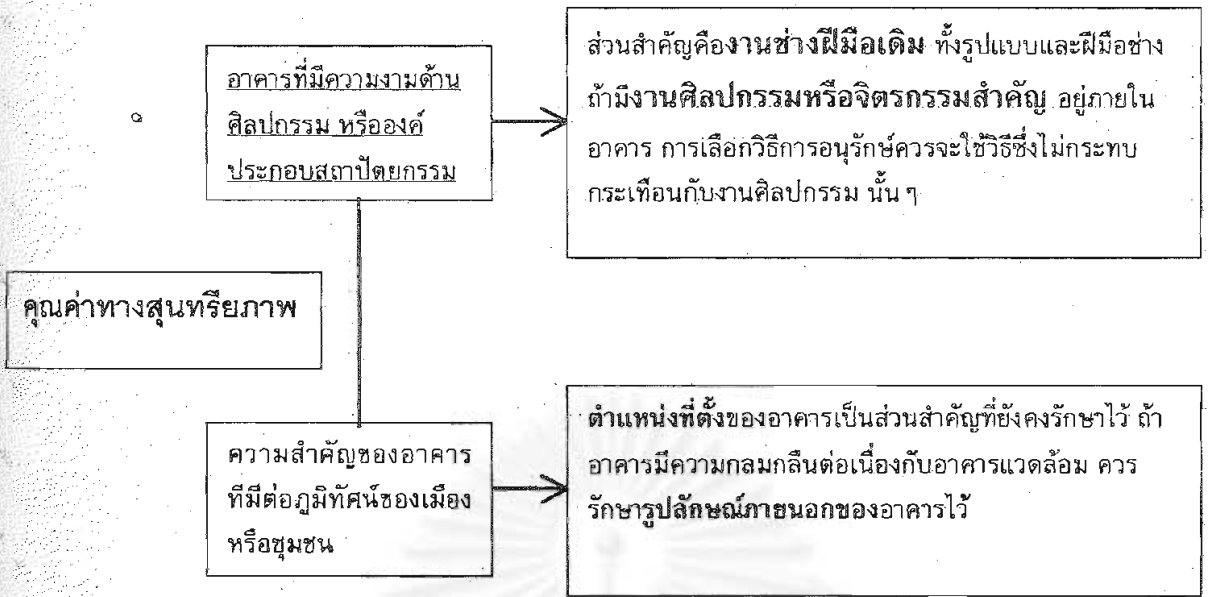
การอนุรักษ์ ส่วนสำคัญ ที่ควรเก็บไว้ คือ ประโยชน์ใช้สอยเดิม และส่วนที่สัมพันธ์กับเจ้าของอาคาร สำหรับตำหนักประถม ที่เกี่ยวข้องอยู่ สองอย่างที่สำคัญคือรูปแบบอาคาร เนื่องจาก พระองค์เจ้าจุฑาธุชทรงออกแบบตำหนักหลังนี้ด้วยพระองค์เอง การอนุรักษ์อาคารแม้จะย้ายถูกไปอยู่ที่ใหม่แล้ว ก็ได้พยายามรักษารูปแบบไว้ให้ได้มากที่สุด นอกจากนี้ภายในได้ทำการจัดแสดงเครื่องเรือนเครื่องใช้ในอดีตของพระองค์เจ้าจุฑาธุชธราดิลก เมื่อยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ เปิดให้บุคคลทั่วไปเข้าชม ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าถ้าอาคารไม่สามารถใช้งานในลักษณะเดิมได้ ก็ควรจะมีการแสดงข้อมูลเช่นประวัติความเป็นมาบันทึกไว้ รวมทั้งทำเอกสารเผยแพร่ ไว้ให้ทราบเพื่อเป็นประโยชน์ทางการศึกษาต่อไป

ข้อสังเกต : ตำหนักประถมเดิมเคยอยู่ในวังเพชรบูรณ์ ซึ่งขณะที่ย้ายนั้นเนื่องจากไม่สามารถจะตั้งอยู่ที่เดิมได้ เนื่องจากได้มีการขายที่ดินไปแล้ว (ตำแหน่งที่ตั้ง ปัจจุบันของ world trade centre) จึงจำเป็นต้องย้ายอาคารมายังที่ใหม่ เพื่อให้อาคารยังอยู่ต่อไปได้ แม้ว่าไม่ใช่วิธีที่ดีที่สุด แต่ก็เป็นเพราะความจำเป็น วิธีการดำเนินการนี้จึงต้องพิจารณา “วัตถุประสงค์” ในการอนุรักษ์ ประกอบการตัดสินใจด้วย สิ่งสำคัญก่อนการรื้อย้ายคือการจดบันทึกสภาพเดิมอย่างละเอียด รวมถึงองค์ประกอบอาคารเมื่อได้ทำการรื้อถอนออกมา เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาเมื่อทำการประกอบอาคารให้เหมือนเดิม

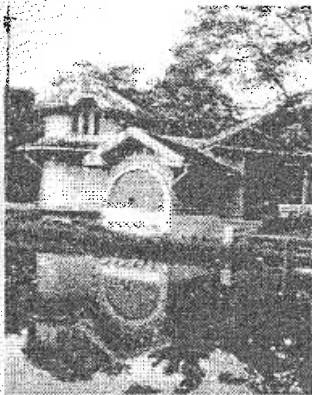
² คณะกรรมการอำนวยการ โครงการเชิดชูพระเกียรติ 100 ปี “100 สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุช” กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง & ปับลิชชิ่ง (2535) หน้า 32

³ จากการศึกษาสัมภาษณ์ อาจารย์สุนันท์ ปาลกะวงศ์ ณ. ออยุธยา สถาปนิกอนุรักษ์อาคารตำหนักประถม

5.2.2 การอนุรักษ์บ้านซึ่งมีคุณค่าทางสุนทรียภาพ

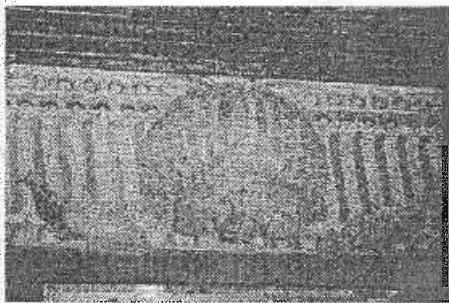

ภาพประกอบที่ 5-2

อาคารที่มีคุณค่าด้านศิลปกรรม หรือองค์ประกอบอาคารระดับที่ 1: คืออาคารที่มีคุณค่าเนื่องจากมีส่วนตกแต่งศิลปกรรมที่โดดเด่น หรือองค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่สวยงามโดดเด่น เช่น งานไม้ลายฉลุภายนอก งานปูนปั้นประดับหรืองาน ศิลปกรรมภายใน เห็นได้ว่าของบ้านพักอาศัยซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 6 ได้รับอิทธิพลรูปแบบ Victoria หรือที่เรียกว่า บ้านชนมเปญซึ่ง มีระดับคุณค่าด้านนี้หลายหลังมากกว่าช่วงเวลาก่อนและหลังจากนั้นแสดงถึงช่วงเวลาที่ยิ่งฟูของรูปแบบอาคารชนมเปญ ในรัชกาลที่ 5

ข้อเสนอวิธีการอนุรักษ์ : ส่วนสำคัญคืองานช่างฝีมือเดิม ถ้าเป็นไปงานจิตรกรรม ศิลปกรรมควรดำเนินการอนุรักษ์อาคารโดยระมัดระวังมิให้กระทบกระเทือนต่องานนั้น ซึ่งเป็นในลักษณะคล้ายกับการอนุรักษ์อาคารใหญ่ทั่วไปส่วนอาคารที่มีองค์ประกอบสถาปัตยกรรมสวยงามโดดเด่น เมื่อจำเป็นต้องซ่อมแซม ควรทำให้ได้คุณภาพและลวดลายใกล้เคียงของเดิม รวมทั้งทำบันทึกไว้ว่าส่วนใดเป็นงานฝีมือเก่า หรืองานช่างฝีมือใหม่ เป็นเอกสารเมื่องานอนุรักษ์สิ้นสุด

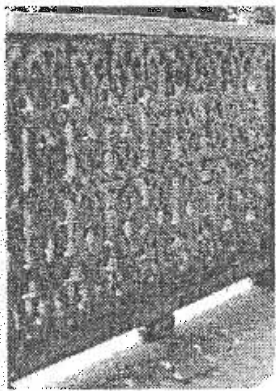

ภาพประกอบที่ 5-3

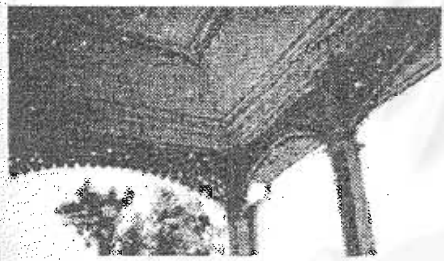
ภาพเขียนนกงู ภายในตำหนักเมขลารูจี วัดพญาไท

ตัวอย่างที่ 1 : งานจิตรกรรม รูปเขียนสีรูปนกงู แบบ fresco ที่ผนัง ตำหนักเมขลารูจี ซึ่งตั้งอยู่ริมสระน้ำข้างพระที่นั่งศรีสุทธินิवास เป็นเรือนไม้สักขนาดเล็ก ความสูง 2 ชั้น ภายในมีสระสง เป็นที่สงวน้ำของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาพเขียนดังกล่าวเป็นภาพเขียนสีปูนแห้ง ที่ผนังเขียนรูปนกงู มีความหมายพิเศษเกี่ยวข้องกับพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี

การอนุรักษ์อาคารต้องคำนึงถึงการรักษาส่วนจิตรกรรมว่าจะไม่ทำให้เกิดความเสียหาย เช่น การซ่อมแซมหลังคาต้องให้มั่นใจว่าจะไม่เกิดปัญหาฝนรั่วเข้าไปทำความเสียหาย และป้องกันความชื้น แม้ว่าหลังคายังไม่เสียหายรุนแรงก็ควรจะจัดการซ่อมเพื่อไว้ป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย ส่วนภายใน และดำเนินการตามขั้นตอนในการอนุรักษ์จิตรกรรม⁴ ในที่นี้คือ งานเขียนสี ในสามลักษณะคือ เสริมความแข็งแรง โดยคงสภาพเดิมไว้ ซ่อมส่วนที่เสียหาย และทำขึ้นใหม่แทนของเดิมที่เสียหายไป ทั้งนี้ต้องพิจารณาสภาพเดิมของและคุณค่าของตัวงาน ถ้าเป็นงานฝีมือที่ต้องรักษาของเดิมไว้ให้มากที่สุด ขั้นตอนอนุรักษ์จิตรกรรม เริ่มตั้งแต่ การผึ่งขึ้นสี การทำความสะอาด การแก้ปัญหาที่สาเหตุถ่างงานจิตรกรรมมีการชำรุดเสียหาย การเสริมความความมั่นคงขึ้นสี และการอาบน้ำเพื่อให้อายุของงานจิตรกรรมแข็งแรงขึ้น ถ้าจะซ่อมเพิ่มก็ควรทำให้ทราบว่าเป็นของใหม่ ที่ทำเพียงให้ทราบเค้าโครงเดิมเพื่อไม่ให้งานฝีมือใหม่ไปทำลายคุณค่าของช่างฝีมือเดิม

ตัวอย่างที่ 2 : ช่วงรัชกาลที่ 6 ของกรุงรัตนโกสินทร์ตรงกับช่วงเวลาที่ Victoria style กำลังแพร่หลายในประเทศแถบตะวันตก (ดูภาพเปรียบเทียบของสถาปัตยกรรมของบ้านในเมืองไทยกับตะวันตกบทที่ 2) พบว่ามีอาคารหลายหลังมีลักษณะพิเศษเฉพาะคือเน้นการประดับตกแต่งด้วยงานไม้ฉลุลวดลายต่างๆ หลายหลังใช้ไม้ฉลุสำเร็จรูป จัดเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม แม้ว่างานไม้ฉลุในบางแบบจะยังสามารถทำได้ในปัจจุบัน แต่วัสดุ เช่น ไม้สักทองซึ่งเป็นไม้เนื้ออ่อนแต่ทนทานและสวยงาม หาได้ยากและมีราคาแพงมากขึ้น ทั้งในปัจจุบัน การทำงานฉลุไม้ยังได้งานที่มีความละเอียดแตกต่างกันอย่างมากกับงานในอดีต ทั้งลวดลายแต่ละแห่งก็แตกต่างกัน บ้างก็มีความหมายเฉพาะกับบ้าน ไม้ใช้งานไม้สำเร็จรูปล้วนๆแต่เพียงอย่างเดียว

ตัวอย่าง : อาคารสำนักงานบริพัตร นอกเหนือจากมีความสำคัญคือเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญในอดีต คือสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต แม้ว่าไม่มีหลักฐานว่าสร้างและออกแบบโดยใคร แต่จากลักษณะของงานและความละเอียดของลวดลาย มีมากกว่าบ้านหลังอื่นซึ่งสร้างในช่วงเดียวกัน จัดได้ว่า เป็นงานฝีมือที่ควรรักษาไว้ แม้ว่าจากการศึกษาจากเอกสารเกี่ยวกับงานฝีมือช่างในอาคารพักอาศัยทั่วไปพบว่า ช่างก่อสร้างส่วนใหญ่ในช่วงเวลานั้นมักเป็นช่างชาวจีน ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นช่างที่มีความสามารถทำงานละเอียดได้ดี โดยเฉพาะงานฉลุไม้ลวดลายต่างๆ

ภาพ : ลายฉลุประดับตกแต่งมุขหน้าอาคารสำนักงานบริพัตร ริมคลองผดุงกรุงเกษม

ผู้ออกแบบซึ่งเป็นชาวตะวันตกล้วนเป็นส่วนน้อย ส่วนใหญ่ เป็นการเอาเพียงรูปแบบภายนอกมาเท่านั้น สำหรับงานรับเหมาก็มีช่างรับเหมาชาวจีนเช่นกัน หลายหลังเจ้าของบ้านเป็นผู้คุมการก่อสร้างเอง จึงอาจจะกล่าวได้ว่าส่วนใหญ่แล้วงานช่างฝีมือไม่ได้มีความแตกต่างระหว่างบ้านรูปแบบตะวันตกหรือแบบไทยเท่าไรนัก

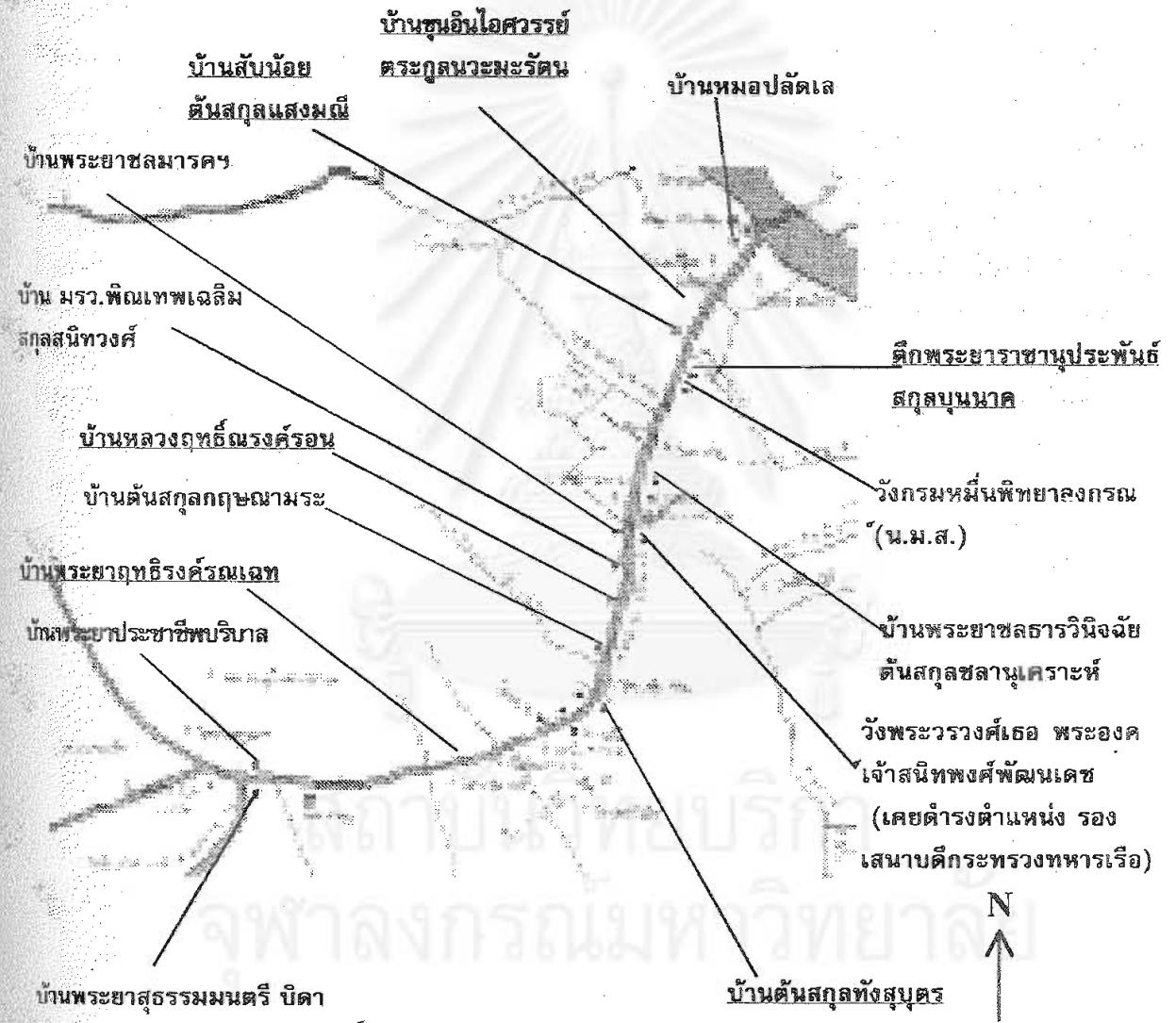
การอนุรักษ์ ควรเน้นที่การรักษาลวดลายประดับตกแต่งที่ละเอียดเหล่านี้ไว้ ให้อยู่ในสภาพดีเสริมความมั่นคงให้มียาวได้นานขึ้น โดยเฉพาะลายฉลุหน้าจั่ว การซ่อม ใช้ลวดลายแบบเดิมและไม้ที่มีคุณภาพใกล้เคียงกัน ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นไม้สักเนื้อ จากเป็นไม้ที่เหมาะสมกับงานฉลุ ไม่ควรเปลี่ยนแปลงต่อเติมอาคารด้วยวัสดุใหม่หรือเปลี่ยนงานฝีมือเหล่านี้ใหม่หมดโดยไม่รักษาของเดิมเอาไว้ นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงคุณค่าด้านอื่นๆของอาคารด้วย อาคารหลังนี้มีคุณค่าเนื่องจากเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญด้วย

⁴ วรรณิภา ณ.สงขลา .การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง , กรุงเทพมหานคร กรมศิลปากร มีนาคม 2538, (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสการจัดนิทรรศการการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง พระวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม)หน้า41

คุณค่าเนื่องจากความสัมพันธ์กับภูมิทัศน์ของเมืองหรือชุมชน ระดับที่ 1 :

อาคารซึ่งมีคุณค่าในระดับนี้ เช่นบ้านพักอาศัยจำนวนมากริมแม่น้ำเจ้าพระยาและริมคลองสายสำคัญเช่นคลองบางกอกน้อยคลองบางหลวง คลองผดุงกรุงเกษม คลองบางลำภู และอีกหลายคลองที่มีประวัติมายาวนาน การเปลี่ยนแปลงอาคารเหล่านี้ย่อมมีผลต่อภาพรวมของภูมิทัศน์

ตัวอย่าง: บ้านพักอาศัยริมคลองบางหลวง หรือคลองบางกอกใหญ่ มีกล่าวไว้ในหนังสือ "เด็กคลองบางหลวง" ของกาญจนาภรณ์ ถึงบรรยากาศริมคลอง มีบ้านพักอาศัยเรียงรายอยู่ริมคลอง เป็นบรรยากาศของชาวสวน สองฝั่งคลองมีบ้านขุนนางหรือผู้มีฐานะดี หลังบ้านมีสวนผลไม้อยู่เป็นระยะๆ บ้านเล็กเรือนน้อยจนแทบไม่มีที่ว่าง ริมคลองมีศาลสำคัญ เช่น ตลาดพลู สลักกับวัดมากมายเช่นวัดนางนอง วัดนางชีวัดอัปสรสวรรค์ วัดใต้วัดกลาง วัดบางยี่เรือ วัดหงส์ วัดสังกระจาย วรรณกรรมที่ได้บรรยายภาพริมคลองบางหลวงยังมีกล่าวในนิราศเมืองเพชร ของสุนทรภู่ และนิราศนรินทร์ บ้านเรือนริมคลองเหล่านี้นอกจากจะมีความสำคัญต่อภูมิทัศน์ริมคลองแล้วยังมีความสำคัญต่อชุมชนและประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานย่านฝั่งธนบุรีอีกด้วย

■ ตัวหนังสือสีน้ำเงิน หมายถึงบ้านที่ยังอยู่จนปัจจุบัน

ข้อมูลจาก
 : วิจิตรมาตรา,ขุน.เมื่อวานนี้ ตอนเด็กคลองบางหลวง (กรุงเทพฯ :เรื่องผลปี,2520)หน้า 25
 : สารคดี ธนบุรี เพื่อความเข้าใจในแผ่นดิน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารคดี,2542)หน้า261

แผนที่ 5 - 5 :บ้านคหบดีและขุนนางริมคลองบางหลวง

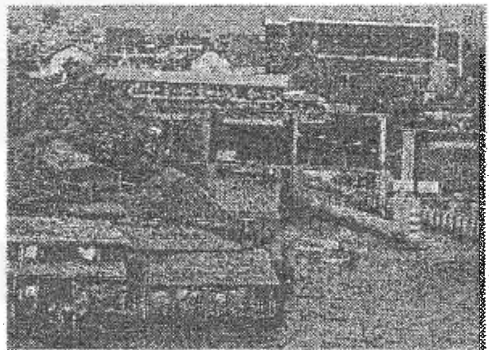
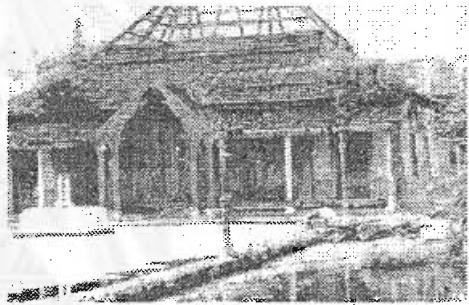
จากตัวอย่าง บ้านเรือนริมคลองบางกอกใหญ่ หรือคลองบางหลวง ในช่วงแรกเป็นที่ตั้งรกรากของผู้มีฐานะขุนนาง ในอดีตมากมาย ปัจจุบันถ้านั่งเรือไปตามคลองบางหลวง ก็ยังพอเห็นบรรยากาศเก่าๆ เหล่านี้หลงเหลืออยู่ จากทัศนียภาพของบ้านเรือน สิ่งก่อสร้าง ที่เรียงรายอยู่ริมน้ำ ทั้งบ้านเก่าและวัดสำคัญ เช่นวัดโมลี วัดหงส์ วัดสังข์กระจาย จนถึงวัดประดู่ฉิมพลี คาบเรือเก่า ศาลเจ้าร้าง ตลาดพลู สลับกับบ้านเก่า ของบรรดาขุนนางตั้งแต่ระดับพระยาจนถึง คุณหลวง คุณพระ หลายหลังที่ถูกละเลยยังคงอาศัยสืบต่อกันมา บางหลังก็รื้อตาย และบางหลังที่เปลี่ยนเจ้าของไป นอกจากนี้เรือนไทยแบบเดิม เรือนไทยประยุกต์แล้ว ยังมี รูปแบบบ้านเรือนที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก ทั้งเรือนไม้และเรือนตึก บรรยากาศโดยรวมของบ้านเรือนริมน้ำ ประกอบด้วยธรรมชาติรายล้อม พรรณไม้ริมน้ำสร้างบรรยากาศสงบร่มรื่น และสะท้อนร่องรอยอดีตโดยเฉพาะเมื่อเข้าไปจนถึงคลองด้านที่เชื่อมต่อกองสนามชัย จะเห็นว่าบ้านเรือนเหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของบรรยากาศริมคลอง อาคารหลายหลังอยู่ในสภาพที่ควรดำเนินการอนุรักษ์ เช่น บ้านเก่าของหลวงฤทธิณรงค์รอนที่อุทิศเป็นโรงเรียน ที่ปัจจุบันอยู่ในขั้นเริ่มต้นสำรวจเบื้องต้นเพื่อดำเนินการอนุรักษ์โดยกรมศิลปากร

ข้อเสนอแนะการอนุรักษ์ จากที่อาคารเป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญต่อทัศนียภาพโดยรวมของชุมชนริมน้ำ ดังที่ได้อธิบายไว้ในบทที่ 4.1.2.2 การอนุรักษ์อาคารจึงไม่ควรคำนึงถึงเฉพาะตัวอาคาร แต่ต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อภาพรวมด้วย ถ้าอาคารมีคุณค่าเด่นด้านนี้อย่างเดียวการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่ต้องการตอบสนองความต้องการในปัจจุบันก็ควรทำเฉพาะภายในอาคารเท่านั้น สิ่งที่ไม่ควรทำอย่างยิ่งคือการย้ายอาคารไปไว้ที่อื่น แม้ว่า จะสามารถทำได้ตามลักษณะโครงสร้างอาคารถ้าเป็นโครงสร้างไม้ที่ถอดย้ายได้ การสร้างหรือต่อเติมสิ่งปลูกสร้างใดๆ เพิ่มเติมในพื้นที่ ไม่ควรบดบังมุมมองจากภายนอก โดยเฉพาะมุมมองจากริมน้ำ และถ้าเป็นอาคารซึ่งมีรูปแบบสอดคล้องกันทั้งชุมชน การต่อเติมก็ควรทำให้สอดคล้องกับภาพรวมของชุมชนนั้นด้วย โดยอาจจัดทำ Guideline สำหรับการออกแบบอาคารใหม่ในพื้นที่ จากการศึกษารูปแบบร่วมของบ้านเรือนเหล่านั้น เพื่อไม่ให้เกิดความแปลกแยกจนทำลายคุณค่าของชุมชน ทั้งนี้ควรคำนึงถึงองค์ประกอบภูมิทัศน์อื่นๆ ด้วย เช่น ศาลาริมน้ำ การทำเขื่อน กำแพงกันดิน ศึกษา พืชพรรณไม้ริมน้ำต่างๆ เพื่อทำการออกแบบการอนุรักษ์ โดยยังคงรักษาบรรยากาศเหล่านี้ไว้ได้

สถาบันวิทย์บริการ

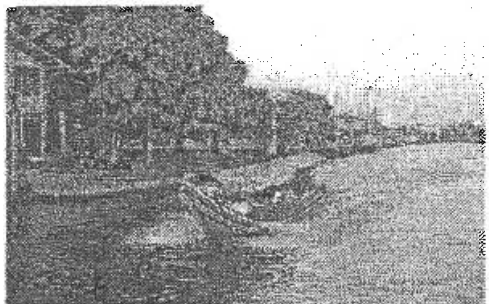
ภาพ 5-6: บ้านพระยาราชาหนูประพันธ์
ออกแบบ โดยนายแกรซี ตั้งอยู่ริมคลอง
บางหลวง

ที่มา : พนิดา สงวนเสรีวานิช "คุณค่าอาคาร
เก่ากับแนวทางอนุรักษ์" ศิลปวัฒนธรรม
(2539) :96-97

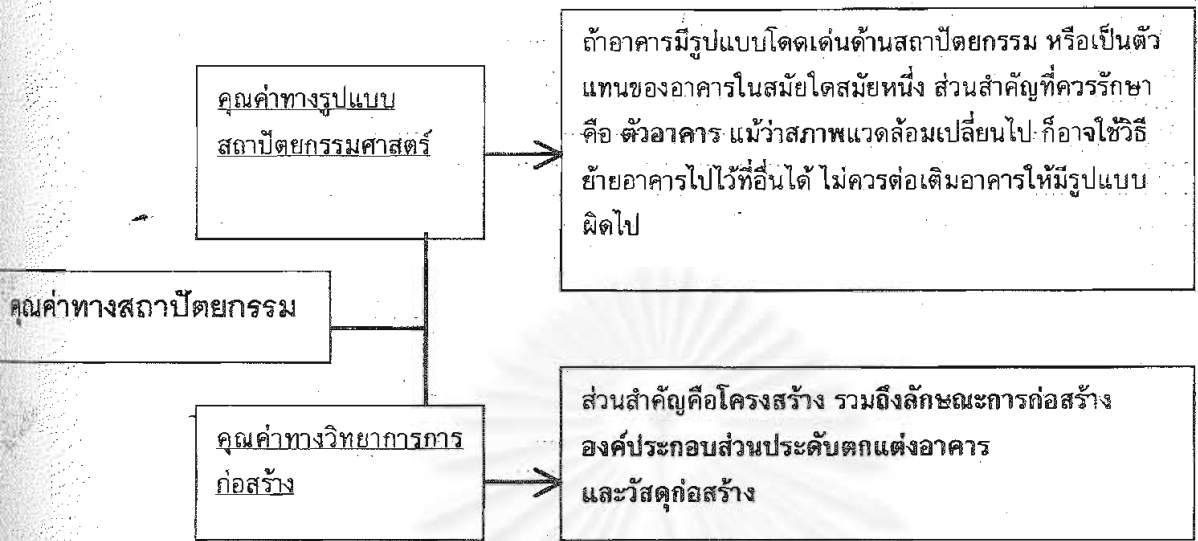
ภาพประกอบ5-7: บ้านเรือนริมคลองบางหลวง
ซ้าย เป็นภาพบรรยากาศริมคลอง บริเวณปาก
คลองจากทางเข้าแม่น้ำเจ้าพระยา
บน เป็นภาพภูมิเจริญพาณิชย์ อาคารปั้นหยา
ประดับไม้ฉลุลาย ชุมชนมุสลิมนิกายชีอะห์ ริม
คลองบางหลวงปัจจุบันได้รับการซ่อมแซมแล้ว

ที่มา : น.ณ ปากน้ำ, แบบแผนบ้านเรือนในสยาม,พิมพ์
ครั้งที่2 (กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์จำกัด,2535)
หน้า 211,ศิลปวัฒนธรรม

5.2.2 การอนุรักษ์บ้านซึ่งมีคุณค่า ด้าน สถาปัตยกรรม

ส่วนสำคัญของอาคารที่ควรรักษาไว้

อาคารซึ่งมีคุณค่าทางด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมระดับที่ 1 :

ข้อเสนอแนะการอนุรักษ์ : รักษาส่วนที่สำคัญของอาคารคือรูปแบบสถาปัตยกรรม การเปลี่ยนแปลงใดๆ จึงไม่ควรกระทบต่อรูปลักษณะภายนอกของอาคาร และเอกลักษณ์ของรูปแบบดังกล่าว เมื่อดำเนินการอนุรักษ์อาคาร ที่มีปัญหาด้านความแข็งแรง ถ้าจำเป็นต้องมีการเสริมความมั่นคง ซ่อมแซมโครงสร้าง โดยใช้เทคนิคและวัสดุสมัยใหม่ ก็สามารถทำได้ แต่ต้องรักษารูปแบบไว้ให้มากที่สุด ส่วนอาคารใด ถ้าจำเป็นต้องต่อเติม ส่วนที่ต่อเติมนั้นไม่ควรจะทำให้ทำลายรูปแบบเดิมหรือทำให้เกิดการบิดเบือนข้อมูล ผู้ทำการอนุรักษ์ควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องรูปแบบงานสถาปัตยกรรม และการอนุรักษ์เป็นอย่างดี

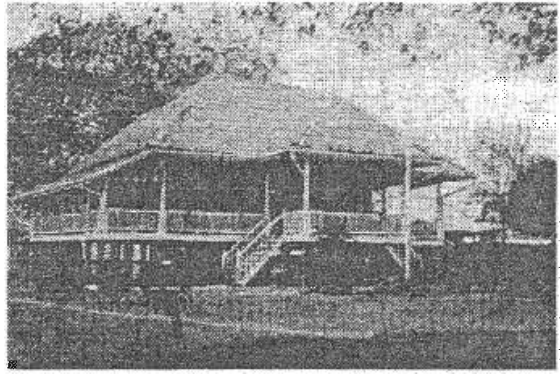
ตัวอย่างที่ 1 : บ้านอับดุลราฮิม นอกจากมีความโดดเด่นด้านสุนทรียภาพ อาคารมีส่วนที่สงัดและสามารถประยุกต์รูปแบบตะวันตกให้สอดคล้องกับภูมิอากาศของไทยได้อย่างเหมาะสมคือมีใต้ถุนสูง การวางผังให้อาคารโปร่งมีระเบียงด้านหน้าและหลัง นอกเหนือจากรูปแบบที่คล้ายคลึงกับบ้านตากอากาศของประเทศแถบตะวันตกหรือที่เรียกว่าบ้านแบบ “บังกะโล” พบมากในพื้นที่นอกเมือง หรือชายทะเล ประเทศที่เป็นอาณานิคม แถบอากาศอบอุ่น เช่น อินเดีย แถบอินโดจีน

ลักษณะเฉพาะของรูปแบบบ้านแบบบังกะโลคือ

1. มีชั้นเดียว หรือชั้นครึ่ง ยกใต้ถุนสูงโล่งไม่ใช้งาน (คล้ายเรือนไทย)
2. มีบันไดขึ้นชั้นบนจากภายนอก
3. มีระเบียงหน้าห้อง ด้านใดด้านหนึ่งหรือระเบียงรอบอาคาร
4. มักมีPorch ด้านหน้ายื่นออกมาตามแนวขวางของอาคาร

สำหรับในประเทศไทยบ้านลักษณะดังกล่าวเริ่มแรก ถูกสร้างเป็นสถานพักตากอากาศชายทะเลที่หัวหิน แม้ในปัจจุบัน ยังมีบ้านแบบดังกล่าวหลงเหลืออยู่มากที่หัวหินและพื้นที่ใกล้เคียง อยู่จำนวนมาก บังกะโลหลังแรกๆ ที่สร้างที่หัวหิน และยังมีภาพหลักฐานปรากฏ เช่นบ้านพักหัวหินของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ⁵ หลังจากนั้นในสมัยรัชกาลที่ 6 บ้านพักอากาศต่างประเทศ รวมทั้งจวนของเจ้าเมือง บ้านหลังที่สอง ตามต่างจังหวัดของคหบดี เจ้า

⁵ จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า. *เกิดวังปารุสก์*, กรุงเทพฯ, อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟจำกัด, 2540 หน้า 79

ที่มา: จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า. เกิดวังปารุสก์
กรุงเทพฯ, อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด, 2540 หน้า 79

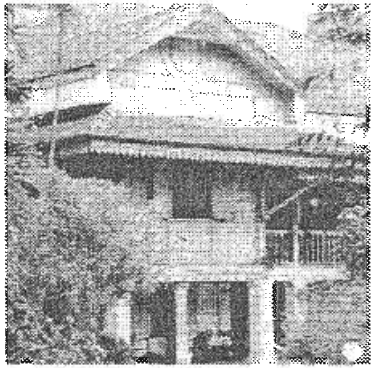
ภาพบ้านแบบบังกะโล ในช่วงแรกของหัวหิน
พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ กล่าวไว้ถึงบ้านหลังนี้ใน
“เกิดวังปารุสก์” ว่าเป็นเรือนไม้สี่ขาชั้นเดียวอยู่ริมทะเล
สร้างบนที่ดิน หัวหิน ตรงแหลมหินติดกับหมู่บ้าน
ต่อมา ได้ปลูกตำหนักไม้สักมีเสาทำด้วยคอนกรีต
ซึ่งเวลานั้นหาสี่เท้า ปลูกโรงครัวห้องมหาดเล็กข้าหลวง
และเรือนรับแขก พระองค์เจ้าจุลฯ ได้ขึ้นอยู่บนตำหนัก
ใหม่นี้เป็นครั้งแรกในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2460

ที่มา: มหาวิทยาลัยศิลปากร พระตำหนักขาสีมงคลอาสน์
และพระราชวังสนามจันทร์ , กรุงเทพฯ อมรินทร์พริ้นติ้งแอนพับลิชชิ่ง
จำกัด, 2538 หน้า 135

ภาพทับเจริญ จังหวัดนครปฐม
เดิมเป็นบ้านพักตากอากาศ ต่างจังหวัด
ของเจ้าพระยาราม ราชพ ในรัชกาลที่ 6
ปัจจุบันได้รับการอนุรักษ์เป็น
เป็นพิพิธภัณฑ์ พระเทพรัตนราชสุดา
เป็นบ้านแบบบังกะโลหลังหนึ่งในสมัยนั้น

นาย ชุนนาง จากกรุงเทพมหานครต่าง ๆ ก็มักสร้างเป็นรูปแบบนี้ เช่นกัน ตัวอย่าง ทับเจริญ ของพระยาราม ราชภ ที่พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม หรือเรือนข้าราชการที่พระราชวังบางปะอิน เป็นต้น

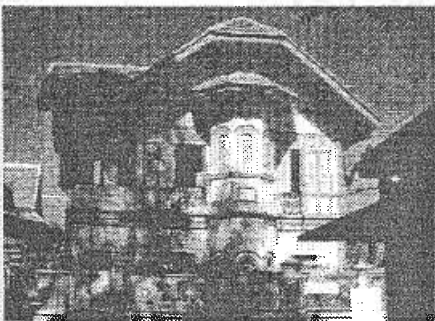
ภาพ : มุขหน้าบ้านบ้านอัมบุราฮิม
ที่มา : Ping amaranund ,Heritage home
of thailand (Bangkok:1995)

บ้านอัมบุราฮิม สร้างอยู่ในเขตพื้นที่แถบสีลม เนื่องจากบริเวณดังกล่าวจัดได้ว่าเป็นชานเมืองของกรุงเทพ มีชาวต่างชาติอาศัยอยู่เป็นส่วนใหญ่ สันนิษฐานว่าเนื่องจากเจ้าของบ้านเป็นชาวอินเดีย ซึ่งเข้ามาค้าขายในประเทศไทยในช่วงรัชกาลที่ 5 จึงนำรูปแบบพักอาศัยนี้เข้ามาด้วย และในช่วงเวลาดังกล่าวย่านสีลมยังคงเป็นพื้นที่โล่งกว้าง อากาศดี และยังมีทุ่งนาอยู่โดยรอบ จึงเปรียบเหมือนย่านตากอากาศของคนในเมือง เจ้าของบ้านไม่มีเวลาไปพักตากอากาศตามชายทะเล จึงสร้างบ้านในลักษณะดังกล่าวในย่านดังกล่าว ปัจจุบันมีเพียงหลังเดียวในละแวกสีลม อาคารหลังนี้จึงเรียกว่า “หายาก เพราะไม่ค่อยพบรูปแบบดังกล่าวในกรุงเทพมหานคร” โดยเฉพาะที่อยู่ในสภาพดี

การอนุรักษ์ : ส่วนที่ต้องรักษา คือ รูปแบบอาคารบังกะโล จึงไม่ควรอย่างยิ่งที่จะต่อเติมอาคารที่มีผลกระทบต่อลักษณะเฉพาะ เช่น เติมอาคารชั้นล่างจนส่วนที่เป็นใต้ถุนอาคารหายไป ถ้าจำเป็นคือทำในส่วนที่ไม่ทำให้รูปด้านของอาคารเสีย เช่นทำในช่วงเสากลางอาคารและเว้นระยะโดยรอบไว้ หรือเสาใหญ่ชั้นล่าง หรือระเบียงชั้นบน ก็ไม่ควรกันห้องเพิ่ม ถ้าอาคารมีปัญหาเรื่อง โครงสร้างหรือการทรุดตัว การซ่อมแซม ก็สามารถที่จะเปลี่ยนหรือซ่อมโครงสร้างเดิมได้ด้วยเทคนิควิธีสมัยใหม่ได้ แต่เนื่องจากอาคารมีคุณค่าด้านวิทยาการก่อสร้างด้วย จึงควรจะใช้วิธีการก่อสร้างแบบเดิมในการซ่อมแซมอาคารส่วนที่ต่อเติมเพิ่มในพื้นที่ก็ควรจะมีนำเอาลักษณะเฉพาะของอาคารประเภทบังกะโล มาพิจารณาเพื่อให้เกิดความกลมกลืน กับตัวบ้านเดิม เนื่องจากบ้านอัมบุราฮิมมีองค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น คือ งานศิลปะไม้ฉลุลายซึ่งผสมผสาน ตะวันตก ไทยและอิสลามเข้าด้วยกัน อาคารใหม่ที่สร้างเพิ่มในพื้นที่จึงควรนำเอาลักษณะลวดลายแบบชนมบังซิง และลวดลายประดับเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ด้วย

อาคารซึ่งมีคุณค่าทางด้านวิทยาการการก่อสร้างระดับที่ 1 :

ข้อเสนอแนะการอนุรักษ์ : คือ รักษาส่วนที่สำคัญของอาคารคือเทคนิคการก่อสร้าง เนื่องจากเป็นตัวอย่างอาคารที่แสดงถึงวิทยาการการก่อสร้างที่พัฒนาจากอดีต มาจนถึงปัจจุบัน ความสำคัญอยู่ที่อาคารเป็นตัวอย่างลักษณะการก่อสร้างสถาปัตยกรรมของยุคสมัยนั้น เป็นประโยชน์ทางการศึกษา เมื่อจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงใดจึงควรรักษาวิธีการก่อสร้างแบบเดิมไว้รวมถึงวัสดุด้วย นอกจากนี้ยังมีอาคารหลายหลังที่ในหลังเดียวมีการก่อสร้างเปลี่ยนแปลงหลายสมัย ที่แสดงให้เห็นความแตกต่างได้

ภาพ : สมาคมภสัษวัดสามพระยา

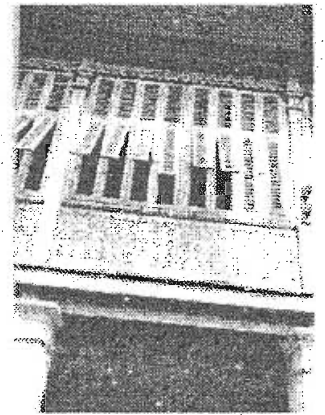
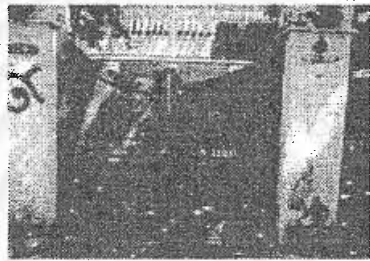
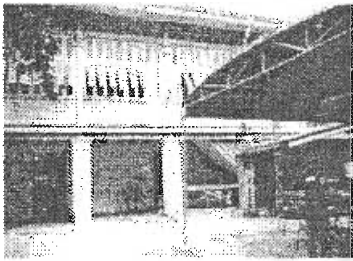
ตัวอย่างที่ 1 สมาคมภสัษวัดสามพระยา เช่นเดียวกับ บ้านพระยาศรีรัตนวิเบศร์ เชียงสะพานปกเกล้า อาคาร สามารถเป็นตัวแทนของการก่อสร้างในหลายยุคสมัยจากการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงอยู่เสมอ ตั้งแต่เมื่อสร้างครั้งแรกสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อมามีการต่อเติมอาคารเพิ่มในสมัยรัชกาลที่ 7-8 ถ้าดูจากรูปแบบภายนอกทำให้อาจจะระบุยุคที่ทำการก่อสร้างได้ยาก แต่ก็จัดได้ว่าอาคารสามารถให้ความรู้ในเรื่องเทคนิควิธีการก่อสร้าง ในแต่ละยุคสมัยได้ เช่น

^๑ นาย ฮาซันดารี อัมบุราฮิม คหบดีเชื้อสายอินเดีย เป็นเจ้าของห้างริมถนนเจริญกรุงในสมัยรัชกาลที่ 5 มีทายาทคือบุตรสาว ๒ คน คุณประทุม อัมบุราฮิม หนึ่งในบุตรสาวเป็นเจ้าของบ้านในปัจจุบัน

ตัวอย่างที่ 2 : บ้านเลขที่ 120/9 ตรอกโรงภาษี เจริญกรุง 36 สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 โครงสร้างชั้นล่างเป็นผนังรับน้ำหนัก มีระเบียงโดยรอบชั้นบนเป็นโครงสร้างพื้นไม้วางบนตง ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของการก่อสร้างอาคารในยุคนี้หรือที่เรียกว่าแบบColonial นั้นเอง

ลักษณะเฉพาะของอาคารเช่น

1. การวางผังมีลักษณะระเบียงไม้โดยรอบ มีห้องอยู่กลาง ส่วนระเบียงรอบเป็นโครงสร้างไม้รับด้วยเสาไม้ที่ทิ่มด้วยผนังก่ออิฐฉาบปูนอีกชั้นหนึ่ง และใช้คานรอดเสาไม้แบบเดียวกับเรือนไทย เพื่อรับตง ไม้ชั้นสอง
2. เป็นโครงสร้างผนัง wall bearing หรือผนังรับน้ำหนัก ใช้อิฐขนาดใหญ่กว่าปัจจุบัน
3. หลังคาเป็นปั้นหยาแบบเรียบๆ ไม่สลัซับซ้อนมาก ไม่มีมุขหรือporch ด้านหน้า
4. อาคารมักมีขนาดใหญ่กว่าบ้านในยุคต่อมา ความสูง floor to floor ประมาณ 2.80-3.20 เมตร
5. ผนังชั้นล่าง หน้า 40 เซนติเมตร ส่วนชั้นบนจะประมาณ 30 เซนติเมตร เป็นการลดขนาดผนังลงรับโครงหลังคาไม้ชั้นบน
6. ปูนก่อและฉาบเป็นปูนหมักปูนดำและใช้สีฝุ่นผสมปูนหมักฉาบผนัง ซึ่งเป็นลักษณะส่วนใหญ่ของอาคารซึ่งสร้างในสมัยนั้น

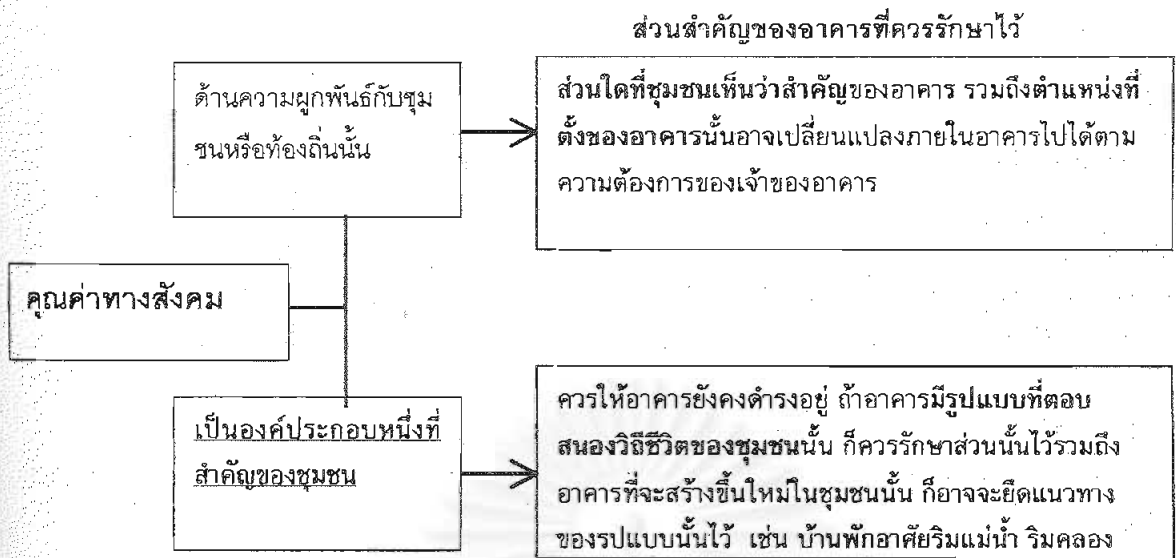
ภาพประกอบที่ 5-11

บ้านพักตำรวจหน้า เลขที่ 120/9 เจริญกรุง 36

การอนุรักษ์ แม้ว่าอาคารจะมีปัญหาเรื่องโครงสร้างฐานรากก็ควรใช้วิธีเสริมความมั่นคงแทนการเปลี่ยนโครงสร้างหลังคา แลไม่ควรใช้ วิธีการก่อสร้างเป็นแบบสมัยใหม่ เช่นมีปัญหาผนังผุกร่อนเสื่อมสภาพ ก็ดำเนินการซ่อมแซมโดยใช้วัสดุแบบเดิมคือปูนหมักปูนดำใช้ก่อและฉาบและใช้สีฝุ่นผสมปูนหมักฉาบผนังเช่นเดิม และไม่ควรอย่างยิ่งที่จะใช้โครงสร้าง ค.ส.ล. และปูนซีเมนต์แบบใหม่ ซ่อมแซมผนังรับน้ำหนัก เพราะนอกจากจะทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนของหลักฐานวิธีการก่อสร้างแล้ว ยังมีผลต่อปัญหาความชื้นของอาคาร วัสดุที่ใช้ก็ควรเป็นแบบเดียวกับของเก่าทั้งหมดทั้ง ผนัง พื้น หลังคา วัสดุผนัง นอกจากนี้อาคารมีคุณค่าจากอายุสมัยในการก่อสร้างด้วย การรักษาความแท้ของอาคารจึงจำเป็นอย่างยิ่ง การเปลี่ยนแปลงประโยชน์ใช้สอยของอาคารสามารถทำได้ แต่ไม่ควรเปลี่ยนผังภายใน หรือกันห้องเพิ่ม จนทำลายคุณค่าของอาคาร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.2.4 การอนุรักษ์บ้านซึ่งมีคุณค่าทางสังคม

บ้านที่มีคุณค่าด้านความสัมพันธ์กับท้องถิ่น ระดับที่ 1:

ข้อเสนอแนะการอนุรักษ์ : ในแง่ที่อาคารเป็นองค์ประกอบหนึ่งของสภาพแวดล้อม สิ่งที่ต้องรักษาไว้จึงไม่ใช่รูปแบบ หรือความแท้ ความงาม แต่เป็นความสัมพันธ์กับชุมชนในพื้นที่นั้น ถ้าพิจารณาเฉพาะด้านกายภาพ ส่วนสำคัญที่ต้องรักษาไว้คือความสอดคล้องกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม และตำแหน่งที่ตั้งของอาคาร ดังนั้นเมื่อต้องดำเนินการอนุรักษ์ ถ้าไม่มีความจำเป็น ก็ไม่ควรใช้วิธีรื้อย้ายอาคารไปไว้ที่อื่น เพราะจะทำให้คุณค่าด้านนี้ของอาคารหมดไป อีกประการหนึ่งคือ ต้องพิจารณาด้วยว่าถ้ามีการเปลี่ยนแปลงใดๆจะมีผลต่อภาพรวมของพื้นที่อย่างไร การอนุรักษ์จึงน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของแผนอนุรักษ์ชุมชนนั้น และควรมีท้องถิ่นมีแนวคิดอย่างไรในการอนุรักษ์ เนื่องจากอาคารเหล่านี้บางหลังอาจไม่ได้มีค่าในตัวเอง แต่จะมีค่าในแง่ที่ทำให้เกิดเอกภาพร่วมกันของพื้นที่ การปรับประโยชน์ใช้สอยให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันก็เป็นหนทางหนึ่งที่จะรักษาอาคารไว้ได้ คุณค่าอีกลักษณะหนึ่งคือเป็นบ้านซึ่งมีความโดดเด่นเป็นพิเศษในพื้นที่นั้น มีความสำคัญเป็นที่จดจำของชุมชน ก็ควรจะให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการให้ตัดสินใจและอาจมีการช่วยเหลือการอนุรักษ์

ตัวอย่าง บ้านขนมฝรั่งกุฎีจีน เป็นหนึ่งในบ้านพักอาศัยในย่านกุฎีจีน ปากคลองบางหลวง ความสำคัญเฉพาะตัวบ้านเองคือรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเรือนขนมปังขิง ที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ ๘ มีลวดลายฉลุละเอียดงดงาม และมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกันกับบ้านเก่าอีกหลายหลังซึ่งอยู่ในย่านเดียวกัน และเป็นบ้านซึ่งเก่าแก่ที่สุดหลังหนึ่งในย่านนั้น ตัวบ้านเป็นที่จดจำของคนในพื้นที่ เนื่องจากเป็นสถานที่ทำขนมฝรั่งกุฎีจีน ซึ่งเป็นของดีของเก่าที่มีชื่อเสียงอย่างหนึ่งของย่าน ขนมฝรั่งกุฎีจีนเป็นขนมที่ทำสืบเนื่องกันมาแต่ครั้งต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ถือเป็นมรดกที่ตกทอดกันมาจากอดีต ที่แสดงถึงความเก่าแก่ของชุมชน

ความสำคัญของชุมชนกุฎีจีน- เคยเป็นที่ตั้งของชุมชนตะวันตกในอดีต อยู่มาตั้งแต่สมัยอยุธยา ครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2310 พวกฝรั่งโปรตุเกสในกรุงศรีอยุธยา ก็อพยพลงมาอยู่กับพวกเดียวกันในบางกอก ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีชาวโปรตุเกสอยู่มาก เมื่อต้นรัชกาลที่ 3 ตั้งแต่ปากคลองบางหลวงไปถึงกุฎีจีน มีฝรั่งอยู่เรียงราย กุฎีจีนในปัจจุบันแม้จะไม่เหลือสภาพความเป็นชุมชนตะวันตกอยู่ สิ่งที่เหลือทิ้งไว้ให้พอเห็นเค้าเดิมได้คือ ยังมีพวกที่นับถือศาสนาคริสต์หรืออยู่ข้าง^๕ ด้วยเหตุนี้ชุมชนดังกล่าวจึงเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงความสัมพันธ์กับชาวตะวันตกในอดีตได้เป็นอย่างดี

^๕ ห้างหุ้นแตร จัดว่าเป็นห้างฝรั่งห้างแรกที่มีในเมืองไทย นายโรเบิร์ต ฮันเตอร์ เจ้าของห้างเป็นฝรั่งชาติสกอต

^๖ วิจิตรวราตา,ขุน. *เมื่อวานนี้ ตอนเด็กคลองบางหลวง*. 2 เล่ม. กรุงเทพฯ: เรืองศิลป์, 2520, หน้า 481

การอนุรักษ์ บ้านหลังนี้เป็นส่วนหนึ่งของย่านกุฎีจีน การพัฒนาหรืออนุรักษ์ใดๆ จึงควรคำนึงถึงและ ควรเป็นไปตาม แผนอนุรักษ์ของทั้งย่านกุฎีจีน หรือถ้าจำเป็นต้องอนุรักษ์อาคารเพียงหลังเดียวก็ควรทำให้สอดคล้องกับลักษณะทาง กายภาพของชุมชนนั้น ขณะเดียวกันก็ควรจะให้มีความสำคัญเป็นพิเศษกับผลกระทบที่ออกมา ไม่เฉพาะกับเจ้าของอาคาร แต่ควรคำนึงถึงความรู้สึกของคนอื่นๆ ในชุมชนด้วย การเปลี่ยนแปลงภายในอาคาร สามารถทำได้ เพื่อให้เหมาะสมกับ วิถีชีวิตในปัจจุบัน แต่ประโยชน์ใช้สอยหลักไม่ควรจะเปลี่ยนแปลง รวมถึงการทำขนมฝรั่ง เนื่องจากเป็นเอกลักษณ์ อย่างหนึ่งของย่านนั้นไปแล้ว การเลือกสีสันทันภายนอกก็ควรจะทำอย่างระมัดระวัง ไม่ควรต่อเติมอาคารด้วยวัสดุสมัยใหม่ ที่ดูแปลกปลอม เช่นหลังคาส่วนใหญ่ในละแวกนั้นยังคงเป็นกระเบื้องว่าวบ้านพักอาศัยโดยรอบเป็นบ้านไม้ที่สร้างในช่วง เวลาใกล้เคียงกัน และมีความสัมพันธ์กับมาแต่ดั้งแต่เดิม ในพื้นที่ สังเกตลวดลายฉลุที่หน้าบ้านของบ้านเป็นสัญลักษณ์ สกulpture ซึ่งเป็นตระกูลของคนในย่านดังกล่าวหลายหลังเป็นสัญลักษณ์อันเดียวที่มีอยู่ ที่ควรรักษาไว้

ขั้นตอนหนึ่งของการวางแผนการอนุรักษ์ ในเรื่องของกายภาพของย่านประวัติศาสตร์ หรือชุมชนเก่า คือการจัดทำ Guideline สำหรับการปรับปรุง หรือต่อเติมที่จะเกิดขึ้น ใน รายละเอียดต่างๆ เช่น

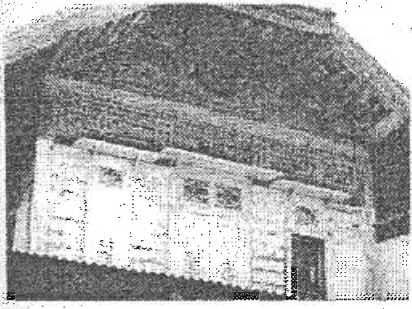
1. Facade line ในกรณีอาคารที่ต้องการรักษา Facade line เนื่องจากมีความต่อเนื่องกันตลอด ซึ่งส่วนใหญ่จะ เป็นอาคารตึกแถว หรืออาคารที่มีความคล้ายคลึงกัน แต่ในย่านกุฎีจีนมักจะเป็นบ้านเดี่ยวที่มีความหลากหลาย จึงไม่จำเป็นต้องรักษา Facade line นอกจากกำหนดเป็นช่วงความสูงแต่ละชั้นอย่างคร่าวๆ
2. Orientation คือการกำหนดทางเข้า ทิศทางของหลังคา ว่าบ้านในย่านส่วนใหญ่มีการจัดวางตัวเรือนอย่างไร รวมไปถึงองศาของหลังคาซึ่งเป็นผลต่อลักษณะทางกายภาพของอาคารอย่างมาก
3. Form /Massing รูปทรงหลังคา และลักษณะความโปร่งตันของบ้านส่วนใหญ่ ปริมาณช่องเปิด รวมไปถึง ลักษณะช่องเปิด อาคารมีความโปร่งโล่งมากหรือน้อย เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการเปลี่ยนแปลง หรือเป็น หรือแนวทางในการออกแบบอาคารใหม่ในพื้นที่
4. Height ควบคุมความสูง โดยพิจารณาจากความสูงเฉลี่ยของอาคารส่วนใหญ่ จากการสังเกตบ้านในกุฎีจีน ที่สร้างในยุคก่อนรัชกาลที่ 6 หรือบ้านเก่ามักมีความสูงแต่ละชั้น จากพื้นชั้นล่างถึงพื้นชั้นบนมากกว่า อาคารที่สร้างในช่วงต่อมา
5. Detail และจังหวะ ของelement ต่างๆ เช่นมุขหน้าของบ้านจนถึง รายละเอียดเล็กๆน้อยๆ โดยเฉพาะ ในพื้นที่มีเรือนแบบขนมปังขิงหลายหลังซึ่งมีส่วนประกอบสถาปัตยกรรมที่เป็นลายฉลุที่ละเอียดสวยงาม การออกแบบอาคารใหม่ในพื้นที่อาจหยิบเอา element เหล่านี้มาใช้

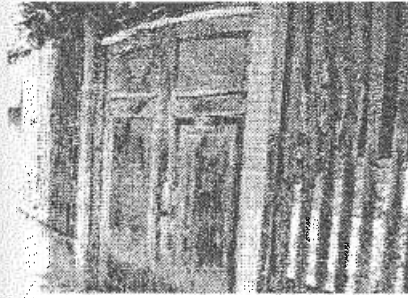
ภาพประกอบที่ 5—12
 : การทำขนมฝรั่ง ด้วยเตาโบราณ
 เป็นวิธีการทำที่สืบทอดกันมาหลายรุ่น

6. window หมายถึงขนาดของช่องเปิด และรูปแบบประตูหน้าต่าง หน้าต่างที่ใช้วัสดุสมัยใหม่ หรือกระจกใสบานใหญ่อาจไม่เหมาะสมกับ ลักษณะทางกายภาพของย่านชุมชนเก่า
7. Style รวบรวมและแบ่งลักษณะรูปแบบของบ้านทั้งหมดในพื้นที่ หลีกเลี่ยงรูปแบบใหม่ที่ขัดแย้งกับรูปแบบเดิม
8. ส่วนประกอบอื่นๆ เช่น ป้ายทางเดิน ชุมประตูป้าน รั้ว เป็นองค์ประกอบ ที่สำคัญ ที่ส่งเสริมบรรยากาศของชุมชน ในย่านกุฎีจีน ก็มีลักษณะเฉพาะ คือการทำชุมประตูไม้เลื้อย และนิยมบานประตูไม้และรั้วโปร่ง เป็นส่วน สำคัญที่ควรอนุรักษ์ และส่งเสริมให้มีมากขึ้น
9. Space หรือการจัดพื้นที่ว่างภายในส่วนใหญ่บ้านเดี่ยวที่มี อายุเก่าแก่ในย่าน จะมีการเว้นที่ว่างเล็กๆด้านหน้า หลังชุมประตู เป็นพื้นที่ใช้พักผ่อน และพบปะสังสรรค์กัน

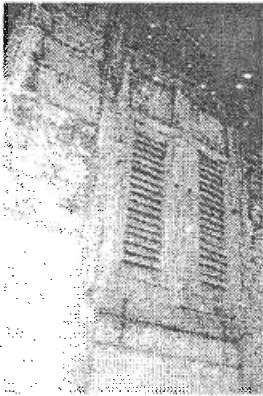
ภาพประกอบที่ 5 -13 บ้านในย่านกุฎีจีน

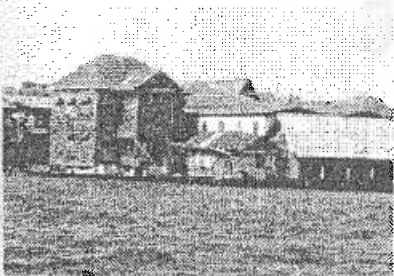
บ้านชนมฝรั่งกุฎีจีนรูปแบบเรือนชนมปังซิง มีสวดสายฉลุประดับ
ในภาพเป็นตราสกุลทองที่หน้าบ้าน

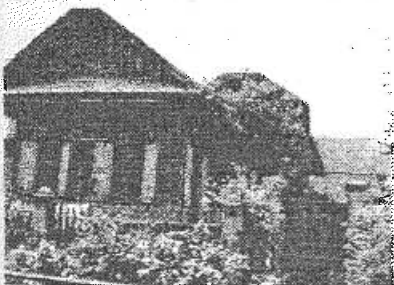
ซุ้มประตูทางเข้าบ้านซึ่งมีมักลักษณะคล้ายคลึงกันในย่าน
คือเป็นประตูลูกฟักไม้และหลังคาซุ้มไม้เลื้อยคลุมด้านบน

หน้าต่างบานเปิดเกล็ดกระหุ้งของบ้านชนมฝรั่งกุฎีจีน
พบในบ้านเก่าในย่านหลายหลัง

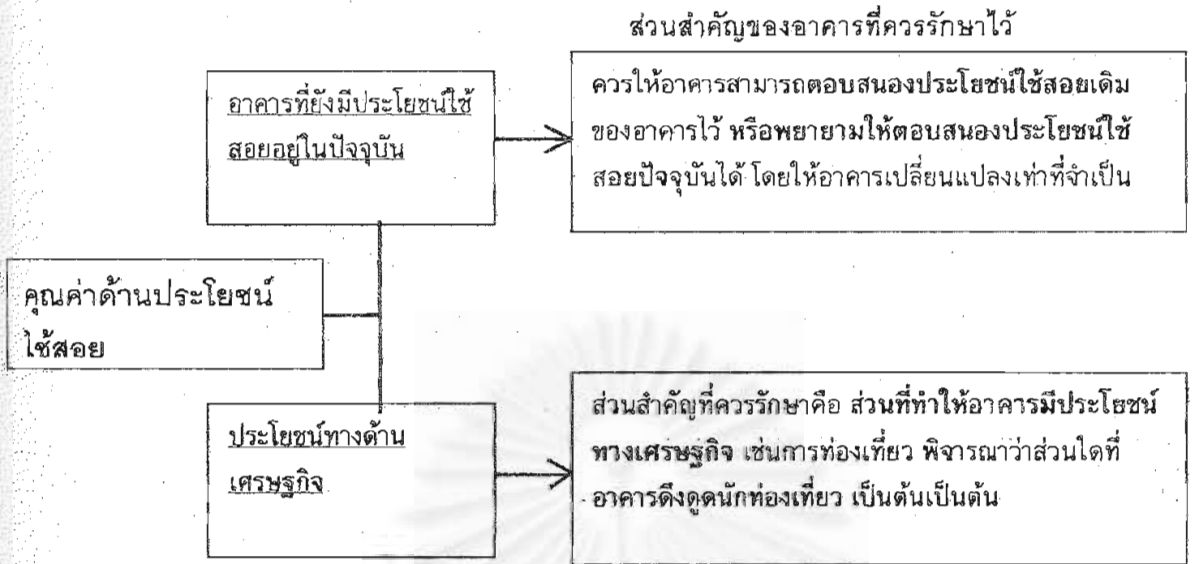

กุฎีจีน มุ่งมองจากแม่น้ำเจ้าพระยา
สังเกตบ้านเก่าริมน้ำที่ร้างและอยู่ในสภาพทรุดโทรมริมน้ำ

บ้านเก่าริมคลองกุฎีจีนอีกหลังหนึ่ง
ที่ยังอยู่ในสภาพไม่ทรุดโทรมมากนัก
และมีบ้านแบบนี้อีกหลายหลัง

5.2.5 การอนุรักษ์บ้านซึ่งมีคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย

หมายถึง อาคารที่ยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่ในปัจจุบัน ทั้งในรูปแบบเดิมคือเป็นที่พักอาศัย หรือประยุกต์ ปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยใหม่ โดยยังคงรักษาคุณค่าอาคารเอาไว้ เช่น การเปลี่ยนใช้สอยบ้านเก่า เป็นบ้านพักนักท่องเที่ยว ร้านอาหาร พิพิธภัณฑ์ อาคารอาจนำมาใช้ประโยชน์นำมาซึ่งผลตอบแทน ทั้งกับเจ้าของอาคารหรือชุมชน จากกรณีศึกษา บ้านที่มีคุณค่าเหล่านี้ หลายหลังมีประโยชน์ใช้สอยเพิ่มเติมจากเดิม คือไม่ได้เป็นที่พักอาศัยเท่านั้น บางหลังมีส่วนช่วยส่งเสริมบรรยากาศของชุมชน นำมาซึ่งรายได้ โดยเฉพาะมักเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว แต่ปัญหาคือการเปลี่ยนแปลงในหลายหลังทำอย่างไม่ถูกต้องและเปลี่ยนอาคารไปมากจนทำความเสียหายให้กับอาคาร

ตัวอย่าง สมาคมจันทบุรี ถนนศรีอยุธยา เดิมเป็นบ้านของพันหลวงอาจ ศิลปิน สมาคมจันทบุรีเช่าจากทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เป็นที่ทำการสมาคมจันทบุรีและร้านอาหารชื่อจินคณา ในส่วนของร้านอาหารเป็นส่วนที่มีการต่อเติมทั้งส่วนครัวด้านหลังและส่วนร้านอาหาร ด้านข้าง เปลี่ยนการกันห้องภายในชั้นล่าง รวมทั้งมีอาคารใหม่สร้างติดกับตัวอาคารเดิม

ภาพ : สมาคมชาวจันทบุรี ถนนศรีอยุธยา

การอนุรักษ์ ควรเน้นที่การรักษาสภาพอาคาร ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลงภายในให้ตรงกับประโยชน์ใช้สอยใหม่นั้น และควมคุมไม่ให้การปรับเปลี่ยนนั้นไม่ทำลาย รูปแบบอาคารเดิม ถ้ามีส่วนใดของอาคารที่ถูกเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมและพบว่า มีผลกระทบต่อความมั่นคงแข็งแรงของอาคารก็ควรจะให้เสีย อาจอยู่ในลักษณะการรื้อถอน เว้นระยะห่างจากตัวบ้านเดิมให้มากขึ้นโดยเฉพาะส่วนครัว ที่ควรจะทำแยกจากตัวบ้านเก่า ไม่ต่อเชื่อมกัน การอนุรักษ์นั้น ควรมีส่วนช่วยในการฟื้นฟูอาคารให้มีคุณค่ามากขึ้น ทั้งกับสภาพแวดล้อมมุมมองจากภายนอกที่ปัจจุบันมีที่จอตลอดด้านหน้า ควรจัดการให้มีระเบียบ สวยงามและส่งเสริมคุณค่ามากกว่าในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะบางประการ :แนวทางในการปรับปรุงผังบริเวณและภูมิทัศน์

สำหรับการอนุรักษ์อาคารเก่าซึ่งเป็นอาคารพักอาศัยนั้น จากการศึกษาและสรุปจากข้อมูล ตัวอย่างอาคารที่ได้อนุรักษ์ไว้แล้ว พบว่าสามารถดำเนินการได้ใน สองแนวทาง คือ

1. **รักษาสภาพเดิม หรือปรับปรุงใหม่ให้มีสภาพคล้ายเดิม** ในกรณีที่การจัดผังบริเวณและภูมิทัศน์มีลักษณะเฉพาะ มีความสัมพันธ์กับอาคาร หรือมีความสำคัญด้านอื่นๆ เช่น ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือมีคุณค่าด้านสุนทรียภาพ เป็นองค์ประกอบร่วมของชุมชน ตัวอย่างการพยายามรักษาสภาพเดิมในลักษณะนี้ เช่น บ้านพักอาศัยย่านชุมชนกุฎีจีน ซึ่งมีบ้านเก่าอยู่มาก ทั้งบ้านทรงไทย บ้านแบบตะวันตก สมัยรัชกาลที่ 6-7 หรือบ้านที่สร้างใหม่ภายหลังในพื้นที่ ซึ่งเกิดว่ามีการจัดพื้นที่หน้าบ้าน มีซุ้มประตูไม้เก่า รวมทั้ง พันธไม้เลื้อยที่นิยมปลูกเหนือประตูคล้ายคลึงกัน ซึ่งเป็นการรักษาบรรยากาศของชุมชนด้วย ตัวอย่างการจัดภูมิทัศน์ตําหนักประตม ที่มีอาคารหลังอื่นๆ ในบริเวณเดียวกัน คือตําหนักแพซึ่งเดิมเป็นเรือนแพ มีท่อนสามารถลอยไปตามน้ำได้ และตําหนักน้ำ เป็นเรือนไม้ชั้นเดียวขนาดเล็ก ทั้งสามหลังนี้ ตั้งอยู่ริมสระใหญ่ สองสระข้างคลองแสนแสบ ในพื้นที่วังเพ็ชรบูรณ์¹ ซึ่งสระใหญ่ทั้งสองนั้นขุดก่อนสร้างอาคาร โดยสมเด็จพระเจ้าจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ควบคุมดูแลการก่อสร้างด้วยพระองค์เอง อย่างใกล้ชิดต่อมาเมื่อจำเป็นต้องย้ายตําหนักชลอมมาอยู่ที่จังหวัดนนทบุรี สถาปนิกและเจ้าของจึงมีความเห็นพ้องกันว่าควรสร้างสระน้ำขนาดใหญ่ไว้ด้านข้างของตําหนักเพื่อให้อาคารยังคงอยู่ริมน้ำ แม้ว่าขนาดสระจะไม่เท่ากับของเดิมก็ตาม รวมทั้งพยายามให้มีบรรยากาศ แมกไม้คล้ายเดิม เช่น ต้น ก้ามปู จำปา มะลิ พุทธรักษา กุหลาบ ปลูกอยู่ในพื้นที่
2. **การปรับปรุงภูมิทัศน์ใหม่** ให้สอดคล้องกับความต้องการในปัจจุบัน โดยเฉพาะบ้านพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงประโยชน์ใช้สอยใหม่ ไม่ได้เป็นที่พักอาศัยเช่นเดิม สิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือ ต้องสามารถส่งเสริมให้อาคารมีความสำคัญ ไม่ลดคุณค่าของอาคารลง การกำหนดตำแหน่งพันธไม้ไม่ควรบดบังอาคาร โดยเฉพาะด้านหน้า ซึ่งเป็นด้านที่เน้นมากสำหรับอาคารที่สร้างรูปแบบตะวันตกในช่วงเวลานั้น และการกำหนดพันธไม้ ควรที่จะไม่มีผลกระทบ ที่ก่อให้เกิดการเสื่อมสภาพของอาคาร ไม่เฉพาะต้นไม้ใหญ่มีระบบรากที่รุนแรง ต่อโครงสร้าง เช่น ต้นหูกวาง ไทร โกร กร่าง ต้นโพธิ์ ฯลฯ ที่ควรหลีกเลี่ยงเท่านั้น ไม้พุ่มเตี้ย ไม้เลื้อยที่ปลูกชิดจนก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับความชื้น ก็ควรหลีกเลี่ยงเช่นกัน

นอกเหนือจากการวางผังแล้ว องค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรม รวมทั้งต้นไม้ ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่บ้านเก่า นั้น ยังบ่งบอกอะไรหลายประการที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาด้านนี้ เช่น ความนิยมในพืชพันธ์สมัยนั้น ความนิยมใช้องค์ประกอบประดับสวนอื่นๆ เช่น ตุ๊กตาสิงโตจีนหรืออับเฉาที่ตั้งประดับสวน ไม้ตัด ไม้กระถาง โคมไฟ รั้ว ประตู การขุดสระขนาดใหญ่ เป็นต้น ต้นไม้ใหญ่ที่มีอยู่ในพื้นที่เดิมจึงควรระมัดระวังเป็นพิเศษในการออกแบบวางผังอาคาร ถ้าเป็นไปได้ ควรจะรักษาต้นที่อยู่คู่กับอาคารไว้ให้มากที่สุด นอกเสียจากจะมีผลต่อโครงสร้างอาคาร

¹ คณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึก , 100ปี สมเด็จพระเจ้าจุลจอมเกล้า (กรุงเทพมหานคร: "อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป 2534) หน้า 36

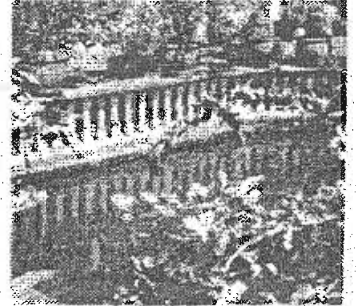
ภาพประกอบที่ 5-14

ภาพสระน้ำหน้า ตําหนักน้ำและตําหนักประตม หลังดำเนินการชลอมมาอยู่ที่ใหม่
ที่มา : 100ปี สมเด็จพระเจ้าจุลจอมเกล้า

ภาพประตูรั้วบ้านพักอาศัยย่านกุฎีจีน ซึ่งมีลักษณะคล้ายกันคือมีซุ้มไม้เลื้อยอยู่ด้านบน คล้ายกันหลายหลังในย่านนั้น

ภาพประตูรั้วบ้านพักอาศัยย่านกุฎีจีน ซึ่งมีสระบัวด้านหน้าที่ขุดมาพร้อมกับตัวบ้าน

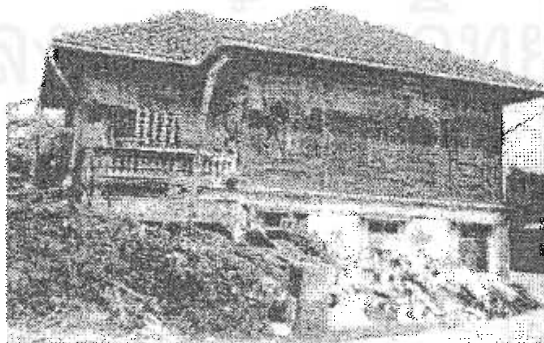
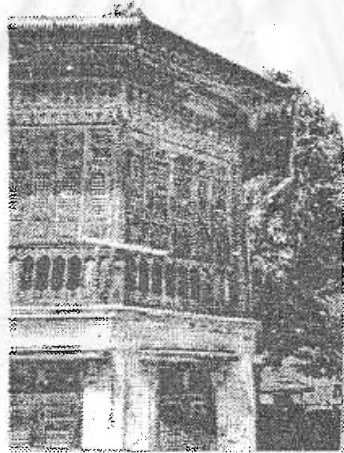
เสนอแนะวิธีการอนุรักษ์

การเลือกกรณีตัวอย่าง

เกณฑ์ในการเลือกกรณีตัวอย่าง คือเลือกจาก อาคารบ้านพักอาศัยทั้งหมดที่นำมาศึกษาปัญหาในภาพรวม และลักษณะร่วมในบทก่อน โดยเลือกกรณีศึกษาอาคารพักอาศัยไม้ หรือครึ่งตึกครึ่งไม้ สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5-7 ซึ่งอยู่ในขอบเขตของอาคารที่ศึกษา คือ ตั้งอยู่ในพื้นที่ กรุงเทพมหานครหรือฝั่งธนบุรี จึงสามารถเป็นตัวแทนของอาคารประเภทนี้ได้ ขณะเดียวกันก็มีความแตกต่างกันในเรื่องยุคสมัย ลักษณะโครงสร้าง และวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ ที่ทำให้มีข้อเสนอแนะวิธีการอนุรักษ์ที่ต่างกันอย่างออกไป

นอกจากนี้อาคารยังเป็นหนึ่งในบ้านซึ่งมีคุณค่าในหลายด้าน ทั้งคุณค่าด้าน รูปแบบสถาปัตยกรรม ด้านประโยชน์ใช้สอย ด้านวิทยาการการก่อสร้าง และ สุนทรียภาพ จากตาราง 4-6 การประเมินคุณค่า ในบทที่ 4 ซึ่งยังไม่ได้รับการอนุรักษ์ที่เหมาะสม หรือดำเนินการใดๆกับตัวอาคาร

- ยุคสมัย สร้างในช่วงรัชกาลที่ 6
- ตำแหน่งที่ตั้ง ตั้งอยู่ในพื้นที่ฝั่งธนบุรี
- วัตถุประสงค์ อนุรักษ์เพื่อจัดเป็นพิพิธภัณฑ์
- โครงสร้าง โครงสร้างไม้ชั้นบน ชั้นล่างเป็นเสา-คาน

ภาพประกอบ 6-1 : กรณีศึกษานบ้านเอกะนาค
ภายในสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

การดำเนินการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม ประกอบด้วยขั้นตอนหลัก ๆ ดังนี้ คือ¹

- 6.1 การค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเบื้องต้น
- 6.2 การสำรวจสภาพอาคาร
- 6.3 การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ
- 6.4 การออกแบบวิธีการอนุรักษ์

6. 1. การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับอาคาร

การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น หรือการทำ Documentary research นี้ประกอบ ด้วยการศึกษานาในภาพรวม เช่น รูปแบบสถาปัตยกรรม อาคารในยุคสมัยเดียวกัน และการศึกษาเฉพาะตัวอาคาร ทั้งประวัติ ตำแหน่งที่ตั้ง เจ้าของอาคาร โดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารเกี่ยวข้อง แต่อาคารบ้านพักอาศัยส่วนใหญ่มักไม่มีเอกสารเกี่ยวกับ ประวัติระบุไว้ อย่างชัดเจน อาจต้องใช้วิธีสัมภาษณ์ เจ้าของหรือผู้เกี่ยวข้อง แม้แต่ผู้ที่อยู่อาศัยใกล้เคียง เพื่อศึกษาประวัติ อายุ ช่วงเวลาที่ทำการก่อสร้างอาคาร รวมถึงประเมินจากรูปแบบสถาปัตยกรรม เปรียบเทียบกับ อาคารรูปแบบเดียวกัน หรืออาคารในย่านเดียวกัน การค้นคว้านี้ยังสามารถนำไปเป็นข้อมูล เพื่อประเมินคุณค่าอาคาร เลือกวิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสม สำหรับอาคารหลังนี้ การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นสามารถนำไปใช้เพื่อ จัดเป็นเอกสารประกอบการหาทุนเพื่อดำเนินการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ของสถาบันได้อีกด้วย

ประวัติบ้านเอกะนาค ช่วงเวลาที่ทำการก่อสร้าง ไม่มีระบุเป็นเอกสารชัดเจน เจ้าของคนสุดท้าย เป็นทายาทของเจ้าของแรก คือพระยาประสงค์สรรพการ ข้าราชการตำรวจ ในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องกับสถาบันราชภัฏสมเด็จพระยาแต่อย่างใด แต่เนื่องจากอาคารมีตำแหน่งที่ตั้งติดกับสถาบัน รวมทั้งเจ้าของอาคารไม่มีทายาท จึงได้ท้ามรดก บริจาค อาคารและที่ดินเป็นสมบัติของสถาบันเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาต่อไปหลังจากเจ้าของอาคารเสียชีวิตแล้ว อาคารจึงตกเป็นของสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ด้วยเหตุนี้จึงมีโครงการที่จะปรับปรุงอาคารตามจุดมุ่งหมายของผู้บริจาค ส่วนช่วงเวลาที่อาคารทำการก่อสร้างนั้น ประเมินการจากรูปแบบ และสอบถามประวัติจาก พระผู้ใหญ่ ในวัดอนงคาราม ซึ่งเป็นวัดซึ่งเจ้าของอาคารให้ความเคารพนับถือ รวมทั้งได้สร้างกุฏิถวายไว้ ได้ความว่า บ้านหลังนี้มีอยู่นานแล้ว ประมาณว่าสมัยรัชกาลที่ 5-6 ส่วนเจ้าของสุดท้ายซึ่งเป็นบุตรของพระยาประสงค์ ได้เสียชีวิตไปกว่า 10 ปีแล้ว

ตำแหน่งที่ตั้ง: อาคารตั้งอยู่ภายในสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ถนนอิสรภาพ ตำแหน่งที่ตั้งอาคารยังแสดงถึงความสัมพันธ์กับคลองบางลำไใกล้ที่ต่อเชื่อมกับคลองบ้านสมเด็จในอดีต ซึ่งเป็นทางสัญจรหลัก ออกสู่คลองบางหลวงดังเช่นมีระบุไว้ในตอนหนึ่งของ หนังสือ “เด็กคลองบางหลวง” ไว้ว่า² เด็กพระยาราชฯสกุลขุนนาค ตั้งอยู่ที่ปากคลองวัดดอกไม้หรือคลองบุปผาราม เป็นคลองเล็กเข้าไปบ้านสมเด็จ (เจ้าพระยา) ข้ามปากคลองบุปผาราม ไปอีกฝั่งหนึ่งเป็นบ้านเรือนไม้ก็หลัง ถึงบ้านข้าราชการใหญ่สังกัดกรมพระตำรวจหลวง ต่อจากนี้ไปเป็นโรงสีไฟใหญ่ อยู่ติดกับวัดกัลยาณมิตร ยาวตามคลองบางหลวงไปออกแม่น้ำเจ้าพระยา แสดงถึงความสัมพันธ์กับการสัญจรในอดีตได้เป็นอย่างดี เป็นหลักฐานด้านการศึกษาค้นคว้า แม้ว่าปัจจุบันคลองบางลำไใกล้ จะไม่สามารถ ใช้เป็นเส้นทาง สัญจรทางเรือได้อีกต่อไปก็ตาม

¹ วสุ โปษะพันธ์, ขั้นตอนในการอนุรักษ์โบราณสถานและสภาพแวดล้อม, เอกสารประกอบการสอน, (เอกสารไม่พิมพ์เผยแพร่), หน้า 1-7

² วิจิตรตรา,ขุน. เมื่อวานนี้ ตอนเด็กคลองบางหลวง.2 เล่ม (กรุงเทพฯ: เรื่องศิลป์,2520) หน้า 26

ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์และประวัติสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา³ เริ่มจากโรงเรียนราชวิทยาลัย โดยมีอาจารย์ เอซี คาร์เตอร์ เป็นอาจารย์ใหญ่คนแรก ต่อมาเปลี่ยนเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูฝั่งตะวันตก, โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์, โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จฯ, โรงเรียนฝึกหัดครูบ้านสมเด็จฯ, วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จฯ และท้ายสุดได้รับพระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ใช้ชื่อว่า “สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา” เนื่องจาก สถานศึกษาแห่งนี้ ตั้งขึ้นโดยพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในบริเวณจวนของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2439 สมเด็จเจ้าพระยาฯ จึงเป็นปูชนียบุคคลซึ่งเป็นที่เคารพสักการะบูชาปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจนเป็นประเพณี เช่นการวางพวงมาลาในวันคล้ายวันพิราลัย วันที่ 19 มกราคมทุกปี การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เพื่อจัดรักษาวัตถุอีกมากมายที่กระจัดกระจายอยู่ตามที่ต่าง ๆ นำมารวบรวม จัดแสดงให้ทั้งนักศึกษา และประชาชนทั่วไปเข้าชม และเป็นส่วนหนึ่งของงานด้านศิลปวัฒนธรรมของสถาบัน

วัตถุประสงค์ ของการอนุรักษ์

1. เพื่อรักษาอาคารซึ่งเป็นบ้านเก่าสร้างเมื่อประมาณ ช่วงรัชกาลที่ 8 ให้มั่นคงแข็งแรง และดำรงอยู่ได้ต่อไป
2. เพื่อเป็นสัญลักษณ์ถึงความเก่าแก่ของบริเวณที่ตั้ง สถาบันราชภัฏ บ้านสมเด็จฯ ซึ่งมีอายุกว่า 100 ปี ตั้งอยู่ในพื้นที่เก่าแก่ของฝั่งธนบุรีที่มีการอยู่อาศัยและประวัติมายาวนาน
3. เพื่อใช้เป็นสถานที่ส่งเสริมเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับสถาบัน ตามวัตถุประสงค์ของสำนักศิลปวัฒนธรรม และพิพิธภัณฑ์บ้านสมเด็จฯ นอกจากนี้ยังใช้เป็นสถานที่แสดงวัตถุที่สำคัญเกี่ยวข้องกับ สถาบัน และประวัติสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งทางสถาบันให้ความเคารพ โดยย้ายจากที่เดิมซึ่งคับแคบเกินไป
4. เพื่อให้พื้นที่ดังกล่าว ซึ่งเป็น ที่ดินบริจาคจากเจ้าของเดิมยกให้เป็นสมบัติของสถาบันเพื่อใช้ประโยชน์ทางการศึกษาได้มีการใช้งานจริงตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาค
5. เพื่อให้เกิดความสวยงามทางทัศนียภาพแก่พื้นที่ดังกล่าว เป็นส่วนหนึ่งของสถาบัน ไม่เป็นพื้นที่รกร้างซึ่งจะก่อให้เกิดเป็นมุมที่ไม่ปลอดภัยแก่สวัสดิภาพของนักศึกษา
6. เพื่อใช้เป็นที่รองรับการทำกิจกรรมส่งเสริมด้านวัฒนธรรม แก่นักศึกษาและบุคคลทั่วไปที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

แนวความคิดในการอนุรักษ์

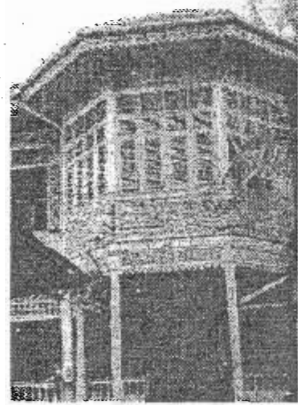
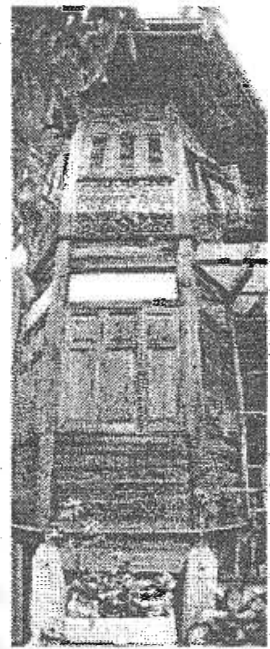
จากการรวบรวมสรุปข้อมูลข้างต้นหมด สรุปเกณฑ์ต่างๆ เพื่อกำหนดแนวความคิดในการอนุรักษ์ จากตารางการประเมินคุณค่าในบทที่ 4.2 วิเคราะห์บ้านเอกราชจัดอยู่ในกลุ่มของบ้านซึ่งมีความสำคัญด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม และเทคนิคการก่อสร้าง พิจารณาวัตถุประสงค์และศักยภาพ ซึ่งรวมถึงสภาพอาคาร สามารถกำหนดแนวความคิดในการอนุรักษ์ได้ว่า ส่วนที่จำเป็นต้องรักษาเป็นพิเศษ คือการรักษารูปแบบ และพยายามใช้วิธีการก่อสร้างเดิมในการซ่อมแซมอาคาร เพื่อรักษาเทคนิควิธีการก่อสร้างไว้ องค์ประกอบสถาปัตยกรรมส่วนใดที่ยังอยู่ในสภาพดี ก็ควรจะรักษาสภาพหรือเสริมความมั่นคงเป็นหลัก ส่วนคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยจะเกิดขึ้นเมื่ออาคารได้รับการอนุรักษ์ แล้ว เพื่อใช้เป็นพิพิธภัณฑ์ ซึ่งจะส่งเสริม และฟื้นฟูให้อาคารมีคุณค่ามากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่เดิม

³ เอกสารแจกเนื่องในการเฉลิมฉลองการก่อตั้งสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ครบ 100 ปี ในปี 2538 (เอกสารไม่พิมพ์เผยแพร่) หน้า 14

ภาพประกอบ 6-2: บ้านพักอาศัยยุคเดียวกันหลังอื่นๆที่มีรูปแบบเดียวกัน

บ้านสมัยรัชกาลที่-6 ครอบงมชย ถนนจักรพงษ์

ซ้าย: บ้านตรอกกรมแม่น้ำเจ้าพระยา ธนบุรี

ภาพ ประกอบ 6-3 : สภาพบ้านเอกราชในปัจจุบัน

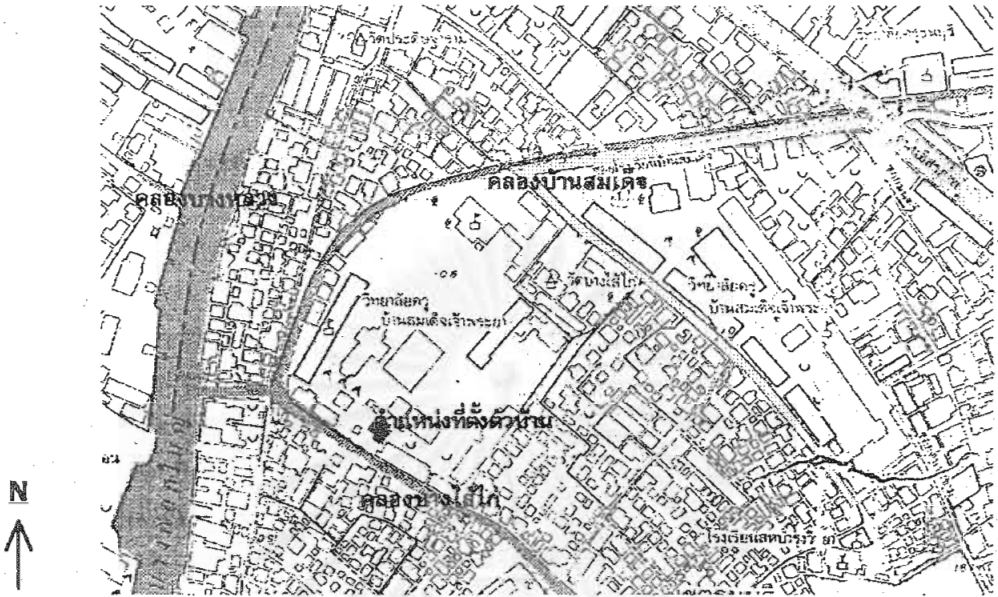

ภาพเก่าของเจ้าของแรกของบ้าน พบที่ภู่วัดทองคาราม ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากถนนอิสรภาพนัก เป็นภาพของพระยาประสงค์ สรรพการซึ่งเป็นข้าราชการ ดำรงตำแหน่งรัชกาลที่ 6

อาคารสามารถเป็นตัวแทนของอาคารในยุคเดียวกันนั้น โดยเปรียบเทียบกับอาคารในยุคเดียวกัน หลังอื่นๆ สร้างในช่วงรัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นช่วงที่รูปแบบของอาคารซึ่งรับอิทธิพลตะวันตกอย่างเต็มที่ ได้รับความนิยมมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับอาคารพักอาศัยซึ่งได้รับอิทธิพลตะวันตกซึ่งสร้างในช่วงเวลาอื่นๆ

ภาพประกอบ 6-4 : แผนที่แสดงที่ตั้งและสภาพแวดล้อมของอาคาร

มุมมองทางเข้า

ตำแหน่งที่ตั้งของตัวบ้าน อยู่ริมคลองบางลำไ้ที่แยกจากคลองบางกอกใหญ่ แสดงถึงความสำคัญของการสัญจรทางน้ำสมัยนั้น ปัจจุบันสามารถเข้าได้จากซอยวิฑาลัยครูบ้านสมเด็จ ถนนอิสรภาพ เขตบุพผาราม แต่ไม่มีทางเชื่อมกับถนนโดยตรง ต้องผ่านทางสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จจึงจะเข้าถึงที่ตั้งอาคารได้

มุมมองทางเข้า

มุมมองจากคลองบางลำไ้

6.2 การสำรวจตรวจสอบสภาพทางกายภาพ

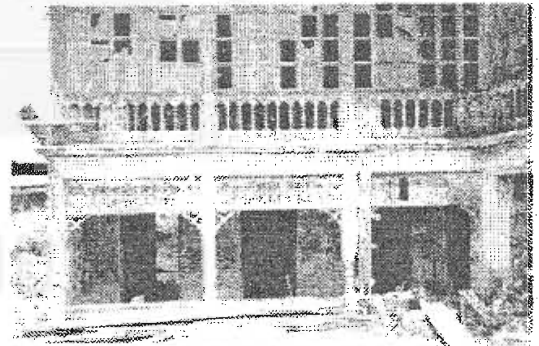
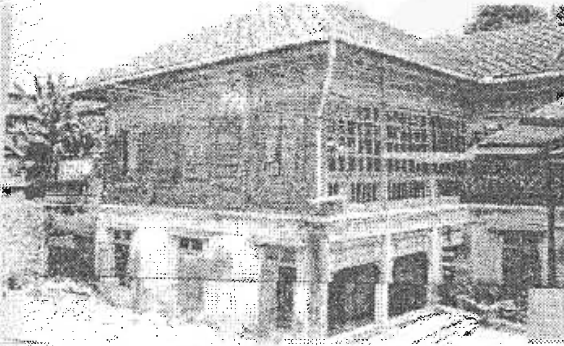
เป็นการสำรวจตรวจสอบตลอดจนบันทึกสภาพทางกายภาพ และสภาพแวดล้อมที่ตั้ง ขอบเขตและขนาดที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมโดยรอบ ก่อนที่จะมีการดำเนินการอนุรักษ์ โดยทำการสำรวจ วัสดุที่นำมาใช้ในการก่อสร้าง ลักษณะโครงสร้าง เทคนิคการก่อสร้าง (ถ้าเป็นอาคารที่ได้รับการขึ้นทะเบียนหรืออยู่ในistของโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียน มีการสำรวจจากกรมศิลปากรแล้วควรนำข้อมูลนั้นมาประกอบรวมทั้งหาจุด Fixed point ที่ได้ทำไว้เพื่อใช้อ้างอิง) มีการตรวจสอบสภาพของทั้งวัสดุและโครงสร้างหรือปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นสาเหตุของการเสื่อมสภาพเพื่อนำไป พิจารณาหาแนวทางแก้ไขหรือปรับปรุงในขั้นตอนของการดูแลรักษา และออกแบบอนุรักษ์

สำหรับอาคารที่เป็นกรณีศึกษา นอกเหนือจาก ทำมั่ง แบลน รูปตั้ง รูปตัดอาคาร มั่งบริเวณ มั่งหลังคา แล้วอาคาร ยังมี ส่วนองค์ประกอบสถาปัตยกรรม ที่สำคัญอื่น ๆ อีก เช่น งานฉลุไม้ งานปูนปั้นประดับตกแต่งภายนอก ประติมากรรมต่าง ๆ ที่มีความละเอียดงดงามของลวดลายแบบ Victoria หรือเรือนขนมปังขิง สันนิษฐานว่าเป็นไม้ฉลุสำเร็จ ที่มีจำหน่ายสมัยนั้น ส่วนการสำรวจการเสื่อมสภาพ ของอาคาร กรณีนี้จำเป็นต้องศึกษารายละเอียดว่าเกิดขึ้นว่าเกิดจาก ปัญหาของโครงสร้างหรือไม่ และ เพื่อประเมินการทรุดตัวของอาคารว่าเกิดจากสาเหตุใด เนื่องจากพบว่าเกิดรอยแตกกว้างขึ้นเป็นจำนวนมากโดยรอบอาคาร ซึ่งเป็นหน้าที่ของวิศวกรในการประเมินสภาพอาคารว่าสามารถใช้งานต่อไปได้หรือไม่ และมีข้อจำกัดด้านความแข็งแรงของโครงสร้างอาคารอย่างไร เพื่อนำมาพิจารณาว่าประโยชน์ใช้สอยใหม่ของอาคารที่จะทำเป็นพิพิธภัณฑ์นั้นเหมาะสมหรือไม่ ส่วนปัจจัยที่ทำให้เกิดการเสื่อมสภาพ

ความชื้นที่เกิดขึ้นภายในอาคารเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณาก่อน เพื่อดำเนินการหาวิธีแก้ไขปัญหาความชื้นในขั้นของการดำเนินการอนุรักษ์ สำหรับการตรวจสอบสภาพบ้านที่เป็นกรณีศึกษาหลังนี้ ในขั้นต้นใช้วิธีสังเกตด้วยตาเปล่า (Visual Inspection) ไม่ได้ใช้เครื่องมือประกอบ ซึ่งเป็นเพียงข้อสันนิษฐานเท่านั้น จนกว่าจะมีการสำรวจ

การตรวจสอบสภาพอาคารแบ่งตามองค์ประกอบโครงสร้าง3ส่วนคือ

1. ฐานราก (Foundation)
2. ตัวอาคาร (Wall&Piers)
3. หลังคา (Roof)

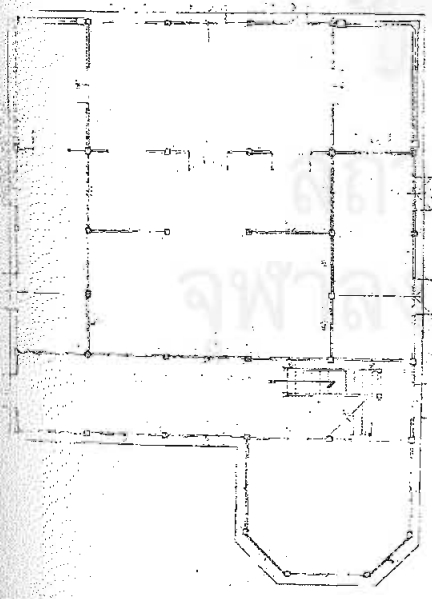
ภาพประกอบ 6-5 : ภาพสภาพอาคารภายนอก

การเขียนรายงานการตรวจสภาพ

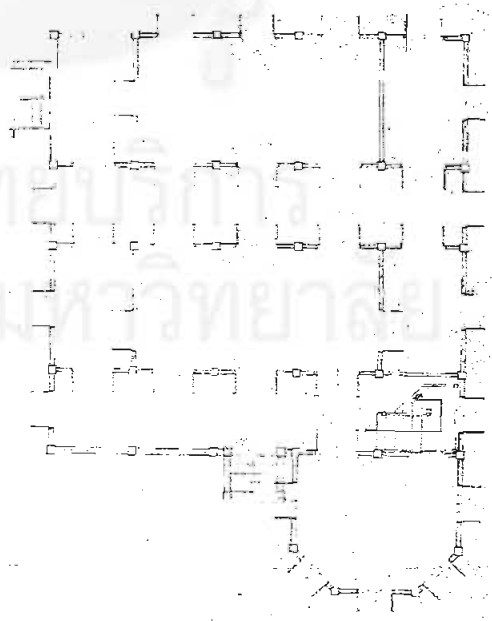
โดยปกติแล้วการบันทึกสภาพอาคารเพื่อการอนุรักษ์จะมีรายละเอียดแตกต่างกันขึ้นอยู่กับระดับความสำคัญ และวัตถุประสงค์ในการบันทึกสภาพนั้น สำหรับอาคารซึ่งเป็นกรณีศึกษา ใช้การจดบันทึกสภาพในระดับที่3เนื่องจาก มีจุดประสงค์เพื่อนำไปทำการออกแบบอนุรักษ์อาคาร หลังจากทำการศึกษาข้อมูลด้านต่างๆ แล้ว เมื่อถึงขั้นตอน ในการบันทึกสภาพทางกายภาพ มีขั้นตอนในการดำเนินงาน คือ เริ่มจากการตรวจสภาพด้วยตาเปล่า เมื่อเข้าสำรวจ พื้นที่ รั้ววัดขอบเขตพื้นที่ สัมพันธ์กับตัวอาคารเนื่องจากอาคารซึ่งเป็นกรณีศึกษาได้ถูกปล่อยร้างไว้นาน รวมทั้งไม่มี เอกสารอ้างอิงใดๆ จึงต้องทำแบบแปลนอาคารขึ้นมาใหม่ วิธีที่ใช้อาจเขียนด้วยมือ หรือการใช้เครื่องมือต่างๆ เช่น โฟโตแกรมเมตรี (Photo grametry) เรคติไฟายด์ โฟโตกราฟฟี (Rectified Photo graphy) เป็นต้น สิ่งที่ต้องแสดงคือมาตราส่วนที่ใช้ ,จุดอ้างอิงต่างๆ เช่น ทิศ ,ชื่อ ,และวันที่สำรวจ มาตราส่วนที่ใช้คือ 1:50 เนื่องจาก เป็นอาคารขนาดเล็ก แบบสถาปัตยกรรมเหล่านี้ประกอบด้วย

1. ผังพื้น ทุกชั้น
2. ผังหลังคา
3. รูปตัด รูปด้าน
4. รูปด้านภายในที่จำเป็น
5. ผังบริเวณ มาตราส่วน 1:250 แสดงความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม
6. องค์ประกอบตกแต่งสถาปัตยกรรม ในกรณีนี้คือลวดลายไม้ฉลุต่างๆ

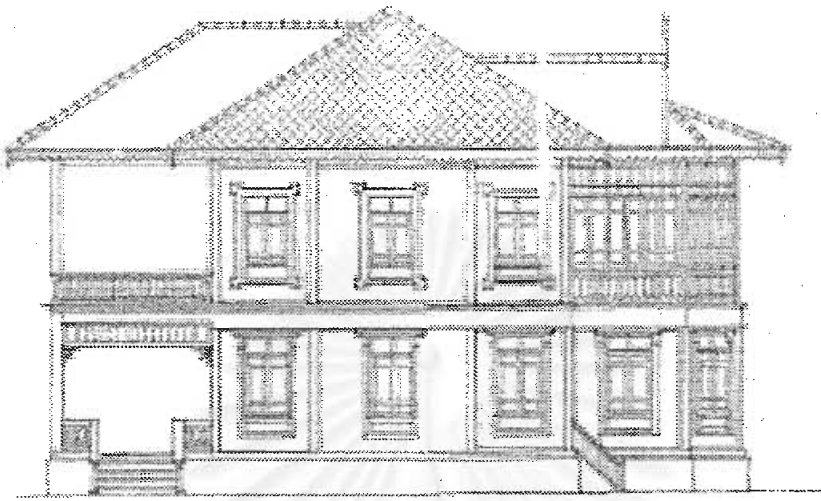
นอกจากบันทึกสภาพปัจจุบันแล้ว ถ้ามีส่วนที่เป็นโครงการเก่า หรือส่วนที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในอดีต ก็ต้องบันทึกไว้ด้วย ทั้งหมดนี้นอกจากเพื่อทำแบบอนุรักษ์แล้วยังใช้ เพื่อประกอบการตรวจสภาพ เมื่อต้องบันทึก สภาพจะสามารถใช้อ้างอิงความเสียหายที่เกิดขึ้นกับอาคารได้ โดยระบุทิศ หรือจุดอ้างอิงให้ชัดเจน รวมทั้งบันทึก สภาพชำรุดของอาคารที่พบ บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร สภาพดิน ความชื้น รอยแตกร้าวบางส่วน เช่น หลังคา หรือส่วนอื่นที่ถูกปิดคลุมอยู่ ถ้าไม่ทำความเสียหายให้แก่อาคาร ก็ควรเปิดดูภายใน นอกจากนี้ ควรถ่ายภาพประกอบ ในจุดที่ต้องสนใจมากเป็นพิเศษ และเพื่อบันทึกเป็นหลักฐานเพื่อเปรียบเทียบกับอาคารหลังการอนุรักษ์ การสำรวจตรวจสภาพ ควรจดบันทึกรายละเอียดความเสียหายที่เกิดขึ้น ของพื้น-ผนัง-ประตูหน้าต่าง- ฝ้าเพดาน ระบบไฟฟ้า แสงสว่าง เรียงไปทีละด้าน เพื่อนำไปออกแบบแนวทางแก้ไขในขั้นตอนออกไป

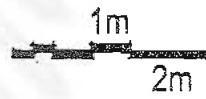
ภาพประกอบ 6-6 : ผังพื้นชั้นบน(ก่อนการอนุรักษ์)

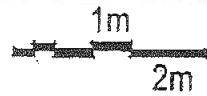
ภาพประกอบ 6-7 : ผังพื้นชั้นล่าง (ก่อนการอนุรักษ์)

ภาพประกอบ 6-8 :รูปด้านทิศตะวันตก

ภาพ ประกอบ 6-9 ;รูปตัด ก-ก

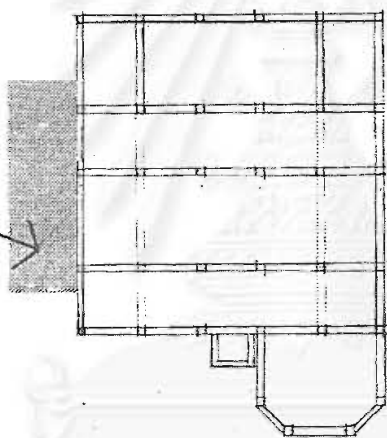

ตารางสภาพฐานราก

ก่อนดำเนินการกำหนดวิธีการอนุรักษ์ ควรมีการตรวจสอบสภาพอาคารทั้งฐานรากและโครงสร้างก่อน

1. การตรวจระดับใต้ดิน คือการเจาะเอาดินตัวอย่างใต้อาคารมาพิสูจน์หาความต้านทาน อย่างน้อยต้องเจาะเอาดินเนื้อที่ประมาณ 300 ตารางมิลลิเมตร ลึก 1 เมตร เพื่อหาความชื้นและความต้านทานซึ่งเป็นหน้าที่ของกลุ่มผู้สำรวจ และวิศวกร อาจจำเป็นต้องเจาะลึกกว่านั้น เพื่อดูระดับน้ำใต้ดิน ความแข็งแรงของชั้นดินแต่ละชั้น และคุณสมบัติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยนำไปทดสอบในห้องทดสอบ
2. การตรวจเฉพาะฐานราก คือขุดชั้นดินที่ทับถมโดยรอบ ตามตำแหน่งฐานราก เพื่อเป็นการสุ่มตรวจ ว่าฐานรากเดิมเป็นอย่างไร ไซเสาเข็มไม้ ตอม่อคอนกรีตตามที่สันนิษฐานหรือไม่ รวมทั้ง ตรวจความเสียหาย การทรุดตัวแตกร้าวของฐานราก ระดับที่แท้จริงของอาคาร การเลือกตำแหน่งเสาที่จะสำรวจ ต้องพิจารณาจากที่ว่าเมื่อสำรวจจะให้เห็นสภาพฐานรากหรือไม่ ตำแหน่งที่มีการเข้าถึงสะดวก
3. การสังเกตภายนอก ที่สามารถทำได้คือ สังเกตรอยแตกบวมก้ำพองหรือการทรุดตัวภายนอกที่จะบอกได้อย่างคร่าวๆได้ว่า อาคารเกิดปัญหาการทรุดตัวขึ้น เอียง หรือเกิดปัญหากับฐานราก เพื่อสำรวจละเอียดต่อไป ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนคือ ระดับที่แตกต่างกันอย่างมาก คืออาคารต่ำกว่าระดับดินโดยรอบ ประมาณ 0.70 m และระดับดินโดยรอบต่ำกว่าระดับถนนภายในของสถาบัน ประมาณ 0.70 m เช่นกัน รวมทั้งระดับพื้นชั้นล่างของอาคารต่ำกว่าระดับน้ำสูงสุดของคลองบางไส้ไก่เช่นกัน ซึ่งอาจเกิดจากการทรุดตัวตามปกติของกรุงเทพมหานคร และเกิดจากถมดินสูงขึ้นเรื่อยๆของพื้นที่ข้างอาคารในระดับที่สูงมาก ทำให้มีน้ำหนักกดทับฐานรากมากขึ้น

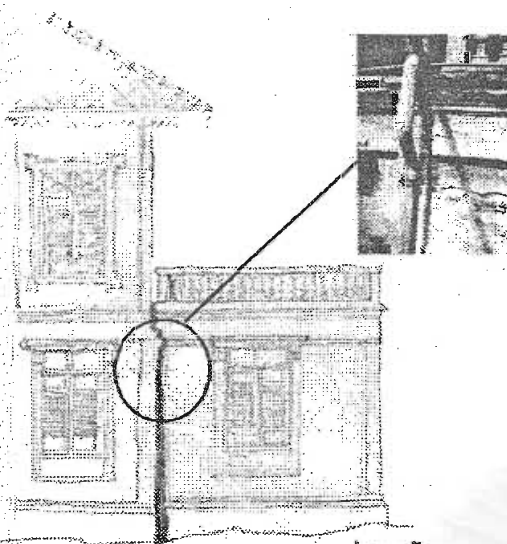
ขุดชั้นดินขนาด 5.00 x 2.00 เมตร จนถึงระดับฐานราก

ภาพประกอบ 6-10 : การกำหนดจุดเพื่อขุดสำรวจฐานราก

ภาพประกอบ 6-11 : ระดับดินและน้ำโดยรอบบ้าน

ภาพประกอบ 6-12 :รอยแตกที่เกิดขึ้น

การประเมินความเสียหายจากรอยแตก

โดยทั่วไปแล้วความเสียหายจากรอยแตกมีหลายระดับ และต้องการการแก้ไขต่างกัน

- ระดับที่ 1 เบาบางมาก รอยแตกเป็นเส้นบางไม่เกิน 1 มม.
- ระดับที่ 2 เบาบาง รอยแตกกว้างไม่เกิน 5 มม.
- ระดับที่ 3 ปานกลาง รอยแตกกว้างระหว่าง 5-15 มม. หรือมีรอยแตกขนาดกว้าง 3 มม.
- ระดับที่ 4 รุนแรง ขนาดรอยแตกกว้าง 15-25 มม. ให้พิจารณาจำนวนด้วย
- ระดับที่ 5 รุนแรงมาก รอยแตกขนาดกว้างกว่า 25 มม. ให้พิจารณาจำนวนรอยแตกด้วย

การตรวจวัดรอยแตกบนผนัง

เกิดรอยแตกด้านนอกเห็นได้อย่างชัดเจน ขนาดรอยที่กว้างสุดด้านล่าง 16-18 มม. ซึ่งจากการประเมินอย่างคร่าวๆ ว่าเป็นปัญหาที่รุนแรง เป็นสาเหตุให้พื้นเสียหายระดับ โดยเฉพาความเฉื่อย ด้านหลังเสียกำลัง สังกะยเกิดจากจากรอยแตกที่รอยต่อคานกับเสา สันนิษฐานว่าเกิดจากการทรุดตัวไม่เท่ากันของฐานราก เนื่องจาก ตัวอาคารเป็นฐานลอยที่ทรุดตัวมากกว่า ขณะที่ส่วนกระเบื้องเป็นฐานแยกต่างหาก อาจด้วยเป็นส่วนที่ต่อเติมภายหลัง

อีกสาเหตุหนึ่งคืออาคารมีน้ำท่วมขังตลอดเวลา แสดงถึงปริมาณน้ำใต้ดินสูง ทำให้มีโอกาสที่ดินข้างใต้ จะเคลื่อนตัวได้ มีผลให้โครงสร้างเสียหาย ในกรณีนี้ขนาดรอยแตกเพิ่มขึ้นตามกาลเวลา ควรจะมีการวัดรอยแตก ว่ามีความรุนแรงเพิ่มขึ้นหรือไม่ ด้วยความเร่งเท่าใด

การวัดรอยแตก ใช้เครื่องมืออย่างง่าย ดังเช่นที่กล่าวไว้ในบทเรื่องปัญหาทางกายภาพโดยรวมของอาคารประเภทนี้บ้านหลังนี้อาจใช้วิธี Triangular marker ติดตะปูรองด้วยแหวนไว้นิยม ยึดรอบรอยแตกเป็นรูปสามเหลี่ยม เพื่อสังเกตการเปลี่ยนแปลงของรอยแตก ว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

Class Crack	Crack Size (มม.)	Degree of Damage	Effect on Structure & Building Use
C-0	Hairline	INSIGNIFICANT	NONE
C-1	Hairline to 0.396875	VERY SLIGHT	NONE
C-2	0.396875-0.79375	SLIGHT	MOSTLY AESTHETIC, ACCELERATED WEATHERING ON THE EXTERIOR
C-3	0.79375 - 1.58750	SLIGHT TO MODERATE	
C-4	1.58750 - 6.3500	MODERATE	
C-5	6.3500 - 12.7000	MODERATE TO SEVERE	IF AFTER SOAKING TO FALL ANY MULTIPLE BEGINS, UNSTABLE AS BUT INCREASES
C-6	12.7000 - 25.4000	SEVERE TO VERY SEVERE	
C-7	Greater than 25.4000	VERY SEVERE TO DANGEROUS	SOLUTION IS DANGEROUS

ตารางที่ 6-1 เปรียบเทียบ ความรุนแรงของรอยแตกที่เกิด กับผนัง
ที่มา : © Patricia Poore, *The old house journal Guild to Restoration*, Penguin group, (New York USA :1992)page 125

6.3 การวิเคราะห์และศึกษาความเป็นไปได้

ขั้นตอนนี้แตกต่างจากการอนุรักษ์โบราณสถานของหน่วยงานของรัฐกรมศิลปากร หรืออยู่ใน List ของโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียน เนื่องจากผู้ดำเนินการอนุรักษ์ ไม่ใช่ หน่วยงานของรัฐ และอาคารประเภทนี้ส่วนใหญ่ไม่ได้มีความสำคัญได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน หรือเป็นอาคารสาธารณะ ที่จำเป็นต้องดำเนินการ อนุรักษ์ ไม่ว่าหลังอนุรักษ์ อาคารจะตอบสนองประโยชน์ใช้สอยได้แค่ไหนก็ตาม การอนุรักษ์นี้ก็คล้ายกับโครงการที่มีการสร้างอาคารใหม่ คือบางกรณีจำเป็นต้องศึกษาความเป็นไปได้ในหลายๆด้าน จึงจะสามารถดำเนินการให้เป็นผลสำเร็จได้ สำหรับโครงการนี้ ต้องมีการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ด้านต่างๆ ดังนี้

- **ความเป็นไปได้ด้านการลงทุน Project Budget** ประเมินราคาโดยรวมจากการออกแบบ อย่างคร่าวๆ ก่อน (คล้ายกับขั้นตอนการประเมินราคาการก่อสร้างของโครงการทั่วไป) เพื่อนำมาพิจารณาศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ ซึ่งจำเป็นต้องประกอบด้วยการศึกษาหลายฝ่าย ในที่นี้อาจ หมายถึงงบประมาณ ประจำปีของสถาบันว่าจะนำเงินลงทุนมาจากส่วนไหน ถ้าไม่มี จะจัดกิจกรรม หาทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารได้หรือไม่อย่างไร ผู้ตัดสินใจ คือเจ้าของโครงการคือ คณะกรรมการที่ทางสถาบันจัดตั้งขึ้น อย่างไรก็ตาม ค่าใช้จ่ายด้านการอนุรักษ์มักไม่แน่นอน สภาพอาคารเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การลงทุนมากและน้อยแตกต่างกัน การประเมินราคา ควรจะมีความยืดหยุ่นพอสมควร สำหรับโครงการนี้ ปัญหาเรื่องเงินลงทุนไม่ใช่ปัญหาใหญ่นัก เพราะสถาบันมีงบประมาณด้านการส่งเสริมการศึกษา ด้านวัฒนธรรม อยู่แล้ว และทางสถาบันมีกิจกรรมหลายอย่างที่ จะสามารถนำทุนมาใช้ได้
- **วิเคราะห์สภาพเพื่อดูความเป็นไปได้ด้านการใช้งาน** เป็นขั้นตอนต่อเนื่องจากการสำรวจสภาพของโครงสร้างว่าสามารถนำมาใช้งานใหม่ได้หรือไม่ ถ้าโครงสร้างอาคารทรุดโทรมเกินกว่าจะปรับปรุงซ่อมแซม กลับมาใช้งานไม่ได้ ก็จำเป็นต้องเปลี่ยนวัตถุประสงค์ในการซ่อมแซม และเลือกวิธีการปฏิบัติในการอนุรักษ์อย่างอื่นต่อไป เช่น เพียงรักษาสภาพเดิมของอาคารไว้ วัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์ตัวอาคารเปลี่ยนไป แต่วัตถุประสงค์ของโครงการพิพิธภัณฑ์ยังคงเดิม ถ้าจำเป็นต้องจัดทำพิพิธภัณฑ์ ก็อาจจะใช้พื้นที่ใกล้เคียงแทน และให้อาคารเป็นองค์ประกอบหนึ่งของบริเวณ ที่ได้ปรับปรุงแล้ว ทั้งนี้เป็นเพียงข้อเสนอแนะ ซึ่งต้องใช้การตัดสินใจของหลายฝ่าย
- **ความเป็นไปได้ของโครงการ** ที่จะนำมาเป็นพิพิธภัณฑ์ เป็นหน้าที่ของสถาบันที่จะศึกษาความเป็นไปได้ของวัตถุประสงค์โครงการว่าจะนำมาเป็นพิพิธภัณฑ์ ได้หรือไม่ เป็นขั้นตอนแรกๆที่ควรทำการปรับเปลี่ยนลักษณะ รายละเอียดต่างๆ ควรทำตลอด จนกว่าการดำเนินงานจะเสร็จสิ้น รวมทั้งประเมินผลภายหลังด้วย รายละเอียด ที่จำเป็นต้องศึกษาและนำมาประกอบในขั้นตอนอนุรักษ์ เช่น กลุ่มผู้ใช้งาน ช่วงเวลาที่ใช้ จำนวนของผู้ใช้งาน และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ถ้าประเมินว่าโครงการไม่เกิดประโยชน์ หรือไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ ก็ไม่ควรดำเนินการต่อไป
- **ความเป็นไปได้ด้านอื่นๆ** เช่น ด้านกฎหมาย อาคารสามารถเปลี่ยนแปลงได้แค่ไหน แตกต่างกันอย่างมาก ถ้าอาคารเป็นโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียน เนื่องจากถ้าเป็นโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียน แล้ว การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใดๆ ต้องได้รับความเห็นชอบจากอธิบดีกรมศิลปากร และมีผู้เชี่ยวชาญจากกรมศิลปากร มาควบคุมดูแล รวมทั้งนโยบายของกรมศิลปฯ ไม่สนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงอาคารที่ได้รับการขึ้นทะเบียนมากนัก โดยเฉพาะรูปลักษณะภายนอก และทางกายภาพ แต่ในกรณีนี้ อาคารไม่ได้ขึ้นทะเบียน จึงไม่ต้องพิจารณาระเบียบกรมศิลปากร

6.4 วิธีการอนุรักษ์ Design for conservation Process

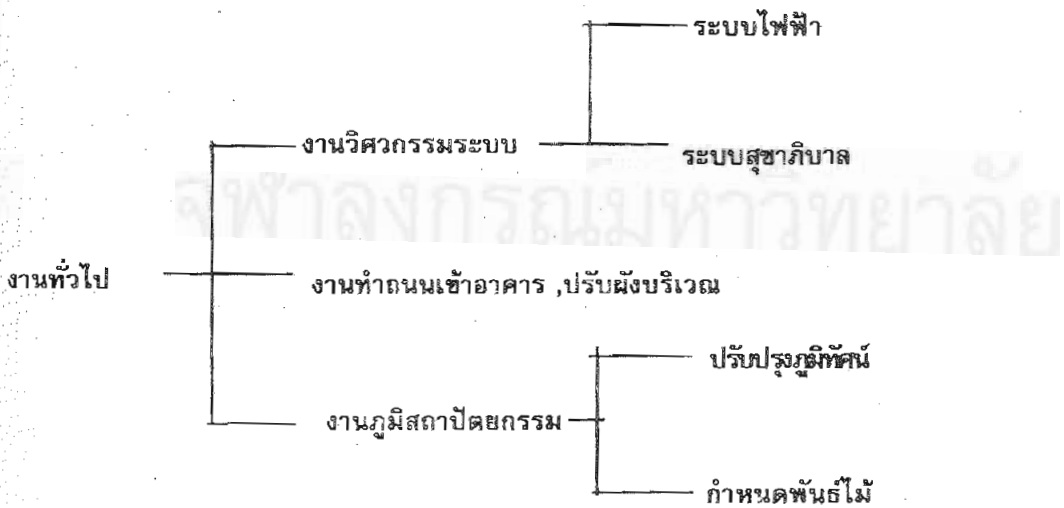
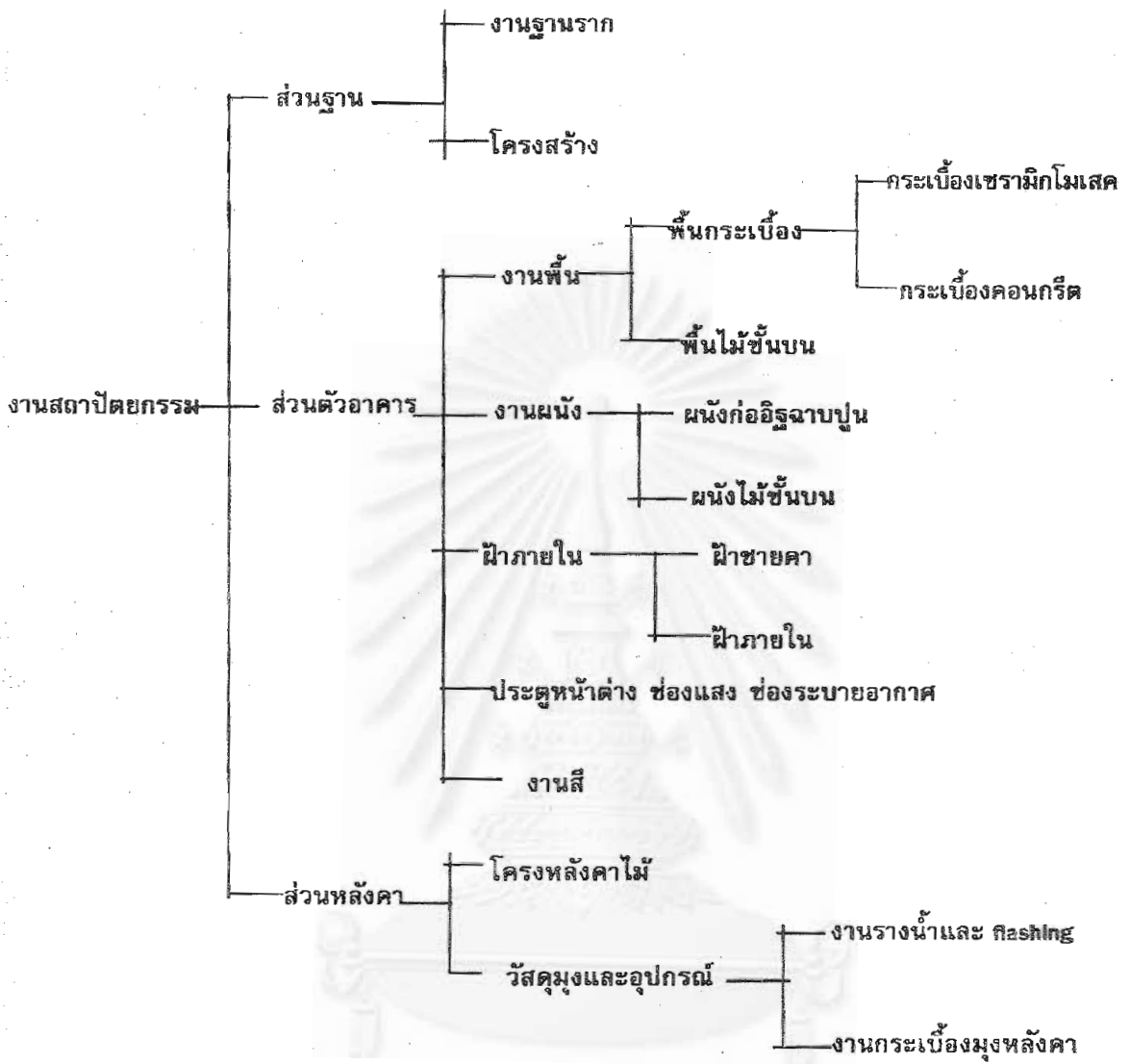
เป็นการนำผลและข้อสรุปจากการศึกษาด้านต่างๆ มาพิจารณาหนทางที่ดีที่สุดที่จะนำมาใช้ในการอนุรักษ์ ภายใต้กรอบหลักวิชาการ ก่อนที่จะจัดทำแบบซึ่งประกอบด้วยผังรูปแบบสภาพก่อนการอนุรักษ์ และหลังการอนุรักษ์ ที่สมบูรณ์แล้ว รายการประกอบแบบ พร้อมทั้งกำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติการ ส่วนนี้นำไปประกอบการตัดสินใจความเป็นไปได้ของการดำเนินการ และการลงทุน (ในหัวข้อ 6. 3) เมื่อตกลงดำเนินการแล้ว จึงทำการประมาณราคา ประกอบแบบ เพื่อทำการอนุรักษ์ต่อไป รายละเอียดที่สำคัญที่ควรระบุให้ชัดเจนก่อนการออกแบบวิธีการอนุรักษ์อีกประการหนึ่ง คือการกำหนดแนวความคิดในการออกแบบ ซึ่งพิจารณาจาก ข้อมูลที่ได้วิเคราะห์จากคุณค่าและความสำคัญของอาคาร รวมถึงศักยภาพด้านต่างๆ เพื่อนำไปกำหนด Level of intervention สำหรับบ้านเอกราช สรุปได้ว่า เป็นบ้านซึ่งมีคุณค่าด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบสถาปัตยกรรม ทำให้การออกแบบวิธีการอนุรักษ์ จำเป็นต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อรูปแบบเดิม และองค์ประกอบอาคารเป็นอย่างแรกที่ต้องควรเก็บรักษาไว้มากที่สุด จากนั้นจัดทำเป็น Schematic design พิจารณา Criteria ต่างๆรวมด้วย เมื่อพิจารณาถึงความจำเป็นเร่งด่วน เพื่อจัดเป็น Phasing ในการดำเนินการ แบ่งออกเป็นช่วงๆ ได้ดังนี้

1. ส่วนของอาคารที่ต้องซ่อมทันที ได้แก่ การเสริมฐานราก ซ่อมโครงสร้าง
2. ส่วนของอาคารที่ต้องซ่อมด่วน ได้แก่ องค์ประกอบอาคารต่างๆ เช่นผนังไม้ พื้นไม้ หลังคา
3. ส่วนของอาคารที่จำเป็นต้องซ่อม ในที่นี้คือ ปรับปรุงผังบริเวณและภูมิทัศน์
4. ส่วนของอาคารที่ต้องเฝ้าสังเกตอย่างต่อเนื่อง (จัดอยู่ใน Maintenance routine) คือการทาสีตัวของฐานราก หรือความเสียหายจากรอยแตกร้าวของอาคาร รวมทั้งปัญหาความชื้น

จัดทำ Detail design ทั้งงานสถาปัตยกรรม และ วิศวกรรม ตกแต่งภายใน และภูมิสถาปัตยกรรม ขั้นตอนการปฏิบัติการแบ่งออกได้เป็นแต่ละองค์ประกอบโครงสร้างของอาคาร คือส่วนฐาน ตัวอาคารและส่วนหลังคา นอกจากนี้ยังมีเทคนิควิธีการ (Treatment) เฉพาะแต่ละส่วนของอาคาร ที่เหมาะสมกับสภาพอาคาร ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะอาคารอนุรักษ์แตกต่างจากอาคารที่สร้างใหม่ บางกรณีไม่สามารถกำหนดขั้นตอนได้อย่างแน่นอน ต้องพิจารณาปรับวิธีการตลอดการทำงาน ขึ้นอยู่กับสภาพของวัสดุ ความเหมาะสม ซึ่งต้องอาศัยการตัดสินใจของผู้เชี่ยวชาญและสถาปนิกที่เกี่ยวข้อง ดังเช่นในกรณีตัวอย่าง ที่จำเป็นต้องมีวิธีการซ่อมของแต่ละส่วนดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผังแสดงรายการแต่ละส่วนงาน ที่ต้องจัดทำรายละเอียด

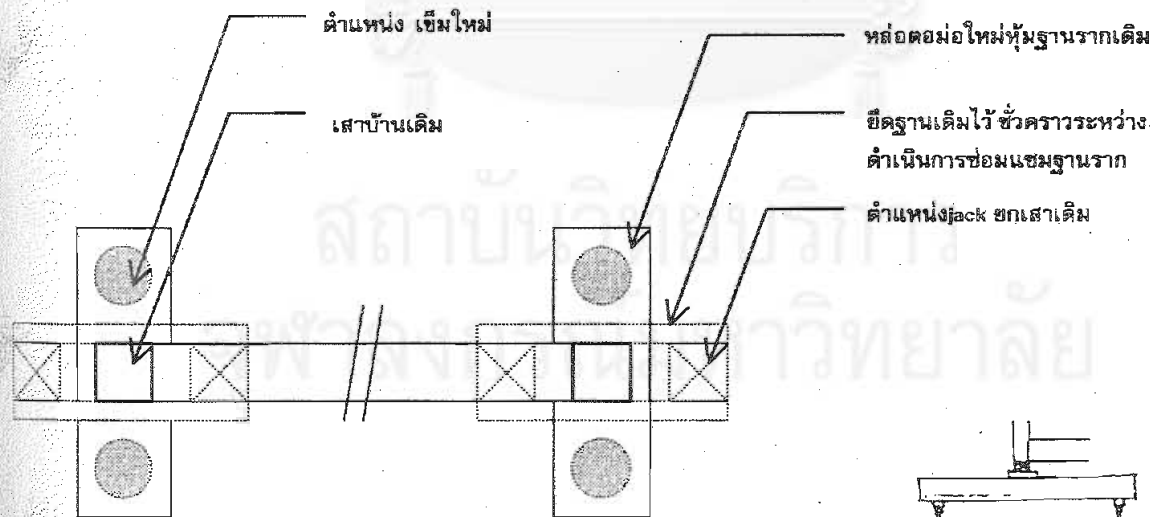
งานสถาปัตยกรรม

การแก้ปัญหาฐานราก

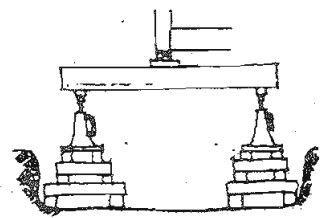
เนืองยังไม่ทราบแน่ชัด ว่าสภาพฐานรากเป็นอย่างไร จนกว่าจะมีการขุดสำรวจอย่างชัดเจนเสียก่อน จึงจะกำหนดวิธีการซ่อมแซมได้ โดยทั่วไปแล้ว วิธีการแก้ปัญหาฐานรากกับอาคารอนุรักษ์ มีวิธีการหลัก ๆ ดังนี้คือ

1. เพิ่มขนาดฐานราก ให้ใหญ่ขึ้น โดยการทำฐานรับน้ำหนักให้มากขึ้น หรือรองใต้ฐานรากเดิม
2. เพิ่มความลึกฐานราก ในกรณีที่ดินมีความอ่อนมาก ใช้วิธีขุดฐานรากเดิมให้ลึกลงไปและก่อฐานคอนกรีตรับฐานรากเดิม หรือเสริมฐานราก ค.ส.ล.
3. หล่อฐานรากใหม่ ถ้าฐานรากเดิมที่สำรวจพบว่าใช้การไม่ได้ ก็อาจจะมีการเปลี่ยนฐานรากใหม่ โดยตัดฐานรากเดิมออกที่ละช่วง หล่อฐานคอนกรีตใหม่รองรับ
4. การเสริมฐานรากเดิมโดยใช้เข็มเจาะ คือใช้วิธีอัดเข็มเจาะขนานกับฐานเดิมและหล่อทิวเสาเข็มหุ้มฐานรากเดิมไว้ เจาะรูทะลุทิวเสาเข็มและฐานรากเดิม และตึงเข้าด้วยกันตามหลัก Post tension ซึ่งเป็นวิธีที่ต้องใช้ความชำนาญเป็นพิเศษ

ทั้งนี้การเสริมฐานรากโดยใช้เข็มเจาะดังกล่าว ต้องใช้เข็มเจาะลึก อย่างน้อยประมาณ 21 เมตร เพื่อให้ตัวอาคารไม่จมลงไปอีก ไม่ควรใช้ฐานรากต้นหรือฐานรากเดิมโดยไม่มี การซ่อมเพิ่ม เพราะไม่ใช่การแก้ปัญหาที่สาเหตุ

ภาพประกอบ 6-13 : การหล่อฐานรากใหม่โดยใช้เข็มเจาะขนานกับฐานเดิม

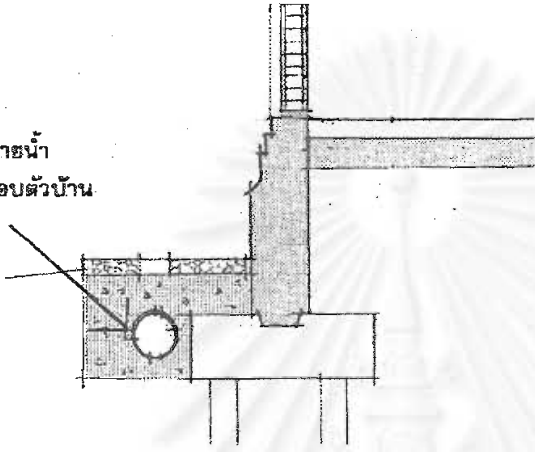

การใช้ jack ยกอาคาร ขนาดเล็กเมื่อทำการซ่อมฐานราก

การแก้ปัญหาความชื้นโครงสร้าง(ปัญหาความชื้นเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับทุกส่วนของอาคารการแก้ไขและ ป้องกัน นอกจะดูในแต่ละส่วนของอาคารแล้ว ควรดูภาพรวมของอาคารด้วย)

อันดับแรกคือต้องขุดดินที่อยู่โดยรอบก่อนทั้งเพื่อหาระดับที่ถูกต้องของฐานตัวบ้านและแก้ปัญหาน้ำซึ่งถาวรภายใน ตลอดจนเพื่อความสะดวกในการดำเนินการอนุรักษ์ต่อไป อย่างไรก็ตามปัญหาความชื้นยังคงอยู่ ทั้งความชื้น ภายในเนื้อวัสดุ ผนังก่ออิฐฉาบปูนชื้นล้าและความชื้นจากน้ำใต้ดินที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้ ตรงนี้ต้องมีการสำรวจ โดยละเอียดทั้งระดับน้ำใต้ดินที่สันนิษฐานจากการสังเกตภายนอกว่ามีระดับที่สูง จากที่ระดับน้ำภายในไม่ลดลงเมื่อ ผ่านหน้าฝนไปแล้ว และจากตำแหน่งที่ตั้งอาคารอยู่ต่ำและใกล้แม่น้ำเจ้าพระยา ทั้งนี้เนื่องจากผู้เขียนไม่สามารถ สสำรวจโดยละเอียดได้ทั้ง การวัดความชื้นของวัสดุ ด้วยเครื่องมือตรวจวัดความชื้น และ ความชื้นจากน้ำใต้ดิน

การฝังท่อเพื่อระบายน้ำ
ป้องกันความชื้นรอบตัวบ้าน

ภาพประกอบ 6-14

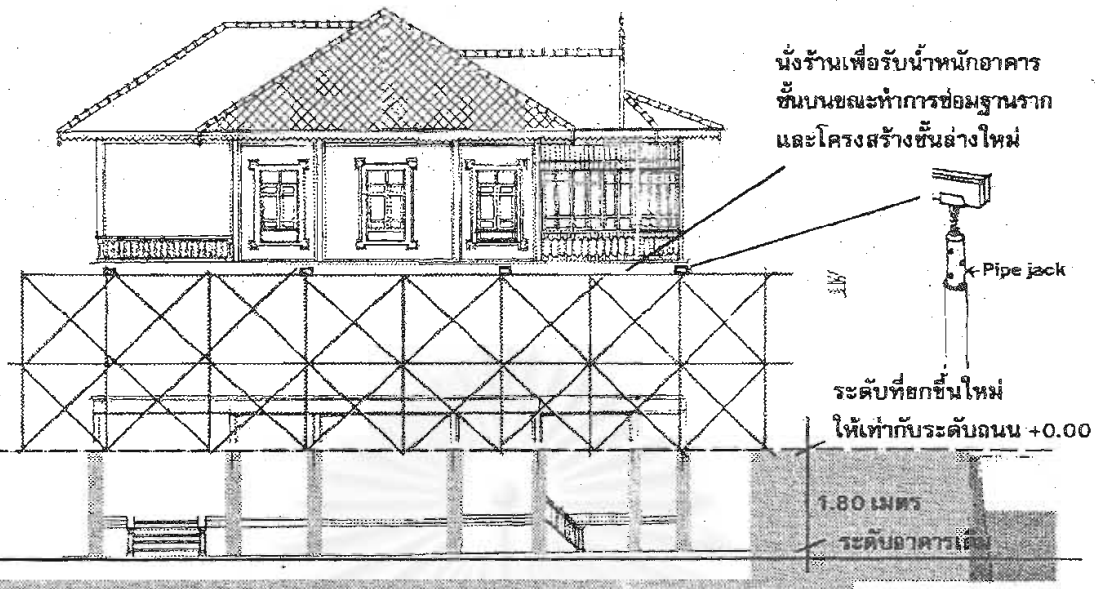
:การระบายความชื้นที่ระดับดิน

การแก้ปัญหาโครงสร้าง

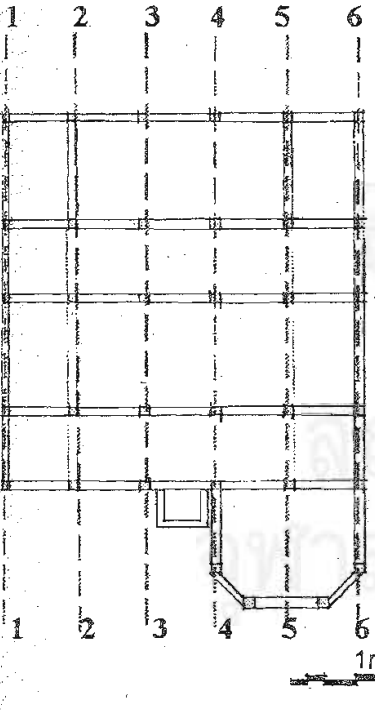
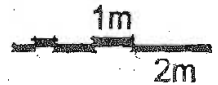
หลังจากดำเนินการแก้ปัญหาฐานรากแล้ว ยังมีปัญหาใหญ่ของตัวอาคารคือระดับที่ต่างกันมากกับพื้นที่โดยรอบ การแก้ไข มีผลกระทบต่อโครงสร้าง เนื่องจากมีผลต่อปัญหาความชื้นภายในอาคาร จนทำให้เกิดน้ำท่วมถาวรภายใน อาคาร และความชื้นที่อยู่ในวัสดุ สันนิษฐานว่าระดับพื้นภายในต่ำกว่าระดับน้ำในคลอง เป็นปัญหาถาวรของอาคาร วิธีแรก คือพยายามรักษาสภาพเดิมของอาคารให้มากที่สุด รวมถึงการรักษาระดับเดิมไว้ ไม่ยกอาคารขึ้น แต่ปรับปรุง พื้นที่โดยรอบอาคาร การทำเขื่อนกันดินและวางระบายน้ำ ปรับ slope ของพื้นที่ เพื่อกันการท่วมขัง เป็นวิธีที่ใช้กับ พื้นที่ต่ำแต่วิธีนี้จำเป็นต้องมีการสูบน้ำออกอยู่เสมอ ต้องมีการดูแลตลอดเวลาแม้ว่าจะมีการติดตั้ง Pump อัตโนมัติ การใช้วิธีนี้อาจจะมีปัญหาต่อเนื่องหลายประการ ไม่เฉพาะการดูแลรักษา แต่ ปัญหาความชื้นเนื่องจากระดับน้ำใต้ดิน ที่ทำความเสียหาย ให้กับผนังและโครงสร้างอาคารอยู่ในขณะนี้ ก็เป็นปัญหาสำคัญอีกประการ ประกอบกับโครงสร้างเดิมที่ไม่แข็งแรง เหล็กเสริมคอนกรีตส่วนใหญ่ อยู่ในสภาพที่ใช้งานไม่ได้แล้ว แม้ว่าจะแก้ปัญหาเรื่องระดับดิน และน้ำท่วมขังได้ ก็อาจไม่สามารถ รักษาวัสดุและโครงสร้าง อาคารขึ้นสูงเดิมไว้ได้

ภาพประกอบ 6-14: การปรับพื้นที่เพื่อรักษาระดับอาคารไว้เท่าเดิม

ภาพประกอบ 6-16 : การยกอาคารขึ้นจากระดับเดิม

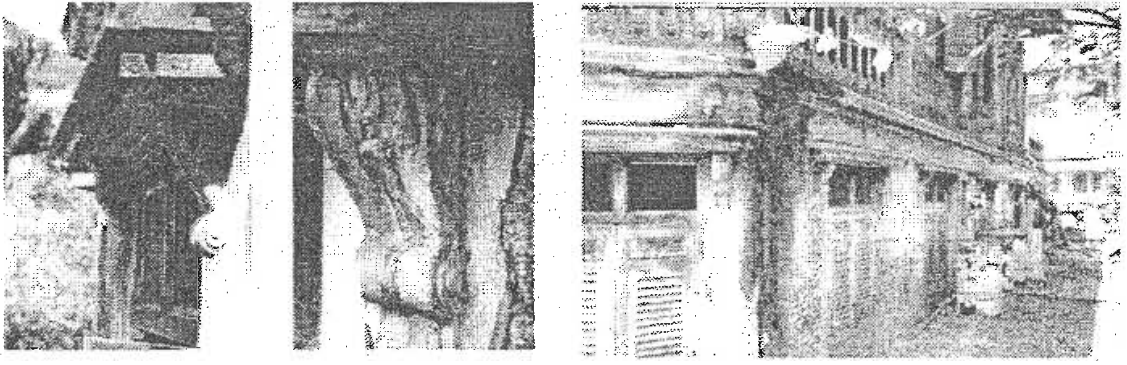
วิธีที่สอง คือการ ยกอาคารขึ้นสูงกว่าระดับเดิม เป็นทางเลือกสุดท้าย เนื่องจาก จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงอาคารไปมาก ความจำเป็น ซึ่งทำให้ต้องใช้วิธีดังกล่าว เนื่องมาจากการรักษาระดับเดิมไว้ จะทำให้ต้องมีการmaintainace สูง ต้องมีการPump น้ำออกตลอดในช่วงที่ระดับน้ำสูง หรือฝนตก อีกประการหนึ่ง คือเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้น จะส่งผลให้ภายในอาคารรวมทั้งทรัพย์สินของพิพิธภัณฑ์เสียหายได้

แต่วิธีนี้จะมีผลให้ ส่วนที่จะสามารถเก็บรักษาไว้ได้คืออาคารส่วนที่เป็นไม้ชั้นสอง ขึ้นไปเท่านั้น ส่วนชั้นล่างจำเป็นต้องรื้อออกเพื่อทำใหม่ทั้งหมด ยกเว้นโครงสร้าง ชั้นตอนแรก ต้องยกอาคารขึ้น โดยใช้นั่งร้าน รองรับ การยกพื้นชั้นสองควรทำที่ละแถวในระดับที่ไม่ทำความเสียหายให้กับโครงสร้างไม้ เกิดการบิดแตก เช่นยกที่ละ 3-5 เซนติเมตร ไล่ไปเรื่อยๆ และวนกลับมาเริ่มใหม่จนกว่าจะได้ระดับที่ต้องการ คือสูงกว่าระดับเดิม 1.80 เมตร หลังจากนั้นจึงดำเนินการทำอาคารชั้นล่างใหม่ในรูปแบบเดิม

ภาพประกอบ 6-17 : การยกอาคารทีละแถว

ด้วยวิธีนี้ จะไม่สามารถรักษาคุณค่าเนื่องจากความแท้ของอาคารไว้ได้ นอกจากรูปแบบและเทคนิคการก่อสร้างที่ควรจะได้ใกล้เคียงของเดิมที่สุด ทั้งนี้ ปัจจัยที่มีผลมากที่สุด ในการเลือกวิธีการอนุรักษ์ ก็เนื่องจากศักยภาพในการอนุรักษ์ การดูแลรักษา รวมถึงศักยภาพของโครงสร้างอาคาร

ภาพประกอบ 6-18 ผนังก่ออิฐฉาบปูนภายนอกและบัวปูนปั้น

ผนังก่ออิฐฉาบปูน

งานปูนก่อ จากการสำรวจสภาพปูนเดิม สันนิษฐานว่า วัสดุเดิมเป็น ปูนขาว (ไม่ห่มก) ผสมปูนซีเมนต์ ในระยะเริ่มที่มีปูนซีเมนต์เข้ามาใช้ในไทย (อย่างที่เรียกว่า ปูนตราเสือ⁵) ผสมกับน้ำและทราย ในส่วนของงานซ่อมนี้ การเลือกใช้วัสดุควรเลือกที่ใกล้เคียงกับของเดิม ขณะเดียวกันก็ต้องสามารถแก้ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้

อิฐ เลือกอิฐที่มีคุณภาพดี ขนาดสม่ำเสมอ โดยอาจเลือกใช้อิฐที่มีใช้อยู่ในปัจจุบัน คือ 35ม.ม. X 65ม.ม. X 165 ม.ม. เพื่อให้ทราบถึงความแตกต่างส่วนที่ใหม่และ ผนังอิฐเดิม คุณสมบัติอื่นเช่น ไม่แตกร้าว ไม่บิดงอ ไม่มีสิ่งสกปรก และต้องชุบน้ำให้ชุ่มก่อนนำมาใช้งาน

ซีเมนต์และปูนขาว คงไม่สามารถหาซีเมนต์แบบเดิมได้อีก จำเป็นต้องเลือกใช้ Portland cement ในปัจจุบัน ส่วนปูนขาว เลือกที่มีคุณภาพดี เนื้อนิ่ม สะอาด ขนาดของเม็ดปูนไม่ใหญ่กว่า 0.4 ม.ม. นอกจากนี้ มีส่วนประกอบอื่นเช่น ทรายน้ำจืดที่สะอาด และน้ำสะอาดมาตรฐานอุปโภค ถ้าต้องการกันความชื้น หรือกันซึม จะมีส่วนผสมของเคมีภัณฑ์ ผสมปูนก่อด้วย ซึ่งต้องตรวจสอบและอนุมัติก่อนการใช้งาน

ปริมาณการผสมปูนก่อ ควรผสมด้วยเครื่องผสมปูน นอกจากบริเวณที่ใช้งานไม่มา คือไม่เกิน 10 ตร.ม. สัดส่วนของแต่ละส่วนผสม ควรมีการทดสอบก่อน ตัวอย่างที่ใช้ในงานทั่วไป เช่น ใช้ ปูนซีเมนต์ 1 ส่วน ผสมปูนขาว 1/2 ส่วน ทราย 4 1/2 ส่วน กับน้ำอีกพอสมควร

ส่วนแนวการก่ออิฐ ให้ใช้ Pattern เดิมตามแบบเก่า และควรเตรียมช่องผ่านงานระบบ อื่นๆด้วยทั้งนี้ งานระบบไฟฟ้า ถ้าใช้แบบเดินลอย เนื่องจากจะมีการปรับปรุงภายในต่างหาก จึงไม่เป็นปัญหามากนัก หลังจากก่อแล้ว ให้บ่มไว้อย่างน้อย 72 ชั่วโมง โดยใช้วัสดุคลุมกันน้ำ

งานคอนกรีต ส่วนงานปูนปั้นและโครงสร้างเสาและคานนั้น เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ซึ่งจากข้อมูลเกี่ยวกับการก่อสร้างในสมัยนั้น ได้กล่าวไว้ถึงคุณสมบัติของคอนกรีตในยุคแรก มีความพรุนมากกว่าคอนกรีตในปัจจุบัน ส่วนผสมของปูน คือปูนซีเมนต์ ทราย น้ำ และหินเกล็ดก้อน บางส่วนเป็นหินกรวดก้อนเล็กกว่าที่นิยมใช้ในปัจจุบัน ส่วนของงานซ่อมคอนกรีต ขนาดเหล็กเสริมที่ใช้ กำหนด ตามแบบวิศวกร ส่วนผนังอิฐทุกแห่งที่ก่อเพิ่มเติม เช่น เสา ต้องมีเหล็กยึดไว้แล้วกับเสาในขณะที่หล่อเสาใหม่ หรือซ่อมเสาเดิม ขนาดของเหล็กยึด เส้นผ่าศูนย์กลาง 9 ม.ม. ยื่นออกจากเสา 0.20 ม.

⁵ สัมภาษณ์ คุณ จี๋เห็ง ปิยาภรณ์ สถาปนิก กรมศิลปากร, 30 กรกฎาคม 2543

สำหรับงานปูนฉาบและสวดลายปูนปั้น รูปแบบอาคารซึ่งได้รับอิทธิพล Victoria มีส่วนประดับตกแต่งด้วยปูนปั้น ซึ่งสันนิษฐานจากสภาพที่เห็นว่าเป็นลักษณะปั้นที่หน้างานไม่ใช่แบบหล่อสำเร็จก่อนนำมาติดประดับรอบหน้าต่าง เนื่องจากมีร่องรอยกะเทาะเห็นชั้นปูนฉาบคอนกรีตเสริมเหล็ก ซึ่งเป็นเหล็กเรียบ 1/2 นิ้ว เสริมภายในสันนิษฐานว่าในยุคนั้นน่าจะเป็น ปูนหมัก หรือ ทรายผสมปูนขาว ฉาบผนังก่ออิฐ รวมถึงแนวบัวประดับรอบอาคาร ซึ่งมีส่วนผสมของปูนแบบเดียวกัน สภาพปัจจุบันบัวปูนปั้นเหล่านี้ ผุกร่อนจนถึงเหล็กเป็นสนิม มีแนวโน้มที่จะกะเทาะหลุดมากขึ้นเนื้อปูนร่วนเป็นผงหายในบางส่วน เนื่องด้วยวัสดุเดิมมีลักษณะคล้ายปูนหมัก รวมถึงผนังก่ออิฐเดิมที่ต้องการการระบายอากาศมากวัสดุที่ใช้ซ่อมจึงควรเลือกใช้ปูนหมักเช่นเดิม

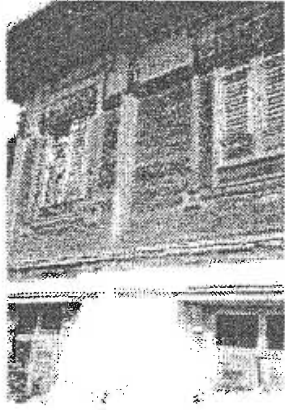
งานปูนหมัก⁶ วิธีการก่อนนำมาสวมปูนทรายเพื่อใช้ฉาบ ต้องนำปูนขาวหรือปูนดิบที่ได้มาหมักเสียก่อน โดยนำมาเคาะเป็นก้อนเล็ก ก้อนหมัก เพื่อลดความรุนแรงของปฏิกิริยาแตกตัว นำมาแช่ในบ่อหมักปูน ที่มีความแข็งแรงพอเมื่อใส่ปูนแล้ว น้ำจะสูงกว่าปูนประมาณ 2 นิ้วเป็นอย่างน้อย การใส่น้ำมาก ดีกว่าใส่น้ำน้อยเกินไป เมื่อน้ำร้อนจนถึงจุดเดือด ให้นำปูน เรือยๆ จนกว่าปฏิกิริยาจะหยุด นำปูนที่ได้มากรอง เก็บปูนนี้ไว้ได้น้ำหมักทิ้งไว้อย่างน้อย 2 สัปดาห์ขึ้นไป เมื่อต้องการใช้ให้ถ่ายน้ำปูนออก

เมื่อหมักได้ระยะเวลาที่กำหนดแล้ว ให้นำปูนมาผสมทราย อัตราส่วน 2: 5 สำหรับงานฉาบชั้นใน และ 1: 3 สำหรับปูนฉาบชั้นนอก นำส่วนผสมเก็บไว้ในถุงผ้าเปียก ระวังมิให้มีอากาศเข้าโดยเด็ดขาด หรือเก็บส่วนผสมไว้ในถังเหล็ก และใส่น้ำให้เต็ม ปิดฝาหมักไว้อย่างน้อยอีก 2 สัปดาห์ การฉาบ ให้ฉาบด้วยปูนทรายก่อน ก่อนฉาบให้ผสมน้ำกาวพอให้ปูนเหนียวดี และฉาบอย่างน้อย สามชั้น ความหนาแต่ละชั้น อยู่ที่ 9-20 มม. เมื่อฉาบครบสามชั้นแล้วจึงฉาบผิวนอกด้วยปูนดำ ก่อนฉาบปูนดำให้ผสมน้ำกาวลงในปูนเล็กน้อย พอให้ปูนเหนียว แล้วจึงลงมือฉาบ โดยการป้ายปูนที่ละน้อยลงบนผนัง และขัดด้วยเกรียงเหล็กขนาดเล็ก กดให้ปูนแนบกับผนังปูนฉาบชั้นนอกให้แน่น แล้วขัดผิวให้มันจนกระทั่งเสร็จทั่วผนัง การฉาบต้องกระทำในบริเวณที่ไม่ถูกแสงแดดโดยตรง มีอากาศถ่ายเทสะดวกให้น้ำเป็นระยะที่ละน้อย

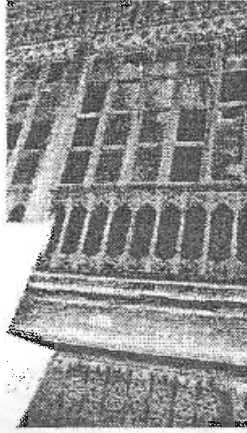
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶ สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์ "ปูนหมักปูนดำ" เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง การอนุรักษ์โบราณสถานในฐานะเป็นหลัก

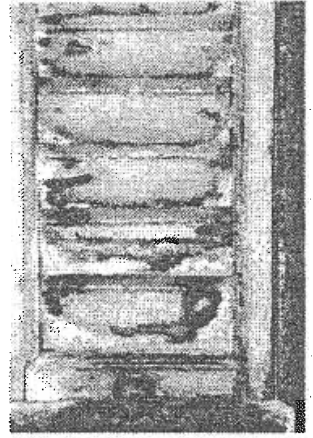
ภาพประกอบ 6-19 งานซ่อม ประตูหน้าต่าง

สภาพหน้าต่างภายนอกที่
บางบานหลุดออกไป

ภาพกระจกหน้าต่าง ชั้นสอง

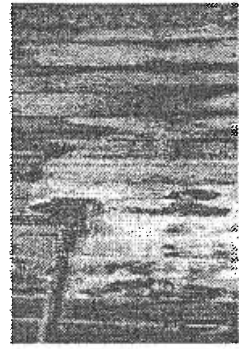
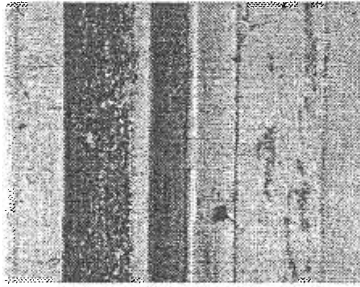
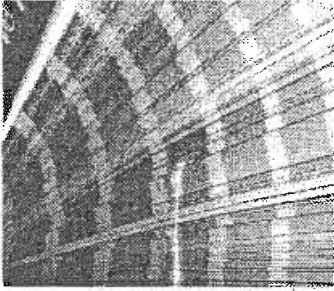
การเสื่อมสภาพของสี

งาน ประตูหน้าต่าง

ขั้นตอนในการดำเนินการซ่อมมีดังต่อไปนี้

- อันดับแรก ทหาสาเหตุความเสียหายที่เกิดขึ้นโดยการสำรวจสภาพอาคาร หลังจากนั้นให้ดำเนินการแก้ไขที่สาเหตุ
นั้นก่อนดังเช่น บ้านเอกะนาคมีบ้านประตูหน้าต่างบางส่วนใช้งานไม่ได้เนื่องจากวงกบไม้ได้รูป ทำให้ไม่สามารถปิด
หน้าต่างได้สนิท ถ้าสำรวจฐานราก แล้วพบว่า เกิดจากการทรุดตัวของอาคารทำให้วงกบเอียงให้แก่ไขหลังผ่านขั้นตอน
การเสริมความมั่นคงฐานรากแล้ว ไม่ควรแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า โดยการปรับตัวบานหน้าต่าง เพื่อให้สามารถปิด
เปิดได้ เท่านั้น เพราะจะทำให้กรอบบานเสียรูปและไม่สามารถแก้ไขได้อีก สาเหตุที่พบอย่างชัดเจน อีกประการหนึ่ง
คือ เนื่องจากสีน้ำมันที่ทาทับหลายครั้งทำให้หน้าต่างไม่สามารถใช้งานได้ ตรงนี้ก็ต้องแก้ไขที่สาเหตุเช่นกัน คือ การลอก
สีเดิมออกพร้อมกับส่วนอื่นๆของอาคาร โดยวิธี ขูดลอก ซึ่งปลอดภัยกว่าวิธีใช้ความร้อน
- การซ่อมแซม - ประตูหน้าต่างเป็นองค์ประกอบอาคารที่สำคัญมีผลต่อรูปด้านของอาคารมาก การเปลี่ยนแปลง
ใดๆ เช่น เปลี่ยนลูกฟักไม้เป็นเป็นอย่างอื่นหรือใช้ประตูหน้าต่างรูปแบบใหม่ หรือวัสดุปัจจุบัน มีผลอย่างมากต่อรูป
แบบโดยรวมของอาคาร จึงควรคำนึงถึงข้อนี้ ในขั้นตอนของการออกแบบการอนุรักษ์ สำหรับบ้านเอกะนาคพบว่าส่วน
ที่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบที่เห็นในปัจจุบันคือ หน้าต่าง ลูกฟักกระจก ซึ่งปัจจุบันมีสภาพแตกใช้งานไม่ได้นั้น
สภาพปัจจุบันที่เป็นอยู่ก็ไม่เข้ากับรูปแบบอาคารเดิม จึงเป็นสิ่งที่ต้องออกแบบใหม่ให้กลมกลืนโดยไม่ทำให้ภาพรวม
ของอาคารเสียไป ส่วนบานหน้าต่างที่เสียหายไม่มากใช้วิธีติดต่อไม่ให้ใช้ได้เช่นเดิมโดยใช้ไม้ชนิดและคุณภาพ
ใกล้เคียงกับของเดิม คือ ไม้สักทอง โดยการทำของใหม่ต้องได้ตามขนาด ไม้ที่ใช้ผ่านการอบแห้ง ไซซ์ดีเรียบร้อย ประตู
หน้าต่างได้ฉาก ไม่บิดงอ แอ่น หรือมีตำหนิ
- การซ่อม อุปกรณ์ - อุปกรณ์ส่วนใหญ่ชำรุดเสียหายโดยเฉพาะกลอน ปิดหน้าต่างบานเกล็ดกระทุ้งไม้ ที่เสียหาย
และต้องใช้เป็นจำนวนหลายชิ้น อาจใช้วิธีการสั่งทำขึ้นเพื่อใช้ทดแทนของเดิม ส่วนของเก่าที่ใช้ได้ ให้นำมาทำความสะอาด
และอาจเลือกใช้จุดที่จำเป็น ใช้ของใหม่ในบานที่ไม่สำคัญ โดยของใหม่ที่เลือกใช้มีรูปแบบที่ใกล้เคียง
และไม่โดดเด่นเกินกว่าของเดิม
- รักษาสภาพ - ส่วนประตูหน้าต่างบานที่มีการเสื่อมสภาพของวัสดุคือเนื้อไม้ เมื่อต่อซ่อมเรียบร้อยแล้วให้ทาน้ำยา
รักษาเนื้อไม้ อีก 2-3 รอบ ในกรณีที่ต้องการให้เห็นเนื้อไม้ส่วนที่ทาสี ควรรองพื้นด้วยสีรองพื้นไม้เก่า และทาด้วยสี
ที่สามารถระบายความชื้นได้ ไม่ลอกเป็นแผ่นฟิล์มเมื่อต้องถูกฝนและแดดเสมอ เช่นสีไม้น้ำ สิ่งที่ต้องคำนึงถึง
คือการทาสีต้องทำอย่างระมัดระวัง เอาอุปกรณ์ออกก่อนและกันขอบให้เรียบร้อย สันประตูหน้าต่างและวงกบ ไม้
ควรทาสีหนาเกินไป เพื่อไม่ให้มีปัญหาในการเปิดปิด กำหนดการดูแลรักษา ให้หมั่นตรวจอุปกรณ์สม่ำเสมอ
รวมทั้งทาสีใหม่ เมื่อ อายุสีเริ่มเสื่อมสภาพ

ภาพประกอบ 6-20: งานสีภายนอก และภายในอาคาร

ตัวอย่าง Palette ไม้ของ ICI

นำมาใช้เปรียบเทียบกับสีเดิมของอาคาร

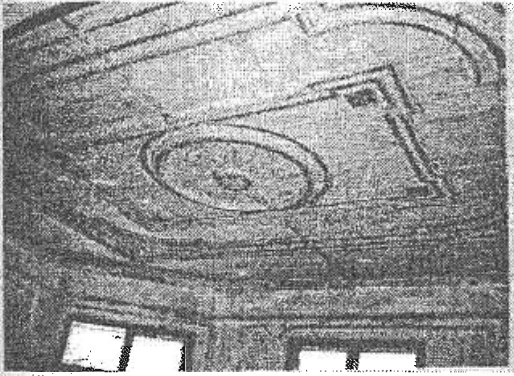
งานสี ผนังภายนอกมีสภาพหลุดร่อนเนื่องจากความชื้น ส่วนที่ถูกแดดตลอดวัน มีสภาพผิวดังแต่เนื้อไม้ยังอยู่ในสภาพดีอยู่ ส่วนปัญหาของผนังไม้ภายในรวมทั้งฝ้าเพดาน ถูกทาสีทับหลายชั้น จนไม่ทราบว่าเจตสีเดิมคืออะไร ชั้นสีภายนอกสุดมีลักษณะไม่เรียบ เป็นคลื่นเนื่องจากทาทับสีเดิมโดยไม่ได้ลอกออก และเลือกใช้สีสีน้ำมัน ซึ่งมีคุณสมบัติเป็นฟิล์มหนาไม่ระบายอากาศ ทำให้ไม้ภายในมีความชื้นมาก อาจเป็นสาเหตุของการผุเปื่อยของเนื้อไม้ (การสังเกตสภาพสีภายนอกเพื่อสันนิษฐานสาเหตุ ดูบทที่ 4.1.1) เพื่อทาสีเดิม อาจใช้วิธีลอกชั้นสีที่ละชั้นออกจนชั้นในสุด ว่า เป็นสีอะไร โดยใช้อุปกรณ์ลอกออกหรือใช้ความร้อน แล้วนำชิ้นส่วนไป ขยายเพื่อทาสีเดิมใน Lab หรือเทียบสีที่เห็นกับเจตสีที่มีใช้ในปัจจุบัน ที่มีเลขส่วนผสมเท่ากับ เลือกเจตสีที่ใกล้เคียงที่สุด

บันทึกไว้ว่าเป็นสีอะไรแม้ว่าการซ่อมจะไม่ได้เลือกใช้สีเดิมก็ตามเดิมมีร่องรอยว่าชั้นนอกสุดเป็นสีทาส่วนชั้นสีเดิมจะเป็นสีผสมในเนื้อปูนหรือ สีฝุ่นผสมน้ำมัน หรือไม้นั้น ยังไม่สามารถระบุได้ชัดเจน ซึ่งอาจต้องขูดชั้นสี นำไปวิเคราะห์ใน lab เพื่อหาชนิดและเจตสีดั้งเดิมของอาคาร ถ้าต้องการทาสีควรรองพื้นก่อน กรณีที่ปูนฉาบเป็นปูนขาวผสมปูนทราย ซึ่งมีความพรุนมากกว่าซีเมนต์ สีที่ทาก็ควรจะเป็นสีน้ำปูน หรือ ใช้สีที่ เนื้อสีไม่แน่นระบายความชื้นได้ดีกว่า

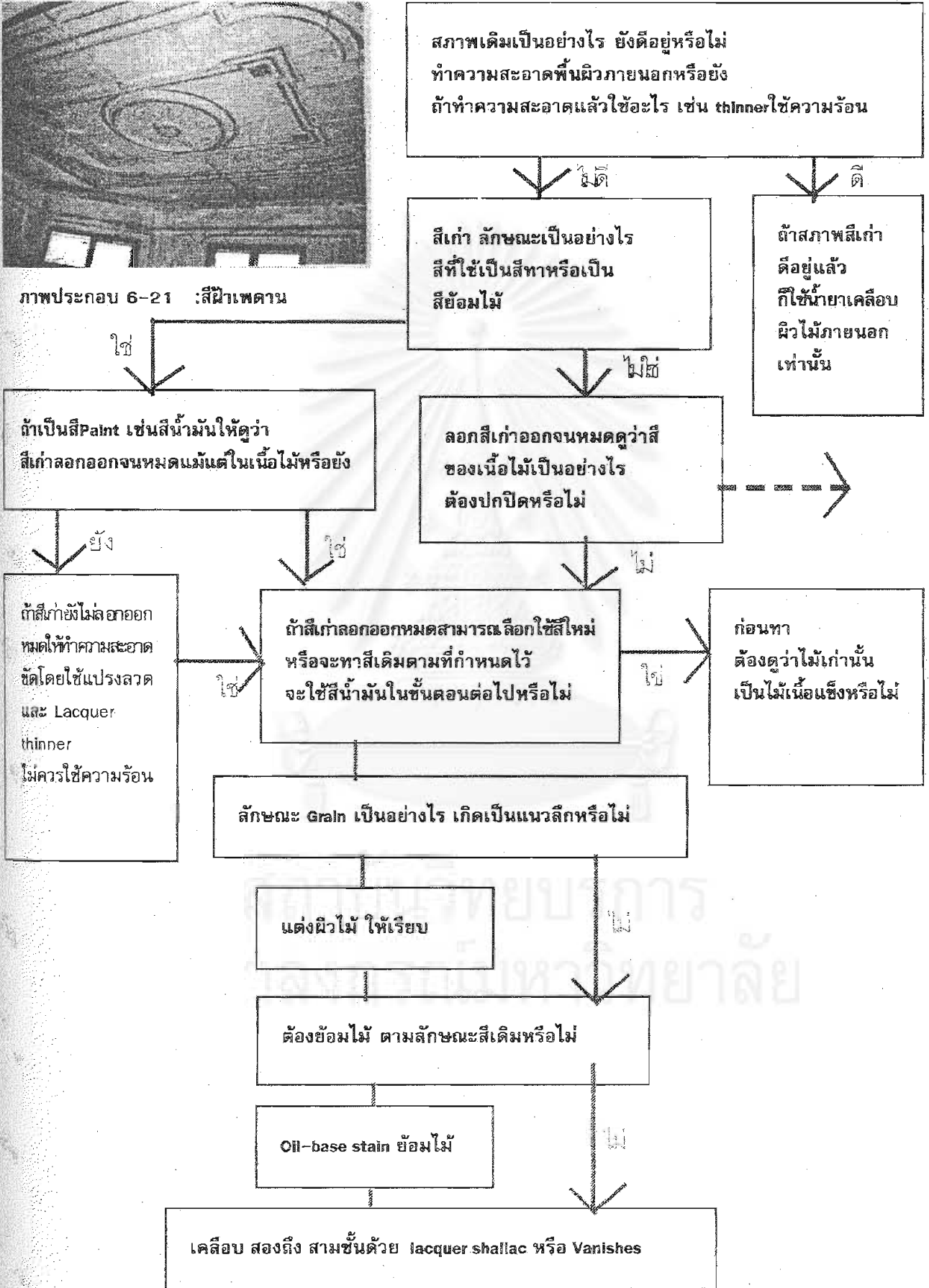
การทาสี

1. งานไม้ ไม้ต้องแห้ง มีความชื้นประมาณ 14-15% รอยต่อหรือส่วนของไม้ที่ต้องนำไปประกอบกับวัสดุอื่น เช่น ผนัง อิฐ ต้องทาสีรองพื้น ก่อนนำไปประกอบติดกัน ส่วนสีทาไม้ใหม่ ต้องเช็ดฝุ่นออกให้หมด และทาด้วยสีรองพื้นไม้ชนิดออลูมิเนียม หนึ่งครั้ง ก่อนทาสีรองพื้นเสริม เพื่อความเรียบ และทาสีน้ำมันทับ
2. ส่วนสีทาไม้เก่าที่ทาสีน้ำมันมาก่อน ให้ขูดลอก สีเดิมออกจนถึงเนื้อไม้เดิม และอุดแต่งรอยถลอกให้เรียบร้อย ใช้กระดาษทรายขัดดูให้ทั่ว ลงรองพื้น aluminium wood primer 1 เทียว และ Undercoat อีก 1 เทียว ก่อนทาสีน้ำมัน
3. สีผิวปูนฉาบ หรือคอนกรีตเก่า ให้ทำความสะอาด ผิวที่เป็นตะไคร่ รา ให้ทาด้วยน้ำผสมคลอรีน 5 % และขัดล้างจนถึงเนื้อปูนด้วยแปรง และล้างคราบคลอรีนออก อุดรอยแตก และซ่อมแซมส่วนที่เสียหาย รองพื้นกันชื้น 1 เทียว ก่อนทาสีทับ
4. ส่วนของรางน้ำ ซึ่งเป็นเหล็กเคลือบสังกะสี ให้ขัด ทรายไขมันและฝุ่น ทาน้ำยาเสริมการยึดเกาะทั้งไว้ก่อนล้างออก ด้วยน้ำสะอาด ทาสีรอบพื้น Red lead แปะทาสีน้ำมันทับหน้า 2 ครั้ง

ตัวอย่าง Treatment process งานสีภายในที่ชำรุดเสียหาย

ภาพประกอบ 6-21 : สีฉาบเพดาน

งานกระเบื้อง

โดยทั่วไปแล้วหลักการซ่อมแซมงานกระเบื้องซึ่งมีสภาพชำรุดเสียหายนั้นสามารถจำแนกได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับสภาพวัสดุที่พบว่ามีความเสียหายรุนแรงแค่ไหนวิธีการที่ใช้กับอาคารหลังอื่นๆในยุคเดียวกัน คือ

1. เปลี่ยนกระเบื้องผนังและพื้นใหม่หมด โดยใช้วัสดุสมัยใหม่ ซึ่งเป็นวิธีที่ไม่เหมาะสมนัก
2. ซ่อมเฉพาะบางส่วน ในกรณีที่สามารถหาวัสดุแบบเดียวกับของเดิมได้ ปัญหาคือกระเบื้องรุ่นนั้นไม่มีผลิตในยุคปัจจุบันแล้ว
3. วิธีสุดท้าย ที่น่าจะเหมาะสมที่สุดคือเลือกเฉพาะบางส่วนที่จำเป็นและนำเอา กระเบื้องซึ่งยังอยู่ในสภาพดีอยู่มาใช้เพียงจุดเดียวเท่านั้น ส่วนพื้นที่อื่นๆที่สำคัญรองลงมาให้เลือกใช้กระเบื้องที่หาได้ในปัจจุบันแทน

ในส่วนของกระเบื้องพื้นและผนังชั้นล่าง ส่วนใหญ่เป็น กระเบื้องโมเสค หลายขนาดซึ่งเป็นกระเบื้องที่ได้รับความนิยมใช้ทั่วไปกับบ้านพักอาศัยซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 6 เป็นของนำเข้ามาในสมัยนั้น สภาพปัจจุบันกระเบื้องพื้นได้รับความเสียหายมาก จากความชื้นและน้ำท่วมขัง จำเป็นต้องรื้อออกเกือบทั้งหมด ส่วนกระเบื้องผนังได้ระดับหน้าต่างบางส่วนยังอยู่ในสภาพดี มีเพียงคราบสกปรกและคราบน้ำเกาะอยู่เท่านั้น ถ้าสามารถทำความสะอาดคราบออกได้ แล้วพบว่ายังอยู่ในสภาพดีอยู่ ก็ควรเลาะออกเพื่อมาใช้ใหม่ในส่วนผนังห้องโถงด้านหน้าแทน และเปลี่ยนวัสดุผนังเป็นแบบอื่นในห้องที่อยู่ด้านหลัง แต่ก็ควรเลือกให้กลมกลืนกับของเดิม และการตกแต่งภายในของอาคารสำหรับการใช้งานใหม่ การจัดแสดงของภายในเมื่อจัดเป็นพิพิธภัณฑ์แล้ว

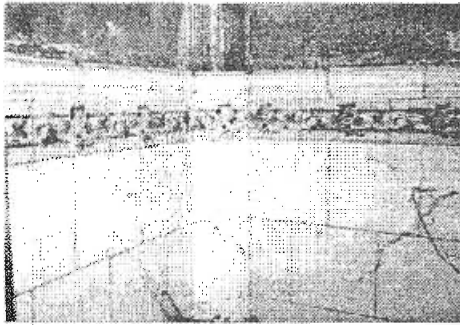
ส่วนกระเบื้องคอนกรีตพื้นภายนอกนั้น สภาพปัจจุบันยังอยู่ในสภาพดี มีเพียงสีที่ซีดจางไปและคราบสกปรกติดอยู่เท่านั้น แต่ถ้ามีความเสียหายมาก ก็สามารถวัสดุที่มีแบบและลวดลายใกล้เคียง ได้ จากของที่มิจำหน่ายทั่วไปได้ เพราะเนื่องจากกระเบื้องแบบดังกล่าวยังมีผลิตอยู่ แม้ว่าสีจะเปลี่ยนไป แต่รูปแบบ และวัสดุยังคงคล้ายกับของเดิม

ทั้งนี้สำหรับงานกระเบื้องแล้ว ในกรณีอื่นๆที่อาคารมีความสำคัญมากหรือลวดลายของกระเบื้องนั้นสวยงาม เป็นของหายาก หรือมีมูลค่าสูง ก็สามารถสั่งทำเลียนแบบของเดิมเพื่อใช้ซ่อมแซมได้ แต่ต้องเป็นงานที่ใช้ทักษะและความสามารถเฉพาะของช่างมาก เนื่องจากเป็นงานที่ต้องใช้ความละเอียดและเวลามาก หรืออาจติดต่อกับผู้ผลิตซึ่งมักเป็นบริษัทกระเบื้องจากต่างประเทศ เพื่อนำเข้ามาแทน ทั้งนี้สำหรับอาคารพักอาศัยโดยทั่วไปแล้ว มักไม่มีความจำเป็นในการลงทุนเพื่อรักษารูปแบบเดิมขนาดนั้น

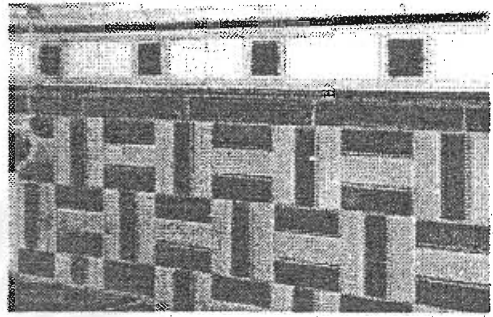
ขั้นตอนในการปูกระเบื้อง

1. จัดวางแผ่น สสำรวจพื้นที่ ถ้าเป็นการปูกระเบื้องในตำแหน่งเดิม ให้ยึดของเดิมเป็นหลักตามที่ได้บันทึกไว้ แต่ถ้าเป็นการปูใหม่ ให้ยึดหลักว่า เศษกระเบื้อง 2 ด้านผนังควรเท่ากัน ไม่ควรมีเศษเล็กกว่า 1/3 ของกระเบื้อง และแนวผนังและพื้นควรจะตรงกัน
2. เตรียมพื้นผิว ปรับระดับด้วยปูนทรายก่อน ส่วนผนังทำให้หยาบก่อน เพื่อให้เกาะยึดได้ดี ปูนทรายควรหนาประมาณ 25 มม. และไม่บางเกิน 20 มม.
3. นำกระเบื้องใหม่แช่น้ำให้อิ่มตัวก่อน ยึดกระเบื้องด้วย cement based adhesive จัดระดับกระเบื้องให้เสมอกันระหว่างปู ทำความสะอาดผิว และป้องกันการกระแทกกระเทือน 36 ชั่วโมงเป็นอย่างน้อย
4. ยาแนวด้วย grouting compound ให้เต็มร่องกระเบื้อง หลังจากยาแนวแล้ว ป้องกันการถูกระแทกกระเทือน 36 ชั่วโมงเป็นอย่างน้อย
5. กระเบื้องที่ชนเสาและขอบต่างๆ ต้องตัดมุม เจียน 45 องศา
6. ก่อนการปูกระเบื้อง ผู้รับเหมา ต้องส่งตัวอย่างวัสดุให้ อนุมัติก่อนการใช้งาน

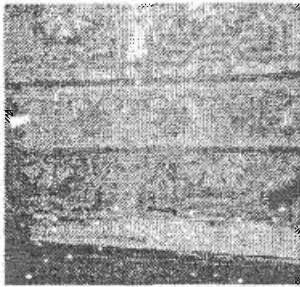
ภาพประกอบ 6-22: กระเบื้องแบบต่างๆภายในบ้านเอกะนาด

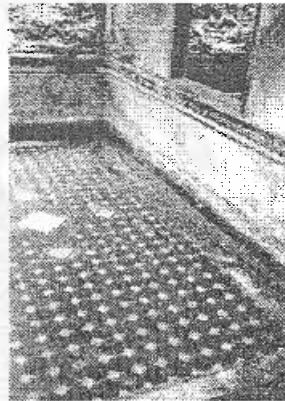
กระเบื้องประดับผนัง

กระเบื้องโมเสคผนัง

กระเบื้องคอนกรีตส่วนระเบียง

กระเบื้องโมเสคปูพื้นระเบียง

สรุปแล้วความเสียหายของกระเบื้อง ได้แก่

1. กระเบื้องสีซีดจางโดยเฉพาะกระเบื้องคอนกรีต ระเบียงด้านนอกที่ถูกแดด รังสีอัลตราไวโอเลท โดยตรง ทำลายสีจนซีดจาง และพื้นชั้นล่างที่แช่น้ำตลอดเวลา เกิดเชื้อรา และส่วนเคลือบกระเบื้องหลุดเสียหาย
2. โมเสคผนังภายในที่แช่น้ำ อยู่ในสภาพแห้งสลับเปียก หลุดร่อนออกมาบางส่วนที่เห็นชัด ส่วนเคลือบหลุดออกในส่วนที่ระดับน้ำขึ้นและลดตลอด เห็นเป็นราดำและตะไคร่น้ำเขียว แต่ โมเสคนั้นมีเนื้อที่แน่นเนื่องจากเป็นวัสดุนำเข้า ผลิตด้วยวิธีเผาด้วยไฟแรงสูงความเสียหายจึงไม่ถึงกับเปื่อยเสื่อมสภาพทั้งหมด
3. กระเบื้องคอนกรีตพื้นชั้นสองบางส่วน อาจเป็นด้วยเนื้อวัสดุเองทำให้ดูเป็นรูพรุน แดกบ้น
4. ปัญหาไม่ได้เกิดกับกระเบื้องอย่างเดี๋ยวดังแต่ปูนที่ใช้ยึดกระเบื้องเมื่อเจอความร้อนและความชื้นก็เสื่อมสภาพ และหลุดร่อนได้เช่นเดียวกัน

งานซ่อมหลังคา

ปัญหาหลังคา ที่พบไม่ได้เกิดกับโครงสร้าง แต่เป็นปัญหาที่เกิดจากกระเบื้องมุงหลังคาชำรุด เนื่องจากเดิมเป็นกระเบื้องซีเมนต์ไม่เคลือบ เนื้อกระเบื้องเก่ามีรูพรุน แดกเป็นบางส่วนทำให้น้ำสามารถซึมเข้าไปได้เกิดความชื้นจากยว้นั้น เข้าไปในอาคาร การเลือกวิธีการซ่อมขึ้นอยู่กับสาเหตุหลังจากที่ได้ดำเนินการสำรวจสภาพหลังคาโดยละเอียดแล้ว เพื่อแก้ไขที่สาเหตุก่อนที่จะดำเนินการเปลี่ยนวัสดุมุง เช่น ป้องกันปลวก ป้องกันความชื้น การซ่อมแซมเมื่อพิจารณาแต่ละส่วนขององค์ประกอบหลังคาได้แก่

1. วัสดุหลังคา

ส่วนวัสดุหลังคาควรเลือกใช้กระเบื้องวาวเช่นเดิมเนื่องจากรูปแบบภายนอกอาคารมีความสำคัญที่ต้องรักษาไว้ จึงไม่ควรเปลี่ยนวัสดุภายนอกเป็นอย่างใหม่ สำหรับกระเบื้องวาวอาจต้องสั่งทำให้มีขนาดเท่าของเดิม หรือใช้กระเบื้องวาวที่มีจำหน่ายในท้องตลาดทั่วไปซึ่งมีขนาดและความหนาเท่า ปัญหาของกระเบื้องวาวคือน้ำที่รั่วได้ง่าย ซึ่งต้องหาวิธีป้องกัน เช่นใช้ Flashing รองใต้แผ่นที่ละแฉว โดยคำนึงว่ายังสามารถระบายอากาศได้เช่นเดิมทั้งนี้วิธีการนี้ยังไม่ชัดเจนสรุปว่าแบบใดดีที่สุดที่สรุปครอบสันหลังคาและตะเฒ่สันเป็นส่วนที่ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ

2. โครงสร้างหลังคา

การป้องกันความชื้นที่เป็นสาเหตุของการเสื่อมสภาพของโครงสร้างหลังคาไม้เนื่องจากหลังคาเดิมไม่ได้ออกแบบให้มีช่องระบายอากาศ ประกอบกับหลังคาเป็นป็นหยาไม่มัจ้ว วิธีที่ใช้เช่น อาจทำเกล็ดระบายอากาศที่ชายคา ตัวอย่าง บ้านปาริจฉัดจ์ ถนนนครราชสีมาเมื่อทำการซ่อมหลังคาได้ใช้วิธีออกแบบให้มี เกล็ดระบายอากาศเพิ่มที่ชายคา โดยไม่มีผลต่อทัศนียภาพภายนอกเท่าใดนัก สำหรับอาคารซึ่งเป็นกรณีศึกษา โครงหลังคายังอยู่ในสภาพดีอยู่ ถ้าตรวจพบส่วนที่เสียหายใช้วิธีตัดต่อไม้ด้วยไม้เนื้อแข็งคุณสมบัติเท่าเทียมกัน หรือใช้สารสังเคราะห์เสริมความมั่นคง

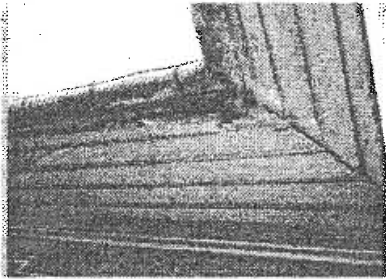
3. รางน้ำ รางน้ำที่เลือกใช้ ควรเลือกใช้วัสดุที่ไม่เป็นสนิม เช่น สแตนเลส รวมทั้งคำนึงถึงรูปแบบ

ด้วยรูปแบบรางน้ำเดิมมีลักษณะโค้งกลมกลืนทั้งอาคารซึ่งอาจจำเป็นต้องสั่งทำเพื่อให้ได้รูปแบบคล้ายเดิม การระบายน้ำจากชายคาส่วนที่ควรแก้ไข คือปลายท่อระบายน้ำควรอยู่ห่างจากอาคารมากกว่าเดิม เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาความชื้นต่อโครงสร้างอาคาร

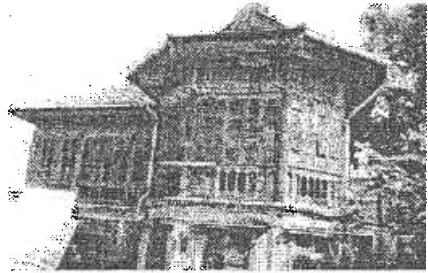
อย่างไรก็ตามแม้ว่าวัสดุเช่นสแตนเลสจะทนกว่าสังกะสีแบบเดิม แต่ถ้าต้องการรักษารูปแบบเดิมคือรางโค้งสีแดง อาจจำเป็นต้องสั่งทำโดยใช้วัสดุแบบเดิมที่หาสีได้

4. องค์ประกอบอื่น ๆ เช่น ลายฉลุไม้เชิงชายไม้ฉลุประดับจั่ว ถ้ามีสภาพชำรุดเสียหาย ถ้าใช้ไม้ใหม่ทำเลียนแบบของเดิม ให้ใช้ไม้ที่มีคุณภาพเท่าเดิม

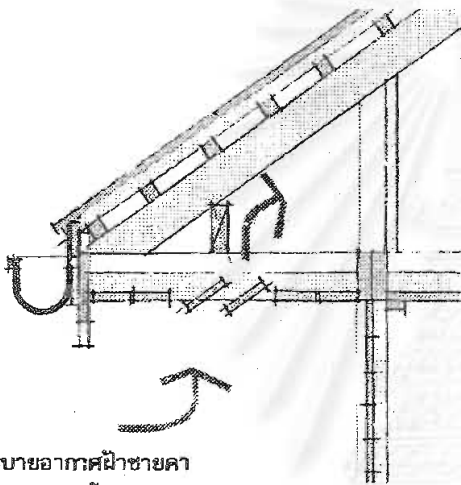
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รางน้ำสังกะสีของเดิม

สภาพหลังคา กระเบื้องว่าวมองจากภายนอก

เกล็ดระบายอากาศมีฝาปิด
เพื่อระบายความชื้นหลังคา

ภาพประกอบ 6-23 :สภาพหลังคา และการระบายความชื้น

ขั้นตอนในการซ่อมแซมหลังคา - ขั้นแรก คือสำรวจตรวจสภาพหลังคา ก่อน รายละเอียดของหลังคา เช่น รูปแบบ ความลาดเอียง วัสดุ มุง ขนาดของโครงสร้าง จันทัน อกเส ตัง ชนิดไม้เดิม ประวัติการซ่อมบำรุง ชนิดของ flashing วัสดุรางน้ำ วัสดุ มุง สีและขนาด ถ้าเปลี่ยนกระเบื้องเพียงบางส่วนต้องบันทึกขึ้นที่เสียหายแต่เนื่องจากวัสดุ มุง กระเบื้องว่าวของอาคารที่เป็นกรณีศึกษา หมดอายุการใช้งานแล้ว เนื่องจากกระเบื้องเดิมซึ่งเป็นซีเมนต์ใยหิน ผุกร่อน และเปราะจนไม่สามารถใช้งานได้อีกจึงต้องเปลี่ยนใหม่หมด การบันทึกความเสียหายเพื่อที่จะแก้ที่สาเหตุก่อน

ขั้นที่สอง คือ ทำหลังคาชั่วคราวคลุมก่อนที่จะถอดกระเบื้องเก่าออกรวมทั้งไม้ระแนง จนถึงโครงสร้างโดยทำที่ละช่วง

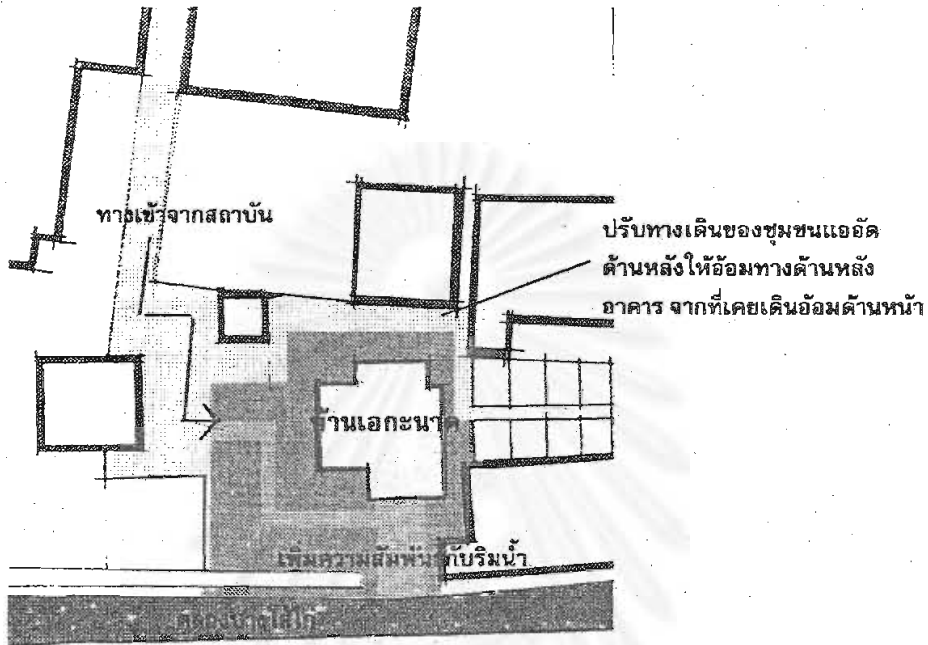
ขั้นที่สาม ถ้าพบว่ามีส่วนของโครงสร้างหลังคาไม่เสียหาย ถ้าไม่รุนแรงให้ใช้ไม้ประเภทเดียวกับของเก่า เปลี่ยนหรือ ติดต่อกับของเดิม วิธีการติดต่อกันหลายวิธี ขึ้นอยู่กับความถนัดช่างและ ดูว่าเป็นโครงสร้างส่วนที่ถูกปิดบังหรือไม่

สำหรับอาคารบ้านพักอาศัยรูปแบบนี้แตกต่างจากบ้านไทยเดิม เนื่องจากเป็นหลังคาที่มีฝ้าเพดาน จึงไม่มีปัญหาเรื่อง จะเกิดความไม่สวยงามขึ้น

ขั้นสุดท้ายคือ คือการซ่อม วัสดุ มุงหลังคาและส่วนประกอบอื่นๆของหลังคา เช่นรางน้ำ ไม้ประดับหน้าจั่ว และเชิงชาย

งานทั่วไป

1. งานระบบระบายน้ำ
2. งานปรับฝั่งบริเวณ
3. งานปรับปรุงภูมิทัศน์

ภาพประกอบ 6-24 : การปรับฝั่งบริเวณ

งานภูมิสถาปัตยกรรม

วัตถุประสงค์ โดยส่วนใหญ่ของการจัดภูมิทัศน์ โดยรอบอาคารอนุรักษ์ คือเสริมความสำคัญและจัดพื้นที่ให้สอดคล้องกับการใช้อาคาร ซึ่งสำหรับบ้านหลังนี้ประโยชน์ใช้สอยใหม่ของอาคารคือพิพิธภัณฑ์และเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมของนักศึกษาในปัจจุบัน และจากการประเมินคุณค่าของตัวอาคารนอกเหนือจากด้านสถาปัตยกรรมแล้ว อาคารยังมีคุณค่าอีกประการหนึ่งคือ แสดงถึงความสัมพันธ์เส้นทางคมนาคมทางน้ำในอดีต

เมื่อทำการสำรวจสภาพปัจจุบันของอาคารแล้วพบว่า พื้นที่โดยรอบ มีระดับดินเนื่องจากถูกถมเป็นเนินดิน ในระดับสายตา ทำให้ไม่สามารถมองเห็นริมน้ำได้ อันดับแรกจึงควรปรับระดับดินให้ได้ระดับก่อนอาจใช้วิธีคืนกันดินกันไว้กรณีทีระดับน้ำภายนอกสูงกว่าพื้นที่โดยรอบอาคาร รวมทั้งทำระบบระบายน้ำรอบ site และในขั้นการออกแบบปรับปรุง วางฝั่งบริเวณ จึงควรเน้นความสัมพันธ์กับ คลองบางไส้ไก่ นอกเหนือจากเน้นความสัมพันธ์กับสถาบันที่อยู่ด้านหลัง เพิ่มขึ้นมาจากเดิม (อาคารมีด้านหลังชิดกับสถาบัน)

กรณีนี้ จำเป็นต้องทำถนนทางเข้าใหม่ เป็น ค.ส.ล. และต้องมีการปรับระดับก่อน รวมทั้งงานวางท่อ ระบบสุขาภิบาล และวางระบบไฟฟ้าแสงสว่างรอบอาคาร

ข้อเสนอแนะการต่อเติมปรับปรุงอาคาร

การต่อเติมเปลี่ยนแปลงใดๆ นอกเหนือจากพิจารณาวัตถุประสงค์ของโครงการที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละอาคารที่กำหนดการอนุรักษ์แล้ว อีกปัจจัยหนึ่งที่น่ามาเป็นเกณฑ์ คือสภาพอาคารและการประเมินคุณค่าอาคาร สำหรับอาคารกรณีศึกษา นี้ ถ้าหลังตรวจสอบสภาพแล้วสามารถใช้งานต่อไปได้และโครงสร้างและฐานรากไม่มีปัญหาด้านความแข็งแรงมั่นคง สามารถเสริมความมั่นคงจนใช้งานต่อไปได้แล้ว ในประเด็นของการประเมินคุณค่าซึ่งอธิบายไว้ในบทก่อน ประเมินได้ว่าอาคารมีคุณค่าด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม มากกว่าด้านอื่นๆ ส่วนด้านงานฝีมือช่างหรือรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการก่อสร้างนั้น มีความสำคัญน้อยกว่า (ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2) การรับเอารูปแบบตะวันตกมานั้น ไม่ได้รับเอาเทคโนโลยีหรือเทคนิควิธีการมาด้วยทั้งหมด วิธีการก่อสร้างเป็นฝีมือช่างชาวจีนซึ่งเป็นทางสมัยนั้นส่วนใหญ่ ด้วยวิธีการสร้างแบบเดิม) และตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ไม่ได้เห็นที่ ความสำคัญของเจ้าของอาคารแต่อย่างใด การออกแบบปรับปรุงภายในจึง ไม่จำเป็นต้องแสดงถึง ลักษณะการใช้งานในอดีต นอกเหนือจากจัดส่วนที่แสดงถึงที่มาของอาคารไว้เพื่อเป็นประโยชน์ด้านการศึกษาและเป็นหลักฐานเกี่ยวกับอาคารต่อไป ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า ส่วนสำคัญอันดับแรกของอาคารที่ควรรักษาไว้คือ

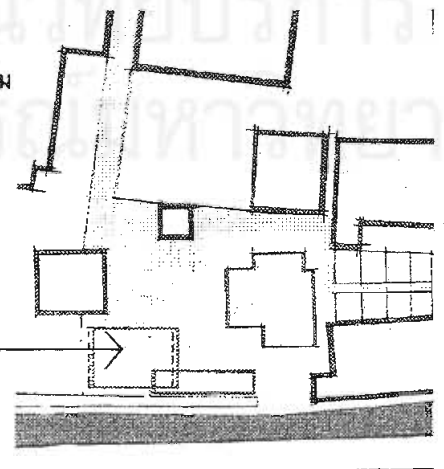
“รูปลักษณะภายนอกของอาคาร” หรือรูปด้านที่เห็นจากภายนอกของอาคารนั่นเอง การเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้นจึงไม่ควรกระทบในส่วนนี้ ข้อเสนอแนะสำหรับการต่อเติมอาคารและอาคารใหม่ที่จะสร้างเพิ่มในพื้นที่ได้แก่

1. หน้าต่างอาจเปลี่ยนเป็นกระจกได้ถ้ามีความจำเป็น แต่ลักษณะการเปิดปิดประตูหน้าต่างยังคงควรเป็นแบบเดิม เพื่อไม่ให้กระทบต่อรูปแบบโดยรวม
2. ถ้าต้องสร้างอาคารเพิ่มควรเพิ่มทางด้านข้างหรือด้านหลัง เพื่อไม่ให้บังอาคาร (ภาพประกอบ 6-25) เนื่องจากรูปแบบตะวันตกที่สร้างในช่วงนั้นมักเน้นมุขหน้าและทางเข้าอาคาร จึงต้องระวังมิให้อาคารที่สร้างเพิ่มบังทัศนียภาพจากมุขหน้า
3. ระเบียงชั้นสองและระเบียงทางเข้า ซึ่งเป็นพื้นที่ ทางเดินมีช่องเปิดทุกด้าน คงไว้ ไม่ปิดเป็นห้องหรือปรับเป็นส่วนใช้งานอย่างอื่น

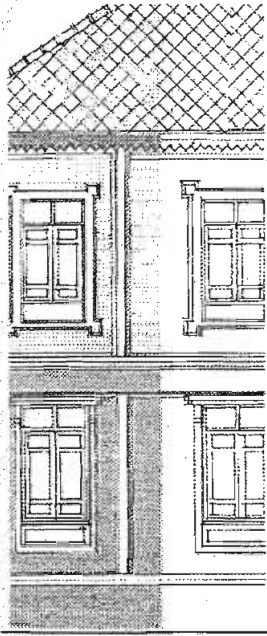
ส่วนของอาคารที่สร้างเพิ่มในพื้นที่ ควรทำให้อัดคล้องกับของเดิม ทั้งระดับความสูง ของแต่ละชั้น ลักษณะโครงสร้างชั้นล่างเป็นระบบเสา คาน ผนังก่ออิฐฉาบปูน ชั้นบนเป็นไม้ รวมทั้งวัสดุ วัสดุที่ใช้เป็นวัสดุสมัยใหม่เพื่อให้ทราบว่าเป็นของใหม่ ไม่ใช่อาคารที่มีอยู่เดิม ส่วนประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมอื่นๆ ถ้านำมาใช้ควรมียละเอียดที่อาจจะแตกต่าง แต่ไม่ควรต้อยกว่า และดูแลแยกจนเกินไปจากของเดิม

อย่างไรก็ตาม การสร้างอาคารเพิ่มให้เหมาะสม ในพื้นที่ที่มีอาคารเก่าตั้งอยู่นั้น ยังมีอีกหลายวิธี ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง รวมถึงค่านิยมวิธีคิดในสมัยนั้น ถ้าอาคารเก่ามีความสำคัญมาก ต้องการให้มี ผลกระทบต่อกันน้อยภาพน้อยที่สุด คือให้อาคารที่สร้าง ดูคล้ายสภาพแวดล้อม หรือเป็นส่วนหนึ่งของงานภูมิสถาปัตยกรรมที่ได้รับปรับปรุงใหม่ ก็เป็นวิธีหนึ่งที่สามารถทำได้

ภาพประกอบ 6-25: พื้นที่ส่วนต่อเติมอาคารเพิ่ม ด้านข้าง

ภาพประกอบ 6-26 : แนวทางสำหรับการต่อเติมเปลี่ยนแปลง

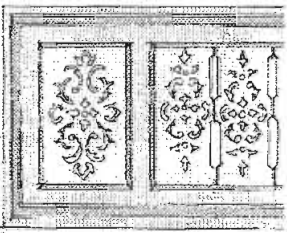

3.50 เมตร

3.30 เมตร

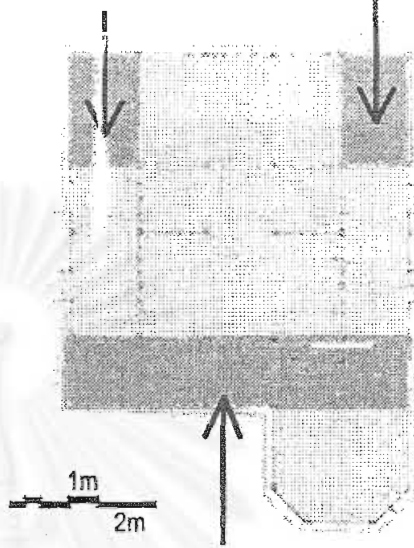
1.00 เมตร

ความสูงของfacade line เพื่อเป็น
guideline ในการออกแบบอาคารใหม่

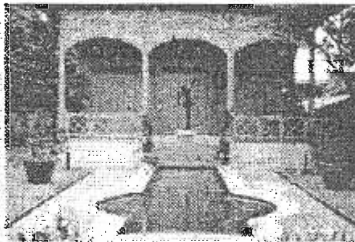

สวดลายไม้ฉลุประดับระเบียง
ชั้นล่างทั้งสามด้าน

เฉลียงด้านหลังทั้งสองข้าง

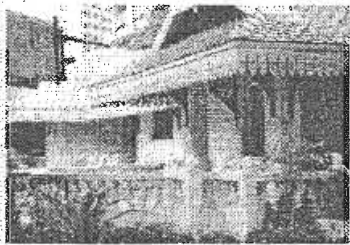
ระเบียงทางเดินด้านหน้า ที่ตรงกัน
ทั้งชั้นบน และล่าง เป็นพื้นที่กึ่ง outdoor
ที่ควรรักษาไว้ ไม่ควรต่อเติม

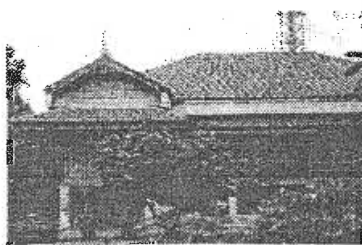
ส่วนต่อเติม

บ้านเดิม

ส่วนต่อเติม

บ้านเดิม

ภาพประกอบ 6-27 : ตัวอย่างบ้าน
ที่ต่อเติมอาคารเพิ่มในพื้นที่เดิม

บ้าน อับดุลราฮิม และบ้านสวน
ปาริจฉัตร ที่สร้างอาคารเพิ่มในพื้นที่
เดิม โดยนำเอาองค์ประกอบของ
บ้านเก่าในพื้นที่มาใช้
เช่นสวดลาย สัตส่วน ช่องเปิด
วัสดุที่ใช้ ที่เป็นไม้ เสียส่วนใหญ่
รายละเอียดต่างๆ เช่นลูกกรงราว
กันตก ตลอดจน รูปแบบโดยรวม
ของอาคาร

6.5 ปฏิบัติการอนุรักษ์ และการควบคุมงาน Conservation process

หลังจากผ่านขั้นตอนวางแผน กำหนดวิธีอนุรักษ์แล้ว ก็ถึงขั้นนำแผนมา ปฏิบัติงานจริง เป็นขั้นตอนของการนำเอาแผนงานที่วางไว้ และแบบอนุรักษ์มาปฏิบัติงานจริง ระหว่างการปฏิบัติงานนี้เมื่อพบหลักฐานหรือปัญหาใหม่ จำเป็นต้องปรับแบบ หรือแผนการดำเนินงาน ให้สอดคล้องและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์ และความเข้าใจในแบบ ความเชี่ยวชาญ มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นการประสานงานระหว่างผู้ดำเนินงานกับผู้ ออกแบบ ระหว่างปฏิบัติงานอนุรักษ์จึงสำคัญ การจดบันทึกรายงานการปฏิบัติการ หลักฐานต่างๆต้องทำอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นประโยชน์ด้านการศึกษา การบำรุงรักษา และใช้ในการดำเนินการอนุรักษ์ครั้งต่อไป

ขั้นตอนนี้ อันดับแรกคือ จัดเตรียมเอกสารสัญญา รายละเอียดข้อบังคับต่างๆของสัญญา เพื่อใช้ในการดำเนินการก่อสร้าง ข้อกำหนดทั่วไปที่ใช้บังคับคู่สัญญา หรือผู้รับเหมา รวมทั้งกำหนด เป้าหมาย ขอบเขต ชนิดงาน และลำดับขั้นตอน รวมถึง รายการประกอบแบบก่อสร้าง ซึ่งประกอบไปด้วย

1. รายการเงื่อนไขทั่วไป ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

- 1.1 คำจำกัดความและข้อความทั่วไป
- 1.2 สถานที่ก่อสร้าง
- 1.3 ขอบเขตของงาน
- 1.4 ความสัมพันธ์ของรายการก่อสร้าง กับแบบก่อสร้าง
- 1.5 แบบรายละเอียด และคำแนะนำเพิ่มเติม
- 1.6 ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานก่อสร้าง
- 1.7 การเปลี่ยนแปลงการก่อสร้าง
- 1.8 การตรวจควบคุมงานก่อสร้างของสถาปนิก และวิศวกร
- 1.9 การอำนวยความสะดวกในการตรวจงาน
- 1.10 คุณภาพของวัสดุ
- 1.11 การจัดหาตัวอย่างวัสดุอุปกรณ์
- 1.12 การใช้วัสดุเทียบเท่า
- 1.13 การทดสอบวัสดุอุปกรณ์
- 1.14 ช่างฝีมือและช่างเทคนิค
- 1.15 ผู้รับเหมาย่อย
- 1.16 ตารางแสดงแผนการดำเนินงานก่อสร้าง
- 1.17 แบบแสดงการก่อสร้างตามที่เป็นจริง (As-built Drawing)
- 1.18 แบบแสดงรายละเอียด (Shop Drawing)
- 1.19 สิทธิในแบบก่อสร้างและรายการก่อสร้าง
- 1.20 การป้องกันงานก่อสร้างและทรัพย์สิน
- 1.21 การใช้สถานที่ ไฟฟ้า และประปา เพื่อการก่อสร้าง
- 1.22 การรักษาความสะอาดสถานที่
- 1.23 การรับผิดชอบระหว่างการประกันผลงาน และการมอบหนังสือคู่มือการบำรุงรักษา เครื่องกลและอุปกรณ์ไฟฟ้า
- 1.24 รายการก่อสร้าง และแบบก่อสร้างสถานที่ก่อสร้าง
- 1.25 กฎหมายต่างๆ กับแม่กฎหมาย
- 1.26 ป้ายชื่ออาคาร
- 1.27 ป้ายชื่อห้อง

2. รายการทั่วไป ประกอบด้วย

- 2.1 งานวางผัง
- 2.2 งานทำถนนค.ส.ล.
- 2.3 งานท่อ ระบบสุขาภิบาล และงานไฟฟ้าแสงสว่างภายนอกอาคาร
- 2.4 งานภูมิสถาปัตยกรรม

3. รายการสถาปัตยกรรม ประกอบด้วย

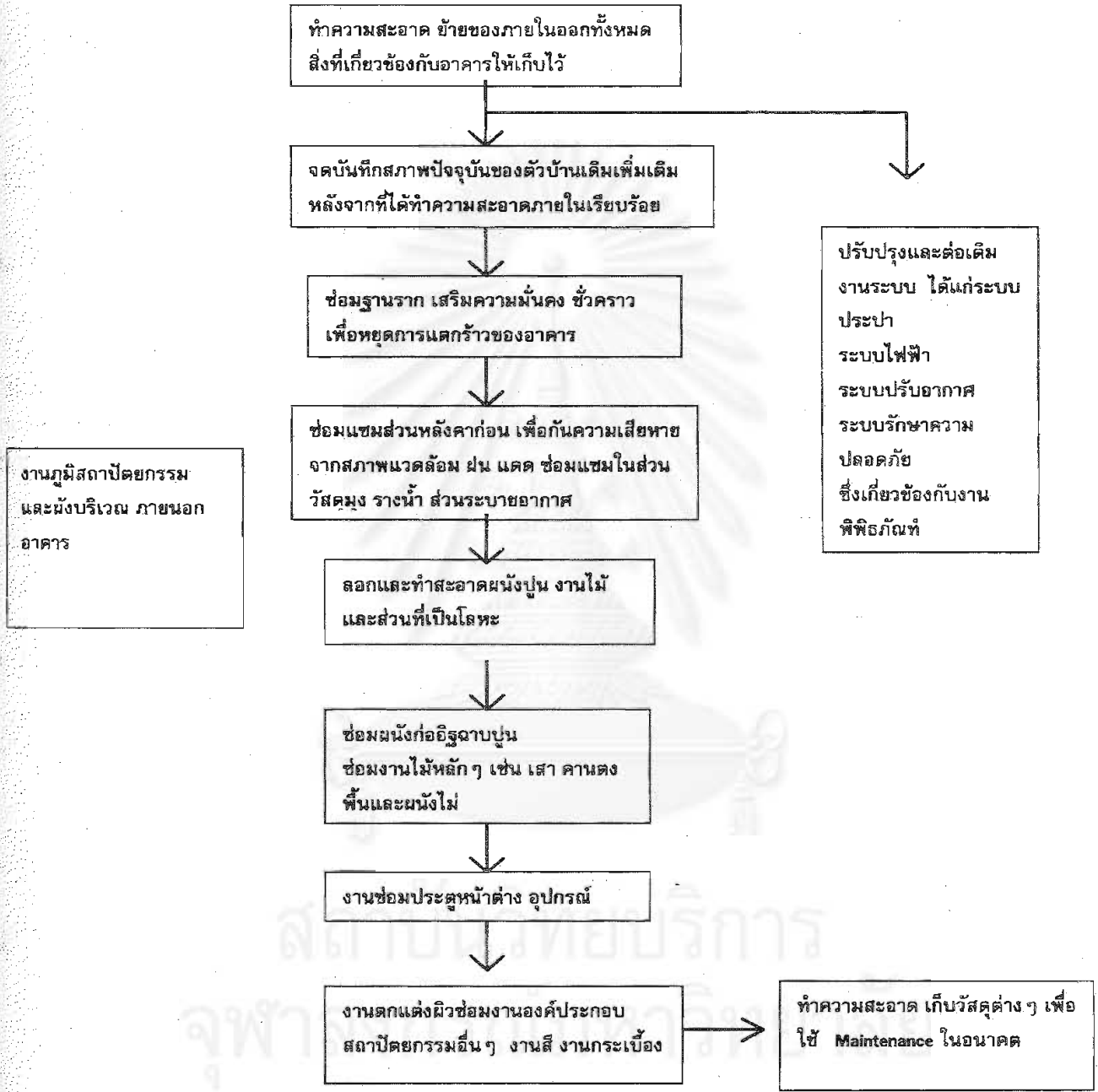
- 3.1 งานผนังก่ออิฐ
- 3.2 งานปูนฉาบ
- 3.3 งานบุกระเบื้องผนัง
- 3.4 งานบุกระเบื้องพื้น
- 3.5 งานไม้
- 3.6 งานฝ้าไม้ภายใน
- 3.7 งานประตูหน้าต่าง ช่องแสง ช่องระบายอากาศ
- 3.8 งานเครื่องสุขภัณฑ์ และอุปกรณ์ห้องน้ำ
- 3.9 งานสี

เพื่อผู้รับเหมาใช้อ้างอิงในเวลายื่นราคาประกวดราคาผู้รับเหมา (Bidding) โดยเลือกวิธีการรับเหมาที่เหมาะสมกับอาคาร ทั้งนี้การเลือกผู้รับเหมาอาจไม่จำเป็นต้องประกวดราคาก็ได้ ดังเช่นในอาคารขนาดเล็กหรือบ้านพักอาศัยทั่วไป สำหรับกรณีนี้ขึ้นอยู่กับกรรมการของสถาบันเห็นพ้องต้องกัน เนื่องจากโครงการอนุรักษ์ซ่อมแซมแตกต่างจากสร้างอาคารใหม่ สามารถอาศัยความเชื่อถือ ในความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านอนุรักษ์เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจมากกว่าราคา

การเลือกวิธีการรับเหมาพิจารณาจากปัจจัยต่อไปนี้

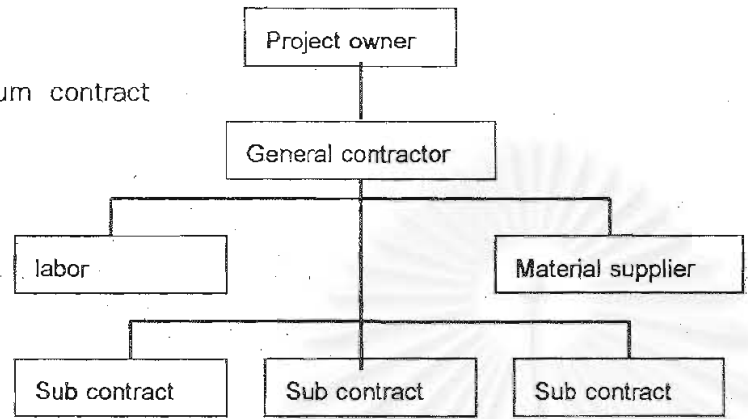
1. อาคารที่ทำการอนุรักษ์ จัดเป็นอาคารประเภทพักอาศัยที่มีขนาดเล็กเมื่อเปรียบเทียบกับโครงการอื่นๆ
2. เนื่องจากการปรับเปลี่ยน Function จากเดิมซึ่งเคยเป็นบ้านพักอาศัย เป็นการใช้ประโยชน์อย่างอื่น รวมทั้งปรับปรุงสภาพแวดล้อมโดยรอบอาคารด้วย จึงมีงานที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายเช่น
 - ส่วนของงานอนุรักษ์อาคารเก่าซ่อมแซมและเสริมความมั่นคง
 - การรื้อถอน อาจต้องมีการรื้อถอนอาคารที่มีการต่อเติมบางส่วน รวมทั้ง อาคารแวดล้อมที่มีผลต่อทัศนียภาพ และการปรับปรุงผังบริเวณใหม่
 - มีงาน Interior ภายในเข้ามาเกี่ยวข้อง เพิ่มงานระบบพิเศษ เช่นระบบรักษาความปลอดภัยสำหรับส่วนพิพิธภัณฑ์
 - งานปรับปรุงภูมิทัศน์Landscape โดยรอบ
3. อาคารมีความเสียหายชำรุดมาก งานซ่อมประเมินราคาได้ยาก
4. เจ้าของโครงการไม่ใช่บุคคล เป็นสถาบัน ซึ่งไม่มีความเชี่ยวชาญด้านการก่อสร้าง และอนุรักษ์ จึงต้องการผู้แทน หรือที่ปรึกษาโครงการที่สามารถ เป็นตัวแทนได้
5. งานอนุรักษ์เป็นงานที่ต้องการผู้รับเหมาที่มีประสบการณ์การทำงานชำนาญเฉพาะสำหรับงานประเภทนี้
6. การควบคุม Budget อาจไม่แน่นอน บางส่วนประเมินเป็นมูลค่าได้ไม่ชัดเจน
7. มีการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าบ่อยครั้ง ที่ต้องการคำปรึกษาจากผู้ออกแบบและหลายฝ่าย จึงควรเลือกวิธีการรับเหมาที่ยืดหยุ่น และรวดเร็วในการประสานงานพอสมควร กับการเปลี่ยนแปลงหน้างาน
8. มีข้อจำกัดด้านงบประมาณและเวลาไม่มากนัก เนื่องจากไม่ใช่โครงการที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการลงทุน

ขั้นตอนในการดำเนินการซ่อมแซม เนื่องจากอาคารที่ทำการศึกษาลงนี้ปล่อยร้าง เป็นที่เก็บของ ผู้อาศัยอยู่ชั่วคราว ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของสถาบันราชภัฏฯ ก่อนดำเนินการต้องย้ายผู้อาศัยออกก่อน เป็นอันดับแรก ก่อนที่มีการดำเนินงานใดๆที่ Site ส่วนหลังจากนั้น ในแต่ละขั้นตอนมีการปฏิบัติการ (Treatment) ที่ต้องศึกษาวิธีการทำอย่างละเอียด โดยขั้นตอนอย่างคร่าวๆที่กำหนดไว้เป็นลำดับ โดยไม่สัมพันธ์กับระยะเวลาที่ใช้ดำเนินการมีดังต่อไปนี้

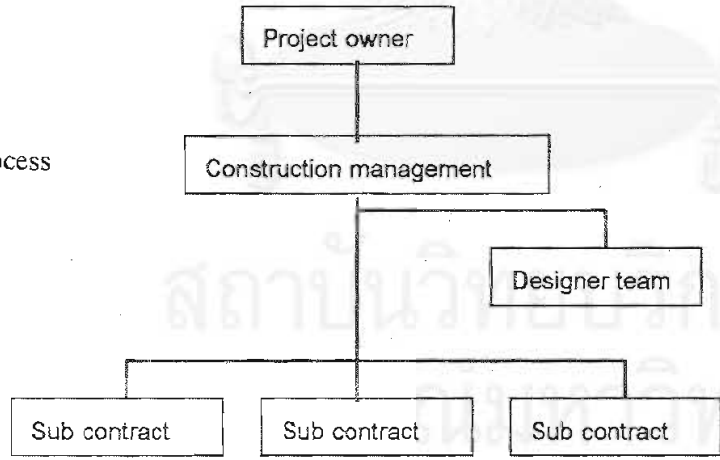
Contract แบบต่าง ๆ ข้อดีข้อเสีย เพื่อนำเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาเลือกการอนุรักษ์ให้เหมาะสมกับอาคารพักอาศัยแต่ละโครงการ

1. Lumpsum contract

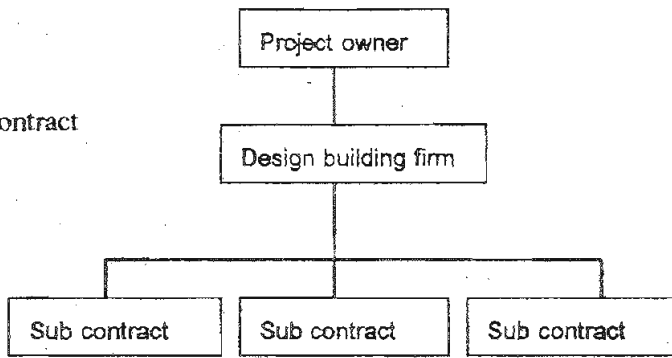
วิธีดั้งเดิมที่ผู้รับเหมาเป็นผู้รับผิดชอบขั้นตอนก่อสร้างทั้งหมด เจ้าของจ่ายเงินเพียงเจ้าเดียว มีข้อดีที่การประสานงานระหว่างผู้รับเหมาช่วงด้วยกันโดยเฉพาะการจัดลำดับการทำงาน ทำได้สะดวก ข้อเสียคือการเปลี่ยนแปลงหน้างานทำได้ลำบากในแต่ละประเภท โดยเฉพาะการเลือกผู้รับเหมา อาจไม่ได้ ผู้รับเหมาย่อยแต่ละประเภทงานที่ต้องการงานที่ละเอียดมากตามความต้องการเนื่องจาก ต้องเหมารวมผ่านผู้รับเหมาใหญ่ วิธีนี้ไม่เหมาะสมกับโครงการนี้เนื่องจากเจ้าของ หรือสถาบันไม่มีความเชี่ยวชาญด้านนี้ จะไม่สามารถควบคุมคุณภาพงาน ต่อรองกับผู้รับเหมาได้

2. Cm process

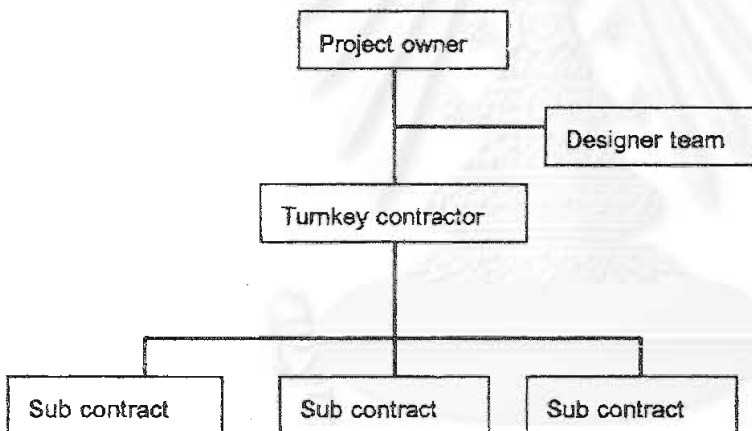
เป็นวิธีที่เหมาะสมกับงานอนุรักษ์ คือมีCm บริหารจัดการแทนเจ้าของ และผู้รับเหมา โดยติดต่อผู้รับเหมาช่วงเองและอาจเป็นผู้เลือกสถาปนิกด้วย แต่เจ้าของโครงการจะทำสัญญาว่าจ้าง และจ่ายกับSub Contractโดยตรง การประสานงานทำได้สะดวก แต่เจ้าของอาจต้องจ่ายมากกว่า วิธีอื่น เนื่องจากต้องมีค่าใช้จ่ายในการจ้าง Cm ซึ่งอาจไม่จำเป็นเสมอไป เนื่องจากเป้าหมายของที่ปรึกษาคือ งานได้ตรงตามเวลา งบประมาณ คุณภาพ โดยทั่วไปมักจะเป็นโครงการขนาดใหญ่ที่มีการจ้างที่ปรึกษา นอกจากจะเป็นโครงการอนุรักษ์ที่มีขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อนกว่า

3. Design build contract

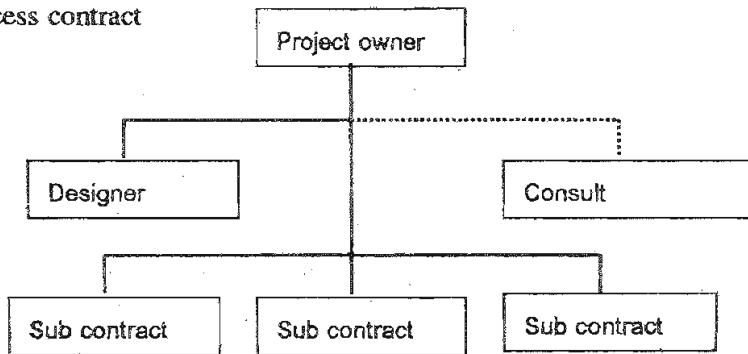
เป็นการจ้างเหมาที่นิยมของโครงการอนุรักษ์ เนื่องจากเจ้าของไม่ต้องเข้าไปดูแลมาก ง่ายต่อการประสานงานภายใน ทั้งกลุ่มผู้รับเหมาย่อย และกับผู้ออกแบบซึ่งอยู่ใน Team ที่สำคัญคือยึดหยุ่นในการทำงาน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข สามารถปรึกษาร่วมกันในการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับหน้างาน แต่ จำเป็นต้องอาศัยความเชื่อใจอย่างยิ่ง ต้องเป็นกลุ่มที่สามารถไว้วางใจได้ในความจริงใจ เพื่อให้ได้คุณภาพที่ดีจริงๆ ซึ่งอาจจะหาบริษัทที่มีคุณสมบัติครบตรงนี้ได้ยาก

4. Turnkey contract

กรณีที่เจ้าของมีทุนเพื่อใช้ในการดำเนินงานมาพอ รวมทั้งต้องการความสะดวกรวดเร็ว แต่วิธีนี้อาจไม่เหมาะสมนัก โดยเฉพาะปัญหาในการตัดสินใจ เมื่อมีเรื่องที่ต้องตัดสินใจ ซึ่งย่อมจะมีมากในโครงการอนุรักษ์ที่มักมีปัญหา การเปลี่ยนแปลงระหว่างทำงานเสมอ การตัดสินใจต้องอาศัยสามฝ่าย คือ Contractor เจ้าของและผู้ออกแบบ ถ้าได้ข้อสรุปไม่ได้ก็อาจจะเป็นปัญหาในการทำงาน

5.Cm process contract

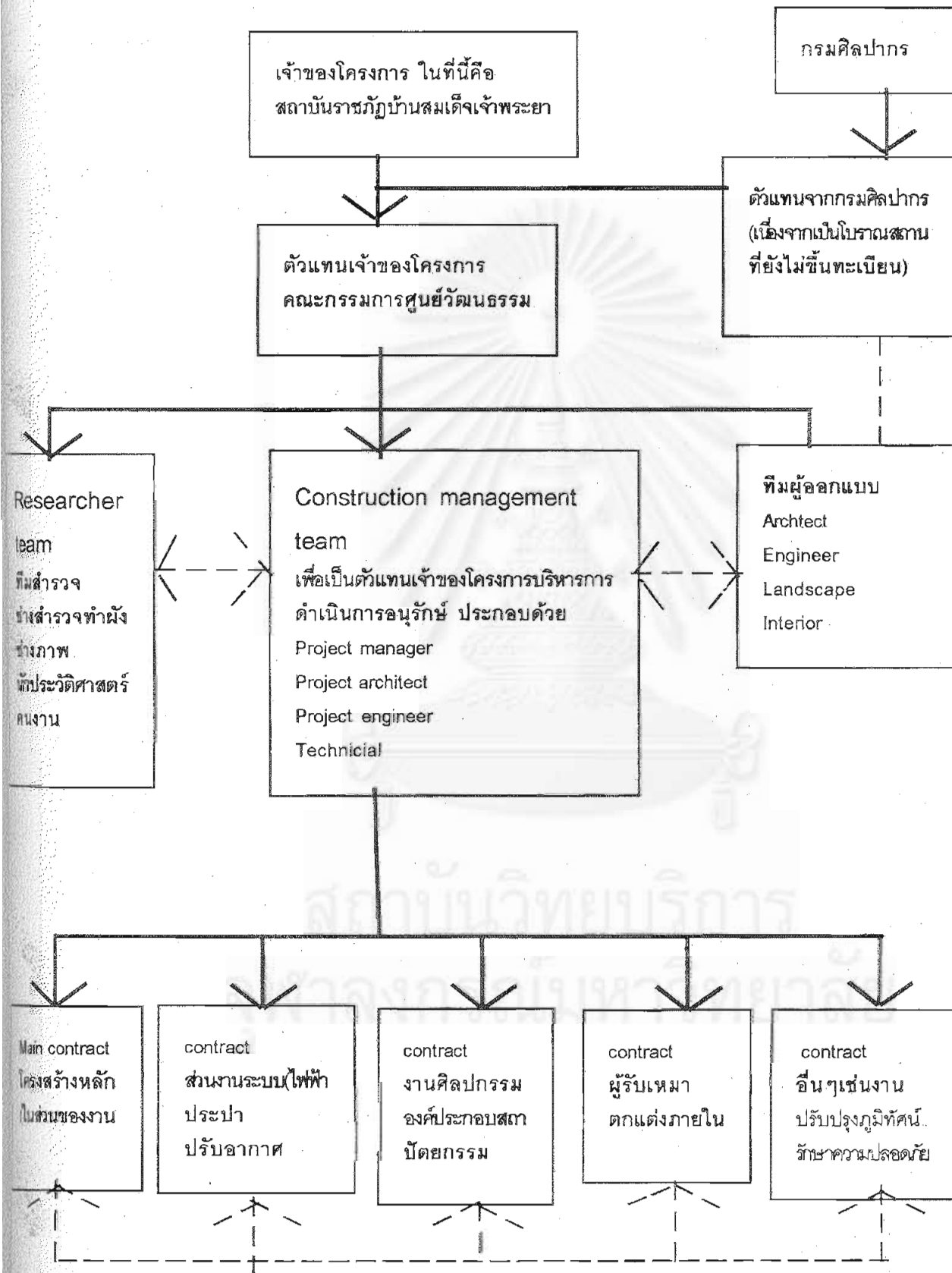
กรณีนี้เจ้าของโครงการจัดทำเอง ซึ่งต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์มากพอสมควร รวมทั้งสามารถควบคุมงานให้มีคุณภาพ เข้าใจเรื่องการก่อสร้าง ขอมสะดวกในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนํ้างาน และแก้ไขได้มากเนื่องจากผู้ควบคุมการทำงานเป็นผู้จ่ายด้วย วิธีการนี้อาจมีการจ้างที่ปรึกษา ด้านอนุรักษ์ เพื่อให้ได้งานที่มีคุณภาพ แต่เป็นวิธีที่ยากในการหาข้อสรุปเมื่อจำเป็นต้องตัดสินใจสามฝ่ายเช่นเดียวกัน กับ Turnkey Contract

สรุป: จากการพิจารณาข้อดีข้อเสียทั้งหมดและลักษณะของโครงการอนุรักษ์ปรับปรุงอาคารพิทกาศยเพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์ของสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา แล้ว วิธีการรับเหมาที่เหมาะสม น่าจะเป็นแบบซึ่งมีที่ปรึกษา Cm Process มาควบคุมงานมากกว่าการรับเหมาแบบอื่น ๆ ทั้งนี้ ในการอนุรักษ์อาคารพิทกาศยหลังอื่น ๆ ก็สามารถใช้เกณฑ์ข้อดีข้อเสียเหล่านี้ได้เช่นกัน โดยพิจารณาประกอบกับลักษณะเฉพาะของแต่ละโครงการ

จุฬา

Organization structure

(ในกรณีรับเหมาในลักษณะทีม Construction management)

6.6 การวางแผนการดูแลรักษา (Maintenance Planning)

เป็นขั้นตอนในการอนุรักษ์โบราณสถานที่สามารถดำเนินการได้ตั้งแต่เริ่มโครงการ เพื่อชะลออัตราการเสื่อมสภาพลง ก่อนที่จะดำเนินการตามแบบอนุรักษ์ต่อ และดำเนินการต่อเนื่องตลอดมาภายหลังที่ได้อนุรักษ์ปรับปรุงอาคารเสร็จสิ้นลง เป็นการควบคุมสภาพแวดล้อมให้ปลอดภัยไม่พึงประสงค์ กรณีนี้อาคารเคยอยู่ในสภาพที่ถูกปล่อยปละไม่ดูแลสภาพแวดล้อม เนื่องจากไม่ได้ใช้งานเป็นเวลานาน หลังจากปรับปรุงเป็นพิพิธภัณฑ์แล้ว เมื่อมีการใช้งานอย่างต่อเนื่อง อาคารก็จะได้รับการดูแลอยู่เสมอ สิ่งที่สำคัญคือการกำหนดตารางการดูแลรักษาในลักษณะของ Routine maintenance ให้ชัดเจน สำหรับโครงการนี้อาจวางแผนหรือไปกับการดูแลอาคารระหว่างใช้ประโยชน์เป็นพิพิธภัณฑ์ โดยทำอย่างเป็นระบบ แบ่งตามประเภทของงาน เป็นระยะด้วย

อีกประการหนึ่งคือ การทำ Building maintenance ต้องคำนึง ถึงตั้งแต่ขั้นตอนในการออกแบบ ดังนี้

- ควรเก็บวัสดุ โดยเฉพาะส่วนที่สิ่งทำ เช่น กระเบื้องหลังคา กระเบื้องปูพื้น อุปกรณ์ประตูหน้าต่าง รวมทั้งการจดบันทึกวัสดุ เช่น สีที่ใช้ จัดทำ asbuilt เพื่อสะดวกเมื่อถึงตอนซ่อมบำรุง
- การเลือกใช้วัสดุก็ควรใช้วัสดุที่บำรุงรักษาไม่ยากนัก มีอายุการใช้งานที่เหมาะสมกับช่วงเวลาที่ยังควรซ่อมบำรุงครั้งต่อไป
- ระยะเวลาในการดูแลรักษา ก็ควรมาคำนึงถึงก่อนในการออกแบบการอนุรักษ์ เช่น อาคารที่มีกำหนดในการซ่อมแซมใหญ่ครั้งต่อไป ในช่วง 5 ปีข้างหน้า จึงจะตั้งนั่งร้านเพื่อซ่อมอาคารภายนอก ส่วนของผนังหรือหลังคา ก็ควรจะต้องลวงหน้า ว่าวัสดุมีสภาพที่สามารถอยู่ได้จนถึง อีก 5 ปีข้างหน้า ถึงแม้ว่าปัจจุบันยังอยู่ในสภาพดี แต่อยู่ได้ยังไม่ถึงช่วงซ่อมบำรุง ก็ควรจะต้องเปลี่ยนก่อน (โดยเฉพาะอาคารที่ส่วนตกแต่งภายใน มีความสำคัญ ต้องป้องกันปัญหาที่เกิดจากหลังคาตกเป็นพิเศษ)
- ในทางกลับกัน ถ้ามีการวางแผนอนุรักษ์อย่างเป็นระบบ จะสามารถลด Cost ในการอนุรักษ์ได้ โดยลดการเลือกใช้วัสดุที่มีคุณภาพเกินความจำเป็น เพื่อให้สอดคล้องกับขนาดและความสำคัญของอาคารซึ่งไม่มีความจำเป็นต้องลงทุนในการอนุรักษ์มากนัก
- บางส่วนของแบบเดิมของอาคาร เมื่อพบว่าส่วนใดของอาคารปัจจุบัน เสื่อมสภาพมากเป็นพิเศษ แสดงว่าเกิดจากการออกแบบที่ไม่เหมาะสม ก็อาจพิจารณาเปลี่ยน Design แม้ว่าจะทำให้รูปแบบของอาคารเปลี่ยนไปเล็กน้อย แต่เพื่อไม่ให้อาคารเกิดปัญหาในการดูแลรักษาอีกได้ในอนาคต

จัดทำรายการดูแลรักษา ประจำวัน และตรวจสภาพอาคาร เพื่อวางแผนดูแลโดยพิจารณาจากประเภทของงาน ความจำเป็นเร่งด่วน อายุของวัสดุ กำหนดเวลาซ่อมอีกครั้งเมื่อไร ด้วยเหตุหนึ่งงานที่ต้องคำนึงถึงเรื่อง การ Maintenance เช่น งานหลังคาหรือผนังที่ต้องใช้นั่งร้าน ซ่อมแซมล่ามก มีแนวโน้มว่าจะเสียหายก่อน ก็ควรดำเนินการเปลี่ยนซ่อมลวงหน้า

ประจำวัน

- ดูแลทำความสะอาดประจำวัน ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รักษาความสะอาดของสถาบัน
- เจ้าหน้าที่ควรสังเกตว่ามีความเสียหายหรือความเปลี่ยนแปลงอะไรเกิดขึ้น ในส่วนที่เห็นอย่างชัดเจน เช่น ประตูหน้าต่าง รอยร้าวแตก ของผนัง
- ตรวจเช็คการทำงานของงานระบบต่าง ๆ ถ้ามีความจำเป็น เรวด่วนที่ต้องซ่อมแซมก็ควรแจ้งให้ช่างทราบ
- หน้าที่รักษาความปลอดภัย เปิดปิดประตูหน้าต่าง เป็นหน้าที่ประจำของเจ้าหน้าที่

ทุก 1 เดือน

- การจัดทำรายงานประจำเดือนคือสรุปรายงานดูแลรักษา ความเสียหายที่เกิดขึ้นในเดือนนั้น
- ทดสอบทำความสะอาดบางจุด เช่น รางระบายน้ำ และท่อระบายน้ำบางจุด

ทุก 6 เดือน

- ตรวจสอบโดยช่างหรือเจ้าหน้าที่ซ่อม บำรุงของสถาบันที่ควรตรวจอย่างละเอียดกว่าปกติ
- งานตรวจสภาพอาคารที่ต้องเฝ้าสังเกตความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทุก ปี เป็นระยะเวลา 5-10 ปี เช่นปัญหารอยแตกร้าว การทรุดตัวของอาคาร
- ตรวจสอบระบบ เช่นระบบไฟฟ้า ระบบปรับอากาศ ระบบประปา

ทุก 1 ปี

- ตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ สถาปนิก หรือช่างที่มีความเข้าใจเรื่องอนุรักษ์ ทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ โดยมีรายงานประจำเดือนประกอบเพื่อให้ทราบความเสียหาย
- ตรวจเช็ค การเสื่อมสภาพของวัสดุ จากความชื้น แสงแดด
- เปลี่ยน วัสดุบางชนิด ทอยอดน้ำมันอุปกรณ์ประตูหน้าต่าง รวมทั้ง joint ต่างๆ ภายในอาคาร
- ตรวจสอบสภาพงานประปา ท่อ ballvalve งานไฟฟ้า สายไฟ ดวงโคม เปลี่ยนซ่อมในส่วนที่จำเป็น

ทุก 5 ปี

- ทำ report โดยสถาปนิกอนุรักษ์ หรือผู้เชี่ยวชาญก่อนทำการซ่อมแซม
- ตรวจเช็คโครงสร้างที่ไม่สามารถ ตรวจได้จากการสังเกตงานที่ต้องซ่อมบำรุงตามระยะเวลาของ วัสดุ เช่น ทาสีใหม่
- ครอบกำหนดตั้งนั่งร้านรอบอาคารเพื่อทำการตรวจสอบสภาพและซ่อมแซมส่วนผนังภายนอกที่อยู่สูง ซ่อมหรือเปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคา ตรวจจางานน้ำชายคาและท่อระบายน้ำจากชายคา
- ป้องกันการเสื่อมสภาพ ตรวจเช็คใต้หลังคา กำจัดปลวก

อาคารอนุรักษ์หลังอื่นที่มีความสำคัญและมีปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างมา อาจมีงานที่ยุงยากซับซ้อน เช่น งานควบคุมอุณหภูมิและความชื้นของบรรยากาศภายในอาคาร ด้วยเครื่องมือต่างๆ หรืองานเฝ้าสังเกต การเปลี่ยนแปลง ของสมดุลโครงสร้าง (Monitoring) ด้วยเครื่องวัดอิเล็กทรอนิกส์ แสดงด้วยเส้นกราฟ ซึ่งต้องติดตามความเปลี่ยนแปลงเป็นเวลาหลาย ๆ ปี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 7

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลของการศึกษาในงานวิจัยเกี่ยวกับอาคารพักอาศัย ไม่น่าและครึ่งตึกครึ่งไม้อิทธิพลตะวันตก ซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 5-7 สรุปได้ว่า อาคารประเภทนี้มีคุณค่าในหลายด้านและพบว่า บ้านหลายหลังกำลังประสบปัญหา ทั้งทางด้านกายภาพ ความเสื่อมสภาพตามกาลเวลา ปัญหา ด้านการจัดการ ถูกเปลี่ยนแปลง รื้อถอน ที่ควรเร่งดำเนินการอนุรักษ์ ตามแนวทางดังนี้

1. ทำการศึกษา สำรวจตรวจสอบสภาพและเก็บข้อมูลโดยละเอียด และประเมินคุณค่า บ้านพักอาศัย เหล่านี้ ไว้ เพื่อเป็นประโยชน์ทางการศึกษาต่อไป ก่อนที่บ้านเหล่านี้จะมีจำนวนลดลงเรื่อยๆ
2. ทำการขึ้นทะเบียน สำหรับบ้านซึ่งประเมินได้ว่ามีคุณค่าระดับที่ 1 ในหลายๆด้าน เช่น จากการประเมินคุณค่ากรณีศึกษา ที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 4.2พบว่า มีบ้านซึ่งควรขึ้นทะเบียน ดังตัวอย่าง เช่น บ้านขนมฝรั่งกุฎีจีน บ้านปาริฉัตร ในจำนวนนี้ยังเป็นเป็นบ้านที่ได้เป็นโบราณสถานที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียน แต่อยู่ใน List ของกรมศิลปากร เช่น บ้านอับดุลราฮิม บ้านเอกะนาค เป็นต้น
3. เจ้าของบ้าน เอกชนและภาครัฐ ควรประสานงานกัน เพื่อ ส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ โดยเฉพาะ ภาครัฐ ที่สามารถ ใช้มาตรการสร้างแรงจูงใจ เป็นเครื่องมือ เพื่อให้เจ้าของหรือผู้ครอบครอง ให้ ความสนใจที่จะอนุรักษ์ บ้านเก่าเหล่านี้ โดย
 - มีการขึ้นทะเบียนโบราณสถานอาคารประเภทที่พักอาศัยที่สำคัญมากขึ้น
 - การเพิ่มบทบาทของท้องถิ่นและชุมชน ในการดำเนินการอนุรักษ์
 - การออกกฎหมายด้านภาษีเพื่อช่วยเหลือเจ้าของอาคาร ให้ทุนเพื่อการอนุรักษ์
 - การออกกฎหมายสร้างแรงจูงใจเจ้าของอาคาร
 - การส่งเสริมการลงทุนจากภาคเอกชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์
4. ควรมีการรวมตัวเป็นมูลนิธิหรือชมรม สำหรับผู้ที่ให้ความสนใจ หรือเกี่ยวข้องกับอาคารเหล่านี้ เพิ่มขึ้น จากเดิมที่มีสมาคมสถาปนิกสยาม หรือสยามสมาคม ที่ได้ส่งเสริมโดยการให้รางวัลอยู่ แล้ว เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ และส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ให้ถูกวิธี
5. หนทางที่จะอนุรักษ์อาคารประเภทนี้ที่น่าจะให้ความสำคัญ มากกว่าการขึ้นทะเบียน คือการส่งเสริมให้อาคารมีประโยชน์ใช้สอยที่สอดคล้องกับปัจจุบัน สิ่งที่สำคัญคือการให้ความรู้ เกี่ยวกับการเลือกวิธีการอนุรักษ์ให้ถูก เหมาะสม หรือต้องตามหลักวิชาการ สามารถรักษาคุณค่าของอาคารไว้ได้ โดยให้การประเมินคุณค่าที่ได้ทำไว้ (ตามข้อ 1) เป็นเกณฑ์หนึ่งในการพิจารณาเลือกวิธีการอนุรักษ์ นอกเหนือจากการพิจารณา ศักยภาพด้านต่างๆ และวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ เฉพาะอาคารแต่ละหลังแล้ว คุณค่าที่ได้กล่าวถึงนั้น ควรมองในภาพรวม แม้ว่าตัวบ้านจะไม่ได้มีคุณค่าในตัวเอง ในด้านสถาปัตยกรรม หรือประวัติศาสตร์ แต่อาจมีคุณค่าด้านอื่น เช่น เศรษฐกิจ สังคม มีผลต่อทัศนียภาพของเมือง หรือยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่ เป็นต้น
6. เนื่องจากลักษณะเฉพาะของอาคารประเภทนี้ ที่มักมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และหลายหลัง ยัง คงใช้งานอยู่ ขั้นตอนในการดำเนินการอนุรักษ์ จึงซับซ้อนกว่าการก่อสร้างอาคารใหม่โดยทั่วไป อันได้แก่
 - การค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเบื้องต้น
 - การสำรวจสภาพอาคาร
 - การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ
 - การออกแบบวิธีการอนุรักษ์

บทที่ 7

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลของการศึกษาในงานวิจัยเกี่ยวกับอาคารพักอาศัย ไม่ว่างและครึ่งตึกครึ่งไม้อิทธิพลตะวันตก ซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 5-7 สรุปได้ว่า อาคารประเภทนี้มีคุณค่าในหลายด้านและพบว่า บ้านหลายหลังกำลังประสบปัญหา ทั้งทางด้านกายภาพ ความเสื่อมสภาพตามกาลเวลา ปัญหา ด้านการจัดการ ถูกเปลี่ยนแปลง รื้อถอน ที่ควรจะเร่งดำเนินการอนุรักษ์ ตามแนวทางดังนี้

ข้อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์ในภาพรวมด้านนโยบายมีดังต่อไปนี้

1. การขึ้นทะเบียนโบราณสถานอาคารประเภทที่พักอาศัยที่สำคัญมากขึ้น
2. การเพิ่มบทบาทของท้องถิ่นและชุมชน ในการดำเนินการอนุรักษ์
3. การออกกฎหมายด้านภาษีเพื่อช่วยเหลือเจ้าของอาคาร ให้ทุนเพื่อการอนุรักษ์
4. การออกกฎหมายสร้างแรงจูงใจเจ้าของอาคาร
5. การส่งเสริมการลงทุนจากภาคเอกชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับอนุรักษ์
6. การส่งเสริมการอนุรักษ์โดยการสร้างจิตสำนึกและยกย่องให้รางวัล
7. ในด้านการปฏิบัติ ควรส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์อย่างถูกต้องด้วยวิธีการที่เหมาะสม

1. การขึ้นทะเบียนโบราณสถานอาคารประเภทที่พักอาศัยที่มีความสำคัญมากขึ้น

การขึ้นทะเบียนในปัจจุบัน เน้นที่อาคารสาธารณะเป็นส่วนใหญ่ ส่วนอาคารประเภทที่พักอาศัย นอกเหนือจากวัง และตำหนักต่างๆที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และบุคคลสำคัญแล้ว มีอยู่ในรายชื่อที่ได้รับการขึ้นทะเบียนน้อยมาก จากการประเมินคุณค่ากรณีศึกษา ที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 4.2 พบว่ามีบ้านซึ่งควรขึ้นทะเบียน ดังตัวอย่างเช่น บ้านขนมฝรั่งกุฎีจีน บ้านปาริฉัตต์ ในจำนวนนี้ยังเป็นเป็นบ้านที่ได้เป็นโบราณสถานที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียน แต่อยู่ใน List ของกรมศิลปากร เช่น บ้านอับลูราฮิม บ้านเอกะนาค เป็นต้น

ข้อคิดเห็นอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับการขึ้นทะเบียนคือ ไม่จำเป็นว่าโบราณสถานขึ้นทะเบียนจะสำคัญเท่ากัน ดังนั้นนอกเหนือจากการแบ่งประเภทแล้ว ควรเน้นการจัดลำดับความสำคัญด้วย ดังเช่นในปัจจุบัน กรมศิลปากร ได้เริ่มดำเนินการกำหนดเกณฑ์แบ่งประเภทและจัดลำดับความสำคัญโบราณสถาน อย่างเป็นระบบมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ในความคิดเห็นของผู้เขียน ในประเด็นของอาคารพักประเภทที่พักอาศัยแล้ว การจัดอันดับความสำคัญ โดยอาคารพักอาศัยที่มีคุณค่าสูงสุดเมื่อเทียบกับอาคารประเภทเดียวกันหลังอื่นๆแล้ว ก็อาจจะไม่ได้รับความสำคัญจนต้องขึ้นทะเบียน แม้ว่าในอนาคต จะมีการแบ่งประเภทรวมทั้งจัดอันดับแล้วก็ตาม ก็อาจจะไม่ใช่แนวทางที่จะส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์อาคารประเภทนี้ ในจำนวนส่วนใหญ่ ให้ยังอยู่ต่อไปได้ โดยเฉพาะถ้าเมื่อมีการขึ้นทะเบียนแล้ว จุดมุ่งหมายยังอยู่ที่การรักษาอาคารไว้ในสภาพเดิมมากที่สุด เมื่อเทียบกับการส่งเสริมให้อาคารยังคงประโยชน์ใช้สอยต่อไปตอบสนองความต้องการในปัจจุบัน และกำหนดระเบียบข้อบังคับให้ยืดหยุ่น โดยนำเอาการจัดระดับความสำคัญมาเป็นเกณฑ์ ในการพิจารณาว่าอาคารจะเปลี่ยนแปลงไป ได้ระดับไหน แทนที่จะอนุรักษ์ไว้ในสภาพเดิมแบบเดียวกับ โบราณสถานประเภทอื่นๆ

อาจจะกล่าวได้ว่า ถึงแม้อาคารพักอาศัยที่ได้รับการประเมินคุณค่าว่ามีความสำคัญ แต่ไม่ได้รับการขึ้นทะเบียน ก็ควรที่จะได้รับอนุรักษ์อย่างถูกต้อง และยังมีวิธีปฏิบัติอีกหลายประการที่สามารถช่วยในการรักษาอาคารเก่าเหล่านี้ให้ดำรงอยู่ได้ ดังที่จะกล่าวต่อไป

2. การเพิ่มบทบาทท้องถิ่นและชุมชน ในการดำเนินการอนุรักษ์

ปัจจุบัน ท้องถิ่น* กำลังจะมีบทบาทและเอกภาพอย่างมากในการดูแลตนเอง ดังเช่น ด้านการปกครอง ในต่างจังหวัดมีองค์กรบริหารส่วนตำบล(อบต.) ส่วนในกรุงเทพฯก็มีกรุงเทพมหานคร ที่มีหน้าที่ในการดูแลท้องถิ่น โดยแต่ละองค์กร มีงบประมาณ ที่สามารถควบคุมดูแลและกำหนดนโยบายเองได้ นอกเหนือจากด้านการปกครองแล้ว การเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายที่มีผลต่อการอนุรักษ์ ท้องถิ่นและชุมชนในประเทศไทยอีกประการหนึ่งคือ ได้มีการตราพระราชบัญญัติ ส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ขึ้น กฎหมายสิ่งแวดล้อมนี้* ตามนโยบายแล้ว จะเปิดโอกาส ให้ท้องถิ่นและชุมชน รวมทั้งองค์กรเอกชน มีส่วนร่วมมากขึ้นในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมของตน ผ่านแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อม โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ เป็นการปฏิบัติที่ต้องใช้เงินทุน จึงได้จัดให้มีกองทุนสิ่งแวดล้อมขึ้น เพื่อสนับสนุนนโยบายนี้

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมบางประการเกี่ยวกับประเด็นนี้ คือ เมื่อพิจารณาจากตัวอย่างเมืองเก่าหรือโครงการอื่นๆ ก็น่าจะส่งเสริมให้มีทะเบียนอาคารที่ควรอนุรักษ์ของแต่ละท้องถิ่นที่อื่นๆ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายที่รัฐจะเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นและประชาชนกำหนดแนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหา ดัดสินใจเอง การขึ้นทะเบียน นี้ จะแตกต่างกับการขึ้นทะเบียน โบราณสถานระดับชาติ โดยความสำคัญอาจไม่เทียบเท่า แต่ดูที่ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ อาคารแสดงถึงเอกลักษณ์ ความเก่าแก่ของชุมชน หรือคุณค่าด้านสุนทรียภาพ เพื่อนำมาประเมินคุณค่าของอาคาร

สำหรับในประเด็นที่ว่า การขึ้นทะเบียนอาคารของแต่ละท้องถิ่น รวมถึง การพัฒนาและมีบทบาทของท้องถิ่นจะเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ อาคารพักอาศัยอย่างไร นั้น อาจกล่าวได้ว่า ในอนาคตแล้ว เมื่อการปกครองบริหารส่วนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งและชัดเจนขึ้นนั้น นอกเหนือจากงบประมาณซึ่งได้จากส่วนกลางแล้ว ท้องถิ่นสามารถหารายได้ของตนเองได้มากขึ้น เข้าใจบทบาทของตนเองมากขึ้น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะด้านสถาปัตยกรรม คงไม่เน้นเฉพาะอาคารซึ่งมีความสำคัญสูงสุด หรือโบราณสถานระดับชาติ เท่านั้น การจัดสรรเงินกองทุนอาจสามารถกระจายสู่ อาคารซึ่งมีความสำคัญรองลงมา ซึ่งมีส่วนเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ช่วงส่งเสริมบรรยากาศของชุมชน โดยเฉพาะชุมชนย่อยต่างๆ ที่อาจจะเล็กกว่าระดับเทศบาล หรือตำบล เช่น ชุมชนที่มีความเก่าแก่ ในย่านต่างๆซึ่งกระจายตัวอยู่ทั่วไปในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล โดย ทะเบียน ที่จัดทำขึ้น รวมถึงการจัดทำข้อมูลลำดับความสำคัญนั้น ก็จะเป็นเครื่องมือที่ใช้เป็น เกณฑ์พิจารณาทุนในการช่วยเหลือเจ้าของอาคาร นำไปดูแลรักษาอาคารให้อยู่ในสภาพดีต่อไปได้ หรืออาจอยู่ในลักษณะของการร่วมเข้าไปช่วยเหลือจัดการทรัพย์สินกับเจ้าของอาคารที่ต้องการ ทั้งนี้อาจไม่ได้อยู่ในรูปของเงินให้เปล่า อาจอยู่ในลักษณะอื่นๆ แต่การที่องค์กรท้องถิ่น มีทุนช่วยเหลือให้ นั้น ก็เป็นหนทางหนึ่งที่เจ้าของอาคารเก่าหรือบ้านพักอาศัยเก่าที่ยังมีคุณค่าอยู่ด้านใดด้านหนึ่งนั้น มีทางเลือกที่จะยังรักษาอาคารไว้ ข้อดีอีกประการหนึ่งคือการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่จะส่งผลต่อภาพรวมทางกายภาพของชุมชน ถ้าสามารถอยู่ในความดูแลควบคุมโดยท้องถิ่นหรือชุมชนเอง ก็เท่ากับประโยชน์ก็จะเกิดกับชุมชนนั้น การอนุรักษ์นี้ อาจเป็นในลักษณะของ

* คำว่า ท้องถิ่น หมายถึง พื้นที่เมืองหรือชนบทก็ได้ ที่มีความสัมพันธ์ภายในซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์นี้อาจเป็นเรื่องของการมีวัฒนธรรมร่วมกัน การมีผลประโยชน์ร่วมกัน รวมทั้งการมีการจัดสรรทรัพยากรร่วมกัน โดยไม่ได้กำหนดว่าจะต้องเป็นชนบท หรือเมือง - อ้างจาก ยงธินศรี พิลผลเสถียร . " การพัฒนาท้องถิ่นในประเทศไทย " อนุชา (มิถุนายน-กรกฎาคม 2543) : 85-97

* ในกฎหมายสิ่งแวดล้อมระบุไว้ถึง เป้าหมาย นโยบายแหล่งธรรมชาติและแหล่งศิลปกรรม คืออนุรักษ์ คุ้มครอง และฟื้นฟูแหล่งศิลปกรรม เพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศ และเป้าหมาย นโยบายสิ่งแวดล้อมชุมชนคือ ให้ชุมชนทุกระดับมีการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน และพื้นที่สีเขียว เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนที่เหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพของระบบนิเวศธรรมชาติ ระบบเศรษฐกิจ สังคม มรดกทางวัฒนธรรม และเทคโนโลยี - อ้างจาก สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม , นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2540-2559 (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อินทิเกรตดีดี 2540) : หน้า 74

การลงทุนโดยท้องถิ่นเพื่อนำอาคารเก่านั้นกลับมาใช้ประโยชน์อีกครั้งได้ รวมถึงประโยชน์ต่อชุมชน ดังจะกล่าวต่อไปในเรื่องการส่งเสริมการลงทุนด้านการอนุรักษ์อย่างจริงจัง ซึ่งการจัดทำทะเบียน อาคารสำคัญ ของแต่ละท้องถิ่นนั้น จะแสดงให้เห็นว่า ไม่จำเป็นว่าในพื้นที่นั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ที่สำคัญระดับชาติ จึงจะมีความสำคัญ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าในพื้นที่นั้น มีอาคารซึ่งมีความสำคัญหลายระดับหลายประเภท

- อาคารที่มีคุณค่าในตัวเองด้านใดด้านหนึ่ง มีความสำคัญในตัวเอง
- อาคารที่เป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่น

และได้รับการดูแลรักษาอนุรักษ์และพัฒนาให้เหมาะสมในแต่ละประเภทแล้ว นอกจากจะเกิดประโยชน์กับชุมชนแล้ว เมื่อพิจารณาด้านอื่นๆ เช่นการท่องเที่ยว ก็สามารถเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวได้ แต่เดิมการท่องเที่ยวที่เน้นเฉพาะโบราณสถานที่สำคัญ ซึ่งมักจะอยู่ห่างไกลกัน ทำให้นักท่องเที่ยวต้องใช้เวลาเดินทางมาก รายได้ก็ไม่ตกกับท้องถิ่น แต่ถ้ามีการส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวในสถานที่สำคัญรอบลงมา การนำเอาทรัพย์สินเช่นอาคารเก่าที่ไม่มีความสำคัญมากนักมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ เช่นการจัดเส้นทางการท่องเที่ยวหลายรูปแบบรวมอยู่ในบริเวณเดียวกัน ทั้งเที่ยวชมโบราณสถานเที่ยวชมชุมชน หรือแม้แต่มีการอาศัยอยู่ในย่านที่มีบรรยากาศแบบเก่าแล้ว การกระจายรายได้แก่ชุมชน ก็จะมีมากขึ้น

ในส่วนของภาครัฐ(เช่น กรมศิลปากร การท่องเที่ยว)หน้าที่สำคัญคือ¹ ต้อง ถ่ายทอดความรู้ ไปยังประชาชน และท้องถิ่นให้มีความพร้อมมากขึ้นในการดูแล ทรัพย์สินของตน และเพิ่มเติมส่วนการช่วยเหลือสนับสนุนเช่น มีผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษา ส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีบทบาทมากขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ สำนักโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, การสัมมนาการอนุรักษ์และจัดการโบราณสถาน วันที่ 29-30 มิถุนายน 2543 ณ. ห้องประชุมตำราพระราชานุญาต พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร

3. การออกกฎหมายด้านภาษีเพื่อช่วยเหลือเจ้าของอาคาร ให้ทุนเพื่อการอนุรักษ์

ปัญหาอีกประการหนึ่งของการอนุรักษ์อาคารพักอาศัยในไทยคือขาดการส่งเสริมอย่างจริงจังต่อการอนุรักษ์อาคารโดยภาครัฐ (ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 4.1.2 ปัญหาด้านการจัดการ) อีกทั้งยังมีบ้านพักอาศัยเก่าซึ่งมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ หรือด้านอื่นๆอีกจำนวนมากที่ไม่ได้รับความสนใจ หรือไม่ได้ขึ้นทะเบียน ซึ่งหลายหลังได้ถูกรื้อทิ้งไป เพื่อสร้างเป็นอาคารใหม่ หรือนำที่ดินไปทำประโยชน์อย่างอื่นซึ่งให้ผลตอบแทนมากกว่า หรือแม้แต่ อาคารที่ได้ขึ้นทะเบียนแต่มีเจ้าของ ก็ยังไม่ได้รับความช่วยเหลือเท่าที่ควร การออกกฎหมายด้านภาษี เป็นกลยุทธการอนุรักษ์ที่มีมานานแล้วในต่างประเทศ เช่น การลดหย่อน ภาษีอาคาร ภาษีรายได้บุคคล ภาษีมรดก เมื่อมีการโอนกรรมสิทธิ์บ้าน ภาษีที่ดิน สำหรับช่วยเหลือผู้ครอบครองอาคารที่ได้รับการประเมินค่าแล้วว่าอาคารมีความสำคัญ ก็เป็นวิธีหนึ่งที่สามารถช่วยเหลือเจ้าของอาคารซึ่งไม่มีกำลังพอที่จะ สามารถดูแลทรัพย์สินมีค่านี้ไว้ได้เพียงลำพังได้ นำไปใช้ซ่อมแซมดูแลอาคารให้อยู่ในสภาพดีต่อไป ความช่วยเหลือนี้ไม่จำเป็นต้องมาจากภาครัฐเท่านั้น อาจมาจากมูลนิธิเอกชนที่ดั่งขึ้นมาดูแลช่วยเหลือด้านนี้โดยเฉพาะ

ข้อเสนอแนะอีกวิธีหนึ่งคือเปิดโอกาสให้เจ้าของสามารถนำอาคารกลับมาใช้ใหม่ โดยไม่จำเป็นต้องใช้ใน Function เดิม เมื่ออาคารไม่สามารถตอบสนองวิถีชีวิตปัจจุบัน ได้ ซึ่งเป็นวิธีที่น่าจะดีกว่าปล่อยอาคารให้ร้างไว้เฉยๆโดยไม่แตะต้องใดๆ นอกจากในกรณีที่อาคารได้รับการประเมินคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมหรือความแท้ไว้สูงสุด และควรมีผู้เชี่ยวชาญ ที่มีหน้าที่โดยตรงให้คำแนะนำ เกี่ยวกับ วิธีการที่เหมาะสมในการนำอาคารกลับมาใช้ อีกประการหนึ่งคือ การที่รัฐมีมาตรการด้านกฎหมายเพื่อช่วยเหลือ ในลักษณะของการลดหย่อนด้านภาษี หรือด้านอื่นๆ หรือแม้แต่มีกองทุนให้กู้ เป็นทุนเพื่ออนุรักษ์ โดยมีตัวอาคารนั้นๆค้ำประกัน ก็อาจเป็นแรงจูงใจให้กับผู้ครอบครองอาคารเลือกที่จะลงทุนกับทรัพย์สินมีค่าที่มีอยู่

4. การออกกฎหมายสร้างแรงจูงใจเจ้าของอาคารเพื่อการอนุรักษ์

จากที่ได้กล่าวถึงในหัวข้อปัญหาด้านการจัดการอนุรักษ์ (บทที่ 4.1.2) ถึงปัญหาประการหนึ่งที่ทำให้เจ้าของบ้านจำนวนไม่น้อยที่ได้ทำการรื้อถอนอาคารเก่าออก เพื่อนำที่ดินไปใช้ประโยชน์ใหม่ที่ได้ผลตอบแทนคุ้มค่ากว่า ด้วยทรัพย์สินอาคารเก่าเหล่านี้ไม่สามารถประเมินเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ ทำให้อาคารเก่าเหล่านี้ถูกรื้อถอน เปลี่ยนแปลงไป และไม่เกิดประโยชน์กับเจ้าของอาคาร มาตรการสร้างแรงจูงใจวิธีหนึ่งที่น่าสนใจ และในขณะนี้เริ่มมีการศึกษาในประเทศไทย² คือการโอนสิทธิในการพัฒนาที่ดิน (Transfer of development rights TDR) เป็นการจัดการใช้ประโยชน์ที่ดิน ใช้ควบคู่กับผังเมืองรวม TDR เป็นสิทธิที่สามารถซื้อขาย เพื่อผลตอบแทนทางการเงินในการชดเชยโอกาสทางเศรษฐกิจที่อาคาร/ที่ดินเหล่านี้จะได้รับจากการพัฒนา โดยเจ้าของอาคารที่อยู่ในเขตอนุรักษ์ ที่มี ศักยภาพในการพัฒนา หรือ Sending area สามารถขายสิทธิ์การพัฒนาให้แก่ที่ดินหรืออาคารอื่นที่อยู่ในเขตพัฒนา หรือในที่นี้เรียกว่า Receiving area TDR เป็นวิธีสร้างแรงจูงใจให้แก่เจ้าของที่ดินหรืออาคาร มีเป้าหมายเพื่อควบคุมอัตราการเติบโตและพัฒนาอาคารและที่ดินให้สอดคล้องกับทิศทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมือง โดยการรับประโยชน์และแรงจูงใจเกิดขึ้นทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย

1. ในฐานะผู้ซื้อสิทธิในการพัฒนา จะได้รับ TDR credits หมายถึงสิทธิในการเพิ่มปริมาณความหนาแน่นของที่พักอาศัย (Housing Density) ในโครงการพัฒนาของตนเกินกว่าที่กฎหมายอนุญาตแต่ต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในแผนการใช้ที่ดิน อัตราส่วนความหนาแน่นของที่พักอาศัยต่อพื้นที่ ที่สูงขึ้นเนื่องจาก โครงการพัฒนานั้นๆ ได้รับ TDR credits จัดเป็นแรงจูงใจ
2. ในฐานะของผู้ขายสิทธิ์ จะได้รับเงินจากการขาย สิทธิในการพัฒนา ถือเป็นการชดเชยค่าเสียโอกาสของมูลค่าทางเศรษฐกิจ ที่จะเกิดเนื่องจากที่ดินและอาคารนั้นมีศักยภาพในการพัฒนา หรือมีการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินรวมทั้งควบคุมการเติบโตของเมืองบริเวณนั้นๆ ในขณะที่ยังคงมีกรรมสิทธิ์ในอาคารหรือที่ดินเนื่องจาก TDR เป็นการขายสิทธิ์ไม่ใช่การซื้อขาย

ในทางปฏิบัติ TDR ควรทำการซื้อขาย โดยผ่านตัวกลาง คือ TDR Bank ซึ่งควบคุมดูแลโดยหน่วยงานภาครัฐ ผู้ต้องการซื้อสิทธิในการพัฒนา จะแจ้งความจำนงเข้ามาและหน่วยงานภาครัฐดังกล่าวจะไป ขอซื้อสิทธิดังกล่าวจากเจ้าของอาคารที่ต้องการการป้องกันจากการพัฒนาเมืองซึ่งสอดคล้องกับแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน

การจูงใจด้วยวิธีนี้ต้องอาศัยภาครัฐในการดำเนินการโดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับผังเมือง การกำหนดเขตอนุรักษ์ และการพัฒนา และจัดตั้งหน่วยงาน เป็นกองกลางของสิทธิในการพัฒนา ผ่านกระบวนการซื้อขายสิทธินี้ๆ วิธีนี้เหมาะสมกับบ้านพักอาศัยที่ทำการศึกษา เนื่องจากเป็นอาคารซึ่งเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคลมิใช่ทรัพย์สินสาธารณะ และอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครโดยเฉพาะในเขตเมืองเก่าและพื้นที่ใจกลางเมือง ซึ่งส่วนใหญ่แล้ว เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาสูง การอนุรักษ์จึงมักถูกรุกโดย การพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

² โครงการนี้ได้ดำเนินการศึกษาและจัดทำแผนงาน ดังเช่น โครงการเมืองเก่าภูเก็ต ซึ่งเป็นความพยายามที่จะให้เกิดการร่วมมือทั้งจากรัฐและเอกชน ส่วนที่ได้ดำเนินการไปเช่น การบรรจุโครงการพัฒนาเข้าไว้ในแผนพัฒนาเทศบาล เพื่อให้มีการดำเนินการอย่างเป็นทางการ ส่วนที่ได้ทำไปแล้วคือรังวัดและบันทึกข้อมูล วัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ คือเพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดความสำคัญของอาคาร เพื่อใช้เป็นหลักฐานอ้างอิง และการสงวนรักษาระยะอาคารที่มีคุณค่าสูงสุด และเพื่อเป็นข้อมูลในการประกอบในการจัดทำแนวทางการออกแบบและพัฒนาอาคาร อ้างจาก- ยงธนิศร์ พิมลเสถียร . “ การพัฒนาท้องถิ่นในประเทศไทย ” อาษา (มิถุนายน-กรกฎาคม 2543) : 85-97

5. การส่งเสริมการลงทุนจากภาคเอกชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์

การลงทุนในที่นี้ หมายถึงไม่เฉพาะด้านการดูแลรักษาตัวบ้าน ให้อยู่ในสภาพดี หรือปรับการใช้สอยให้มีประโยชน์มากขึ้นสำหรับอาคารที่มีอยู่ในครอบครองอยู่แล้วของเจ้าของเท่านั้น แต่ครอบคลุมไปถึง การลงทุนอย่างจริงจัง ด้านธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ ตัวอย่างเช่น การซื้ออาคารเก่าที่เจ้าของไม่สามารถดูแลได้ นำมาปรับปรุง ซ่อมแซม ทำประโยชน์ใหม่อีกครั้งหรือการลงทุนโดยมีผู้เชี่ยวชาญ ด้านอนุรักษ์ ให้คำปรึกษาตลอดจนรับผิดชอบการอนุรักษ์อย่างถูกต้อง และเป็นไปได้ในเชิงธุรกิจจริง วิธีนี้น่าจะเหมาะสมกับอาคารที่พักอาศัย เนื่องจาก

- ส่วนใหญ่แล้วอาคารเก่าประเภทที่พักอาศัยมักไม่มีความสำคัญมากในระดับที่ต้องเข้มงวดในการดำเนินการใดๆต่อตัวอาคาร
- มีเจ้าของเดี่ยวคือผู้ครอบครองซึ่งง่ายในการตัดสินใจดำเนินการใดๆ เมื่อเทียบกับ อาคารสาธารณะ นอกจากในกรณีที่อาคารได้รับการประเมินว่ามีความสำคัญในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ต้องนำเอาสิ่งแวดล้อม สังคมและแนวทางในการอนุรักษ์ทั้งชุมชน มาพิจารณาด้วย
- เป็นหนทางที่ช่วยให้อาคารดำรงอยู่ได้มาก เนื่องจากอาคารพักอาศัยเสี่ยงที่จะถูกรื้อถอนมากกว่าอาคารประเภทอื่นๆ

ตัวอย่างองค์กรเอกชนที่มีบทบาทในการอนุรักษ์ ที่เห็นได้อย่างชัดเจน เช่น ในประเทศอังกฤษ มีองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มากมายตั้งแต่ระดับชาติจนถึงท้องถิ่น ที่สำคัญคือมีองค์กรเอกชนที่มีส่วนในการดูแลรักษาทรัพย์สินด้วย* สำหรับในประเทศไทย ในปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานเอกชนหรือมูลนิธิ ที่ทำหน้าที่ดูแล รวมถึงการลงทุนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ โดยตรง นอกเหนือจากในแง่ประชาสัมพันธ์ เช่น ใหรั้งวิลอาคารอนุรักษ์ดีเด่นของสยามสมาคม ที่สามารถช่วยได้อย่างมากในการส่งเสริมให้บุคคลทั่วไปเห็นความสำคัญและคุณค่าของอาคารเก่า แต่ยังมีขาดมูลนิธิที่มีการปฏิบัติอย่างจริงจัง เช่น การรวบรวมเงินทุนจัดซื้ออาคารที่มีคุณค่าเหล่านี้ที่จะถูกรื้อทำลายมาอนุรักษ์เสียก่อน แม้ว่าจะมีหน่วยงานที่มีส่วนร่วมในการส่งเสริมการอนุรักษ์อยู่มากก็ตาม การรวมตัวของหน่วยงานเหล่านี้ รวมถึงความช่วยเหลือจากภาครัฐ ทั้งกรมศิลปากร และองค์การบริหารท้องถิ่นต่างๆ ก็อาจทำให้การลงทุนด้านการอนุรักษ์โดยเอกชนเป็นจริงขึ้นได้ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับด้านกฎหมายและการจัดการด้านอนุรักษ์ สำหรับทางภาครัฐและเอกชนซึ่งเป็นอีกทางหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์มากขึ้นเช่น

- ดำเนินการด้านการขึ้นทะเบียนอาคารพักอาศัยโดยเรียงลำดับความสำคัญ แทนที่จะขึ้นทะเบียนเฉพาะอาคารที่มีความสำคัญสูงเท่านั้น รวมทั้งจัดตั้ง ทีม ที่ปรึกษาด้านการอนุรักษ์สำหรับเอกชนที่จะลง

* รายชื่อองค์กรเอกชนในอังกฤษ พร้อมปีที่ก่อตั้ง อ้างจากกองโบราณคดี กรมศิลปากร , *ทฤษฎี และแนวปฏิบัติ การอนุรักษ์ อนุสรณ์สถาน และแหล่งโบราณคดี* (กรุงเทพฯ: ธีรพัฒน์ การพิมพ์ 2533)

1. The Society for protection of Ancient building (1877)
2. The Ancient Monuments Society (1924)
3. Council of British Archaeology
4. The Georgian Group (1937)
5. Victorian Society (1958)
6. The Council for Protection of Rural England (1926)
7. The Association for studies in Conservation of Historic Buildings
8. The Conference on Training Architects in Conservation

ทุนทางด้านนี้ หน่วยงานนี้อาจครอบคลุมถึงการทำหน้าที่ ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการขึ้นทะเบียนแก่เจ้าของอาคารด้วย

- ประสานงานกับเอกชน ช่วยเหลือทางด้านการลงทุนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งในการช่วยให้อาคารมีประโยชน์ใช้สอยต่อไปได้ เพื่อเปิดโอกาสให้เจ้าของอาคารที่ไม่สามารถดูแลรักษาอาคารไว้ได้มีทางเลือกในการขายอาคารให้กับองค์กรเอกชน หรือมูลนิธิที่จะยังคงรักษาอาคารไว้ต่อไป ซึ่งอาจตั้งในลักษณะหน่วยงานที่ให้เงินกู้ไปลงทุน และให้ทุนในลักษณะของสินเชื่อก็ได้ ตัวอย่างเช่นในสหรัฐอเมริกา มี องค์กรเช่น The RITC (The Rehabilitation Investment Tax Credit) สำหรับโครงการอนุรักษ์ปรับปรุงอาคารเก่า ที่เป็นทรัพย์สินเอกชนทุกชนิดและอยู่ใน list ที่กำหนด เป็นการลงทุนที่ก่อให้เกิดรายได้ (คือ ไม่รวมบ้านพักอาศัยส่วนตัวที่ต้องการเพียงซ่อมแซมเท่านั้น) โดยช่วยเรื่องเงินลงทุนสำหรับ Developer ที่ลงทุนกับอาคารอนุรักษ์ โดยให้เงินช่วย 20% จากเงินที่ลงทุนไป ทั้งนี้ต้องเป็นการลงทุนที่มากกว่าราคาประเมินอาคารโดยไม่รวมที่ดิน จึงจะได้รับพิจารณา³
- มีการประสานงานที่ดีระหว่างภาครัฐเอง โดยเฉพาะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ เช่น กรมศิลปากร สถานศึกษามหาวิทยาลัย คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงถึงองค์กรที่มีทรัพย์สินประเภทนี้อยู่มากทั้งอาคาร และที่ดิน เช่น ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ กรมธนารักษ์ การรถไฟ เป็นต้น
- สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งคือการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนโดยทั่วไปให้ความสำคัญเห็นคุณค่าของการสงวนรักษาของเก่า เพื่อให้เกิดการสนับสนุนการลงทุนด้านการอนุรักษ์ต่างๆ เช่นถ้าประชาชนเห็นคุณค่าของบ้านเก่าว่ามีความงาม มีคุณค่าในตัว มีความหมายที่สื่อถึงความเก่าแก่ของเมือง และชื่นชอบกับบรรยากาศนั้นมากกว่ารื้ออาคารเก่าแล้วสร้างใหม่ การลงทุนธุรกิจใดๆที่มีการนำเอาอาคารเก่าเหล่านี้มาปรับประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับค่านิยม ก็จะได้รับ การสนับสนุนเป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น มีการนำเอาบ้านเก่าหลายหลังในย่านถนนบางลำภู ถนนตรอกข้าวสารปรับปรุงเป็นร้านอาหาร กึ่ง Gallery เช่นร้าน ร้าน Bangkok ใกล้กับแยกผ่านฟ้า หรือการนำเอาบ้านเก่าริมคลองสามเสน ปรับปรุงเป็นสำนักงาน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ Patricia Poore, *The old house journal Guild to Restoration* , Penguin group, (New york USA :1992) Page 50

6. การส่งเสริมการอนุรักษ์โดยการสร้างจิตสำนึกและยกย่องให้รางวัล

การให้รางวัลในประเทศไทยมีอยู่แล้วคือของสมาคมสถาปนิกสยามและสยามสมาคม ที่ให้รางวัลแก่อาคารซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม รายละเอียดเกณฑ์การให้รางวัลดูในบทที่ 4.1.2 ที่ควรส่งเสริมคือการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนทั่วไปให้มากขึ้น เพื่อให้สาธารณะรับรู้และให้ความสนใจส่งผลดีต่ออาคารพักอาศัยในลักษณะเดียวกันหลังอื่นๆ รวมถึงการจัดกิจกรรม ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จัดให้มีสมาคมจะอยู่ในรูป ชมรม สำหรับหมู่เจ้าของอาคารหรือกลุ่มผู้สนใจ เพื่อให้ความรู้เรื่องการอนุรักษ์อาคาร บ้านเก่า ได้ถูกต้อง รวมทั้งแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและความรู้ซึ่งกันและกัน รวมถึงการอบรมให้ความรู้ โดยเริ่มจากอาสาสมัครจากภาครัฐ หรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะจากเอกชนก่อน เพื่อให้ความรู้เรื่องการจัดการ นโยบายของภาครัฐ และด้านเทคนิค ทั้งอาจจัดให้มีศูนย์รวมความรู้ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เจ้าของบ้านเหล่านี้มีโอกาสและทางเลือกที่ดีกับการอนุรักษ์

1. ควรมีการรวมตัวเป็นมูลนิธิหรือชมรม สำหรับผู้ที่ให้ความสนใจ หรือเกี่ยวข้องกับอาคารเหล่านี้เพิ่มขึ้น จากเดิมที่มีสมาคมสถาปนิกสยาม หรือสยามสมาคม ที่ได้ส่งเสริมโดยการให้รางวัลอยู่แล้ว เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ และส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ให้ถูกวิธี
2. หนทางที่จะอนุรักษ์อาคารประเภทนี้น่าจะให้ความสำคัญ มากกว่าการขึ้นทะเบียน คือการส่งเสริมให้อาคารมีประโยชน์ใช้สอยที่สอดคล้องกับปัจจุบัน สิ่งที่สำคัญคือการให้ความรู้ เกี่ยวกับการเลือกวิธีการอนุรักษ์ให้ถูก เหมาะสม หรือต้องตามหลักวิชาการ สามารถรักษาคุณค่าของอาคารไว้ได้ โดยให้การประเมินคุณค่าที่ได้ทำไว้ (ตามข้อ 1) เป็นเกณฑ์หนึ่งในการพิจารณาเลือกวิธีการอนุรักษ์ นอกเหนือจากการพิจารณา ศักยภาพด้านต่างๆ และวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ เฉพาะอาคารแต่ละหลังแล้ว คุณค่าที่ได้กล่าวถึงนั้น ควรมองในภาพรวม แม้ว่าตัวบ้านจะไม่ได้มีคุณค่าในตัวเอง ในด้านสถาปัตยกรรม หรือประวัติศาสตร์ แต่อาจมีคุณค่าด้านอื่น เช่น เศรษฐกิจ สังคม มีผลต่อทัศนียภาพของเมือง หรือยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่เป็นต้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

7. ในด้านการปฏิบัติ ควรส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์อย่างถูกต้องด้วยวิธีการที่เหมาะสม

เนื่องจากลักษณะเฉพาะของอาคารประเภทนี้ ที่มักมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และหลายหลัง ยังคงใช้งานอยู่ ขั้นตอนในการดำเนินการอนุรักษ์ จึงซับซ้อนกว่าการก่อสร้างอาคารใหม่โดยทั่วไป อันได้แก่

- การค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเบื้องต้น
- การสำรวจสภาพอาคาร
- การศึกษาความเป็รไปได้ของโครงการ
- การออกแบบวิธีการอนุรักษ์
- การปฏิบัติการอนุรักษ์ และการควบคุมงาน
- การวางแผนงานดูแลรักษาอาคาร

ดังที่กล่าวไว้ในขั้นต้นว่า แม้ว่าการศึกษานี้จะมุ่งเน้นที่การเสนอแนะแนวความคิดและวิธีปฏิบัติ การอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับอาคารพิกาศัยอิทธิพลตะวันตก ซึ่งสร้างในช่วงรัชกาลที่ 5-7 ก็ตาม แต่เนื่องจากข้อมูลส่วนใหญ่ เน้นที่การสังเกต สัมภาษณ์ โดยเฉพาะเทคนิควิธีการอนุรักษ์ ยังขาด ประสบการณ์ โดยตรงจากภาคปฏิบัติ ประกอบกับ ในขั้นตอนสำรวจสภาพอาคาร ไม่มีเครื่องมือสำรวจโดยละเอียด และเทคนิควิธีการที่นำเสนอ เป็นเพียงเทคนิควิธีที่ยังไม่ได้มีการพิสูจน์อย่างจริงจัง ซึ่ง

ในหลายวิธีจำเป็นต้องใช้เวลา ประเมินผลจากอาคารที่ได้อนุรักษ์ไปแล้ว และใช้งานไประยะเวลาหนึ่ง โดนเฉพาะการเลือกใช้วัสดุของใหม่แทนของเก่าที่ควรจะมีการวิเคราะห์ การทดสอบตามกรรมวิธีทางวิทยาศาสตร์ เช่น การวิเคราะห์คุณสมบัติของวัสดุก่อสร้างแบบเก่า เทียบกับของใหม่ ส่วนผสมของปูนหมักปูนดำ และปูนฉาบที่เหมาะสมกับการซ่อมแซมอาคารเก่า การแก้ปัญหาความชื้น ซึ่งถ้ามีการศึกษาอย่างละเอียด ที่จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์ ต่อไป

สุดท้ายนี้จึงหวังว่า ผลของการวิจัยครั้งนี้ จะมีประโยชน์สำหรับผู้ที่มีความสำคัญหรือเกี่ยวข้อง เพื่อนำไปเป็น แนวทางในการอนุรักษ์อาคารเหล่านี้ และเพื่อความเข้าใจถึงการอนุรักษ์ อาคารประเภทนี้ ว่า การที่จะรักษาไว้ได้ ไม่เพียงเฉพาะการประเมินคุณค่าเพื่อให้มีการขึ้นทะเบียนโบราณสถานเท่านั้น แต่ควรดำเนินการดูแลรักษา หรือแม้แต่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ให้อาคารมีประโยชน์ใช้สอยสอดคล้องกับวิถีชีวิตในปัจจุบันได้ โดยไม่ได้ทำลายคุณค่าของอาคารให้หมดสิ้นไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กองทุนสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม มูลนิธิสิ่งแวดล้อมไทย. เอกสารประกอบการสัมมนา โครงการ การกำหนดแนวทาง
สร้างมาตรการและแรงจูงใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมรดกทางวัฒนธรรม, 20 กรกฎาคม 2543 หน้า
1-3 (เอกสารไม่พิมพ์เผยแพร่)
- กองโบราณคดี กรมศิลปากร. ทฤษฎี และแนวปฏิบัติ การอนุรักษ์ อนุสรณ์สถาน และแหล่งโบราณคดี
เอกสารกองโบราณคดี หมายเลข 1/2532 กรุงเทพมหานคร: "ทริบูล์พัฒนา การพิมพ์, 2533
- ชวร สุขพานิช. ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยบางกอก พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2524
- ไขแสง ศุขะวัฒนะ. "การศึกษาอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีต่อแบบอย่างของงานสถาปัตยกรรมไทย
ระหว่าง พ.ศ. 2208 - 2475" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาสถาปัตยกรรมบัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. จดหมายเหตุ การอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ:
สหประชาชาติ, 2525.
- คณะกรรมการอำนวยการ โครงการเชิดชูพระเกียรติ 100 ปี "100 สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาภรณฯ" กรุงเทพฯ:
อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2535. หน้า 132.
- คณะกรรมการจัดสร้างอุทยานเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตามพระราชดำริ, อุทยาน
เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตามพระราชดำริ. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การ
พิมพ์, 2539.
- จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า. เกิดวังปารุสก. กรุงเทพฯ, อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด, 2540.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ: 2534.
- ฉันทนา จุฑาวิทย์. " เรือนพักอาศัยที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก ในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์จนถึง
พ.ศ. 2475 " สารนิพนธ์ประกาศนียบัตรชั้นสูง ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรมบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2518.
- ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. 27 เจ้าพระยา .พระนคร: แพร์การช่าง, 2510.
- ณรงค์ เขียนทองกุล. บ้านบางลำพู ชุมชนดนตรีไทยและเก่าแก่ของกรุงเทพ .กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์เนศพริ้นติ้ง
, 2541
- ดำรงราชานุภาพ. สมเด็จพระเจ้าพระยา. สารสนสมเด็จ. พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2498.
- ต่อพงศ์ ยมภาค. วัสดุและการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ: คณะ สถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2512
- ต่อพงศ์ ยมภาค. วัสดุและการก่อสร้างไม้. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541
- เทพชู ทับทอง. กรุงเทพในอดีต 2 เล่ม . กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต, 2519.
- ธนาคารไทยทุน. วันวานกับวันนี้ของสยาม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2536.
- น.ณ ปากน้ำ. แบบแผนบ้านเรือนในสยาม, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์จำกัด, 2535.
- แน่น้อย คักดีศรี, ม.ร.ว. มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ . กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537.
- บัณฑิต จุลาสัย. การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

- ประสงค์ สุขุม. *จากยมราชถึงสุขุมวิท เหตุการณ์ในสี่รัชกาล* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542
- ดุสิต ทิพทัส และ มานพ พงศ์ทัต. *บ้านในกรุงเทพ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- พงศ์พันธ์ วรสุนทรโรส. *วัสดุก่อสร้าง*. กรุงเทพฯ: หจก.เอช-เอน การพิมพ์, 2521.
- พนิดา สงวนเสรีวานิช. "คุณค่าอาคารเก่ากับแนวทางอนุรักษ์" *ศิลปวัฒนธรรม* (2539) : 96-97
- พิชัย วาสนาส่ง. "การอนุรักษ์ไม้: The conservation of wood," *วารสารเมืองโบราณ* (กันยายน, 2517) : หน้า 64-73.
- พลกุล อังกินันท์. *บทบาทชาวจีนในประเทศไทย ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: 2515
- พิบูลย์ จินาวัดน์. "ปัญหาในการซ่อมคืนสภาพอาคารทางประวัติศาสตร์" *สารศาสตร์สถาปัตย์* 2541: หน้า 319-330
- มหาวิทยาลัยศิลปากร. *พระตำหนักขาลิมงคลอาสน์ และพระราชวังสนามจันทร์*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, 2538.
- เรืองศักดิ์ กันตะบุตร. "วิเคราะห์การวางรอยของอาคารโครงสร้างไม้แบบโบราณ," *วารสารสถาปนิก* ฤทัย ใจจงรัก. *เรือนไทยในภาคกลาง เรือนไทยเดิม*. กรุงเทพฯ: กรรมการฝ่ายศิลปวัฒนธรรมสยามสมาคม และ กรมการนิเทศศิลป์ สยามสมาคมสถาปนิกสยาม, 2519
- วสุ โปษะนันท์. ขั้นตอนในการอนุรักษ์โบราณสถานและสภาพแวดล้อม, เอกสารประกอบการสอน. หน้า 1-7. (เอกสารไม่พิมพ์เผยแพร่)
- วิจิตร เจริญภักตร์. *ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมตะวันตก คริสเตียนตอนต้น-สมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526
- วิจิตรตรา, ชุน. *เมื่อวานนี้ ตอนเด็กคลองบางหลวง. 2 เล่ม*. กรุงเทพฯ: เรื่องศิลป์, 2520.
- วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย. *มาตรฐานสำหรับอาคารไม้ คณะกรรมการสาขาวิศวกรรมโยธา*. กรุงเทพฯ: นำอักษรการพิมพ์, 2522.
- วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย. *การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง การใช้ไม้ในการก่อสร้าง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- ศรัณย์ ทองปาน. "นายแกรซี กับสถาปัตยกรรมแบบฝรั่งในสมัยรัชกาลที่ 5" *เมืองโบราณ* (เมษายน-มิถุนายน 2541) : 9-22
- สมชาติ จิงสิริอารักษ์. "ปูนหมักปูนดำ" *เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง การอนุรักษ์โบราณสถานในฐานะเป็นหลักฐานทางวิชาการ* กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2539
- สมชาติ จิงสิริอารักษ์. *การอนุรักษ์โครงสร้างและวัสดุโบราณสถาน*. กรุงเทพฯ: ภาควิชา ศิลปสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540.
- สมาคมสถาปนิกสยาม. *พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2536.
- สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. "มรดกอันควรอนุรักษ์ที่เกาะสีชัง และการบูรณะพระรามราชนิเวศน์จังหวัดเพชรบุรี." *วารสาร ภาษา* (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2532) : 19-56
- สมิธ มัลคอล์ม. *ราชสำนักสยามในทศวรรษหมอสมิธ*. แปลโดย ศุภรัตน์ ธาราคักดี, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542
- อคิน ทรัพย์พัฒน์. *ม.ร.ว. สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, 2521

ภาษาอังกฤษ

- Addleson Lyall. *Materials for building vol.2* water and its effects. London: the butterworth group,1972.
- Barry A.Richardson. *Wood preservation* .London:The consruction press Lancaster London University.
- Bernard M" Feilden. *Conservation of Historic Buildings*. Reprinting Butterworth-Heinemann Ltd.,1994.
- Frederic J. Athearn. *National Register Bulletin 23* USA: 1996
- Knut Eina Larsen,Dr.techn. *A Note on The Auther city of historic timber buildings with particular reference to Japan*
- Martin E. weaver. *Manual of the technic and materials* . Newyork: Preservation Press 1997.
- Moisure control handbook*
- National trust for historic preservation, *Old & new Architecture design relationship*
Washington ,D.C,USA : Preservation press,1981.
- Patricia Poore. *The old house journal Guild to Restoration* . Penguin group. New York USA :1992.
- Ping amaranund. *Heritage home of thailand* . Bangkok:1995.
- Stephaen calloway. *The element of style* .London: Reed international book ,1996.
- The Planning and building department city of saint Augustine, *Architecture Guildlines for historic preservation* .Florida,USA: 1989.
- William Chapman. *A Madison historic Preservation Manual*. Georgia: USA ,1990.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์

ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทยทั้งที่ขึ้นทะเบียนและไม่ขึ้นทะเบียน ซึ่งจำเป็นต้องนำมาพิจารณาก่อนดำเนินการเปลี่ยนแปลงอาคาร หรืออนุรักษ์อาคารใดๆ มีดังต่อไปนี้

1. ประกาศจัดการตรวจรักษาของโบราณ ประกาศ ณ.วันที่ 17 มกราคม พุทธศักราช 2466
2. พระราชบัญญัติว่าด้วยโบราณสถานศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พุทธศักราช 2477

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองกรมศิลปากรมีบทบาทในการทำหน้าที่ขึ้นทะเบียนโบราณสถานโดยมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อคุ้มครองทรัพย์สินนั้นมิให้ถูกทำลายทั้งทางตรงและทางอ้อม
 2. เพื่อต้องการทราบจำนวนโบราณสถานและทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติ
 3. เพื่อสงวนรักษาบริเวณไว้เพื่อการชูดค้นทางโบราณคดีในอนาคต
 4. เพื่อลงโทษแก่ผู้ทำลายหรือทำให้เสื่อมค่าแห่งโบราณคดีในอนาคต
 5. ใช้ประโยชน์แห่งทรัพย์สินนั้นทั้งทางการศึกษา สังคมและเศรษฐกิจ
 6. เพื่อจัดทำแผนงานการอนุรักษ์ได้อย่างถูกต้อง
- แบ่งการทำงานออกเป็น 6 ขั้นตอน คือ
- ขั้นที่ 1 การสำรวจศึกษาค้นคว้าและบันทึกข้อมูล
 - ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์ประเมินค่า ทรัพย์สิน
 - ขั้นที่ 3 การวินิจฉัยของอธิบดี
 - ขั้นที่ 4 การประกาศในราชกิจจานุเบกษา
 - ขั้นที่ 5 การปกป้องคุ้มครองและติดตั้งสัญญาณ
 - ขั้นที่ 6 การควบคุมห้ามประวัติ

3. พระราชบัญญัติว่าด้วยโบราณสถานศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2486
4. พระราชบัญญัติ ว่าด้วยโบราณสถานศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504
5. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535

มาตราที่ 4 ให้ความหมาย โบราณสถาน ไว้ว่า

“โบราณสถาน” หมายความว่า อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือ โบราณคดี ทั้งนี้ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย”

นอกจากนี้ ยังได้จำแนกประเภทของโบราณสถาน โดยพิจารณาจากหลักการชั้นทะเบียน คือ

1. โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียน
2. โบราณสถานที่มิได้ขึ้นทะเบียน

อาคารที่มีคุณค่าที่ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานแล้ว ย่อมอยู่ในความคุ้มครองจากกฎหมาย ผู้ใดก็ตามไม่มีสิทธิ์ที่จะทุบทำลาย เปลี่ยนแปลงได้ ยกเว้นจะได้รับความเห็นชอบจากอธิบดีกรมศิลปากร ดังปรากฏตามมาตรา 10 ของ พ.ร.บ. เดียวกันว่า

“ห้ามมิให้ผู้ใดซ่อมแซมแก้ไข เปลี่ยนแปลงหรือถอน ต่อเติมทำลาย เคลื่อนย้ายโบราณสถานหรือส่วนต่างๆของโบราณสถาน หรือชุดค้นสิ่งใดๆ หรือปลุกสร้างอาคารภายในบริเวณโบราณสถาน เว้นแต่จะกระทำตามคำสั่งอธิบดี หรือได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี และถ้าหนังสืออนุญาตกำหนดเงื่อนไขประการใด ก็ต้องปฏิบัติตามนั้นด้วย”

มาตรา 9 “โบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว และเป็นโบราณสถานที่มีเจ้าของ หรือผู้ครอบครอง โดยชอบด้วยกฎหมาย เกิดชำรุด ทักพัง หรือเสียหาย เป็นหนังสือไปยังอธิบดีภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่เกิดการชำรุด ทักพัง หรือเสียหายนั้น”

มาตรา 12 “ในกรณีที่มีการโอนโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว ผู้โอนจะต้องแจ้งการโอนเป็นหนังสือ โดยระบุชื่อและที่อยู่ของผู้รับโอน และวันเดือนปีที่โอนไปยังอธิบดีภายในสามสิบวัน นับแต่วันโอน”

6. ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ.2528¹

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 10 และมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 จึงออกระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

- ข้อ 1 ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบกรมศิลปากร ว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ.2528”
- ข้อ 2 ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับ ตั้งแต่วันประกาศ เป็นต้นไป
- ข้อ 3 ในระเบียบนี้

- (1) “การอนุรักษ์” หมายความว่า การดูแล รักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการป้องกันรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย
 - ก. การสงวนรักษา หมายความว่า การดูแล รักษาไว้ตามสภาพของเดิมเท่าที่เป็นอยู่ และป้องกันมิให้เสียหายต่อไป
 - ข. การปฏิสังขรณ์ หมายความว่า การทำให้กลับคืนสู่สภาพอย่างที่เคยเป็นมา
 - ค. การบูรณะ หมายความว่า การซ่อมแซม และปรับปรุงให้มีรูปทรงลักษณะกลมกลืนเหมือนของเดิมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่เดิม และสิ่งที่ทำขึ้นใหม่
- (2) “โบราณสถาน” หมายความว่า สันหาภิรมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาภิรมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี และให้หมายความถึง ศิลปวัตถุที่ติดตั้งประจำที่บอสังหาภิรมทรัพย์นั้นด้วย
- (3) “คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่พิจารณา ควบคุม ดูแล การอนุรักษ์โบราณสถาน

¹ กองโบราณคดี กรมศิลปากร “ทฤษฎี และแนวปฏิบัติ การอนุรักษ์ อนุสรณ์สถาน และแหล่งโบราณคดี” ธีรยุทธพัฒน์ การพิมพ์, กรุงเทพฯ, 2533, หน้า 89-99

ข้อ 4 ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานใดๆ ต้องปฏิบัติดังนี้

- (4.1) ทำการสำรวจศึกษาสภาพเดิม และสภาพปัจจุบันของโบราณสถานทั้งด้านประวัติการก่อสร้าง และการอนุรักษ์ซึ่งรวมถึงรูปทรงสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุ และสภาพความเสียหายที่ปรากฏอยู่โดยการทำเป็นเอกสาร บันทึกภาพ และทำแผนผังเขียนรูปแบบไว้โดยละเอียด เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำมาประกอบการพิจารณาทำโครงการอนุรักษ์ และเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ต่อไป
- (4.2) ทำโครงการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยพิจารณาว่าโบราณสถานนั้นมีคุณค่าและลักษณะความเด่นในด้านใดบ้าง อาทิเช่น ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี จิตรกรรม ประติมากรรมหรือสถาปัตยกรรม ฯลฯ เป็นต้น แล้ววางแผนรักษาคคุณค่า และความสำคัญที่เด่นที่สุดเป็นหลักไว้ แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงคุณค่าและความสำคัญในด้านที่รองลงมาด้วย
- (4.3) พิจารณาก่อนว่าโบราณสถานนั้นๆ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาแล้วหรือไม่เพียงใด หากได้ถูกแก้ไขและส่วนแก้ไข เพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นทำให้คุณค่าของเดิมเสียไป ควรพิจารณาเรื่องสิ่งที่แก้ไขเพิ่มเติมออก และบูรณะให้เหมือนเดิม

ข้อ 5 การอนุรักษ์โบราณสถานใดๆก็ตาม จะต้องคำนึงถึงภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อมโดยรอบโบราณสถานนั้นด้วย สิ่งใดที่จะทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้นๆ ให้ดำเนินการปรับปรุงให้เหมาะสมด้วย

ข้อ 6 โบราณสถานที่มีการอนุรักษ์ โดยมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขมาก่อนแล้ว จะต้องพิจารณาศึกษาให้ละเอียดว่าได้บูรณะแก้ไขมาแล้วกี่ครั้ง ผิดถูกอย่างไร ระยะเวลาานเท่าใด การอนุรักษ์ใหม่ที่จะทำนี้ไม่จำเป็นจะต้องใช้แบบใดแบบหนึ่งเสมอไป แต่ให้พิจารณาเลือกแบบที่เหมาะสมที่สุด เป็นหลักในการอนุรักษ์เพื่อให้โบราณสถานนั้นมีคุณค่าและความสำคัญมากที่สุดทั้งนี้ จะต้องทำเป็นหลักฐาน แสดงให้ปรากฏถึงการเปลี่ยนแปลงแก้ไขจะด้วยวิธีการบันทึกเป็นเอกสาร เขียนแบบไว้ทำหุ่นจำลองหรือโดยวิธีการอนุรักษ์ก็ได้

ข้อ 7 โบราณสถานที่มีคุณค่าความสำคัญเยี่ยมยอด ควรทำแต่เพียงเพิ่มความมั่นคงแข็งแรง หรือสงวนรักษาไว้เท่านั้น

ข้อ 8 การนำวิธีการและเทคโนโลยีคิดค้นใหม่มาใช้งานในงานอนุรักษ์เพื่อความมั่นคงแข็งแรง จะต้องมีการศึกษาและทดลองจนได้ผลเป็นที่พอใจแล้ว จึงจะนำมาใช้ได้ โดยไม่ทำให้โบราณสถานนั้นเสื่อมคุณค่าไป

ข้อ 9 การต่อเติมเพื่อความมั่นคงแข็งแรงของโบราณสถาน ควรทำเท่าที่จำเป็นให้ดูเรียบร้อย และมีลักษณะกลมกลืนกับของเดิม

ข้อ 10 ในกรณีที่ทำจำเป็นต้องทำขึ้นส่วนของโบราณสถานที่ยาตัวไปขึ้นใหม่เพื่อรักษาคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และให้การอนุรักษ์โบราณสถานนั้นสามารถดำเนินการได้ต่อไป การทำขึ้นส่วนขึ้นใหม่นั้นอาจทำได้โดยวิธีการออกแบบที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าเป็นการทำขึ้นใหม่จะด้วยวิธีการใช้วัสดุต่างๆกัน การใช้สีต่างกัน หรือการทำพื้นผิวให้ต่างกับของเดิมก็ได้ แต่ต้องเป็นไปในลักษณะที่มีสามผลกลมกลืนกับของเดิม

ข้อ 11 การอนุรักษ์ขึ้นส่วนที่มีคุณค่าเยี่ยมยอดทางจิตรกรรมประติมากรรม และโบราณวัตถุซึ่งติดหรืออยู่ประจำโบราณสถานนั้นๆ ทำได้แต่เพียงการสงวนรักษา หรือเพิ่มความมั่นคงแข็งแรงขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้คุณค่าของเดิมปรากฏเด่นชัดมากที่สุด ยกเว้นปูชนียวัตถุที่มีการเคารพบูชา สืบเนื่องมาโดยตลอด และได้รับการพิจารณาเห็นชอบจากคณะกรรมการแล้ว

ข้อ 12 ซากโบราณสถานควรอนุรักษ์โดยการรวบรวมชิ้นส่วนต่างๆที่มีผู้มาประกอบชิ้นไว้ให้เหมือนเดิม หรืออาจจะเป็นเพียงการรวบรวมชิ้นส่วนต่างๆมาประกอบชิ้นไว้เป็นบางส่วน สำหรับชิ้นส่วนที่ขาดหายไป ซึ่งจำเป็นในการสงวนรักษานั้น ก็อาจทำเพิ่มขึ้นใหม่ได้

ข้อ 13 การอนุรักษ์ซากโบราณสถาน ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีนั้น ทำได้โดยรักษาไว้ตามสภาพเดิมหลังการขุดแต่ง แต่ต้องป้องกันมิให้เสียหายต่อไปด้วยวิธีที่ไม่ทำให้โบราณสถานเสียคุณค่า

ข้อ 14 โบราณสถานที่เป็นปูชนียสถานอันเป็นที่เคารพบูชา ซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของประชาชน โดยทั่วไป จะต้องบูรณะไว้โดยไม่มีการแก้ไข เปลี่ยนแปลง ลักษณะสีทรวดทรง ซึ่งจะทำให้โบราณสถานนั้นหมดคุณค่า หรือเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ไป

ข้อ 15 เพื่อป้องกันมิให้ชิ้นส่วนของโบราณสถานที่มีคุณค่าทางศิลปะ ซึ่งรวมถึงประติมากรรม จิตรกรรม และศิลปกรรม เกิดการชำรุดเสียหาย หรือถูกโจรกรรม จะต้องนำชิ้นส่วนนั้นมาเก็บรักษาไว้ในสถานที่ที่ปลอดภัย และถูกต้องตามกฎหมาย พร้อมทั้งทำแบบจำลองให้เหมือนของเดิมไปประกอบไว้ในที่โบราณสถานนั้นแทน ซึ่งวิธีการนี้จะปฏิบัติได้ก็เมื่อไม่สามารถรักษาได้โดยวิธีอื่นแล้ว

ข้อ 16 โบราณสถานใดที่ยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่ จะกระทำการอนุรักษ์โดยการเสริมสร้างหรือต่อเติมสิ่งที่จำเป็นขึ้นใหม่ก็ได้เพื่อความเหมาะสม ทั้งนี้ ไม่จำเป็นที่จะต้องทำให้เหมือนเดิมทีเดียว แต่สิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นจะต้องมีลักษณะกลมกลืนและไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้นๆ

ข้อ 17 โบราณสถานต่างๆที่ขึ้นทะเบียนแล้ว และยังไม่ขึ้นทะเบียนจะต้องมีมาตรการในการบำรุงรักษาไว้ให้อยู่ในสภาพที่มั่นคงแข็งแรง สวยงามอยู่เสมอ

ข้อ 18 กรณีที่โบราณสถานได้มีสภาพชำรุดทรุดโทรม อาจจะเป็นอันตราย การดำเนินการในเบื้องต้นควรใช้มาตรการอันเหมาะสม ทำการเสริมความมั่นคงแข็งแรงไว้ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์ เพื่อป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

ข้อ 19 ในบางกรณีจะต้องดำเนินการติดต่อของความร่วมมือกับหน่วยราชการอื่นหรือสถาบันเอกชน ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบ หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรมของชาติ

ข้อ 20 งานทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์หรือการขุดคุ้ย จะต้องทำรายงานในรูปของการวิเคราะห์ และวิจัย โดยมีภาพประกอบซึ่งเป็นภาพถ่ายหรือภาพถ่าย และต้องรายงานสิ่งที่ได้ปฏิบัติทุกขั้นตอนโดยละเอียด เช่น งานแผ้วถาง การจัดบริเวณ งานเสริมความมั่นคง ชิ้นส่วนต่างๆ ฯลฯ เป็นต้น และการบันทึกรายงานนี้จะต้องเก็บรักษาไว้ ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ข้อ 21 ให้อธิบดีกรมศิลปากร รักษาการให้เป็นไปตามระเบียบนี้

ประกาศ ณ วันที่ 19 สิงหาคม 2528

7. พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535

เนื้อหาส่วนใหญ่ของ พ.ร.บ. เน้นที่การอนุรักษ์ธรรมชาติ การควบคุมมลพิษ การควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้จากการศึกษาเกี่ยวกับ นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2540-2559 ซึ่งเป็นแนวทางของ พ.ร.บ. ฉบับต่อไปมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ มรดกทางธรรมชาติวัฒนธรรมมากขึ้น การอนุรักษ์ คุ้มครองและฟื้นฟูแหล่งศิลปกรรม ประกอบด้วยนโยบาย 5 ประการดังต่อไปนี้²

² สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม "นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2540-2559"

ข้อ 1 นโยบายการบังคับใช้กฎหมายเพื่อแก้ไข สภาพความเสื่อมโทรมและอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรม ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกฎหมายอย่างจริงจังมีแนวทางการดำเนินการคือ

- 1.1 เร่งรัด ปรับปรุงและแก้ไขระเบียบ ข้อบังคับและขั้นตอนการปฏิบัติงานให้เหมาะสม ตลอดจนให้มีการบังคับใช้อย่างจริงจัง โดยเปิดโอกาสให้องค์กรเอกชนมีส่วนร่วมด้วย
- 1.2 ให้ใช้ผังเมืองรวม ผังเมืองเฉพาะ กำหนดว่าด้วยการควบคุม และกฎหมายสิ่งแวดล้อม เป็นมาตรการสำคัญเพื่อการอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรมในเมืองและชนบท
- 1.3 กำหนดและประกาศเขตอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรม เพื่อการคุ้มครองป้องกันสภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่มีหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี
- 1.4 เร่งรัดให้มีการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน และแหล่งศิลปกรรมให้ครบถ้วนทั่วประเทศ และกำหนดเขตประวัติศาสตร์ในเมืองต่างๆ

ข้อ 2 นโยบายเสริมสร้างกลไกการบริหารและการจัดการเพื่อการอนุรักษ์ แหล่งศิลปกรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีแนวทางการดำเนินการคือ

- 2.1 กระจายอำนาจและหน้าที่ความรับผิดชอบไปยังส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นรวมทั้งส่งเสริม และสนับสนุนบทบาท ของหน่วยอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น โดยให้ คณะอนุกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประจำจังหวัดเป็นองค์กรท้องถิ่น กำหนดแนวทางการควบคุมดูแลแหล่งศิลปกรรมและสภาพแวดล้อมศิลปกรรมของท้องถิ่น
- 2.2 ปรับปรุง/ยกระดับ และขยายฐานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ แหล่งศิลปกรรม
- 2.3 สนับสนุนประชาชน และองค์กรเอกชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล รักษาแหล่งศิลปกรรมทั้งในเมืองและชนบท

ข้อ 3 นโยบายส่งเสริม และเร่งรัดให้มีการอนุรักษ์และบูรณะแหล่งศิลปกรรม มีแนวทางการดำเนินการคือ

- 3.1 ให้การอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรม เป็นนโยบายที่สำคัญประการหนึ่งในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และให้กำหนดมาตรการที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ
- 3.2 สนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน องค์กรเอกชนและประชาชนในการอนุรักษ์ แหล่งศิลปกรรม
- 3.3 ประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ความรู้เรื่องการอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรมแก่บุคลากรของรัฐ นักการเมืองทุกระดับ สถานศึกษา และองค์กรเอกชน และประชาชนให้กว้างขวาง
- 3.4 ส่งเสริมให้เกิดผู้นำท้องถิ่นที่มีความรู้และมีบทบาท ในการอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรมท้องถิ่น
- 3.5 ใช้มาตรการด้านเศรษฐกิจเพื่อจูงใจให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟู แหล่งศิลปกรรม

ข้อ 4 นโยบายการพัฒนาเมืองและชนบท จะต้องให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรม มีแนวทางการดำเนินการคือ

- 4.1 ให้หน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับ ดูแลนโยบาย การอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรมมีบทบาทร่วมในการกำหนดแผนพัฒนาทั้งในเมืองและชนบท
- 4.2 หน่วยงานของรัฐหรือองค์กรเอกชนหรือภาคเอกชนจะต้องคำนึงถึงความสำคัญของ แหล่งศิลปกรรมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ โดยหลีกเลี่ยงการกระทำที่ส่งผลในการ

ทำลายสภาพแวดล้อมของแหล่งศิลปกรรม และต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ในกรณีที่เป็น

ข้อ 5 นโยบายการรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งศิลปกรรมโดยการอนุรักษ์ใหม่พื้นที่สีเขียว หรือพื้นที่โล่งโดยรอบแหล่งศิลปกรรม มีแนวทางดำเนินการคือ

- 5.1 การจัดทำผังเมืองหรือการขยายเมืองใหม่ ให้กำหนดพื้นที่สีเขียวหรือพื้นที่โล่ง โดยรอบแหล่งศิลปกรรมเพื่อส่งเสริมและรักษาคุณค่าของแหล่งศิลปกรรม
- 5.2 ประกาศใช้ผังเมืองหรือผังเมืองเฉพาะ รวมทั้งออกข้อบัญญัติต่างๆ เพื่อควบคุมการก่อสร้างอาคาร สิ่งก่อสร้าง และการประกอบกิจกรรมบางประเภทในแหล่งศิลปกรรมและปริมณฑลโดยรอบ
- 5.3 หน่วยราชการและเอกชนใดที่เป็นผู้ครอบครองพื้นที่อยู่ใกล้แหล่งศิลปกรรมหากมีความจำเป็นจะต้องขยายและปรับปรุงสถานที่ ควรพิจารณาหาทางให้มีการย้ายไปยังที่แห่งใหม่ที่เหมาะสม เพื่อลดความหนาแน่น และสามารถปรับปรุง พื้นที่ให้เกิดประโยชน์แก่การอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรม

8. ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน ในท้องที่แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 2528

9. ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ภายในเขตบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอกในท้องที่แขวง ชนะสงคราม แขวงตลาดยอด แขวงศาลเจ้าพ่อเสือ แขวงบวรนิเวศ แขวงเสาชิงช้า แขวงราชบพิธ แขวงสำราญราษฎร์ และ แขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2530

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.

บ้านพักอาศัยซึ่งเป็นกรณีศึกษา

บ้านพักอาศัยซึ่ง สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5

1	กุฏิวัดเทวราชกุญชร	ถนนกรุงเกษม ดุสิต
2	สมาคม เกสซ์และอายุรเวช	ซอยสามเสน 3 พระนคร
3	กุฏิวัดนรนาถสุนทริการาม	ถนนสามเสน ดุสิต
4	สมาคมชาวจันทบุรี	ถนนพิษณุโลก ดุสิต
5	บ้านเลขที่ 11/5	ซอยสามเสน 3 พระนคร
6	บ้านพักตำรวจนครบาลจักรวรรดิ จักรวรรดิ	สัมพันธวงศ์
7	บ้านเลขที่ 120/9	เจริญกรุง 36 บางรัก
8	บ้านเลขที่ 116	เจริญกรุง 36 บางรัก
9	ศูนย์พัฒนาเด็ก ร.พ.ราชานุกูล	เจริญกรุง 38 บางรัก
10	บ้านนายแพทย์สมาน มินตรากร	ริมถนนสีลม บางรัก
11	บ้านเลขที่ 49/1 (บ้านจิตต์สุข)	ตรอกเวท สีลม บางรัก

บ้านพักอาศัยซึ่ง สร้างในช่วงรัชกาลที่ 6

1	บ้านเอกะนาค	ถนนอิสรภาพ คลองสาน
2	บ้านเลขที่ 84	ซอยสามเสน 3 พระนคร
3	บ้านหลวงไชยประชาอนุรักษ์	ถนนดินสอ พระนคร
4	สำนักงานบริพัตร	ถนนตะนาว พระนคร
5	บ้านเลขที่ 41 (บ้านหน้ามุข)	ตรอกมะยม พระนคร
6	เรือนหอมพร	ถนนลูกหลวง ป้อมปราบศัตรูพ่าย
7	บ้าน ป.มาลากุล	ถนนเพชรบุรี ปทุมวัน
8	บ้านพักอาจารย์จุฬา	ถนนพญาไท ปทุมวัน
9	บ้านอับดุลราฮิม	ถนนพระรามสี่ บางรัก
10	บ้านเลขที่ 251	ซอยสะพานยาว บางรัก
11	บ้านชนมฝรั่งกุฎีจีน	กุฎีจีน วังเวียนใหญ่
12	บ้านพระยานรนาถกัณฑ์	ถนนสี่พระยา บางรัก

บ้านพักอาศัยซึ่ง สร้างในช่วงรัชกาลที่ 7

1	บ้านอัมพวัน	ถนนพิษณุโลก	ดุสิต
2	บ้านเลขที่ 175 ซอยมิตรคาม	สามเสน	ดุสิต
3	บ้าน ปาจรังค์	ถนนนครราชสีมา	ดุสิต
4	ตำหนักประถม	เดิมอยู่ในวังเพ	ปทุมวัน
5	บ้านเลขที่ 9	ตรอกมะยม	พระนคร
6	บ้านเลขที่ 3	ตรอกมะยม	พระนคร
7	บ้านเลขที่ 44	สี่พระยา	สัมพันธวงศ์
8	บ้านเลขที่ 22	สามพระยา	ดุสิต
9	บ้านขุนประเสริฐทะเลเบียน	ดินสอ	พระนคร
10	บ้านเลขที่ 39	ซอยสะพานคู่	สาทร

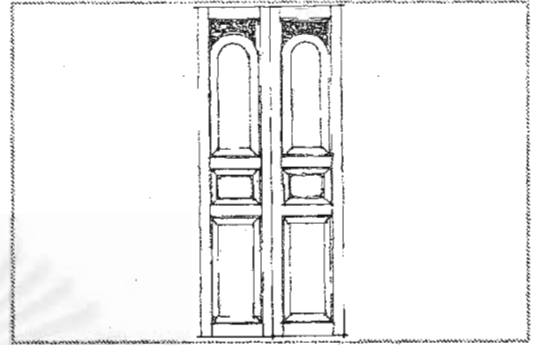

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

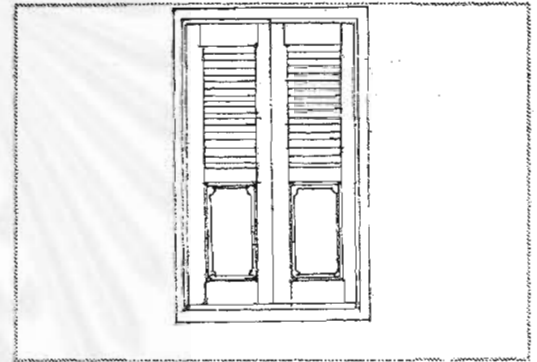
ชื่ออาคาร/บ้าน	กุฏิวัดเทวราชกุญชร		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

ส่วนประกอบโครงสร้าง

- ส่วนประกอบโครงสร้างหลัก
 - ฐานราก ฐานรากใหม่หลังจากยกเรือนแพขึ้น
 - เสา-คาน เสาคานไม้
 - หลังคา โครงสร้างไม้
- ส่วนประกอบโครงสร้างรอง
 - พื้น ไม้เข้ลิ้น
 - ผนัง ภายนอกเข้ลิ้นบังใบตามนอน
 - ประตู บานเปิดคู่ขนาด 1.10x1.25 ม.
 - หน้าต่าง ชั้นบนบานเปิดคู่ลูกฟักบานกระทุ้ง
เกล็ดไม้ขนาด 1.20x2.70
ชั้นล่างบานเปิดคู่ ลูกฟักกระดานดุน
ขนาด 1.10x2.70
- ส่วนประกอบโครงสร้างเสริม
 - อาคารไม่มีฝ้าเพดาน
 - มีทวยหู่ข้างประดับใต้ชายคา โดยรอบอาคาร
 - และประดับด้วยไม้ฉลุเชิงชายแบบเรือนขนมปังขิง

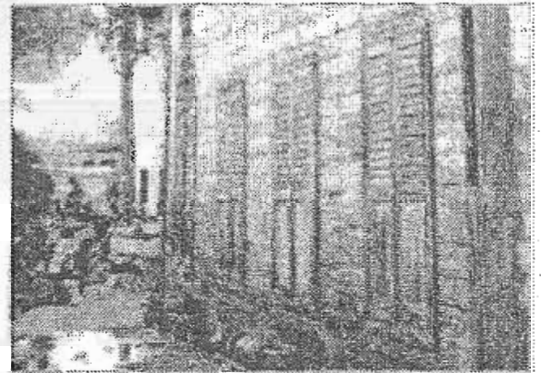
ประตู/ช่องระบายอากาศ

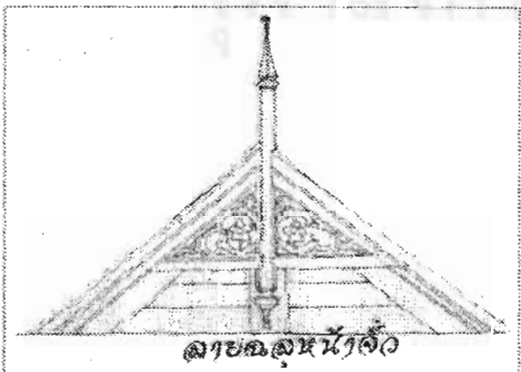
หน้าต่างชั้นบน/ผนังภายนอก

ลายฉลุเชิงชาย

หน้าต่างชั้นล่าง/ผนังภายนอก

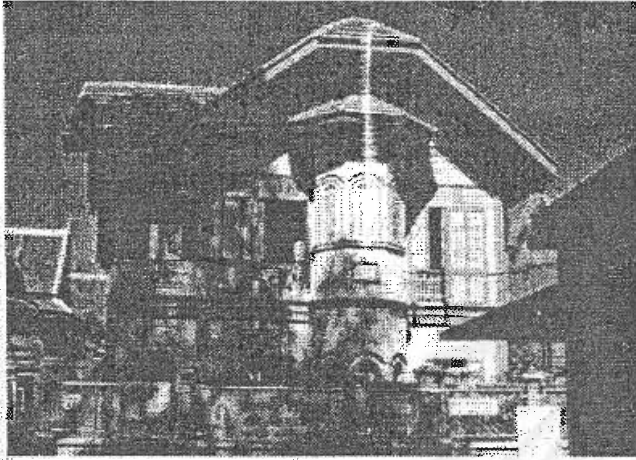

ส่วนตกแต่งสถาปัตยกรรม

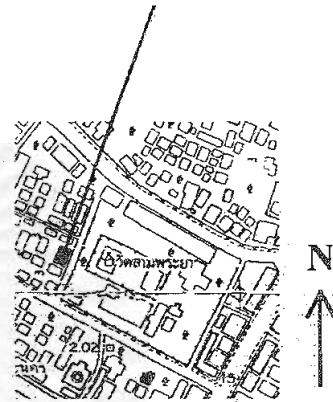

ราวกันตก/ราวระเบียง

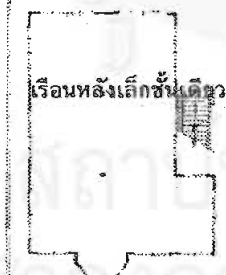
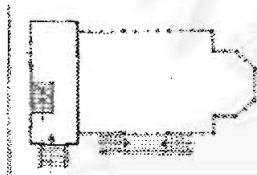
ชื่ออาคาร/บ้าน	สมาคมเกสซ์และอายุรเวชโบราณแห่งประเทศไทย		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

ที่ตั้งสมาคมเกสซ์ภายในวัดสามพระยา

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโดยรวม

ผังพื้นที่ชั้นสอง

ผังพื้นที่ชั้นหนึ่ง

ที่ตั้ง สามเสน 5 ซอยสามพระยา ถนนสามเสน
เจ้าของอาคาร วัดสามพระยา

รูปแบบ

อาคารครึ่งตึกครึ่งไม้อหลังคาจั่วหัวตัดและมนิลา
มีมุขหน้าเป็นมุขหกเหลี่ยมตัดครึ่ง
มีบันไดขึ้นชั้นสองโดยตรงจากด้านหลังอาคาร
ส่วนหลังเล็กมีบันได 2 ทางทั้งจากภายใน
และภายนอก

ผู้สำรวจ คักดีชัย อติพรวนิช

ประวัติ สร้างโดยพระยาอมเรศสมบัติ(พระคลังข้างที่)

เดิมใช้เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม

ต่อมาสมาคมเกสซ์และอายุรเวชโบราณแห่ง

ประเทศไทยได้ขอเช่าเป็นที่ทำการในสมัย

จอมพลถนอม กิตติขจร เพื่อใช้เป็นที่สอนวิชาแพทย์

แผนโบราณ

การเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

1. ซ่อมแซมเมื่อเดือน กรกฎาคมเดือน 2535

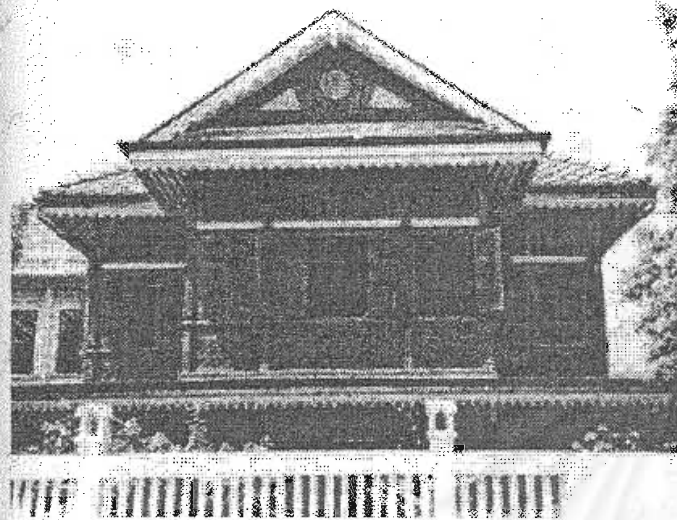
ในส่วนอาคารหลังแรก ทาสีใหม่ เปลี่ยนรางน้ำ

ฝ้าเพดานและกระเบื้องหลังคา

3. ก่อนหน้านี้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่

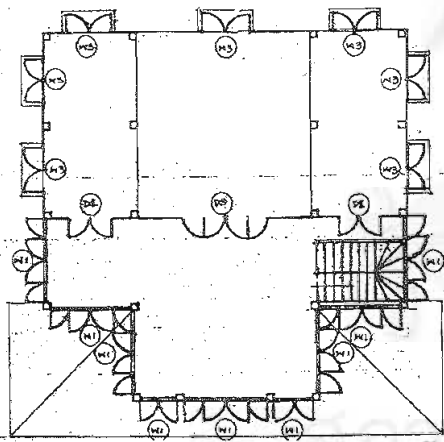
ช่วงรัชกาลที่ 8

ชื่ออาคาร/บ้าน	กุฏิวัดนรนาถสุนทริการาม		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

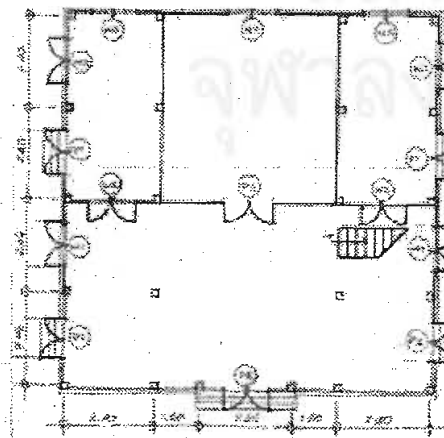

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโดยรวม

SCALE 1:100

ผังพื้นชั้นสอง

ผังพื้นชั้นหนึ่ง

ที่ตั้ง บริเวณวัด เขตสังฆवास ติดกับวังเทเวศร์
 เจ้าของอาคาร ปัจจุบันวัดนรนาถสุนทริการามเป็นผู้ดูแล
 รูปแบบ เรือนไม้สองชั้นหลังคาทรงปั้นหยา मुखหน้าเป็นจั่ว
 มนิลา แพลนชั้นล่างและบนตรงกัน และสมดุลงันทั้งสอง
 ข้าง เนื้อหน้าต่างชั้นล่างมีกันสาดเฉพาะช่วงหน้าต่าง
 ชั้นบนเป็นหน้าต่างตลอดแนวผนัง

ผู้สำรวจ จตุวัฒน์ วัชรอมพันธ์
 ประวัติ สันนิษฐานว่าเป็นตำแหน่งที่ประทับชั่วคราวของ
 เจ้าชายหรือข้าราชการบริหารก่อนที่วังกรมพระจันทบุรีนฤนาถ
 จะสร้างเสร็จ และได้ยกอาคารไม้เก่าหลังนี้แก่วัดนรนาถ
 สุนทริการาม ซึ่งเป็นวัดที่ได้รับการบูรณะตั้งแต่ในสมัย
 รัชกาลที่ 5 ภายหลังจากที่มีการตัดถนนสามเสน
 การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

1. อาคารยกมาประกอบใหม่ทั้งหลัง ทำฐานรากแผ่นอิฐทั้งผืน ต่อมา ได้เปลี่ยนเป็นฐานราก คสล.
2. ในปี 2531 อาคารไม้ถูกซ่อมแซมใหม่หมดโดยรับรูปแบบจากกุฏิวัดบวร ซึ่งสร้างในยุคเดียวกัน
3. มีบางส่วนทำขึ้นใหม่เช่นกันสาดชั้นล่าง
4. เปลี่ยนการใช้สอยจากที่พักเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ชื่ออาคาร/บ้าน	กุฏิวัดนรนาถสุนทรภิราม		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

ส่วนประกอบโครงสร้าง

• ส่วนประกอบโครงสร้างหลัก

ฐานราก ปัจจุบันเป็นค.ส.ล มีช่องระบายอากาศ
ใต้พื้นชั้นล่าง ยกใต้ถุนสูง

เสา-คาน เสาไม้กลึง คานไม้ขนาด 2"x7"

หลังคา โครงสร้างไม้มุงกระเบื้องดินเผา

• ส่วนประกอบโครงสร้างรอง

พื้น ไม้เข้ลั่น(ไม้แดง)

ผนัง ภายนอกเข้ลั่นบังใบตามนอน

ประตู บานเปิดคู่

หน้าต่าง บานเปิดตลอดช่วงผนังถูกฟักบานเกล็ดกระทุ้ง
และบานเปิดคู่ถูกฟักไม้กระดานคุด

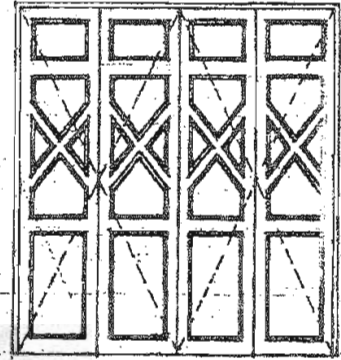
• ส่วนประกอบโครงสร้างเสริม

ฝ้าเพดาน ฝ้าเพดานไม้เข้ลั่นมีลวดลายเป็นคิ้วไม้และที่

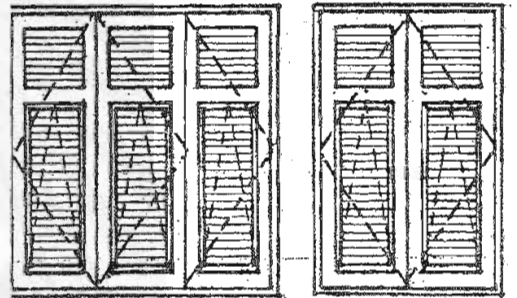
ดวงโคมมีลายแกะสลักที่ฐานชั้นล่างเป็นฝ้าตีทับแนว

มีลายฉลุช่องลมระบายอากาศ เหนือประตูและหน้าต่าง

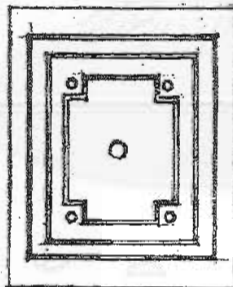
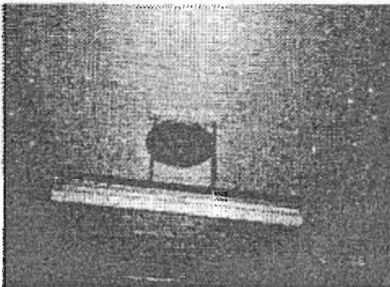
มีลายฉลุที่ชายคา และค้ำยันรับชายคา

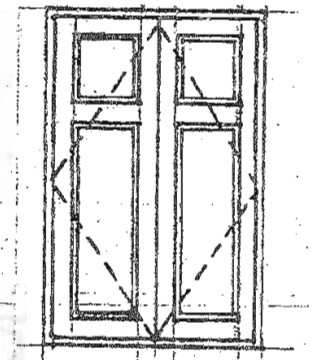
ประตู/ช่องระบายอากาศ

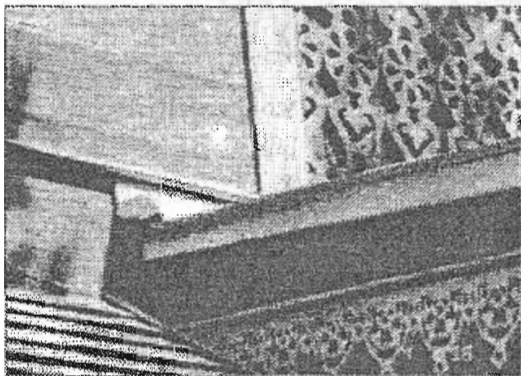
หน้าต่างชั้นบน/ผนังภายนอก

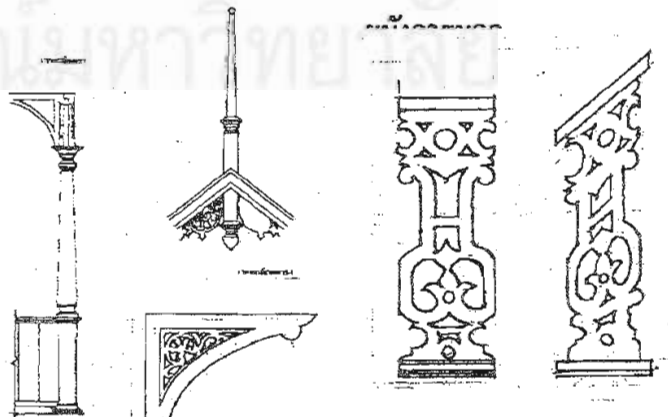
ฝังคาน

หน้าต่างชั้นล่าง/

ส่วนตกแต่งสถาปัตยกรรม

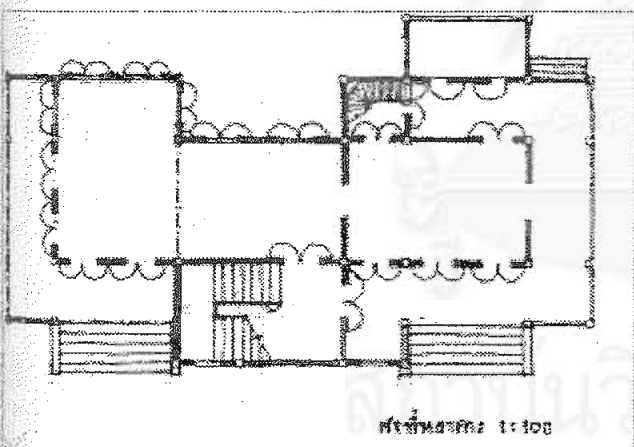

ราวกันตก/ราวระเบียง

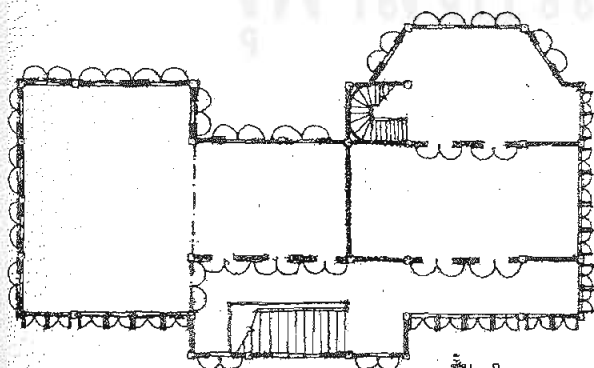
ชื่ออาคาร/บ้าน	สมาคมชาวจันทบุรี		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโดยรวม

ผังพื้นที่สอง

ชั้น 1

ผังพื้นที่หนึ่ง

ที่ตั้ง ถนนศรีอยุธยา ติดสำนักงานศาลแขวงดุสิต
เจ้าของอาคาร สมาคมชาวจันทบุรี

รูปแบบ อาคารไม้สักสองชั้น มีที่เทียบรถได้มุงหน้า
บันไดขึ้นอาคารมีทั้งด้านในและด้านนอกอาคาร
หลังคามนิลาผสมปั้นหยาน้ำจั่วเกล็ดไม้
ความสูงพื้นถึงพื้นชั้นสอง 3.50 เมตร

ผู้สำรวจ สยาม วิโรจน์รัตน์

ประวัติ เจ้าของเดิม คือ พันหลวง อาจ ศรีศิลป์
และต่อมาเป็นของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์
ในปี 2507 สมาคมชาวจันทบุรีได้ขอเช่าต่อเป็น
ที่ทำการสมาคมชาวจันทบุรี

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

1. ปรับปรุงทำห้องน้ำใหม่
2. เปลี่ยนการใช้สอยเป็นห้องอาคาร ห้องแสดง
สินค้าจันทบุรี และห้องทำงาน

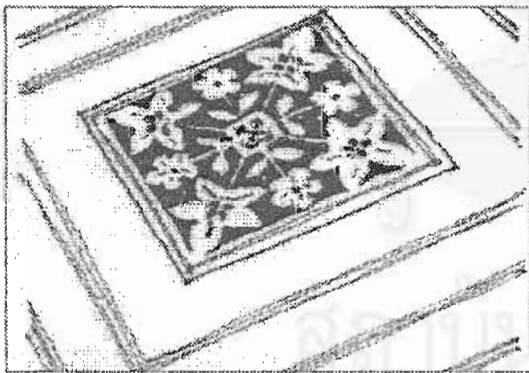
สภาพอาคารปัจจุบัน

อาคารยังได้รับการดูแลรักษาที่ไม่ดีนัก รางน้ำ
อาคารผุกร่อนเป็นต้น

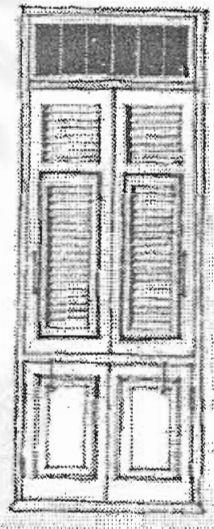
ชื่ออาคาร/บ้าน	สมาคมชาวจันทบุรี		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

ส่วนประกอบโครงสร้าง

- ส่วนประกอบโครงสร้างหลัก
 - ฐานราก คอนกรีต ยกได้สูง 0.90 เมตร
 - เสา-คาน เสาและคานไม้
 - หลังคา โครงสร้างไม้มุงกระเบื้องว่าว ชายคาชั้น 1 เมตร มีช่องระบายอากาศที่จั่ว
- ส่วนประกอบโครงสร้างรอง
 - พื้น ไม้กระดานเข้าลิ้นแต่ละแผ่นกว้าง 6"-8"
 - ผนัง เข้าลิ้นบังใบตามนอนเคร่าภายนอก
 - ประตู บานเปิดคู่ขนาด 1.00x2.40m มีทั้งลูกฟักไม้กระดานคูน และบานเกล็ดไม้
 - หน้าต่าง บานเปิดคู่ลูกฟักบานเกล็ดกระทุ้ง ขนาดคู่ละ 0.80x1.50m
- ส่วนประกอบโครงสร้างเสริม
 - ฝ้าเพดาน ชั้นบนตีไม้เข้าลิ้น มีลายฉลุกลางฝ้าเพดานเพื่อชวนโคม
 - เหนือประตูหน้าต่างมีช่องระบายอากาศระแนงไม้ติดตาย

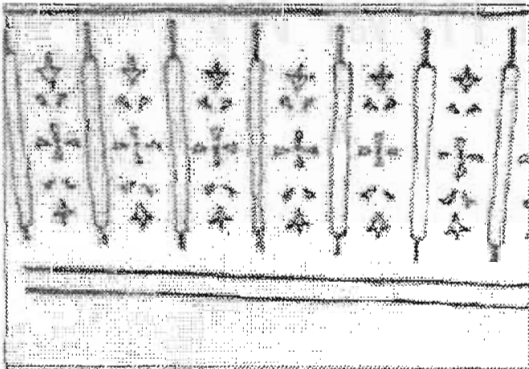

ฝ้าเพดาน

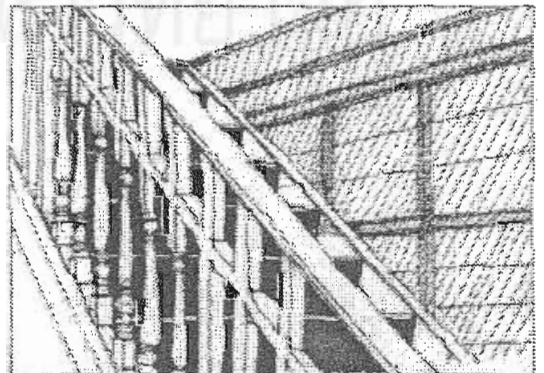

หน้าต่างชั้นบน/ผนังภายนอก

หน้าต่างชั้นล่าง/ผนังภายนอก

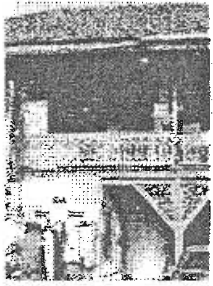
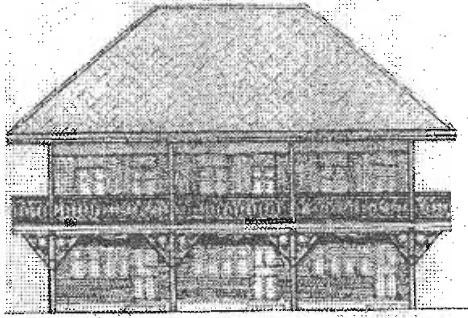

ช่องระบายอากาศส่วนต่อเติมใหม่

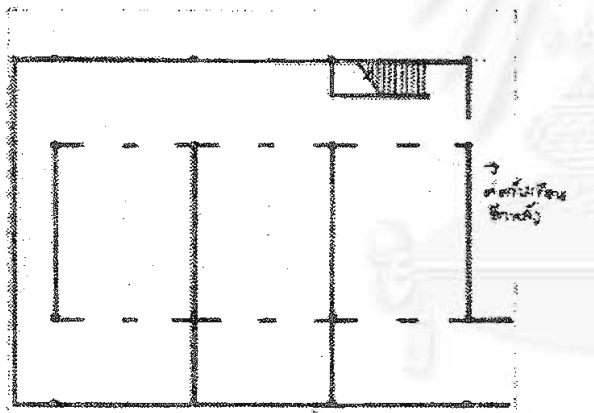
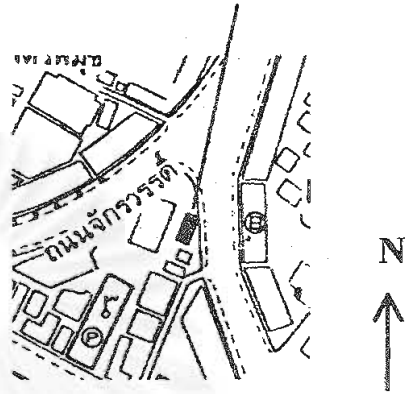
ราวกันตก/ราวระเบียง

ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านพักตำรวจนครบาลจักรวรรดิ		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

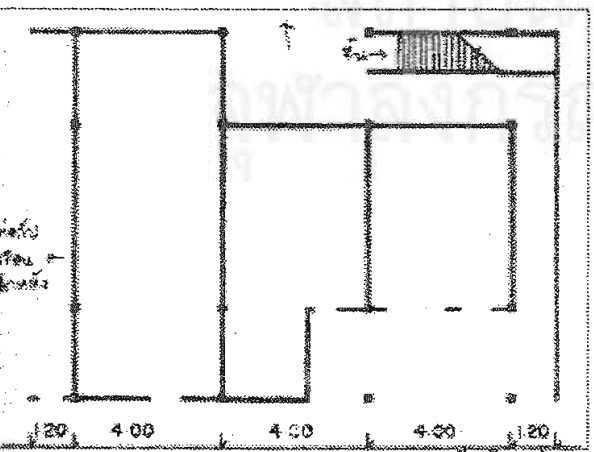

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโดยรวม

ที่ตั้งบ้านพักตำรวจนครบาลจักรวรรดิ

ผังพื้นที่ชั้นสอง

ผังพื้นที่ชั้นหนึ่ง

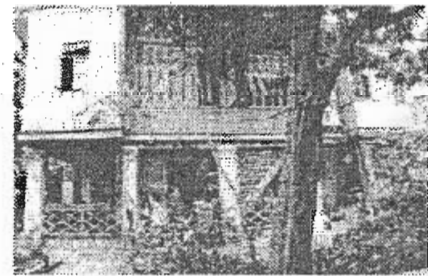
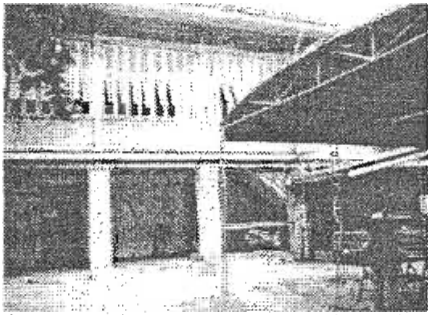
ที่ตั้ง ถนนจักรวรรดิ เขตพระนคร ใกล้วัดบพิตรพิมุข
 เจ้าของอาคาร กรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย
 รูปแบบ อาคารไม้สักหลังคาปั้นหย่า ช่วงเสา 4-5 เมตร
 การวางผัง เป็นห้องพักหลายห้อง จึงมีทางเดิน
 รอบอาคาร และห้องอยู่ตรงกลาง
 มีระเบียงชานที่ชั้นสองหน้าห้องพัก
 บ้านโตอยู่ภายในชั้นสองมีห้องน้ำอยู่ภายใน
 ผู้สำรวจ สวกัทร ไชยฤกษ์

ประวัติ เป็นที่รัชกาลที่๖พระราชทานให้แก่กระทรวง
 นครบาล เพื่อก่อสร้างเป็นโรงพักเชิงเลน

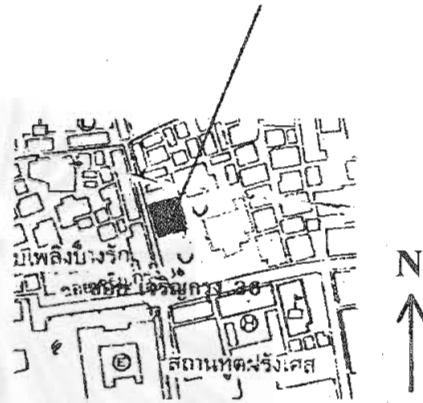
ต่อมาสถานีตำรวจนครบาลจักรวรรดิย้ายมาที่ถนน
 ทรงวาด1 เนื่องจากสถานที่เดิมคับแคบเกินไปเนื่องจาก
 มีการยุบอำเภอ ไปรวมกับสัมพันธวงศ์
 การเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

1. ต่อเติมชั้นล่างกันเป็นห้องพักตำรวจเพิ่ม
2. สภาพอาคารโดยเฉพาะสายฉลุไม้ผุพังไปมาก
3. รูปแบบภายนอกอาคารไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก

ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านเลขที่ 120/9 เจริญกรุง 36		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

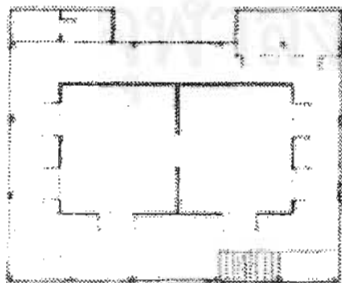
ที่ตั้งบ้านพักตำรวจหน้า 120/9

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโดยรวม

รูปด้านหน้า

ผังพื้นที่สอง

ที่ตั้ง 120/9 เจริญกรุง 36

เจ้าของอาคาร กรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย

ปัจจุบัน ผู้ที่พักอยู่คือ พล.ต.ท.ชัยรัตน์ แยมศรี
สารวัตร ตำรวจ(น้ำ)

รูปแบบ อาคาร หลังคาปั้นหยา ช่วงเสา 5 เมตร

การวางผัง เป็นห้องพักอยู่ตรงกลาง มีทางเดิน
รอบอาคาร มีระเบียงชานที่ชั้นสองหน้าห้องพัก

บันไดอยู่ภายใน รูปแบบเรียบง่าย ลักษณะการ

วางผังเป็น Modular รูปแบบ Colonial style

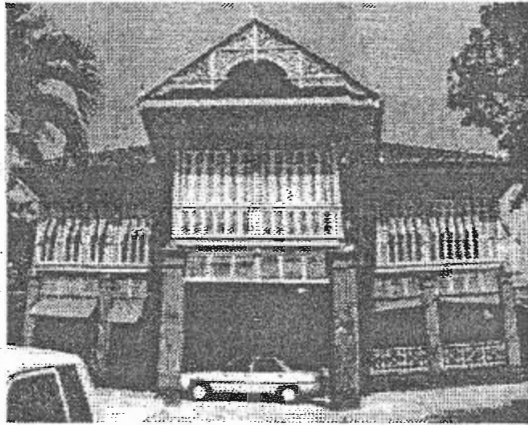
ช่วงเวลาที่สร้างประมาณได้ ใน รัชกาลที่ 5

ผู้สำรวจ รณันธร คุณะศรี

ประวัติ เจ้าของเดิม คือนายอากรปอนเบี้ย ซึ่งเป็น
ชาวจีน เนื่องจากตัวบ้านอยู่ติดกับศาลาการสถาน
การเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

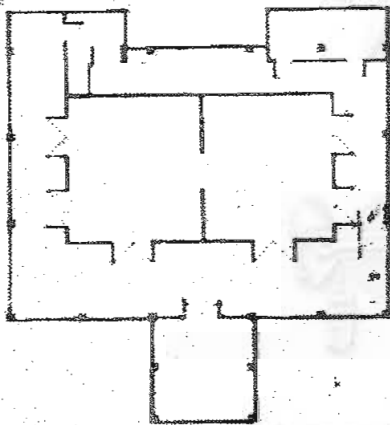
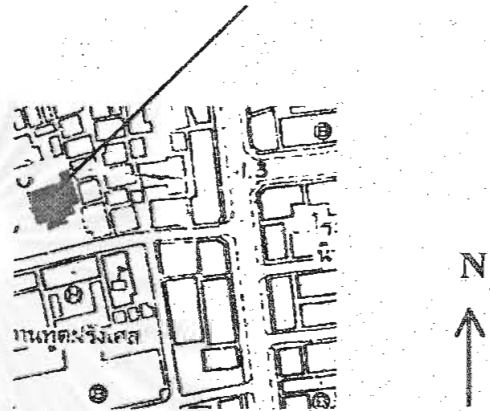
1. ต่อเติมชั้นบน มีห้องน้ำเพิ่ม
2. สภาพอาคารโดยเฉพาะสายฉลุไม่ยังอยู่ในสภาพดี
3. รูปแบบภายนอกอาคารไม่เปลี่ยนมากนัก
4. อาคารมีปัญหาความชื้นเป็นปัญหาหลัก

ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านเลขที่ 116 เจริญกรุง		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

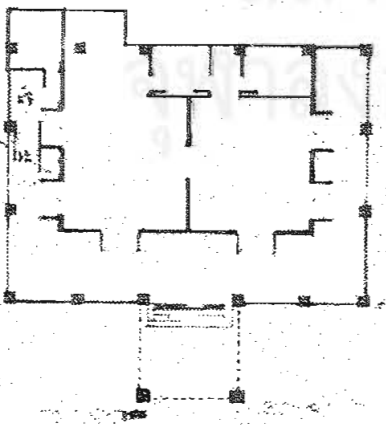

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโคจรวม

ที่ตั้งบ้านเลขที่ 9 ตรอกมะขม
ริมถนนจักรพงษ์

ผังพื้นที่ชั้นสอง

ผังพื้นที่ชั้นหนึ่ง

ที่ตั้ง เลขที่ 116 เจริญกรุง 36

ซอยตรอกโรงภาษี

เจ้าของอาคาร ปัจจุบันเป็นของสำนักนายกรัชมุนตรี

ในความดูแลของ คุณสุขุม โอภาสนิพัทธ์

รูปแบบ อาคารครึ่งตึกครึ่งไม้มีระเบียงรอบกว้าง 3.25 m

ทั้งด้านหน้าและด้านหลังหลังคาปั้นหยามิมีมุขหน้า

เป็นมนิลา ชายคายื่น 1 เมตร ลาด 30-45 องศา

ผังอาคารสมดุลงค์ทั้งสองข้างส่วนมุขชั้นล่างเป็นที่เทียบรถ

ห้องเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส มีช่องโค้งกันระหว่างห้อง

อาคารสูงจากพื้นถึงฝ้า ประมาณ 3.50 เมตร

ผู้สำรวจ ธราธร บุญวิจิตร

ประวัติ เดิมเป็นของนายอาคารบ่อนเบ็ช ทำหน้าที่

ดูแลศุลกากรสถาน จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับโรงภาษี

ที่อยู่ถัดไป อาคารที่ยังเหลืออยู่ ปัจจุบัน มี 3 หลัง

หลังนี้เป็นหนึ่งในสามหลัง ในช่วงปี 2500

อาคารหลังนี้เคยเป็นที่พักของ พ.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์

ต่อมา ปี 2503 คุณเพ็ชกร แซ่โจ้ว ซื้อต่อ

อาคารถูกโอนเป็นของสำนักนายกาในปี 2528

การเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

1. ปี 2503 ทาสีอาคารใหม่

2. ปี 2528 ซ่อมอาคารทั้งหลังทาสีและเทพื้น

คอนกรีตด้านหน้าใหม่ จนเหลือความสูงจากพื้น 0.75 m

รวมทั้งมีการต่อเติมกันสาดและติดแอร์ชั้นบน

ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านเลขที่ 116 เจริญกรุง		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

• ส่วนประกอบโครงสร้างหลัก

ฐานราก คอนกรีต ยกได้สูง 1.00 เมตร

เสา-คาน เสาชั้นล่าง ก่ออิฐฉาบปูน ขนาด 50x50 cm

ชั้นบนเสาไม้ โครงสร้างผนังรับน้ำหนัก

หลังคา โครงสร้างไม้มุงกระเบื้องว่าวขนาด 24x24 cm

• ส่วนประกอบโครงสร้างรอง

พื้น ไม้เข้ลัน

ผนัง ภายนอกผนังเข้ลันบังใบตามนอน

ประตู ประตูภายในบานเปิดคู่ลูกฟักไม้กระดานคูน

หน้าต่าง มีช่องระบายอากาศลู่เหนือประตู

ชั้นบนเป็นบานเพ็ชสูงตลอดแนวผนัง

ลูกฟักบานกระทุ้งเกล็ดไม้สองตอน

ราวกันตก มีราวกันตกฉลุลายหลัง

• ส่วนตกแต่งสถาปัตยกรรม

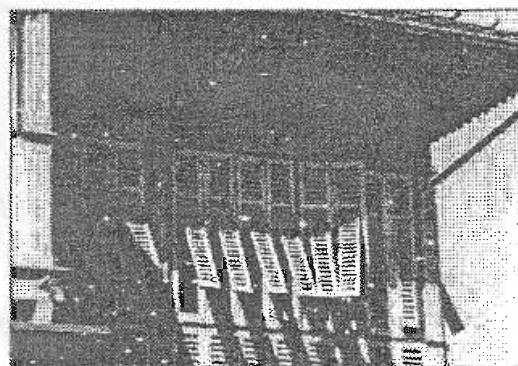
ชั้นล่างไม่มีฝ้าเพดาน ชั้นบนบุฝ้าไม้ทาสี

มีลายฉลุที่ชายคา ปั้นลมหน้าจั่ว ชายคาปีกนก

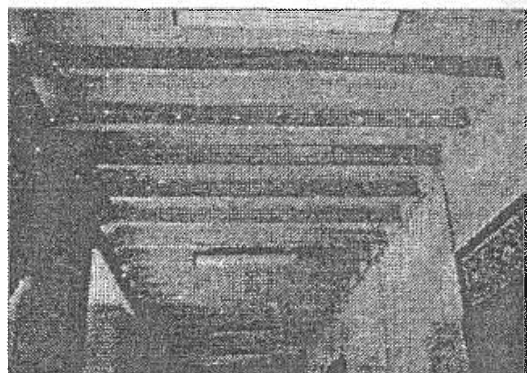
และช่องลมเป็นช่วง ๆ บันไดภายในเป็นไม้ ลูกกรงไม้กลึง

ประตู/ช่องระบายอากาศ

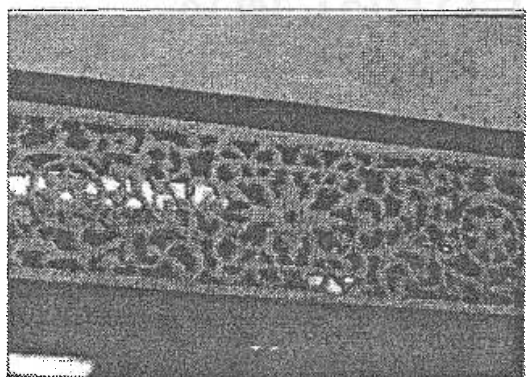
หน้าต่างชั้นบน/ผนังภายนอก

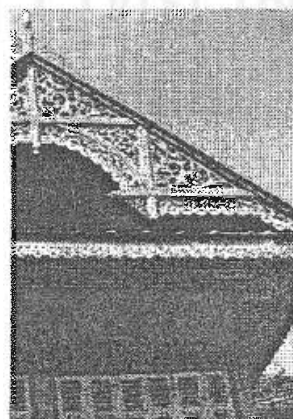
ฝ้าเพดาน

หน้าต่างชั้นล่าง/ผนังภายนอก

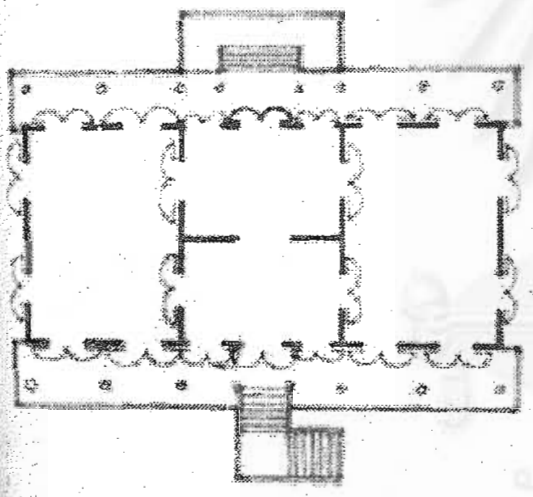
ส่วนตกแต่งสถาปัตยกรรม

ชื่ออาคาร/บ้าน	ศูนย์พัฒนาเด็ก รพ.ราชานุกูล		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง	ปี 2497		

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโคธรวม

ผังพื้นที่ชั้นสอง

ที่ตั้ง เลขที่ 1 ตรอกวัดม่วงแค เจริญกรุง
 ไกล่กรมไปรษณีย์กลาง
 เจ้าของอาคาร รพ.ราชานุกูล
 รูปแบบ อาคารครึ่งตึกครึ่งไม้คล้ายบ้านพัก
 ตากอากาศ ผังบ้านชั้นบนและล่างตรงกัน
 มีบันไดทางเข้าได้มุขหน้า ผังอาคารเท่ากันทั้ง
 ชั้นบนและล่าง

ผู้สำรวจ วิไลดา โชนพงษ์
 ประวัติ เป็นของข้าราชการผู้หนึ่งสมัยรัชกาลที่ 5
 ที่ได้ยกอาคารและที่ดินให้เป็นของหลวง
 ช่วงปี 2450 เคยเป็นที่คุมขังนักโทษ จนปี 2528
 เป็นของโรงพยาบาลราชานุกูล ปัจจุบัน
 เป็นศูนย์ฝึกสอนบำบัดเด็กพิการทางสมอง
 การเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

1. มีการถมพื้นที่อาคารและปิดช่องระบาย
 อากาศใต้พื้นจนพื้นไม้ชั้นล่างมู จนต้องเปลี่ยน
 เป็นหินขัด
2. ในช่วงรัชกาลที่ 6 มีการต่อเติมระเบียงหน้า
 เปลี่ยนลูกกรง เปลี่ยนลูกฟักไม้เป็นกระจก
3. มีการเปลี่ยนช่องแสงเหนือวงกบ กระจก
 บานเกล็ด และกรอบอลูมิเนียมภายหลัง
4. กันห้องใต้ระเบียงด้านหลังที่เคยเป็นใต้ถุนโล่ง

ชื่ออาคาร/บ้าน	ศูนย์พัฒนาเด็ก รพ. ราชานุกูล		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง	ปี 2487		

ส่วนประกอบโครงสร้าง

- ส่วนประกอบโครงสร้างหลัก

ฐานราก ค.ส.ล.

เสา-คาน ชั้นล่างเป็นเสาปูนมีบัวหัวเสาและโครงสร้าง

ผนังรับน้ำหนัก คานไม้วางตามนอน

หลังคา โครงสร้างไม้มุงกระเบื้องว่าว

- ส่วนประกอบโครงสร้างรอง

พื้น ไม้เข้ล้น

ผนัง ภายนอกบังใบตามตั้ง

ประตู บานเปิดคู่ลูกฟักไม้กระดานดุนสามช่วง

หน้าต่าง บานเปิดคู่ลูกฟักบานเกล็ดกระทุ้งขนาด 0.45x1.25m ใต้หน้าต่างมีลูกกรงไม้ ชั้นล่างบานเปิดคู่ลูกฟักไม้กระดานดุน

- ส่วนประกอบโครงสร้างเสริม

ฝ้าเพดานไม้เข้ล้น

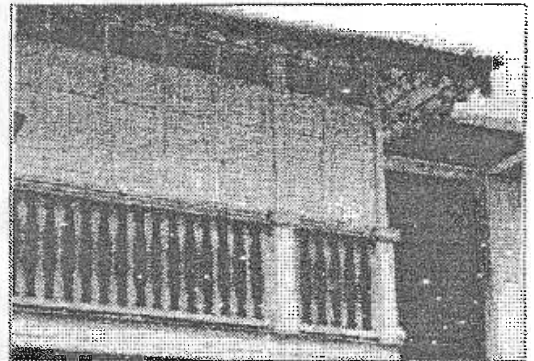
ประดับลายฉลุไม้ บริเวณหน้าจั่วและเชิงชาย

มีช่องแสงและระบายอากาศเหมือนวงกบรอบอาคาร

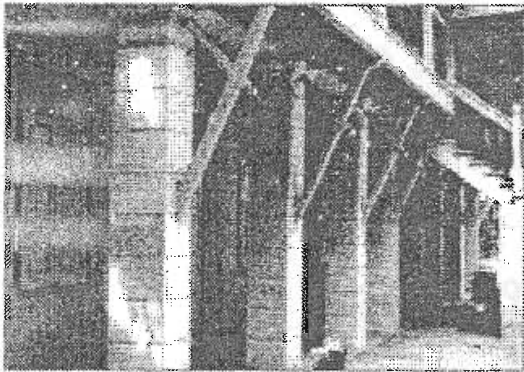
มีค้ำยันรับพื้นระเบียงทุกช่วงเสาชั้นล่างอาคาร

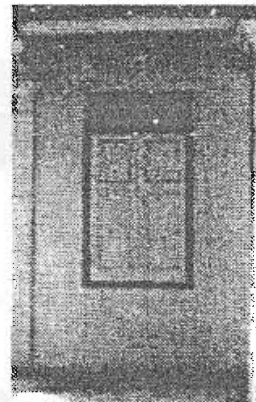
ประตู/ช่องระบายอากาศ

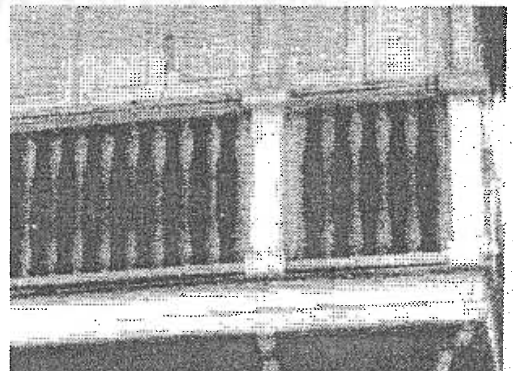
หน้าต่างชั้นบน/ผนังภายนอก

เสาและค้ำยันชั้นล่าง

หน้าต่างชั้นล่าง/ผนังภายนอก

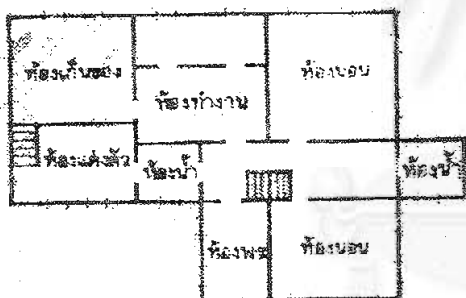
ราวกันตก/ราวระเบียง

ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านคุณเจตนา วรรณิกา ณ.สงขลา		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

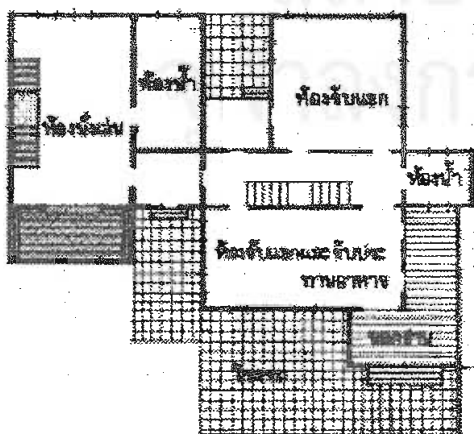

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโดยรวม

ส่วนต่อเติมเพิ่ม

ส่วนต่อเติมเพิ่ม

ฝั่งพื้นที่ชั้นสอง

ฝั่งพื้นที่ชั้นหนึ่ง

ที่ตั้ง เลขที่ 49/1 ตรอกเวท ถนนสีลม(บ้านจิดต์สุข)

เจ้าของอาคาร คุณ เจตนา วรรณิกา ณ.สงขลา

รูปแบบ อาคารไม้สักหลังคาปั้นหยามิมีมุขหน้า

การวางผัง ลักษณะเป็นทางเดินกลาง มีห้องขนาด

สองข้าง ผังตรงกันทั้งบนและล่าง

ผู้สำรวจ กฤษณา ชัยนิกิจ

ประวัติ เดิมเป็นบ้านของเจ้าพระยาศรัทธาธรรมอิเศ

ตกทอดมายังลูกหลาน คือเจ้าของปัจจุบัน

ผู้ออกแบบคือน้องชายของท่านเจ้าคุณ ที่จบการศึกษา

จากต่างประเทศ เป็นผู้ร่างแบบให้ช่างสร้างขึ้น ในพื้นที่

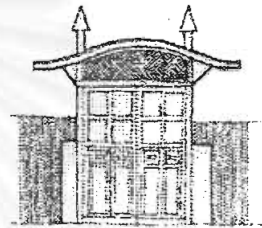
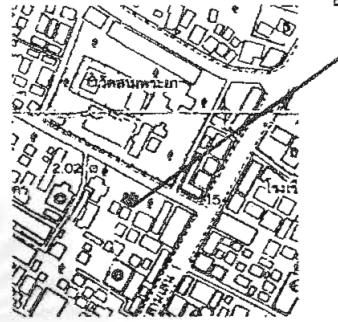
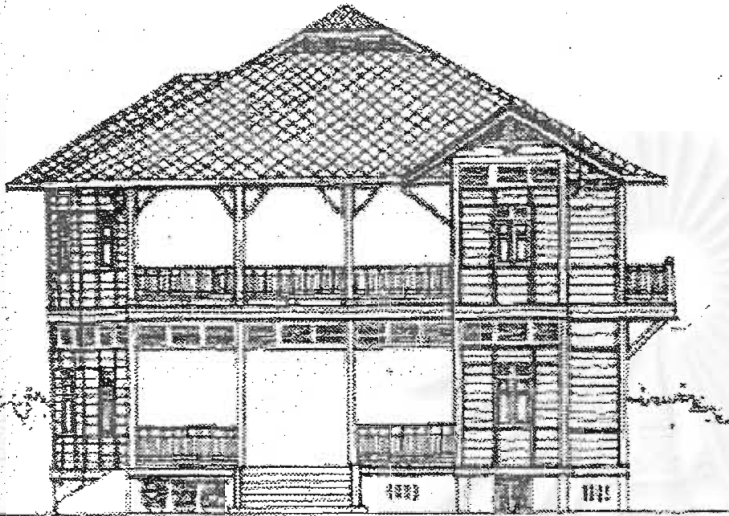
เคยมีบ้านญาติอยู่หลายหลัง ปัจจุบันเหลือเพียง 3 หลัง

การเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

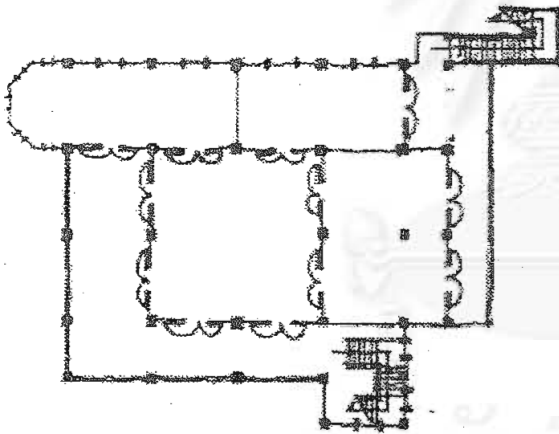
1. มีการต่อเติมส่วนชั้นล่างเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอย โดยส่วนที่ต่อเติมจะต่ำกว่าบ้านเดิม ประมาณ 0.20 เมตร
2. มีการซ่อมสีหลายครั้ง แต่เดิมเป็นสีน้ำตาลอมเหลือง ปี 2518 เมื่อซ่อมครั้งใหญ่ ทาสีใหม่ภายนอกเป็นสีเขียว ส่วนภายในเป็นสีครีม
3. ต่อเติมผนังกันห้องทำงานชั้นสอง จากเดิมที่เคยเป็นระเบียง
4. ติดกระจกหน้าต่างเพื่อติดตั้งเครื่องปรับอากาศ
5. เปลี่ยนห้องพระเป็นห้องน้ำที่ ชั้นสอง
6. เสริม เหล็กที่คานไม้ และทำต่อม่อเพิ่ม

ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านเลขที่ 84 ซอยสามพระยา		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

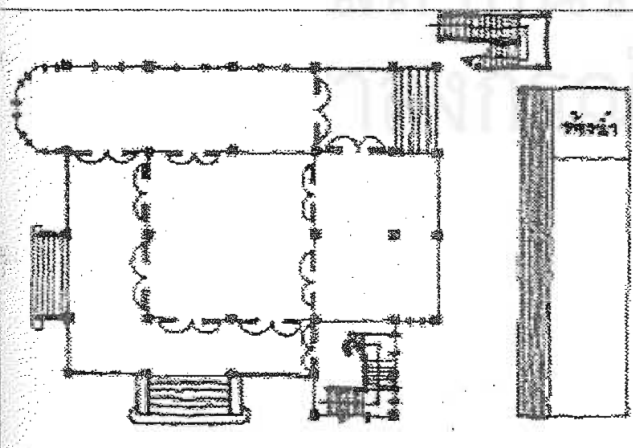
ที่ตั้งบ้านเลขที่ 84
ซอยสามพระยา

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโดยรวม

ผังพื้นชั้นสอง

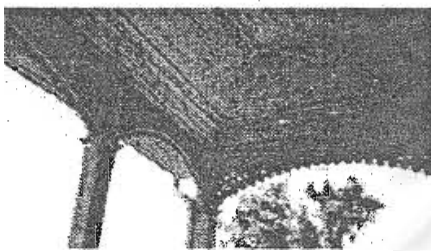
ผังพื้นชั้นหนึ่ง

ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 84 ซอยสามเสน 3 (ซอยสามพระยา)
 เจ้าของอาคาร คุณชายนิล ผลเอี่ยมเอก
 รูปแบบ อาคารไม้สักสองชั้น หลังคาปั้นหยามผสมนิลา
 มีหลังคาจั่วตัดมุม และช่องระบายอากาศใต้จั่วใหญ่
 ผัง मुखหน้าเป็นทกเหลี่ยมตัดครึ่ง การก่อสร้างไม่มีการ
 ดอกตะปู โดยใช้เดือยไม้ และเข้ลิ้น ผังอาคารมีระเบียง
 ขานหน้าห้อง แยกห้องน้ำและครัวไว้นอกตัวบ้าน ส่วนที่
 เเด่นของบ้านคือซุ้มประตูที่มีอิทธิพลจีนผสม เป็นไม้ล้วน
 ผู้สำรวจ คมสัน แซ่ตัน
 ประวัติ ผู้สร้างบ้านนี้คือ นายทอง แซ่ตั้ง ชาวจีนที่เข้า
 มาตั้งรกรากในเมืองไทย เป็นผู้รับเหมาก่อสร้าง
 ตระกูล ผลเอี่ยม เป็นนามสกุลที่พระยาวิฑูรกรรณศิลป์
 ประสิทธิ์ตั้งให้ หลังจากนั้น จึงเป็นของลูกหลาน
 การเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

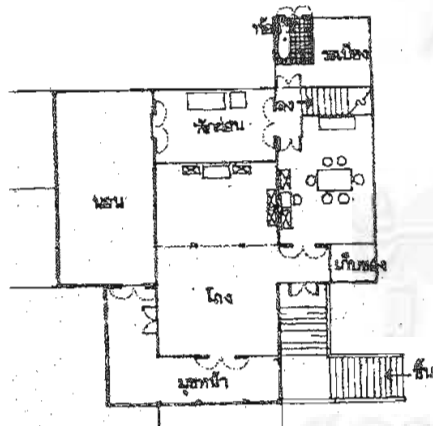
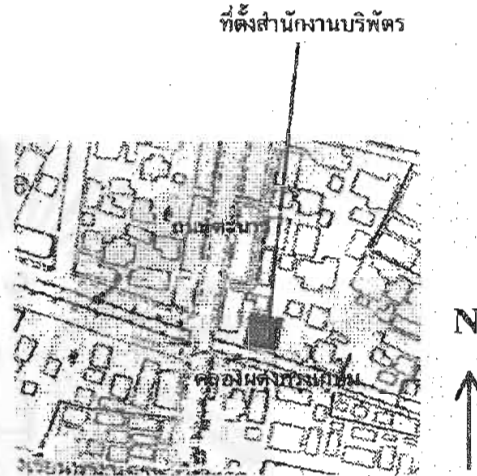
1. กั้นห้องน้ำเพิ่มภายในบ้าน
2. ทาสีอาคารใหม่ทั้งหลัง เติมน้ำสาดชั้นล่าง
3. ติดบานเกล็ดกระจกบนราวกันตกบริเวณโถง
ระเบียง เนื่องจากฝนสาดและแดดส่อง
4. ติดตั้งเครื่องปรับอากาศภายใน

สภาพอาคารในปัจจุบัน
 อาคารยังอยู่ในสภาพดีอยู่ เนื่องจากได้รับการดูแลรักษา
 ไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปมากนัก

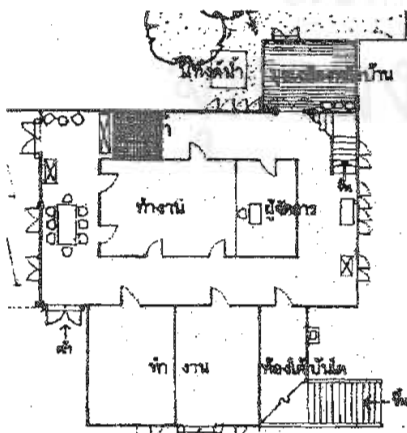
ชื่ออาคาร/บ้าน	สำนักงานบริพัตร		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง		ปี 2456	

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโดยรวม

ผังพื้นที่ชั้นสอง

ผังพื้นที่ชั้นหนึ่ง

ที่ตั้ง เลขที่ 233 ถนนตะนาว แขวงบวรนิเวศน์
เจ้าของอาคาร

ที่ทำการผลประโยชน์ทายาท ตระกูลบริพัตร
รูปแบบ อาคารไม้สักครึ่งตึกครึ่งไม้ หลังคามนิลา
มีมุขหน้ายื่นออกมาประดับลายเป็นขนมปังขิง
มีบันไดไม้ขึ้นภายในและบันไดหินอ่อนขึ้นภายนอก
เหนือประตูมีลายฉลุต่อเนื่องตลอดแนวผนัง
ชั้นบนมีลักษณะเป็นบ้านเปิดตลอดแนวผนัง

ผู้สำรวจ -

ประวัติ เดิมเป็นของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้า
บริพัตร สุขุมพันธ์ปัจจุบันเป็นที่ทำการผลประโยชน์
ของทายาททั้ง 6 พระองค์ ซึ่งถือเป็นเจ้าของร่วมกัน
การเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

1. เดิมหลังคาที่จอดรด มุงกระเบื้องลอนใหญ่
2. ซ่อมครั้งแรกปี 2508 เปลี่ยนพื้นไม้ เป็น
ค.ส.ล.ปูกระเบื้องยางที่ชั้นล่าง
3. เปลี่ยนโครงหลังคาใหม่ให้ความชันน้อยลง
มุงกระเบื้องลอน
4. ทูบปูนเป็นรูปโค้งเหนือประตูหน้าต่างชั้นล่างทั้ง
5. อาคารอยู่ในสภาพดี มีการรบกวนจากน้ำใต้ดิน
ต่อโครงสร้างอาคารบ้าง สีที่ทาหลุดร่อนบางส่วน
6. ซ่อมครั้งที่ 2 เป็นการตกแต่งทาสีเท่านั้น

ชื่ออาคาร/บ้าน	สำนักงานบริพัตร		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง		ก่อนปี 2456	

ส่วนประกอบโครงสร้าง

• ส่วนประกอบโครงสร้างหลัก

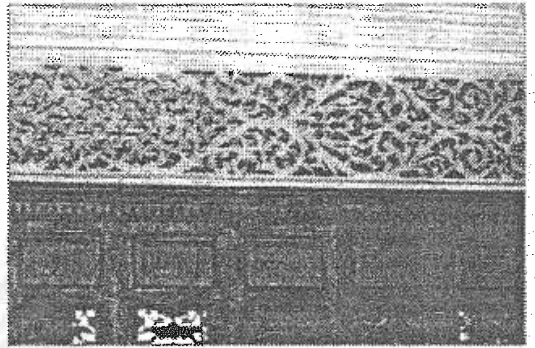
ฐานราก คอนกรีตยกได้สูง 1.50 เมตร
 เสา-คาน ชั้นบนเป็นเสาไม้ ชั้นล่างก่ออิฐหุ้มเสา
 หลังคา เดิมเป็นโครงสร้างไม้มุงกระเบื้องว่าว

• ส่วนประกอบโครงสร้างรอง

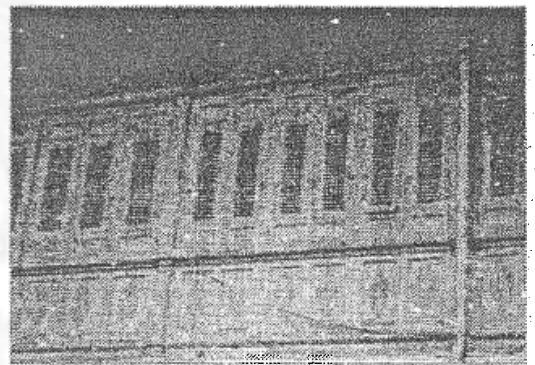
พื้น ไม้เข้ล้น
 ผนัง ภายนอกบังใบตามนอน เห็นคร่าวภายใน
 ประตู ส่วนใหญ่เป็นบานเฟี้ยมลูกฟักไม้กระดานคันทับ
 มีลายฉลุที่ช่องระบายอากาศเหนือประตู
 บางบานมีลูกฟักเป็นไม้แกะสลัก
 หน้าต่าง ชั้นบนบานเฟี้ยมลูกฟักบานเกล็ดกระทุ้งช่วงบน
 ส่วนช่วงล่างเป็นไม้ทึบ ประดับลวดลาย
 ชั้นล่างบานทึบเปิดคู่ เดิมมีโค้งปูนปั้นเหนือ
 หน้าต่าง แต่ได้ทุบออกไปแล้ว

• ส่วนประกอบโครงสร้างเสริม

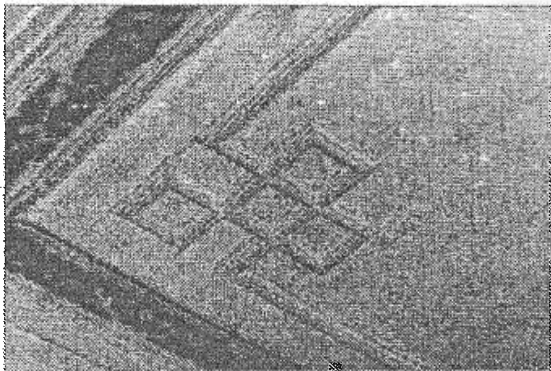
ฝ้าเพดานไม้เข้ล้น มีบัวโค้งหลายชั้น แบ่งเป็นช่วงๆ
 ตามระยะช่วงเสาภายใน มีการตกแต่งมุมฝ้า และมีฐาน
 พัดลมกลางฝ้า

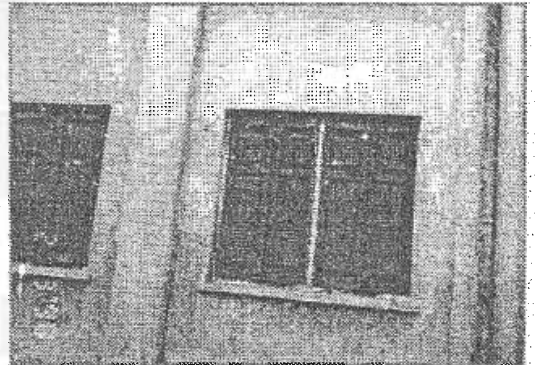
ประตู/ช่องระบายอากาศ

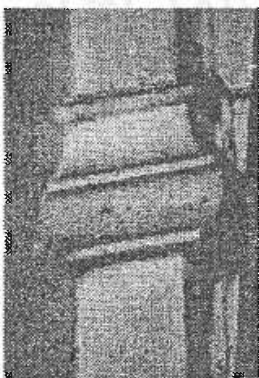
หน้าต่างชั้นบน/ผนังภายนอก

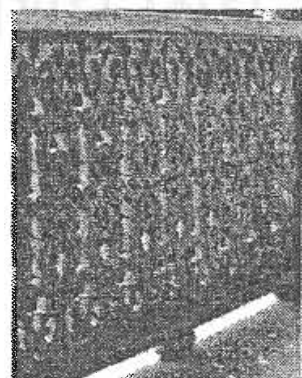
ฝ้าเพดาน

หน้าต่างชั้นล่าง/ผนังภายนอก

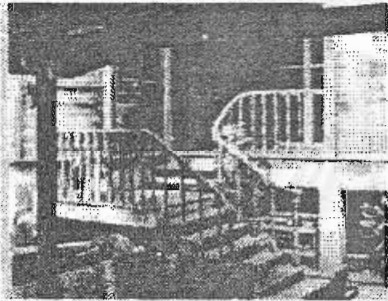
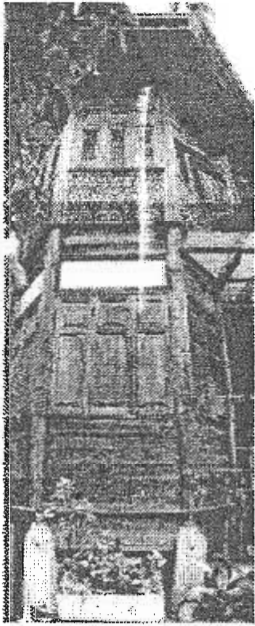

ส่วนตกแต่งสถาปัตยกรรม

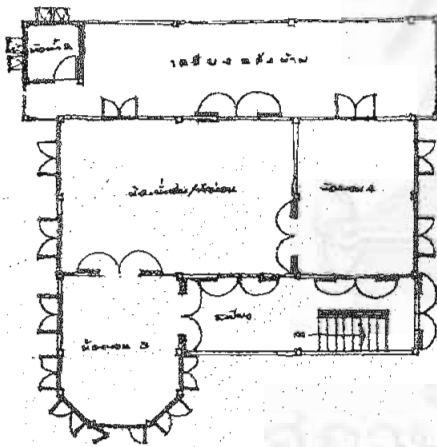

ราวกันตก/ราวระเบียง

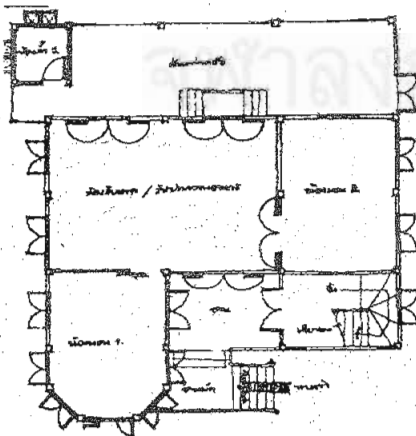
ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านหน้ามยุ		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโดยรวม

ผังพื้นที่ชั้นสอง

ผังพื้นที่ชั้นหนึ่ง

ที่ตั้ง เลขที่ 41 ตรอกมะยม ถนนจักรพงษ์
แขวงตลาดยอด พระนคร

เจ้าของอาคาร พล.ต.ตรี คณิต อัมพรภักดิ์

รูปแบบ บ้านไม้สองชั้นมีมุข 5 เหลี่ยมตัดครึ่งด้านหน้า
ยกใต้ถุน 1.30 เมตร มีลายฉลุแบบเรือนขนมปังขิง
ลายฉลุได้หน้าต่างชั้น 2 มีแผ่นไม้ปิดทับคานใน
และมีลายแตกต่างกัน ผังอาคารมี 4 ห้องนอน
ชั้นล่างมีห้องรับแขก

ผู้สำรวจ ต่อศักดิ์ สุวศักดิ์ศิลป์

ประวัติ เดิมมีบ้านรายล้อม 4 หลังแต่ได้ถูกรื้อ
ออกหมด เจ้าของเดิมเป็นญาติผู้ใหญ่ของ
เจ้าของคนปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

ได้มีการต่อเติมปรับปรุงปี 2529

1. หล่อพื้นคอนกรีต ใต้อาคาร
2. ตัดกันสาดด้านหน้าทางเข้า
3. ต่อเติมครัวและห้องน้ำด้านหลังตัวเรือน
4. เปลี่ยนกระเบื้องหลังคา
5. ติดประตูบานเลื่อนแทนบานเปิดทางเข้า
และกระจกติดตายที่ลายฉลุ

สภาพอาคารปัจจุบันทรุดโทรม เมื่อไม่ได้ทำการรักษา
รวมถึงลายฉลุเสียหายและยังหาช่างมาซ่อมแซมไม่ได้

ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านหน้ามุข		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

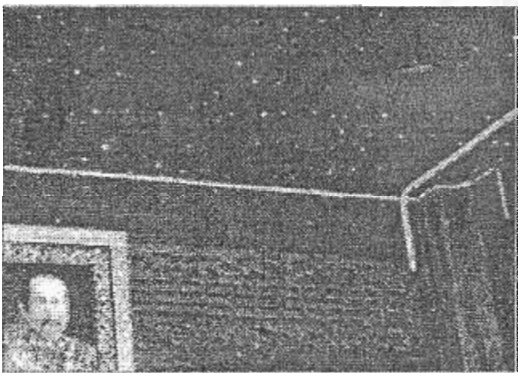
ส่วนประกอบโครงสร้าง

- ส่วนประกอบโครงสร้างหลัก
 - ฐานราก เดิมเป็นไม้สักปัจจุบันเปลี่ยนเป็นคอนกรีต ยกใต้ถุนสูง 1.30 เมตร
 - เสา-คาน ไม้สักทั้งชั้นบนและล่าง
 - หลังคา โครงสร้างไม้มุงกระเบื้องว่าว
- ส่วนประกอบโครงสร้างรอง
 - พื้น ไม้เข้ลัน
 - ผนัง ภายนอกผนังไม้เข้ลันตามนอน
 - ประตู บานเปิดคู่ลูกฟักไม้สัก 3 ช่วง
 - หน้าต่าง บานเปิดคู่ลูกฟักบานเกล็ดกระหู่ มีลายฉลุได้หน้าต่างและปิดไม้ที่บด้นใน
- ส่วนประกอบโครงสร้างเสริม
 - ชั้นล่างไม่มีฝ้าเพดาน มีลายฉลุที่ใต้คาน (ดังรูป)
 - บันได เป็นบันไดโครงสร้างไม้ภายในอาคาร มีชานพักเป็นรูปพัด

ประตู/ช่องระบายอากาศ

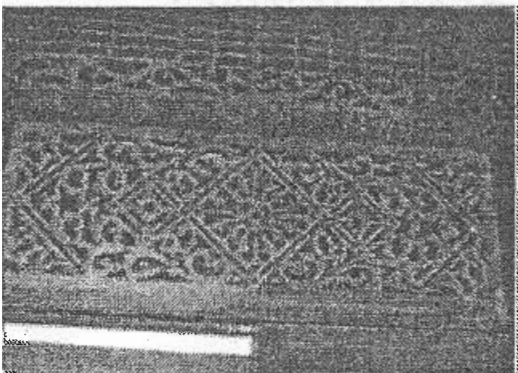
หน้าต่างชั้นบน/ผนังภายนอก

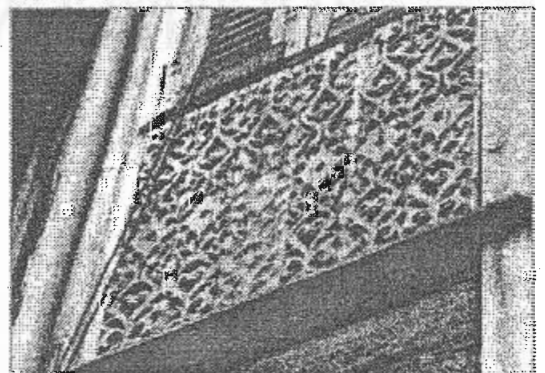
ฝ้าเพดาน

หน้าต่างชั้นล่าง/ผนังภายนอก

ส่วนตกแต่งสถาปัตยกรรม

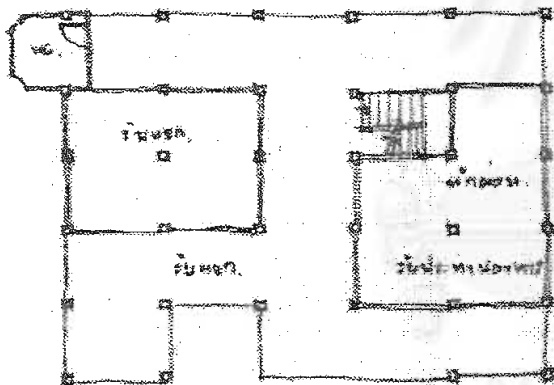
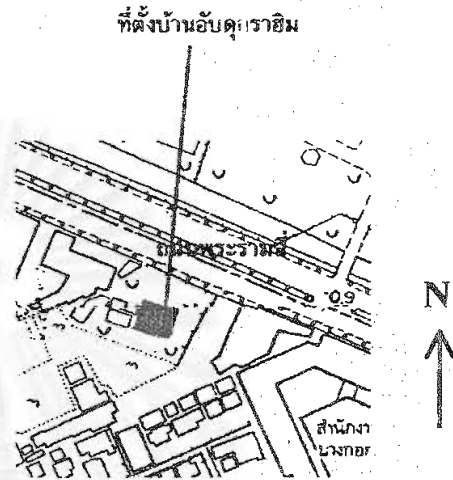

ราวกันตก/ราวระเบียง

ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านอับดุลราฮิม		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโดยรวม

ผังพื้นที่ชั้นสอง

ที่ตั้ง ถนนพระราม 4 ตรงข้ามสวนลุมพินี

เจ้าของอาคาร คุณ ประชุม อับดุลราฮิม

รูปแบบ ในบริเวณ มีบ้าน 2 หลัง และเรือนบริการ

อาคารลักษณะเป็นเรือนครึ่งตึกครึ่งไม้ ยกได้ถุน

โล่ง หลังคามนิลาผสมปั้นหยาด้านมุขเป็นจั่วหักมุม

มีชานด้านหน้าก่อนเข้าประตูห้องยกได้ถุนแบบ

เรือนพักตากอากาศริมทะเลส่วนตกแต่งอาคาร

เช่น ลายฉลุได้รับอิทธิพลอิสลาม

ผู้สำรวจ พรพรม แม้นนทรรัตน์

ประวัติผู้สร้างคือเจ้าของห้างหลังกระทรวงมหาดไทย

นายห้างเอชอับดุลราฮิม เริ่มสร้างตั้งแต่สมัย

รัชกาลที่ 5 และมาเสร็จในรัชกาลที่ 6 เป็น

มรดกตกทอดมายังลูกหลาน เคยให้ฝรั่งเช่า

ระยะหนึ่ง ก่อนที่เจ้าของบ้านปัจจุบันอยู่ถาวร

เป็นที่อยู่อาศัยในยุคแรกย่านถนนสีลม

การเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

1. ถมดินชั้นล่าง 10 ซม. และเทพื้นปูกระเบื้อง

2. เดิมมุข 6 เหลี่ยมเพื่อเป็นห้องน้ำด้านหลัง

3. มีการซ่อมเมื่อ 20 ปีก่อน ทาสีอาคารใหม่

4. กั้นห้องชั้นล่างเพิ่มจากเดิมที่เป็นได้ถุนโล่ง

ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านอับดุลราฮิม		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

ส่วนประกอบโครงสร้าง

- ส่วนประกอบโครงสร้างหลัก

ฐานราก ค.ส.ล.

ยกใต้ถุนสูง เมตร

เสา-คาน เสาชั้นล่างเป็นก่ออิฐถือปูน เป็นแบบ
ค่อม่อใหญ่ ชั้นบนเป็นเสาไม้ คานไม้

หลังคา โครงสร้างไม้มุงกระเบื้องว่าว มีช่องระบาย
อากาศที่หน้าจั่ว

ประตู/ช่องระบายอากาศ

- ส่วนประกอบโครงสร้างรอง

พื้น ชั้นบนเป็นไม้เข้ลิ้น ชั้นล่างเดิมเป็นดิน

ผนัง ภายนอก เข้ลิ้นบังใบตามนอนมีเคร่าตั้ง
@0.80 เห็นภายนอก มีไม้ปิดมุมผนัง

ประตู บานเปิดคู่ลูกฟักกระดานดุน

หน้าต่าง บานเปิดคู่ลูกฟักไม้กระดานดุน

เว้นระยะตามช่วงเสาคือหน้าต่าง 1 คู่

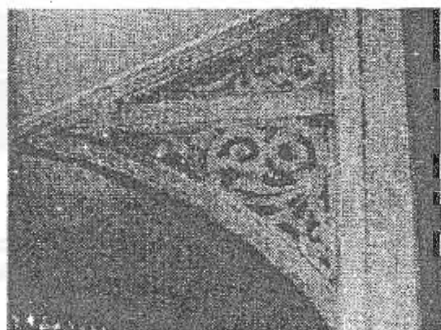
- ส่วนประกอบโครงสร้างเสริม

มีลายฉลุที่ชายคาเป็นรูปดาวและค้ำยันไม้ฉลุโดยรอบ

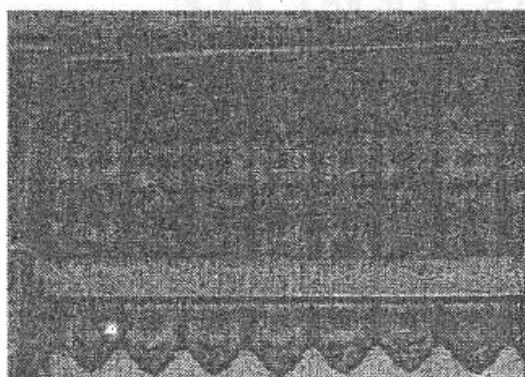
มีช่องระบายอากาศ (คอสอง) ใต้ไม้ระแนงตะแคง

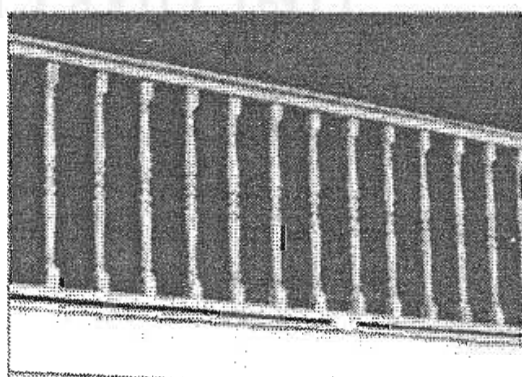
หน้าต่างชั้นบน/ผนังภายนอก

หน้าต่างชั้นล่าง/ผนังภายนอก

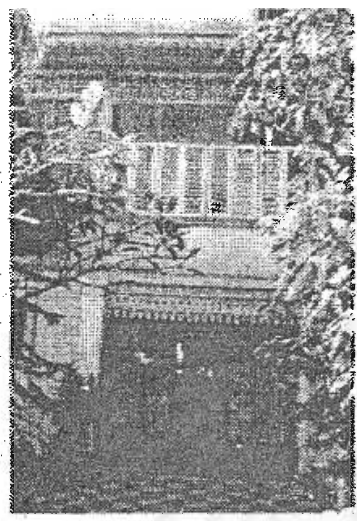
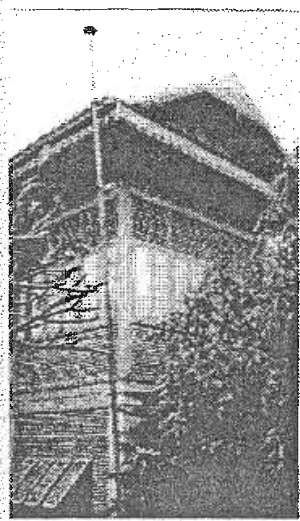

ส่วนตกแต่งสถาปัตยกรรม

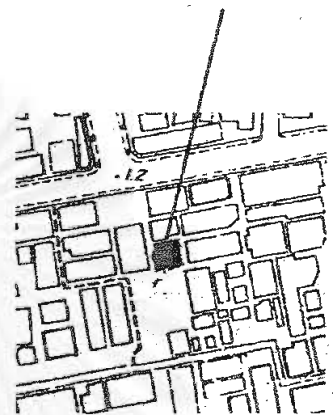

ราวกันตก/ราวระเบียง

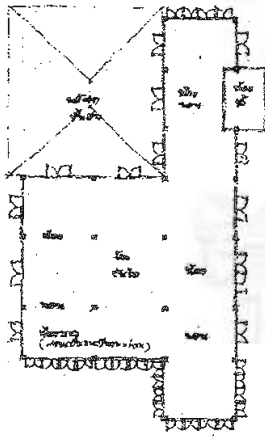
ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านคุณวชิร		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

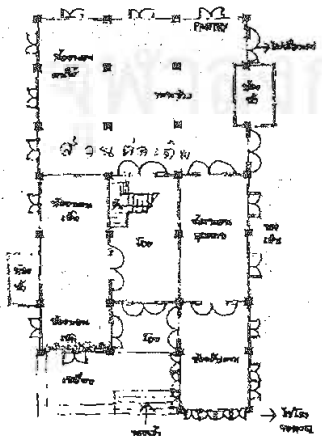
ที่ตั้ง บ้านคุณวชิรในซอยสะพานยาว

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโดยรวม

ผังพื้นที่ชั้นสอง

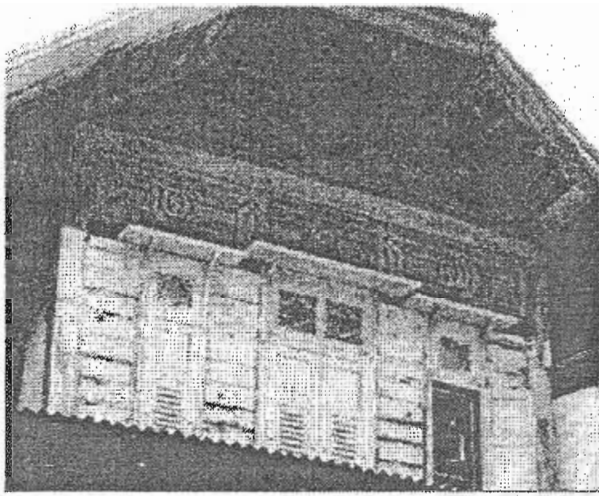
ผังพื้นที่ชั้นหนึ่ง

ที่ตั้ง 251 ซ.สะพานยาว อ.เจริญกรุง
 เจ้าของอาคาร คุณ วชิร รัตบุตร
 รูปแบบ อาคารไม้สักหลังคาปั้นทอย หน้าเป็นมณิลลา
 ประดับลายไม้ฉลุที่เชิงชาย ช่องระบายอากาศ
 แบบเรือนขนมปังขิง
 ผู้สำรวจ เกษมชัย บุญขรรัตน์
 ประวัติ เดิมเป็นบ้านของพระยาเสวกวรายุทธ
 ปู่ของเจ้าของปัจจุบันตัวบ้านมีอายุประมาณ 80 ปี
 ในบริเวณเคยมีบ้านอีกหลังลักษณะคล้ายกัน
 การเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

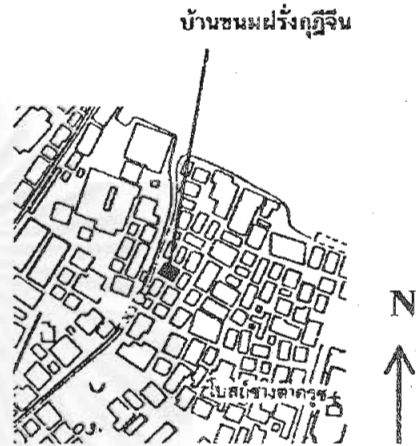
1. มีการต่อเติมอาคารไปด้านหลัง เป็นห้องโถง
2. เติมห้องน้ำเพิ่ม 1 ห้องภายในอาคาร และขยายห้องน้ำเดิม
3. ซ่อมหลังคา เปลี่ยนรางน้ำ
4. ตัดยอดหน้าจั่วออกเนื่องจากถูกฟ้าผ่า
5. ย้ายบันไดและทำบันไดใหม่ กั้นห้องภายในใหม่
7. ติฝ้าใหม่ เปลี่ยนสายไฟใหม่
8. ปิดกระเบื้องด้านนอกที่ปลายฉลุได้หน้าต่าง
9. เปลี่ยนลูกฟูกหน้าต่างชั้นบนเป็นกระเบื้องบางส่วน

สภาพอาคารปัจจุบัน
 บ้านทรุดตัวในบางส่วน กระเบื้องมุงหลังคาชำรุด
 สีหลุดร่อน ปูนร้าว

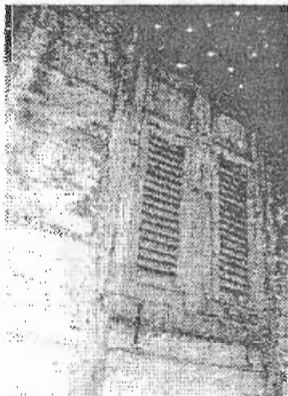
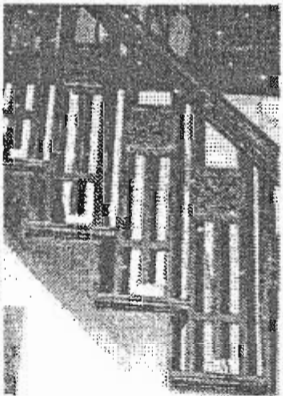
ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านขนมฝรั่งกุฎีจีน		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

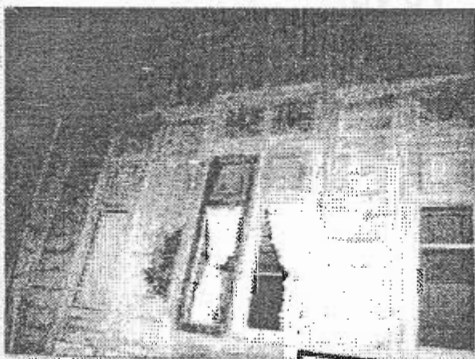
ภาพถ่ายภายนอกอาคาร

บ้านขนมฝรั่งกุฎีจีน

ภายในอาคาร

ที่ตั้ง ภายในย่านกุฎีจีน ติดแม่น้ำเจ้าพระยา

ปากคลองผดุงกรุงเกษม

เจ้าของอาคาร สударัตน์ สุจริตกุล,

รูปแบบ อาคารไม้สองชั้น หลังคาปั้นหย่า ตกแต่งอาคาร

แบบเรือนขนมปังขิง ผังพื้นที่เท่ากันทั้งชั้นบน

และชั้นล่าง มีส่วนต่อเติมเป็นส่วนของทำขนมฝรั่งอยู่

ข้างๆ เป็นส่วนทางเข้า

ผู้สำรวจ รณันธร คุณะศรี

ประวัติ เจ้าของปัจจุบันซื้อต่อเจ้าของเดิมมาอีกทีหนึ่ง

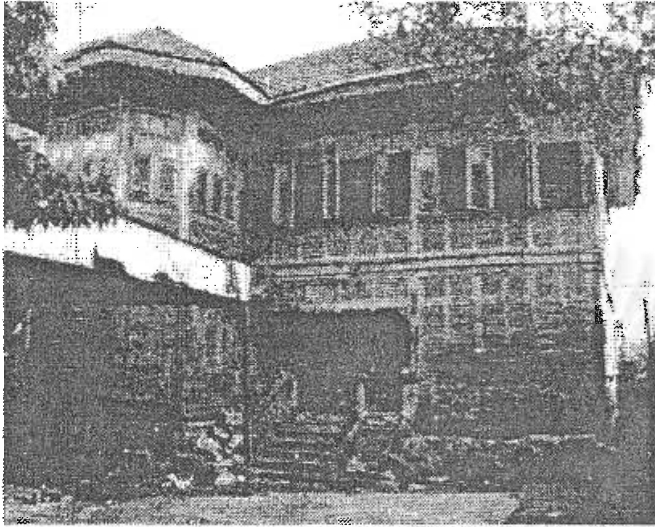
โดยเจ้าของเดิมนามสกุล สกุลทอง ซึ่งเป็นนามสกุล

ที่พบมากในย่านนั้น

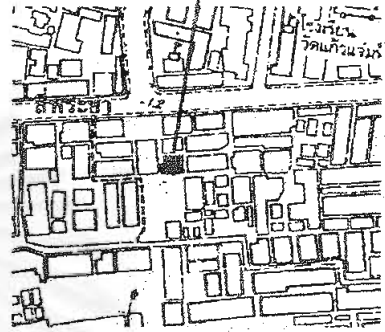
การเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

1. มีการทาสีใหม่ภายนอกและภายในบ้างห้อง
2. ติดเครื่องปรับอากาศ
3. ภายนอกส่วนใหญ่ ยังคงสภาพเดิม
4. หน้าต่างบางด้านเปลี่ยนลูกทึบเป็นกระจก

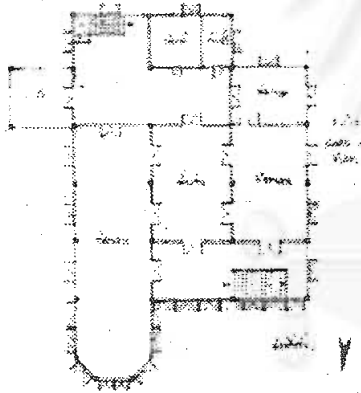
ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านพระยานรนาถภักดี		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

ที่ตั้งบ้านพระยานรนาถภักดี
เมื่อครั้งยังไม่ถูกรื้อถอน

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโคจรรวม

ผังพื้นชั้นสอง

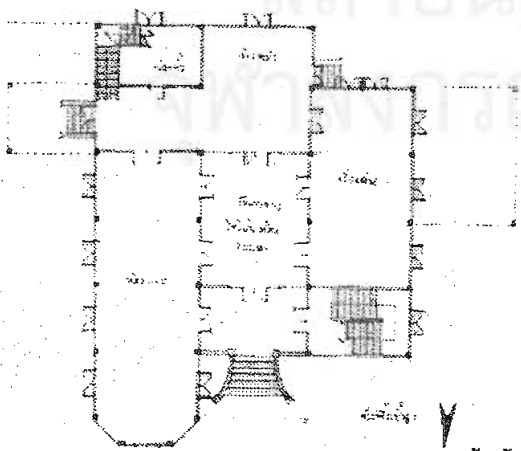
ที่ตั้ง เลขที่ 459 ถนน สีพระยา
 เจ้าของอาคาร คุณทวีสิงห์ สมนิมิตร
 รูปแบบ อาคารไม้สองชั้นหลังคาปั้นทยา
 แปลนสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีโถงกลาง ห้องน้ำภายใน
 ลาดลาดจตุลได้รับอิทธิพลมุสลิมผสมไทย
 ผนังอาคารภายนอกเป็นไม้เข้ล้นเลียนแบบปูน
 ผู้สำรวจ เมธ ฐิติสวัสดิ์
 ประวัติ ผู้สร้างและเจ้าของเดิมคือพระยานรนาถภักดี
 สร้างในช่วงแรกที่ตัดถนนพระรามสี่และมีการออก
 โฉนดให้เจ้าของที่ดิน โดยจ้างช่างชาวจีนตระกูล
 เชียงไฮซึ่งที่มีฝีมือดีเป็นผู้สร้าง อาคารเปลี่ยนมือ 5 ครั้ง
 จนถึงเจ้าของปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

1. เคยมีการเปลี่ยนการใช้สอยเป็นโรงพยาบาล
หอพักหญิง อยู่ช่อมรด และสำนักงาน
2. มีเปลี่ยนกระเบื้องใสแทนกระเบื้องสีที่เหนือหน้าต่าง
3. เปลี่ยนฝ้าเพดานจากไม้เป็นกระเบื้อง
4. กั้นห้องใหม่ภายในและกั้นห้องน้ำที่ชั้น 2

สภาพอาคารปัจจุบัน

ทรุดโทรมมาก จากความชื้นและพังลงมาในบางส่วน
 เช่น กั้นสาดกระเบื้องหลังคาและระเบียงด้านทิศ
 ตะวันตกและตะวันออก

ผังพื้นชั้นหนึ่ง

ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านพระยานรนาถภักดี		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

ส่วนประกอบโครงสร้าง

- ส่วนประกอบโครงสร้างหลัก

ฐานราก ยกได้สูง 1.15 เมตร

เสา-คาน ไม้ ยกเว้นส่วนท้องน้ำเป็น ค.ส.ล

หลังคา โครงสร้างไม้มุงกระเบื้องว่าว สันปูนปั้น

- ส่วนประกอบโครงสร้างรอง

พื้น ไม้เข้ลีน

ผนัง ภายนอกบังใบตามนอน

ประตู บานเปิดคู่ภายนอกและบานเพ็ชฌภายใน มีช่องลมไม้แกะสลักเหนือประตู

หน้าต่าง บานเปิดคู่ลูกฟักบานกระทุ้งเกล็ดไม้สองช่วง ด้านในมีลูกกรงเหล็กกันอีกชั้นหนึ่ง ชั้นบนเหมือนกัน แต่มีช่องโค้งเหนือหน้าต่าง

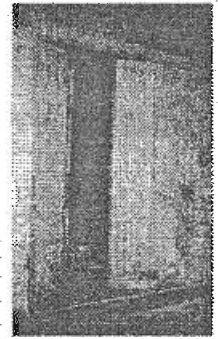
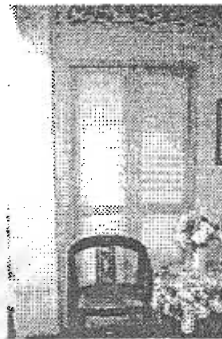
บันได ภายในมีลูกกรงเป็นไม้ฉลุ

บันไดหน้าปูหินอ่อนลูกกรงลูกมะหวด

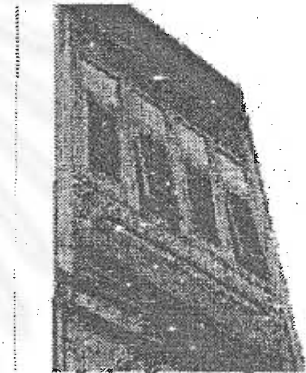
- ส่วนประกอบโครงสร้างเสริม

ฝ้าเพดาน ติไม้บังใบ มีคิ้วเป็นกรอบของแต่ละช่วงเสา

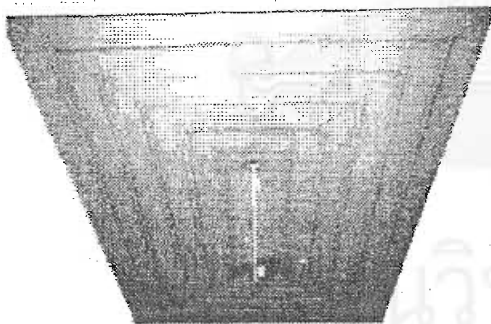
เหนือหน้าต่างและประตูมีช่องลมทั้งเป็น ลายฉลุ บานเกล็ด

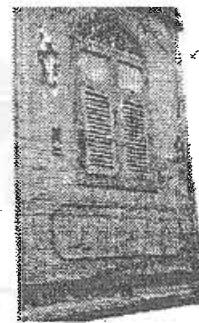
ประตู/ช่องระบายอากาศ

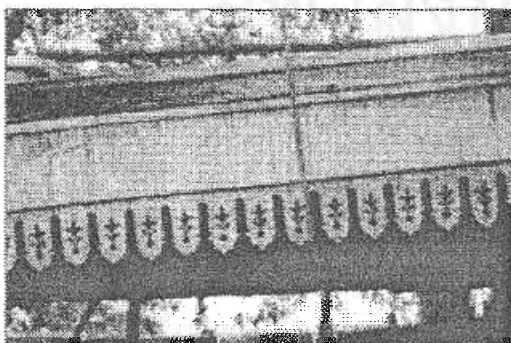
หน้าต่างชนบน/ผนังภายนอก

ฝ้าเพดาน

หน้าต่างชั้นล่าง/ผนังภายนอก

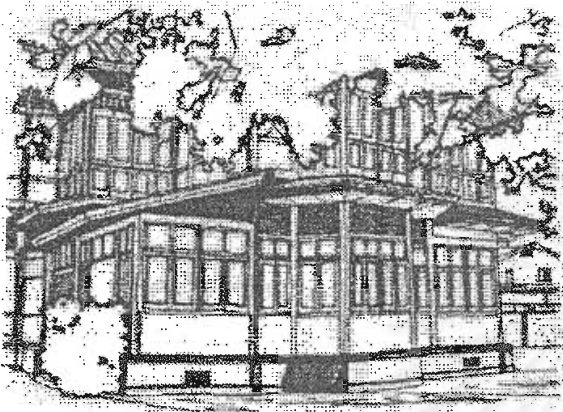

ส่วนตกแต่งสถาปัตยกรรม

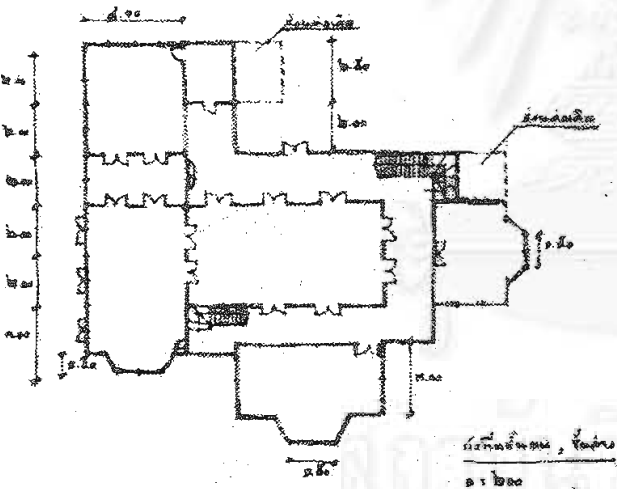
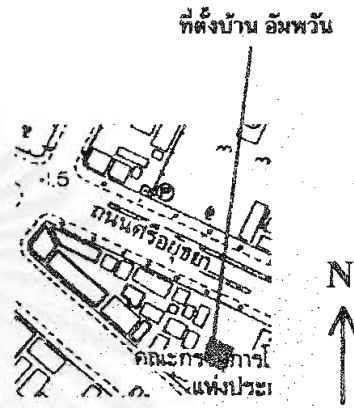

ราวกันตก

ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านอัมพวัน		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			2468-2478

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโดยรวม

ผังพื้นที่หนึ่ง

ที่ตั้ง ถนนศรีอยุธยา และพิษณุโลก
เขตดุสิต

เจ้าของอาคาร

คณะกรรมการสมาคมโอลิมปิกแห่งประเทศไทย

รูปแบบ

อาคารไม้สักหลังคาหลังคามนิลาผสมปั้นหยามุขหน้าหลายเหลี่ยมหลังคาจั่วหักมุม
มีชายคายื่นคลุมหน้าต่างชั้นล่างโดยรอบ
ผังอาคารมีลักษณะเป็นทางเดินโดยรอบ
ผังชั้นบนและล่างตรงกัน

ผู้สำรวจ กนกอร อริยรัตนา

ประวัติ เดิมเป็นบ้านของหม่อมเจ้าหญิงองค์หนึ่ง

เคยเป็นที่พักของพระยาพลพลพยุหเสนา
และหลวงวิจิตรวาทการ

ต่อมาพลอากาศเอกทวี จุลทวีย์ได้ขอเช่า

เป็นที่ทำการของคณะกรรมการสมาคม

โอลิมปิกแห่งประเทศไทย ในสมัยจอมพลถนอม

การเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

1. ทาสีอาคารใหม่
2. เปลี่ยนกระเบื้องซีเมนต์เป็นกระเบื้องลอน
3. ปิดกระจกบานเกล็ดที่จั่วของอาคาร
4. เปลี่ยนลูกฟูกหน้าต่างเป็นกระจก

ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านอัมพวัน		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			2468-2478

ส่วนประกอบโครงสร้าง

- ส่วนประกอบโครงสร้างหลัก

ฐานราก ต่อม่อ ค.ส.ล
ยกใต้ถุนสูง 0.70 เมตร

เสา-คาน ไม้

หลังคา โครงสร้างไม้มุงกระเบื้องว่าว

- ส่วนประกอบโครงสร้างรอง

พื้น ไม้แผ่นเข้ลิ้น บนตงไม้

ผนัง เข้ลิ้นบังใบตามแนวนอน ครอบภายนอก

ประตู บานเปิดคู่มียหลายขนาด

ชั้นล่างตัวบานสูงประมาณ 2.50 เมตร

มีทั้งลูกฟักกระจก ลูกฟักไม้กระดานคูน

หน้าต่าง บานเปิดคู่อูกฟักไม้กระดานคูนและกระจก

สูงตลอดแนวผนังเปิดได้สองช่วง

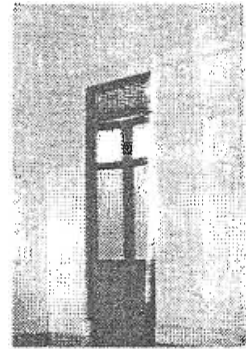
มีช่องแสงกระจกเหนือหน้าต่าง

- ส่วนประกอบสถาปัตยกรรม

ฝ้าเพดานไม้ มีคิ้วระหว่างแผ่น (ตั้งรูป)

มีช่องลมเหนือประตู ใต้คาน เหนือหน้าต่างชั้นล่าง

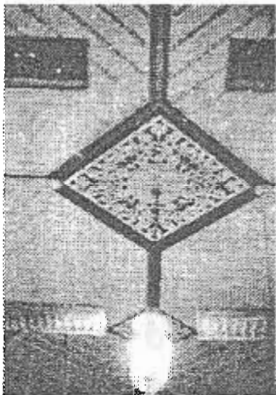
เป็นเกล็ดไม้ ชั้นบนเป็นลายฉลุโปร่งรอบอาคาร (ตั้งรูป)

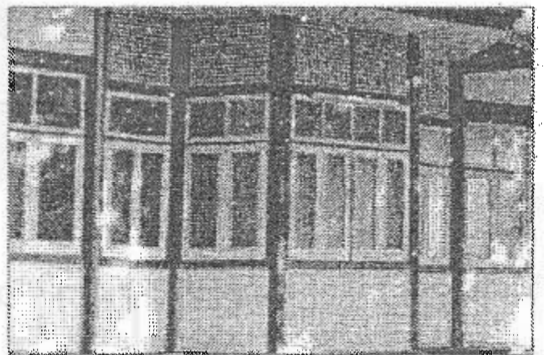
ประตู/ช่องระบายอากาศ

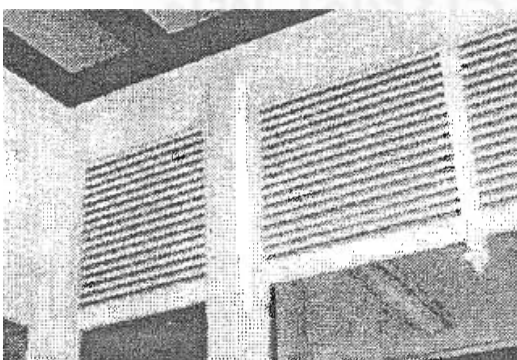
หน้าต่างชั้นบน/ผนังภายนอก

คาน

หน้าต่างชั้นล่าง/ผนังภายนอก

ส่วนตกแต่งสถาปัตยกรรม

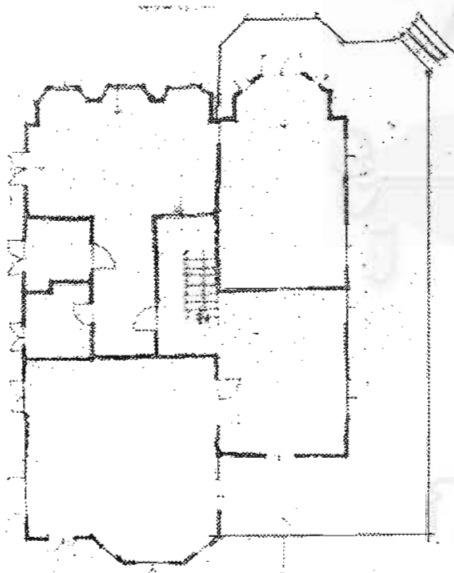

ราวกันตก/ราวระเบียง

ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านปาริฉัตร		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
			หลังปี 2475

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโดยรวม

ผังพื้นที่ชั้นล่าง

ที่ตั้ง ถนนนครราชสีมา

เจ้าของอาคาร คุณสุชาติ บุณนาค

รูปแบบ อาคารไม้สักหลังคาปั้นหย่า ด้านหน้ามีมุข

หลังคาจั่ว เป็นเรือนขนมปังขิงที่มีสัดส่วนลงตัว

ลวดลายฉลุ ประดับโดยรอบ

ผู้สำรวจ รณันธร คุณะศรี

ประวัติ เป็นหนึ่งในกลุ่มวังสวนนอก เจ้าของเดิมคือ

เจ้าจอมมารดาอ่อน และพระองค์ดิศชัยสุริยา

เป็นที่ดินที่รัชกาลที่ 5 ทรงพระราชทานเจ้าจอมมารดา

ที่มีแต่พระราชธิดา ปลุกเรือนอยู่อาศัยของตน

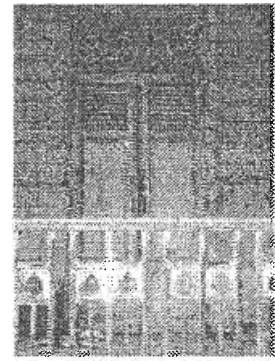
การเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

1. ย้ายตำแหน่งอาคารใหม่โดยขยับออกห่าง
ริมน้ำมากกว่าเดิม
2. ซ่อมชายคา และทาสีอาคารใหม่ทั้งหมด
3. ปูพื้นใหม่ทั้งหมด
4. ปรับประตูหน้าต่าง
5. ต่อเติมอาคารออกไปด้านข้าง
6. ตกแต่งภายในใหม่ทั้งหมด

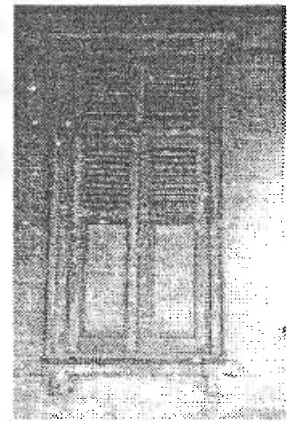
ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านปาริฉัตร		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

ส่วนประกอบโครงสร้าง

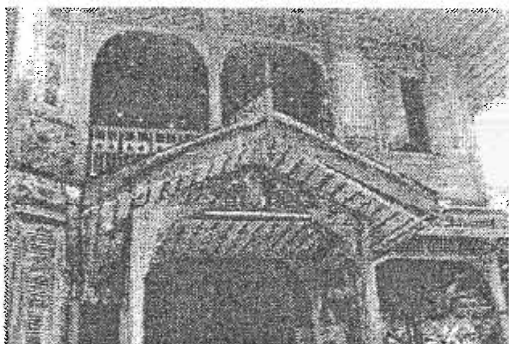
- ส่วนประกอบโครงสร้างหลัก
 - ฐานราก ฐานรากแบบตีนคล้ายคลองราก
 - เสา-คาน เสาคานไม้
 - หลังคา โครงสร้างไม้
- ส่วนประกอบโครงสร้างรอง
 - พื้น ไม้เข้ลัน
 - ผนัง ภายนอกเข้ลันบังใบตามนอน
 - ประตู บานเปิดคู่ ลูกฟักไม้สามตอน
 - หน้าต่าง ชั้นบนและชั้นล่างเป็นบานเปิดคู่ ลูกฟักกระดานดุน มีเกสั้ระบายอากาศ
- ส่วนประกอบโครงสร้างเสริม
 - ฝ้าเพดานไม้เข้ลัน มีลวดลายฉลุลูกกรง และช่องระบายอากาศเหนือหน้าต่าง
 - ประดับด้วยไม้ฉลุ คอสอง เข้ชชาย
 - หน้าบันแบบเรือนขนมปังขิง

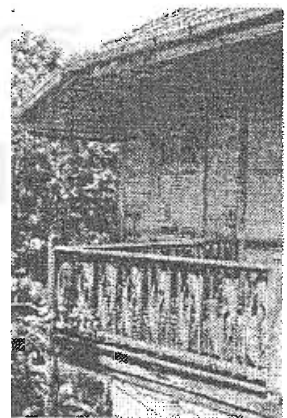
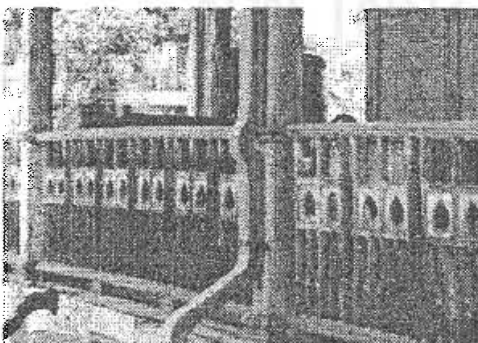
ประตู/ช่องระบายอากาศ

หน้าต่างชั้นบน/ผนังภายนอก

ฝ้าเพดาน

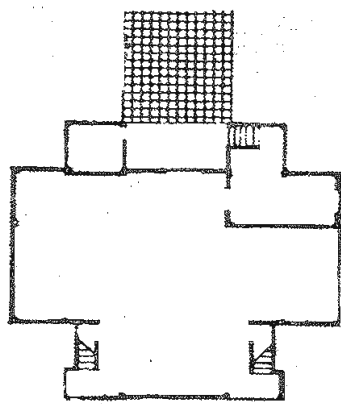
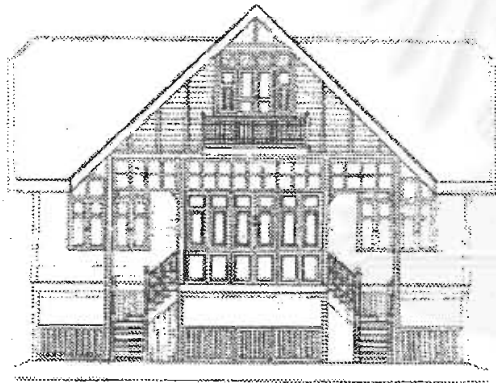
ราวกันตก/ราวระเบียง

ส่วนตกแต่งสถาปัตยกรรม

ชื่ออาคาร/บ้าน	ตําหนักประถม		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโดยรวม

ผังพื้นที่สอง

ที่ตั้ง เดิมอยู่ที่วังเพชรบูรณ์ ปัจจุบันย้ายมาที่
 ซอย ออชนี ถนนงามวงศ์วาน นนทบุรี
 เจ้าของอาคาร พระองค์เจ้าหญิง สุทธิดิเรกโสภาคย์
 รูปแบบ อาคารไม้สักทองสองชั้น มีห้องใต้หลังคา
 ชั้นล่างเป็นใต้ถุนโล่ง ชั้นสองประกอบไปด้วยห้อง
 นอน ห้องรับแขก และห้องน้ำ ซึ่งน่าจะเป็นส่วน
 ที่มาต่อเติมภายหลัง หลังคาเป็นทรงจั่วหัวตัด
 แบบที่นิยมในสมัยนั้น รูปทรงหลังคาชั้น มีบานเกล็ด
 และบานกระทุ้งตามหน้าต่าง

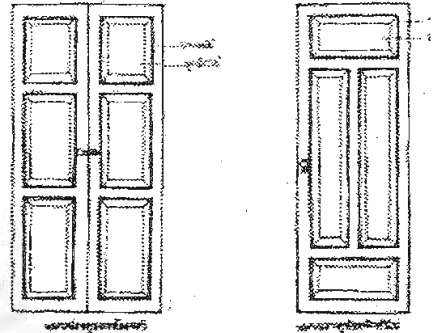
ผู้สำรวจ ธรณินทร์ คุณะศรี
 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ อ.สุนนท์ ปาลกะวงศ์
 ประวัตติ เจ้าของแรก คือ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก
 พระโอรส ในรัชกาลที่ 5 และเป็นผู้ออกแบบด้วย
 พระองค์เอง

- การเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา
1. รื้อย้ายอาคาร จากที่เดิมไปยังที่ใหม่
 2. เปลี่ยนแปลงบางส่วนเช่น ประตูหน้าต่าง
 3. ทำฐานรากใหม่ทั้งหมด ปรับใต้ถุนให้สูงขึ้น
 4. เพิ่มเติมห้องน้ำชั้นล่าง

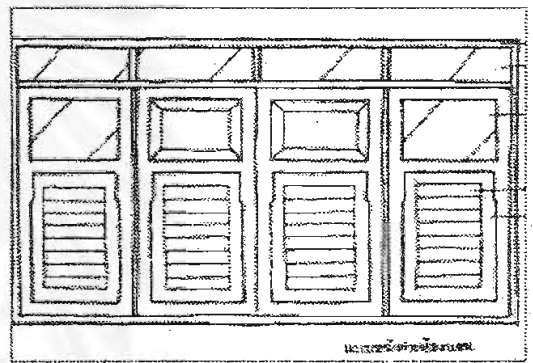
ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านเลขที่ 9 ตรอกมะยม		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			หลังปี 2475

ส่วนประกอบโครงสร้าง

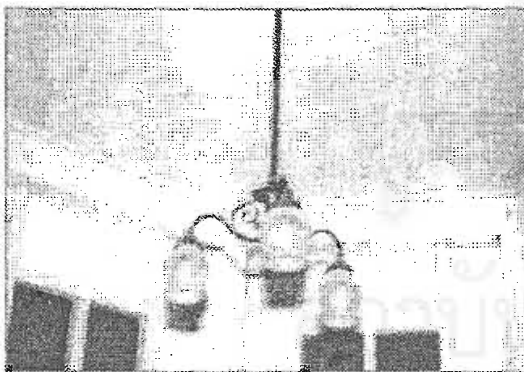
- ส่วนประกอบโครงสร้างหลัก
 - ฐานราก คอนกรีต ยกพื้นสูง
 - เสา-คาน เสาและคานไม้
 - หลังคา โครงสร้างไม้ทรงกระเบื้องว่าว ชายคายื่นประมาณ 1.00เมตร
- ส่วนประกอบโครงสร้างรอง
 - พื้น ภายในเป็นไม้แผ่นเข้ลิ้น
 - ผนัง เข้ลิ้นบังใบตามนอน เค้าไม้ภายนอก
 - ประตู บานเปิดคู่ขนาด 1.10x2.50m
 - หน้าต่าง บานเปิดคู่ลูกฟักบานเกล็ดกระทู้ 2 ช่วง ช่วงล่างเป็นบานเปิดมีราวระเบียงกัน หน้าต่างชั้นบนกว้างตลอดช่วงเสา ชั้นล่างเป็นบานเปิดคู่ลูกฟักไม้กระดานดุน
- ส่วนประกอบโครงสร้างเสริม
 - ฝ้าเพดาน ชั้นบนตีไม้เข้ลิ้น
 - มิลวดลายประดับแค้ช่องระบายอากาศโจงทางเข้า และค้ำยันชายคาชั้นหนึ่ง มีช่องระบายอากาศรอบอาคาร

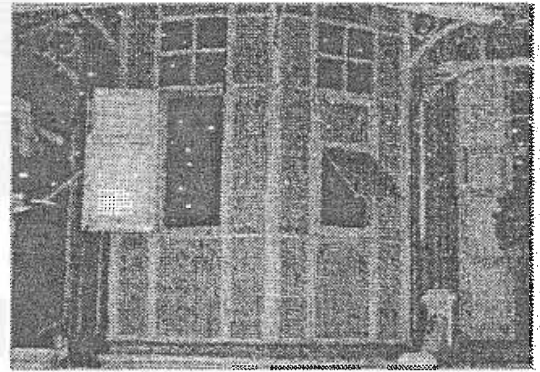
ประตู/ช่องระบายอากาศ

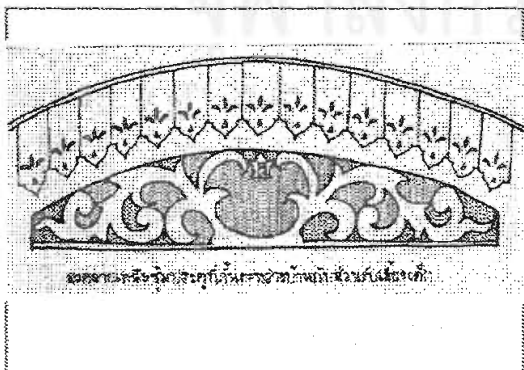
หน้าต่างชั้นบน/ผนังภายนอก

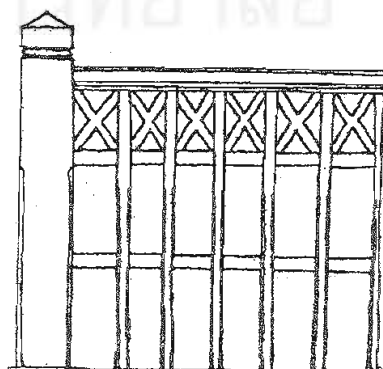
ฝ้าเพดาน

หน้าต่างชั้นล่าง/ผนังภายนอก

ส่วนตกแต่งสถาปัตยกรรม

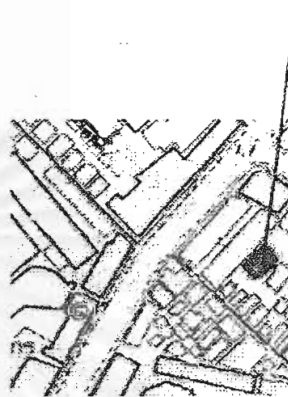
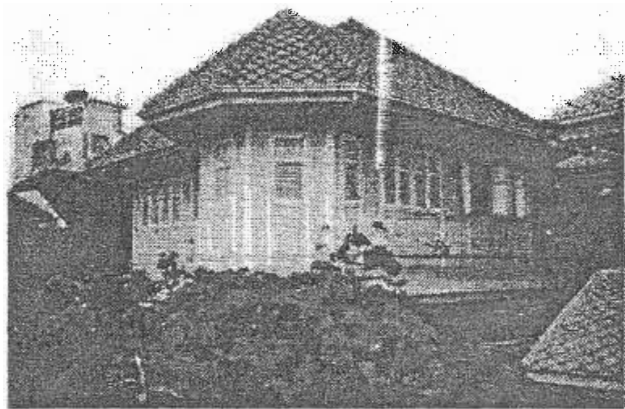

ราวกันตก/ราวระเบียง

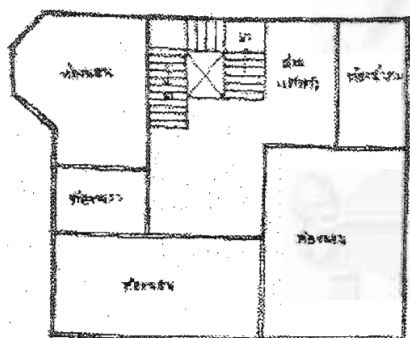
ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านเลขที่ 9 ตรอกมะยม		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
ปีที่สร้าง			หลังปี 2475

ที่ตั้งบ้านเลขที่ 9 ตรอกมะยม

ริมถนนจักรพงษ์

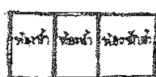
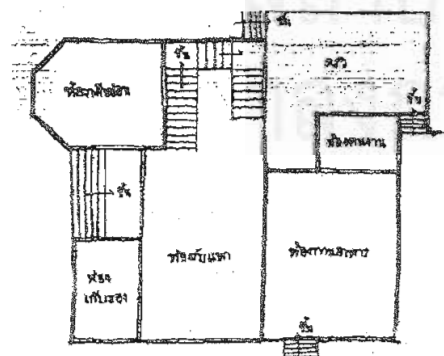

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโดยรวม

ชั้นสอง

ผังพื้นที่ชั้นสอง

ผังพื้นที่ชั้นหนึ่ง

ที่ตั้ง เลขที่ 9 ตรอกมะยม ถนนจักรพงษ์
เขต พระนคร

เจ้าของอาคาร คุณพิมพ์พันธ์ ชูติชูเดช

รูปแบบ อาคารไม้สักหลังคาปั้นหยา ด้านหน้ามีมุข
แปดเหลี่ยมแปดเครื่อง มีห้องทั้งชั้นบนและล่าง
มีบันไดขึ้นจากภายในอาคาร การต่อยึดไม่ใช่สลัก
และเดือยไม้

ผังอาคารชั้นบนและล่างตรงกัน ชั้นล่างมีกันสาด
โอบรอบอาคาร ส่วนห้องน้ำแยกไว้ภายนอก

ผู้สำรวจ เอกอนงค์ สุขเกษม

ประวัติ เจ้าของเดิมสร้างเมื่อประมาณปี 2485 ญาติ
ขายต่อให้กับคุณสังวาลย์ ชูติชูเดช ตกทอดถึงเจ้า
ของคนปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

1. เปลี่ยนหน้าต่างเป็นบานกระจกสีชา ที่ห้อง
นั่งเล่น ติดเครื่องปรับอากาศ เดินสายไฟใหม่
2. ปี 2530 เจ้าของทาสีใหม่เป็นสีฟ้าภายในสีครีม
จากเดิมที่ภายในสีเขียวอ่อน ภายนอกสีเหลือง
3. ปูกระเบื้องใหม่เป็นกระเบื้องท้าวที่มีขนาดใหญ่
ขึ้นกว่าเดิม เปลี่ยนโครงหลังคาใหม่

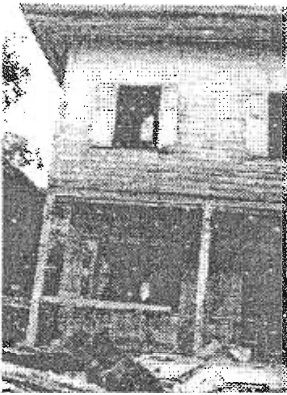
ชื่ออาคาร/บ้าน	บ้านเลขที่ 22 สามพระยา		
	รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 6	รัชกาลที่ 7
			หลังปี 2475

ที่ตั้งบ้านเลขที่ 22 สามพระยา

ภาพถ่ายภายนอกแสดงรูปแบบอาคารโดยรวม

ที่ตั้ง เลขที่ 22 ซอยสามพระยา
เขต พระนคร

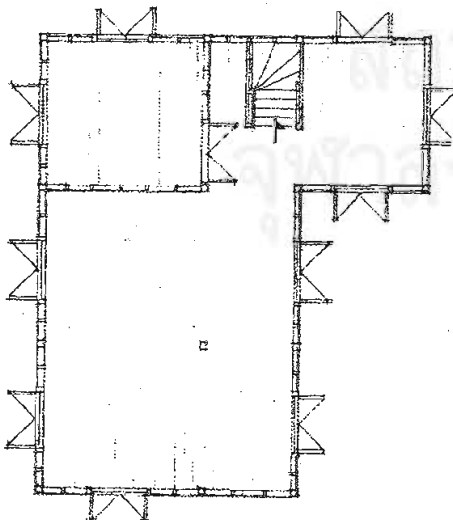
เจ้าของอาคาร คุณสิริสา

รูปแบบ อาคารไม้สักหลังคาปั้นหย่า ด้านหน้ามีมุข
หลังคาจั่ว เป็นรูปแบบคล้าย ๆ กันของบ้านในละ
แวกนั้น เหนือหน้าต่างประตูมีลายฉลุช่องระบาย
อากาศ โดยรอบ ห้องน้ำแยกออกนอกตัวบ้าน
ผังอาคารชั้นบนและล่างตรงกัน ชั้นล่างมีกันสาด
ด้านหน้า คลุมระเบียงทางเดิน

ผู้สำรวจ รณนัทร คุณะศรี

ประวัติ เจ้าของเดิมสร้างเมื่อประมาณ 50-60 ปีก่อน
ปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนเจ้าของใหม่
การเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

1. เปลี่ยนหน้าต่างเป็นกระจกใส ปรับผังภายใน
เดินสายไฟใหม่
2. ซ่อมชายคา และทาสีอาคารใหม่ทั้งหมด
3. ปูพื้นใหม่ทั้งหมด
4. ปิดช่องประตูหน้าต่าง
5. ต่อเติมอาคารออกไปด้านหน้า
6. ตกแต่งภายในใหม่ทั้งหมด

ผังพื้นที่ชั้นสอง

ภาคผนวก ค.

หลักการและแนวทางอนุรักษ์ ตามแนวทางของต่างประเทศ ที่เป็นสากล และ แนวทางที่ใช้กันอยู่ในประเทศไทย มีกฎบัตร และระเบียบการอนุรักษ์ที่สำคัญดังนี้

- ปี 1810-1830 ถือหลักการประกอบขึ้นใหม่จากของเดิมและทำเลียนส่วนที่หายไป
- ปี 1883 Camillo Boito ประกาศ หลักการปฏิสังขรณ์ ตามแนวคิดที่ได้ยึดถือในปัจจุบัน ซึ่งสามารถ กล่าวโดยย่อได้ 4 ข้อดังต่อไปนี้
 1. โบราณสถานนั้น นอกจากจะมีคุณค่าสำหรับการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมแล้ว ยังเป็นหลักฐาน ที่ใช้แสดงประวัติศาสตร์ของประชาชนและของประเทศชาติ จึงสมควรได้รับความเคารพ มั่นยอมเป็การหลีกเลี่ยง แะการกระทำที่ผิดถ้าจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นบนโบราณสถาน
 2. โบราณสถานควรได้รับการเสริมสร้างความแข็งแรงมากกว่าการซ่อมแซม และการซ่อมแซมมากกว่าการปฏิสังขรณ์ การเพิ่มเติมส่วนประกอบ โดยเฉพาะการทำให้เป็นของใหม่ ควรหลีกเลี่ยง
 3. ถ้า การต่อเติมมีความจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อความแข็งแรงของอาคาร หรือเพื่อความจำเป็นอื่นใดเป็นที่สุด การกระทำนั้นให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่เกี่ยวข้องพอ ลักษณะและวัสดุที่ใช้เป็นอื่นใดเป็นที่สุด การกระทำนั้นให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่เกี่ยวข้องพอ ลักษณะและวัสดุที่ใช้เป็นส่วนต่อเติมนี้ควรแตกต่างกับของเดิม แต่รูปลักษณะของอาคารดั้งเดิมก็ยังสามารถดำรงไว้ได้
 4. ส่วนต่อเติม ที่เกิดขึ้นตามเวลาที่ผ่านมาในหลายสมัย ถือเป็นส่วนโบราณสถานนั้นที่พึงรักษาไว้ ยกเว้นมันจะเป็นการปกปิดหรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของอาคารนั้น
- ปี 1931 Athens charter หลักการของ Boito แพร่หลายเข้ามา ต้องใช้เวลาถึง 48 ปี จึงเป็นที่ยอมรับในการประชุมนานาชาติ ด้านการปฏิสังขรณ์ที่กรุงเอเธนส์ กฎบัตรที่ออกจากการประชุม นั้น นอกเหนือจากการยอมรับหลักการทั้งหมดของ Boito แล้ว มีการเสนอแนะว่าสมควร ให้มีการบำรุงรักษาโบราณสถานเป็นประจำ และควรใช้เทคนิค และระบบงานก่อสร้างที่ทันสมัยที่สุด ในการปฏิสังขรณ์ด้วย
- ปี 1932 Scinetific restoration ในปีถัดมา G.Giovannoni ได้มีการขยายหลักการดังกล่าว และตั้งเป็นทฤษฎี การปฏิสังขรณ์ เชิงวิทยาศาสตร์ ขึ้น ซึ่งแท้ที่จริงควรจะเรียกว่าการปฏิสังขรณ์ เชิงวิชาการ หรือ Scholarly restoration. เพราะมิได้มีการประดิษฐ์คิดค้นเชิงวิทยาศาสตร์ขึ้นมาใหม่ แต่เป็นโบราณสถานในรูปแบบของหลักฐานการศึกษาเชิงวิชาการ โดยถือว่าทุกองค์ประกอบในโบราณสถานจะต้องถูกอนุรักษ์ไว้ ไม่ว่ามันจะเป็นส่วนปิดบังหรือ ปิดเบือนรูปลักษณะอันแท้จริงของโบราณสถานนั้นหรือไม่ก็ตาม ไม่มีการคำนึงถึงว่ามันจะเหมาะสมหรือลดคุณค่าความงามของอาคารลง ทุกอย่างต้องเก็บไว้เป็นหลักฐานให้หมด

กองโบราณคดี กรมศิลปากร, **ทฤษฎี และแนวปฏิบัติ การอนุรักษ์ อนุสรณ์สถาน และแหล่งโบราณคดี**

เอกสารกองโบราณคดี หมายเลข 1/2532(กรุงเทพมหานคร: ทรัพย์สิน การพิมพ์ 2533) หน้า 87-90

หลักการนี้พิสูจน์ได้ว่าไม่เหมาะสม เนื่องจากในช่วงปลายของสงครามโลกครั้งที่สองระหว่าง ค.ศ.1943-45 เมืองเป็นจำนวนมากได้ถูกทำลายลง การเก็บหลักฐานของอาคารไว้เช่นที่มั่นคง อยู่ เฌก เช่นที่มันถูกทำลาย โดยปฏิเสธให้มีการปฏิสังขรณ์ให้กลับคืนสู่สภาพเดิมแห่งความงาม สมบูรณ์ จึงไม่อาจยอมรับได้

- **ปี 1945 Critical Restoration** การปฏิสังขรณ์ตามแนวคิดนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะอนุรักษ์ให้ออกมาในรูปแบบที่มีคุณค่าสูงสุด การตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมของโบราณสถานนั้น ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องมีการปฏิสังขรณ์ให้อาคารปรากฏออกมาในรูปแบบแห่งสถานที่และเวลาที่ สามารถทำให้มันเข้ากับวัฒนธรรมในปัจจุบันได้ ทั้งยังสามารถก่อให้เกิดความซาบซึ้งในด้านศิลปะ การปฏิสังขรณ์เชิงวิฤตมี อยู่ 2 รูปแบบ ซึ่งมีความแตกต่างและขัดแย้งกัน โดยประการแรกเมื่อมีการประเมินได้ว่าอาคารควรจะปรากฏอยู่รูปแบบของอาคารว่าควรจะเปลี่ยนไปเพื่อเป็นการเพิ่มคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ส่วนต่อเติมซึ่งเกิดขึ้นภายหลังซึ่งอาจบิดเบือนคุณค่าความงามที่แท้จริงของอาคารจึงให้ออก และส่วนที่ขาดหายไปก็สนับสนุนให้มีการสร้างเลียนแบบขึ้น แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองประการ ล้วนตระหนักถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และแบบแผนในงานสถาปัตยกรรมนั้นๆ
- **ปี 1964 Venice charter** ในการประชุมนานาชาติ สำหรับสถาปนิก และนักเทคนิค เพื่อการอนุรักษ์ โบราณสถานที่เวนิส ประเทศอิตาลี ในปี ค.ศ. 1964 หลักการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมได้ถูกตราขึ้นมาจากหลักการพื้นฐานตามกฎบัตรแห่งกรุงเอเธนส์ ที่การปฏิสังขรณ์ให้หยุดกระทำการลง ณ จุดที่มีการคาดเดาเกิดขึ้น แต่ถ้ามีความจำเป็นจริงๆอันไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ก็ควรจะทำให้เห็นความระหว่างสิ่งที่คาดเดากับของเดิม โดยให้เป็นไปในลักษณะร่วมสมัย

สถาบันวิทยบริการ
 าลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การจัดลำดับความสำคัญโบราณสถาน ของ คณะกรรมการจัดลำดับความสำคัญโบราณสถาน

มีหลักเกณฑ์คร่าวๆดังนี้ (ที่มา: เอกสารเกณฑ์การพิจารณาจัดลำดับความสำคัญโบราณสถาน และเอกสารโครงการอนุรักษ์และพัฒนามรดกประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา)

ประเภทโบราณสถาน แบ่งออกได้เป็น

4. สิ่งก่อสร้างเดี่ยว	1. แหล่งโบราณคดี
5. กลุ่มของสิ่งก่อสร้าง	2. แหล่งประวัติศาสตร์
6. ย่านชุมชน และเมืองประวัติศาสตร์	3. ภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์

การจัดอันดับความสำคัญโบราณสถานโดยผู้ประเมินให้คะแนน มีช่วงคะแนนดิบระหว่าง 1 ถึง 5 คะแนน และนำคะแนนดิบมาคูณกับค่าน้ำหนัก ของแต่ละคุณค่า ได้เป็นคะแนนรวม นำมาหาค่าเฉลี่ยสุดท้าย คะแนนเฉลี่ย 3.3 ขึ้นไปเป็นโบราณสถานสำคัญอันดับหนึ่ง คะแนนเฉลี่ย 1.6 ขึ้นไป เป็นโบราณสถานสำคัญอันดับสอง คะแนนเฉลี่ย 1.6 เป็นโบราณสถานสำคัญอันดับสาม

การจัดคุณค่าโบราณสถาน

1. อันดับ สมบัติของชาติ ได้แก่ โบราณสถานที่มีคุณค่าความสำคัญเยี่ยมยอด
2. อันดับสองมรดกทางวัฒนธรรมสำคัญ ได้แก่ โบราณสถานที่มีคุณค่าความสำคัญในระดับภูมิภาค
3. อันดับสาม มรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ โบราณสถานที่มีความสำคัญในระดับท้องถิ่น
4. อันดับสี่ อาคารสถานที่อนุรักษ์ ได้แก่ สิ่งก่อสร้างหรือสถานที่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์

การจัดลำดับศักยภาพในการอนุรักษ์

1. ศักยภาพสูง ได้แก่ โบราณสถานที่มีความพร้อมหรือสมควรอย่างยิ่งที่จะได้รับการอนุรักษ์มาก
2. ศักยภาพ ปานกลาง ได้แก่ โบราณสถานที่มีความพร้อมในการอนุรักษ์ปานกลาง
3. ศักยภาพต่ำ ได้แก่ โบราณสถานที่มีความพร้อมในการอนุรักษ์น้อย

การจัดลำดับการดำเนินงานอนุรักษ์ตามความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพ

1. เร่งด่วน ได้แก่ โบราณสถานที่เสื่อมสภาพมาก ต้องดำเนินการอนุรักษ์เร่งด่วน
2. จำเป็นแต่ไม่เร่งด่วน ได้แก่ โบราณสถานที่มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพปานกลาง
3. ยังไม่มีความจำเป็น ได้แก่ โบราณสถานที่มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพน้อย ให้รอดำเนินการภายหลัง

การกำหนดการบริหารและจัดการโบราณสถานให้ถูกต้องและเหมาะสม แตกต่างกันไปตามลำดับคุณค่าโบราณสถาน เช่น โบราณสถานสมบัติของชาติ การดำเนินการใดๆ ต้องได้รับการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนที่สุด จำกัดที่สุด โดยกรมศิลปากรเท่านั้น ขณะที่โบราณสถานอันดับสี่ อาคารสถานที่อนุรักษ์ สามารถดำเนินการปรับปรุงทั้งทางด้านกายภาพ และประโยชน์ใช้สอยตามความจำเป็น แต่ต้องได้รับอนุญาตจากกรมศิลปากรในส่วนภูมิภาค

ประวัติผู้วิจัย

นางสาว รณันธร คุณะศรี เกิดวันที่ 8 ตุลาคม 2516 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีสถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต ภาควิชา สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2538 หลังจากนั้นได้ทำงานในตำแหน่งสถาปนิก บริษัท แพลน เอสเตท จำกัด เป็นเวลา 2 ปี ก่อนจะเข้าศึกษาต่อใน หลักสูตร สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2541

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย